

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΔΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΗΡ. & Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΑΡΘΡΑ: 'Ηρ. και Ρ. 'Αποστολίδη.—ΠΟΙΗΜΑΤΑ: Τάκη Μπαρλά, Παύλου Κριναίου, Φρίξου Τζιόβα, Δίνας Κάσδαγλη.—ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: Νίκου Κάσδαγλη.—ΜΕΛΕΤΕΣ: Morris Bishop: *Ernest Hemingway ή ή Αισθητική τής βίας*.—Η ΞΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ: Ezra Pound, Dawid Lawrence.—ΕΚΔΕΚΤΑ ΞΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ: Rainer Maria Rilke: *Οι σημειώσεις τού Μάλτε Λάουρις Μπίγκε*—ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ: Νίκου Σπάνια, Β.Γ.—ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ: Πουητική. (*Ανθολογείται ό Νικηφόρος Βρεττάκος*). Πεζού λόγου. (*Διηγήματα τών: Γ. Δροσίνη, Μάγιας Δρόσου, Γ. Θεοτοκά*). ΚΡΙΤΙΚΕΣ: Ρένου 'Αποστολίδη: *'Η ποίηση τού Νικηφόρου Βρεττάκου*. Interim: *'Η ποίηση τού Θεάτρου*.—ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ: 1. Μπρος στο πνευματικό κενό. 'Η παράδοση κ' ή αντίπαράδοση. Τό χρέος τής μεταπολεμικής γε-

νεάς. 2. 'Ενα μάθημα 'Ελευθερίας. 3. 'Η σμίκρυνση τού Σολωμού, τού Κάλβου .."Άλλο ξένα κρούσμα. 4. 'Η λογοκρισία, δπλο επίθεσης. 5. Οί δημιουργοί και οί ιδέες τους: 'Ιψεν, Χάμσον, Pound. Κομπορημοσύνες ψευτοαντιτασιακών και θλιβεροτητες μιμητών. 6. 'Η καπηλεία τού ήρωισμού και ή ύποκρισία τής πατριωτικής «φιλολογίας». 7. Τά γαυγίσματα. ΤΙ ΛΕΓΟΥΝ ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΓΙΑ ΤΑ ΙΔΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ: 'Η κατεστημένη σαπρία—«Θάψτε τούς νεκρούς!»—'Η καθαρση πρωτεδουσας και συμπρωτεδουσας «Γήν όρῶ!».—Τό τέλος τής πνευματικής άσυδοσίας—Πιστοί και πολεμοκάπηλοι—Τά κερκυραϊκα στο θέατρο—'Ο άνεκδοτος Τσιτσέλης, Λασκαράτος κ. ά.—ΤΑ ΞΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Wilder, Glaser, Fry, Koestler, Priestley, Waugh, Rilke, Camus, άπο τόν Θ. Δ. Φραγκόπουλο.—Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ.—ΤΑ ΕΝΤΥΠΑ

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΗΡ. ΚΑΙ Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΤΟΜΟΣ Α'

Ἀθήναι, Ἀπρίλιος 1952

ΤΕΥΧΟΣ 4

Ἐπιστολές, ὅλη συνεργασία, βιβλία, ἐμβάσματα, συνδρομές κ. λ.: Ρ. Ἀποστολίδη, Τήνου 16. — Χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. — Συνδρομές (ἐτήσιες) ἑσωτερικῶς: 60.000. Ἐξωτερικῶς: Ἀγγλίας: λίρ. 2. Αἰγύπτου: λίρ. 2. Ἀμερικῆς: δολ. 8. Γαλλίας: φρ. 2000. Ἰταλίας: λίρ. 4. Καναδά: δολ. 7. Νοτ. Ἀφρικῆς: λίρ. 5. Τουρκίας: λίρ. 12. Ὑπεύθυνος συντάξῃς: Ἡρ. Ἀποστολίδης, Ἀραχῶβης 61. Τυπογραφεῖο (Ἀφῶν Γ. Ρόδη, Κεραμεικοῦ 42): Χαρίλαος Μαυρομμάτης, Κορυζή 11. — Συνδρομές: Τήνου 16.

Κυκλοφορεῖ κάθε πρώτη τοῦ μηνός. Τιμὴ τεύχους: δραχ. 5000

Ἡ ΓΕΝΝΑΙΑ ΑΝΤΑΜΟΙΒΗ ΜΙΑΣ ΣΤΟΡΓΗΣ

Σ' ἐποχὲς σὰν τὴ σημερινὴ εἶναι μιὰ διάκριση, μιὰ προνομία, μιὰ χάρις ἢ μὲ πάθος προσήλωσις, ἢ ἀφοσίωσις, ἢ ἔλξη στὴν Τέχνη τοῦ Λόγου. Γιατί εἶν' αὐτὴ ποὺ κρατᾷ ἀπ' τὰ ριζὰ τὸ ὅλο πνευματικὸ εἶναι καὶ τοῦ δίνει κορμὸ βασταγερὸ σ' ὅ τι καιροὺς καὶ ὅ τι ἀνέμους, γιὰ κλάρωμα, γιὰ ἀνθισμα, γιὰ κάθαρσιμα, γιὰ θάμπος· αὐτὴ ποὺ χαρίζει στὸ λιγοστότερο χάρο τὴν ἰδανικότερη ἄπλα' ποὺ κάνει τὴν πιὸ κλειστὴ συνείδηση ὀλάνοιχτη ἀγάλη γιὰ κάθε πλάσμα' ποὺ συνέχεια οἰκειώνεται, συνέχεια ξενώνεται τὸ κάθε τι' ποὺ διαφορίζει τελικὰ τις μονάδες ἀπ' τοὺς ἀριθμοὺς. Ἔτσι ὁ ἔραστής τοῦ Λόγου καὶ στὴν πρέπουσα πάντα ἀπόστασις τηρεῖται, καὶ ὅσο κανεὶς συνδέεται μὲ τὴν προσωπικότητα, μὲ τὴν ομάδα, μὲ τὴν ἐθνότητα, μὲ τὴν οἰκουμένη. Χωρὶς νὰ κατασυντρίβεται, ν' ἀποδιαλύεται, νὰ ἐξουθενώνεται. Γιατί, σὰν καλὸς δέκτης, ἰδιοποιεῖται ἀπ' ὅλουθε ὅλες τις ἐντέλειες καὶ τελεσιουργεῖ μυστικὰ ὡς τὸ ἀνώτατο δυνατὸ τὴν ἀνεπιβούλευτη ἀύθυποστασία του. Ὅχι μὲ τὸν πλοῦτο, μὲ τὰ μέσα, μὲ τις πολλὰς τις γνώσεις. Παρὰ μὲ τὴν ἐμμονὴν του σὲ μιὰ πρώτῃ σχέσι: τὴ σχέσις του μὲ τὸ Λόγο. Οὔτε μὲ τὸ Ἐπάγγελμα, οὔτε μὲ τὴν Ἐπιστήμη, οὔτε μὲ τὴν ὅποια ἄλλη Καλὴ Τέχνη φτάνει κανεὶς τόσο ἄμεσα ὡς ἐκεῖ. Μὲ τὴν Τέχνη τοῦ Λόγου, ναί. Γι' αὐτὸ καὶ ὅσοι εἶναι ἀμύθητοι σ' αὐτόν, εἶναι μουγκοὶ - γραμματισμένοι μουγκοὶ, ἀγραμματοὶ μουγκοὶ. Ἄμουσοι! Ποτὲ δὲ ἄλλοτε ἢ ἀπευκτικὴ ρῆσις τοῦ Εὐρηπίδη μὴ ζῶη ν με τ' ἀμουσίας δὲ βγήκε ὅσο βγαίνει τώρα ἀπ' τὰ μύχια ἐκεινῶν ποὺ κυρίως τοὺς ὀρίζει τὸ γεγονὸς ὅτι τοὺς ἔχει μιλήσει ὁ Λόγος. Καὶ χαίρονται σὰ θεόσταλη τὴ δωρεά, μ' ὅλο ποὺ ξέρον αὐτοὶ ἂν δὲν κοπίασαν, καὶ πόσο, γιὰ νὰ τὴν ἀξιοθοῦν, ἂν δὲν κοπιᾶζον ὀλοένα πιὸ πολλὴ γιὰ νὰ μὴ τὴν ἀπαξιοθοῦν. Κι ὄχι γιὰ νὰ γράφουν—ποῦ θέλει πιὰ καὶ ἂν θέλει μὸχθο καὶ ἵπομονή—, παρ' ἀπλῶς γιὰ νὰ ἔννοουν, νὰ ἐνωτίζονται τὸν ἔντεχνον λόγο. Σὰν κάτι νὰ τοὺς λείει πῶς ἢ ἀγάπη γιὰ τὴν ποίηση στέκει πάνω ἀπ' τὴν ποίηση, καὶ πῶς ὁ κόπος γιὰ τὴν ἀπόκτησι καὶ τὴ συντήρησι τέτιου ἀγαθοῦ δὲν εἶναι ποτὲ πολὺς, ἐνῶ εἶναι ὁ μόνος ποὺ πάντοτε ἀμείβεται, καὶ μὲ τὸ παραπάνω. Ὁ λογοτέχνης ὁ ἴδιος εἶναι ἐμπλεος εὐχαριστίας γιὰ τὸν ἔρασιτέχνη περισσότερο, ποὺ ζεῖ μέσα του, παρὰ γιὰ τὸ δημιουργό. Καὶ τοῦ τεχνίτη τὸ δίκιο μπορεῖ νὰ τοῦ τὸ τῶν αἰῶνες' τοῦ ἔρασι τῆς Τέχνης τὴν ἀνταμοιβὴ ἀδύνατο, μηδὲ στιγμὴ! Ἀπ' αὐτοῦ ἢ μετριοφροσύνη τοῦ ἀληθινοῦ τεχνίτη κ' ἢ ἀγερωχία τοῦ ἀληθινοῦ ἔρασιτέχνη. Τροφῶ καὶ στηρίγματος τοῦ πρώτου, σιωπηλοῦ καὶ ἀνεξάντλητου χορηγοῦ, ποὺ ὄχι δὲ χάνει μὲ τὸ ν' ἀποκρίνεται στὰ μηνύματα ἐκείνου, μὲ τὸ νὰ δίνει, ἀλλ' ἀντίθετα ὅσο δίνει, τόσο παίρνει, τόσο γεμίζει, τόσο πλουταίνει, τόσο τελειοῦται.

Τ Α Κ Η Σ Μ Π Α Ρ Λ Α Σ

᾽Ωδὴ στοῦ κήπου μας τ' ἀηδόνι

*Ἡ λιγερὴ στὸν κήπο μας ἀηδόνα
ἀπόψε ἔχει βαλθεῖ νὰ μᾶς τρελάνει
ἀσώπαστη, κι ὅπως πηδάει ἀπόνα
σ' ἄλλο κλαρὶ καὶ στ' ἀκροκλώνι φτάνει,*

*τόσο βαθιὰ λυπητεροὺς ἀφήνει
κελαηδισμούς, πὸν ἢ πίκρα τοὺς ἀγγίζει
τὰ σωθικά, κι ὡς κρούσταλο λαγῆμι
ξέχειλα μ' ἀργοστάλαχτο γεμίζει*

*κλάμα γλυκὸ καὶ πολυπικραμένο
ἢ νύχτα, κι ὅλη ἢ ἄβυσσο μαζί της
γιὰ κάτι ἀπὸ πολὺ καιρὸ χαμένο
ἀναστενάζει κλαίοντας: "Ἴτvs, "Ἴτvs!..*

*᾽Ω τῆς μικρῆς τρελῆς καρδιᾶς σου ὁ χτύπος
τόσο χτυπάει ἀρμονικὰ μὲ τὴ δική μου,
πὸν λέω ναναι πουλι ἢ ἀπόψε μήπως
στὸν ἀέρα ἐχύθη καὶ λαλεῖ ἢ ψυχὴ μου;*

*Σὲ μιὰ σου τρίλια τί καημὸ ἔχεις κλείσει,
σὰ στάλα μέλι δλάκαιρους ἀνθῶνες,
κι ὡς μιὰ γουλιὰ κρασι μ' ἔχεις μεθῆσει
πού 'ταν θαμένο μὲς στὸ χῶμα αἰῶνες...*

*Δὼ πὸν σ' ἀκούω μ' ἐκστατικὰ τὰ φρένα
καὶ μόνος εἶμαι καὶ δὲν εἶμαι μόνος,
μ' ὅλα τὰ πάντα ἀπόψε γίνομαι ἕνα
γιατὶ μ' ἐσὲ θρηνεῖ ὁ πανάρχαιος πόνος.*

*᾽Οσα στὴ νύχτα ὡς ἴσκιοι τριγυρνᾶνε,
καὶ τ' ἄψυχα καὶ τ' ἄλαλα ἔχουν πάρεϊ
ξάφνον μιλιὰ κι ἀπόψε τραγουδᾶνε
τὸν ἴδιο πόνο κάτου ἀπ' τὸ φεγγάρι.*

*᾽Ω φεγγαρονεράιδας γλυκὸ θάμα,
πῶς νὰ σὲ πῶ, πουλιοῦ τραγούδι μόνο
ἢ τῆς ψυχῆς τῆς φύσης ὅλης κλάμα;
᾽Ὡς ἀπὸ κλῶνο σ' ἄλλο πηδᾶς κλῶνο,*

σιγὰ-σιγὰ βαθαίνεις καὶ πλαταίνεις
 καὶ ἀπὸ νότα σὲ νότα σκαρφαλώνεις
 τῆς ἁρμονίας τῆ σκάλα καὶ ἀνεβαίνεις
 ὄλο καὶ πιὸ ψηλά, πιὸ πέρα ἀπλώνεις,

κ' ἐγιόμισες μὲ τῆ φωνῆ τῆ λίγη
 τὰ πάντα ἐσὺ καὶ πιὰ δὲν ἔχει θῆση,
 καὶ ὁ οὐρανὸς ἀνοίγει, ἀνοίγει, ἀνοίγει,
 ὄλο καὶ πιὸ πλατὺς γὰ σὲ χωρέσει.

Ἡ νύχτα θρηνο ἐγιόμισε καὶ πάλλει
 σὰ μιὰ καρδιά, κ' ἡ πλάση ὀλη μαζί της,
 θρηνο ψυχῶν π' ἀναζητᾶνε ἢ μιὰ τὴν ἄλλη
 καὶ ἀναστενάζουν κλαίοντας: "Ἴτνς, "Ἴτνς!..

Η Α Υ Λ Ο Σ Κ Ρ Ι Ν Α Ι Ο Σ

Ρομαντικὴ ἐκστρατεία

Νὰ ξεκινήσωμε λοιπὸν μὲ σαλπίσματα καὶ κωδωνοκρουσίες
 — τ' ὄρολόγιον τοῦ ἄγιου Σουλτικίου δείχνει ἄκριβῶς τὴν δωδεκάτη! —
 Θὰ μᾶς κατενοδώνουν μὲ δάκρυα οἱ ὠραῖες κυρίες.

Σπαθὶ στὴ μέση καὶ φτεροὶ στὸ βελουδένιο καπέλο
 — ὁ ἵπποικὸς συρμὸς ποῦ ἴστορεῖται στὴν παλιὰ χαλκογραφία —
 κ' οἱ Δουλιτινέες μὲ φαρμπαλάδες καὶ πικεδένιο βέλο!

"Αχ! Κάτω ἀπ' τὸ φῶς διαγράφονται οἱ προδοτικὲς ρυτίδες.
 — Ἴππότα Ἐλοῖζο, σ' ἐνοχλεῖ, ἀσφαλῶς, τὸ ἔλκος τοῦ στομάχου
 κ' ἐσύ, βαρῶνε, ποῦ ἀφήνεις τὰ λαγωνικά σου καὶ τίς λυκοπαγίδες; —

Χειροκροτεῖ ὁ λαὸς ποῦ διεκδικεῖ παντεσπᾶνι καὶ χαβιάρι
 — στὰ καπηλιὰ τ' ἀγέντι, τὰ ζωύφια στὴν πονδραρισμένη κόμη,
 κ' οἱ στίχοι τοῦ Πετράρκα στοῦ κομοδίνου τὸ τελευταῖο συρτάρι! —

Χίλιοι διαβόλοι! Ἡ πανοπλία μ' ἐρεθίζει στὸ λαιμὸ ἀπὸ κάτω,
 κ' ἡ περικεφαλαία μου ἰδρώνει στοὺς πολιοὺς κροτάφους.
 Μ' ἄκου! Ἡ φανφάρα παιανίζει τὸ ἐμβατήριον τοῦ θανάτου!

Στ' ἀγέρι κυματίζουν οἱ μεταξωτὲς εὐσάρπες κ' οἱ παντιέρες,
 κ' εἶναι βαθιὰ συγκινημένοι οἱ αὐλικὸι καὶ ὁ κληρὸς...

Μὰ, γιὰ σταθῆτε! Δὲν μπορεῖ ν' ἀναβληθῆ ἢ ἐκστρατεία γιὰ λί-
 γες μέρες;

M O R R I S

'Απόδοση :

Ernest Hemingway

Ὁ Ἔρνεστ Χέμιγγουαι εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους σημερινούς μυθιστοριογράφους, μπορεῖ κι ὁ σημαντικότερος. Ὅποιος βρῖσκει αὐτὴ τὴ διαπίστωση παράτολμη, ἐξοργιστική ἴσως, ἄς ὑποβάλλει τὸ δικό του ὑποψήφιο. Ποιὸς θάναί; Ὁ Thomas Mann; Ὁ François Mauriac; Ὁ Graham Greene; Ὁ W. Faulkner; Ὁ ὑποψήφιος θὰ πρέπει νὰ εἶναι κάτοχος μιᾶς φιλοσοφίας, ἡ ἐνὸς δόγματος ζωτικῶν θὰ πρέπει νὰ ἔχει δημιουργήσει πρόσωπα ζωντανά, πλαισιωμένα ἀπὸ ἐπεισόδια σημαντικά· νὰ γράφει μὲ ἐνσυνείδητη τέχνη· νὰ ἔχει ἐπιβάλει τὴ δική του ἀποψη ζωῆς καὶ τέχνης σὲ κάποιο ἀξιόλογο ἀριθμὸ ἀναγνωστῶν, κυρίως ἀνάμεσα σὲ συγγραφεῖς, στὴ χώρα του καὶ στὶς ξένες χώρες. Πολὺ λίγοι μυθιστοριογράφοι κατέχουν τέτλια προσόντα στὶς μέρες μας· κι ὁ Χέμιγγουαι εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς λίγους αὐτοὺς. Τὸ ἀξιοσημείωτο δὲ εἶναι ὅτι κέρδισε τὸ δικαίωμα εἰσοδῶν στὸ λογοτεχνικὸ διαγωνισμὸ «βαρέων βαρῶν» μὲ τρία μονάχα καλὰ μυθιστορήματα καὶ μιὰ συλλογὴ παραδόξων διηγημάτων.

Ὁ Ἔρνεστ Χέμιγγουαι γεννήθηκε στὸ Ὠκ Πάρκ τοῦ Ἰλλινόις, ἕνα προάστειο τοῦ Σικάγου, στὰ 1898. Ὁ πατέρας του ἦταν γιατρός σὲ μιὰ εὐπορη κοινότητα. Ὁ νέος Χέμιγγουαι μεγάλωσε σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἀστικής ἀνεσις καὶ ἀνατροφῆς. Στὸ γυμνάσιο διακρίθηκε σὰν παίκτης τοῦ ποδοσφαίρου καὶ τῆς πυγμαχίας. Δὲν πῆγε σὲ πανεπιστήμιον, ὅπως θάταν φυσικὸ γιὰ ἕνα παιδί τῆς σειρᾶς του, ἀλλὰ ἐργάσθηκε λίγο σὲ ἐφημερίδες, κ' ὕστερα, σὲ ἡλικία 18 χρονῶν, ὑπῆρξε στὸ σὲ μιὰ μονάδα ἀμερικανῶν ἐθελοντῶν τοῦ Ὑγειονομικοῦ, στὸ δυτικὸ μέτωπο, ὅταν οἱ Ἡνωμένοι Πολίτες δὲν εἶχαν μπεῖ ἀκόμα στὸν πόλεμον. Βρέθηκε σὲ διάφορα μέτωπα τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας. Τραυματίστηκε βαριά, καὶ πῆγε δὺν Ἰταλικὰ ἀριστεία ἀνδρείας. Μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον δούλεψε ὡς ἀνταποκριτὴς ἐφημερίδων, καὶ στὰ 1921-1922

μάλιστα, σὰν πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου. (Θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον γιὰ κάποιο ἐρευνητὴ ν' ἀναδιφῆσαι τὶς ἀνταποκρίσεις του καὶ νὰ τὶς ἐξετάσει ἀπὸ ἀποψη λογοτεχνική).

Ἐγκαταστημένος ἀργότερα στὸ Παρίσι, ζοῦσε ἐπαγγελλόμενος τὸ μικροδημοσιογράφον κ' ἦταν σοβαρὰ ἀπερομμένος στὸ γράψιμον. Ἐκεῖ ἐπηρεάστηκε βαθιὰ ἀπὸ τὴν Γερτρούδη Στάνιν, τὴν παράδοξη ἀμερικανίδα σίβυλλα, πού ἀνελάμβανε τὴν πνευματικὴν παιδείαν τῶν νέων προτοπορευακῶν διανοουμένων τοῦ Παρισιοῦ. Τὰ κείμενά της ἦταν ἐκκεντρικὰ καὶ κάποτε παράλογα· ἡ ἴδια ὁμως στάθηκε ἕνας σημαντικὸς φορέας ἰδεῶν, καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἰδέες της ἦταν γεμάτη δύναμη. Ἦταν, σὲ συντομία, ὅτι ὁ περὸς λόγος πρέπει νὰ βασίζεται στὸ ρυθμὸ τῆς ὀμιλίας, μ' ὅλες τὶς ἐπαναλήψεις, τὶς ἀλογικότητες, τὰ ἐξογκώματά της, εἶσι πού τὸ ἀποτέλεσμα νὰ μπορεῖ νάναυ ὄχι μιὰ ἀκριβολογημένη λογικὴ κατασκευή, ἀλλὰ κάτι σὰ μαγικὸς ἐπωδοί. Ὁ Χέμιγγουαι ἀναγνωρίζει τὴν ὀφειλὴν του στὴ Γερτρούδη Στάνιν γιὰ τ' ὅτι τὸν ἔμαθε νὰ γράφει. Μὲ τὴ σειρά του ἐδίδαξε κι αὐτὸς σὲ χιλιάδες μνηστῆρες τῆς λογοτεχνίας πῶς νὰ γράφουν σὰν κι αὐτὸν.

Ὑστερα ἀπὸ μερικὸς πειραματισμούς, ὁ Χέμιγγουαι ἐγράψε τὸ πρῶτον του μυθιστόρημα: «*Καὶ ὁ Ἥλιος ἐπίσης ἀνατέλλει*», τὸ 1926. Πάνω σ' αὐτὸ ἡ Γερτρούδη Στάνιν εἶχε γράψει τὴν ἀποστροφὴν: «Ἐἴστε ὅλοι μιὰ χαμένη γενιά».

Ἡ φράση «μιὰ χαμένη γενιά» γνώρισε ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχία. Οἱ νεαροὶ ἀμερικανοὶ ἀργόσχολοι θαμῶνες παρισινῶν καφενειῶν, γοητεύθηκαν ἀπ' τὴν ἰδέαν πῶς ἦταν μιὰ χαμένη γενιά. Ἡ φράση αὐτὴ τοὺς ἀπότρεπε ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νὰ ἐργασθῶν: γιὰ ποιὸ λόγον θάπρεπε νὰ δουλέψουν οἱ χαμένοι; Ἦταν οἱ ἐπίσημοι ἀπογοητευμένοι, ἀπὸ τὸν παγκόσμιον πόλεμον πού σκότωσε δέκα ἑκατομμύρια ἀνθρώπους γιὰ τὸ τίποτα, ἀπὸ τὴν Παγκόσμιαν Εἰρήνην πού δὲν εἶχε φέρει καμιά εἰρήνην, ἀπὸ

* Ἀρθρον γραμμένο εἰδικὰ γιὰ «Τὰ Νέα Ἑλληνικά».

B I S H O P

ἢ ἡ Αἰσθητικὴ τῆς βίας*

N. Σπάνια

τὴν πυρετώδη ψεύτικη εὐημερία τῆς Ἀμερικῆς πού δὲν εἶχε κανένα σταθερὸ οἰκονομικὸ θεμέλιο, ἀπὸ τὴν αἰσθησι τῆς κατάρευσης κάθε παραδεγμένης ἀξίας, κοινωνικῆς, ἠθικῆς, ὀρθοσκευτικῆς. Ὁ τι ἀπόμεινε ἦταν ἡ χλεύη· ὁ τι ἀπόμεινε ἦταν ἡ ἀλήθεια τῆς σκληρότητος, ἡ ἀλήθεια τῆς βίας· ὁ τι ἀπόμεινε ἦταν τὸ οὐσίσι καὶ ἡ κραιπάλη, ὅπου βρισκόταν τὸ ἠθικὸ μεγαλεῖο τῆς μόνης νοητῆς διαμαρτυρίας: τῆς ἀργῆς αὐτοκτονίας. Δὲν εἶναι ἀνάγκη βέβαια νὰ εἰπωθεῖ πὼς αὐτὰ τὰ αὐτόκλητα θύματα παρουσίαζαν ἕνα θέματα κοινικοῦ αἰσθηματισμοῦ. Ἡ διαμαρτυρία τους μὲ τὸν ἀλλοκολισμὸ φαίνονταν στὸν ὑπόλοιπο κόσμον γελοία ἢ παθητικῆ, καὶ οἱ ἴδιοι τίποτ' ἄλλο δὲν ἔδειχναν νὰ εἶναι παρὰ οἱ αἰώνια ἀπροσάρμοστοι καὶ ἀναρμόδιοι τοῦ κόσμου τῆς τέχνης. Ὅμως, μὲ κάποια περιεργη μοῖρα, ὁ σημερινὸς χρόνος ἀποτιμῆθηκε σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ τους ἄποψη. Οἱ αὐτοπροσωπογραφίες τῆς βρωμικῆς χάριτος τους, οἱ φωνῆς τῆς λυγμικῆς τους ἀγωνίας, ἡ ἀψήφηση μιᾶς κοινωνίας πού ποτὲ δὲν ἔμαθε πὼς ἀψηφῆθηκε, ἐκλαμβάνονται ἀπὸ τοὺς σημερινούς νέους σάν χαρακτηριστικὰ σημεῖα ὀλόκληρου τοῦ πνεύματος ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ἐγίναν θρύλλοι, πού ἴσως περιέχει τόση ἀλήθεια ὅση καὶ οἱ περισσότεροι θρύλλοι.

(Βρισκόμουν ὁ ἴδιος στὸ Παρίσι γιὰ ἕνα διάστημα, ἐκεῖνα τὰ χρόνια, καὶ γνώρισα ἀρκετοὺς ἀπὸ τὴ Χαμένη Γενιά. Τότε δὲν ἤξερα πὼς αὐτὴ ἦταν ἡ Χαμένη Γενιά. Νόμιμα πῶς ἦταν ἀπλῶς οἱ καλλιτεχνικὰ ἀπροσάρμοστοι, οἱ ἀπελπισμένοι καὶ οἱ ἀδύναμοι, οἱ ἀλῆτες, οἱ ἀποτυχημένοι. Δυστυχῶς ποτὲ μου δὲν συνάντησα τότε τὸν Χέμιγγουαι.)

Ὁ Χέμιγγουαι εἶχε πάρα πολὺ μεγάλη δύναμη ὥστε ν' ἀρθεῖ νὰ πνιγῆ μὲ τὴ Χαμένη Γενιά. Ἀλλὰ ἔγραψε τὸ ἔπος τῆς μὲ τὸ: «Καὶ ὁ Ἥλιος ἐπίσης ἀνατέλλει». Ὁ ἥρωας, ἕνας ἀμερικανός, ἔχει τραυματισθεῖ στὰ γεννητικὰ του ὄργανα. Παρηγοριέται μὲ τὸ πιετό. Ἡ ἥρωίδα πού τὸν ἀγαπᾷ, παρηγοριέται πλαγιάζοντας μὲ κάθε

ἄλλο ἀνδρικό πρόσωπο πού ἐμφανίζεται στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου. Ἔτσι οἱ δύο τους διαιωνίζουν τὶς πληγῆς τους, ὅπως τὶς διαιωνίζουν καὶ μὲ τὸ συνεχῆ τους ἀλληλομυκτηρισμὸ. Τὸ θέμα εἶναι ἡ ἀπογοήτευση, ἡ καταστρεπτικὴ ἐπίδραση τοῦ πολέμου στὸ χαρακτῆρα, ἡ πληγὴ. Καὶ μὴ κάποια εἰρωνικὴ ἐντύπωση κερδίζεται ἀπὸ τὸν τόνο τῆς πλατιᾶς διακωμώδησης, πού καὶ θολώνει καὶ ἐντίνει συγχρόνως τὴν ἀναπότρεπτη τραγωδία. Τὸ βιβλίον εἶναι ἕνας μεγάλος ἄθλος. Μπορεῖ νὰ διαβαστεῖ μὴ χαρὰ σὰ μὴ χιουμοριστικὴ ἀφήγησι μεθυσιμένων ἀνεπρόκοπων· μονάχα ὕστερα ἀπὸ σκέψη μπορεῖ κανεὶς νὰ συνειδητοποιήσει πὼς οἱ χαρακτῆρες εἶναι παράδοξοι, βαθεῖς καὶ καινούργιοι, πὼς δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ πρὶν σὲ κανένα μυθιστόρημα. Καὶ ὁ διάλογος εἶναι συγχρόνως ἀληθινός καὶ σπινθηροβόλος. Πολὺ λίγοι διάλογοι μυθιστορημάτων εἶναι συγχρόνως καὶ ἀληθινοὶ καὶ σπινθηροβόλοι.

Τὸ «Κι ὁ ἥλιος ἐπίσης ἀνατέλλει» ἀκολουθῆθηκε ἀπὸ τὸ ἀριστοτεχνικὸν τοῦ Χέμιγγουαι. «Ἀποχαιρετισμοὶ στὰ ὄπλα», (1929). Ὁ Χέμιγγουαι ἔγραψε κι ἄλλο ἕνα ἀληθινὰ σημαντικὸ βιβλίον: «Γιὰ τοῖον χτυπᾷ ἡ καμπάνα», τὸ 1940. Ἐγραψε ἐπίσης ἕναν ἀξιόσεβαστο ἀριθμὸ ἀπὸ σύντομα διηγήματα, πού περιλαμβάνουν μὴ δωδεκάδα περίπου ἀπὸ τὰ καλύτερα στὴ γλώσσα μας· στὴν κάθε γλώσσα. Ἐξ ἄλλου ἔγραψε καὶ ἄλλα βιβλία, μυθιστορητικὰ ἢ μισο-μυθιστορητικὰ, πού μού φαίνονται, ἐμένα, σαφῶς ἀξιοθρήνητα.

Ὁ Χέμιγγουαι κατατρώχεται ἀπ' τὴν ιδέα τοῦ θανάτου καὶ τῆς βίας. Λέγει στὴν ἀρχὴ τοῦ «Θάνατος τ' ἀπομεινόμερο»: «Ὁ μόνος χώρος ὅπου μπορεῖς νὰ δεῖς ζωὴ καὶ θάνατο, δηλαδή βλαῖο θάνατο, τώρα πού οἱ πόλεμοι τέλειωσαν, εἶναι ἡ ἀρένα τῆς ταυρομαχίας, καὶ γι' αὐτὸ ἤθελα πολὺ νὰ πάω στὴν Ἰσπανία, ὅπου θὰ μπορούσα νὰ τὸν μελετήσω». Τὰ πρόσωπα πού ἐπανέρχονται διαρκῶς στὸ ἔργο του εἶναι ὁ διώκτης, ὁ κυνηγημένος ἀνθρωπος, καὶ ὁ θάνατος, πού

βοηθάει, πότε τὸν ἕνα καὶ πότε τὸν ἄλλο. Ὁ διώκτης καὶ ὁ κυνηγημένος συμπαράσφονται ἐξίσου ἀπὸ τὴν Todestrieb, τὴν ἔφεση θανάτου. «Ὁ κόσμος τοῦ Χέμιγγουαι», γράφει ὁ Alfred Kazin στὰ «Πάτρια Ἐδάφη», «βρίσκεται σὲ μιὰ διαρκῆ κατάσταση πολέμου. Ὁ στρατιώτης παραχωρεῖ τὴ θέση του στὸν ταυρομάχο, ὁ ἄθυμος στὸν ἐπαναστάτη πού κουράστηκε, ἡ ἀκόρεστη μανία τοῦ πολέμου ταυτίζεται μὲ τὴ διαφθορά καὶ τὴν βιαιότητα τοῦ κυνηγιοῦ. Τίποτα δὲ μένει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φλογερή, τὴν ἀκαταμάχητη ὑπερηφάνια τοῦ ἀτόμου γιὰ τὴν ὑπερηφάνια του, τὴ θέληση νὰ προχωρήσει, τὴν ἀνάγκη νὰ γράφει χωρὶς «ἀναλήθειες ἢ ὑπερβολές». Σὰ στρατιώτης, διατήρησε τὴν ἐξοφροσύνη του ἐπαναστατώντας ἥσυχα καὶ μόνος· εἶχε συνάψει τὴν ξεχωριστή του εἰρήνη. Ἡ ἀνταρσία ἦταν τὸ ἔσχατο καταφύγιο τοῦ ἀτόμου πού αἰχμαλωτίστηκε μέσα στὴν παίγδα τοῦ πολέμου· τώρα, ἡ χρονία καὶ μόνιμη ἀνταρσία παραμένει ἡ ἐξασφάλιση τοῦ ἀτόμου στὴν κατάσταση ὑπονοούμενης ἐχθρότητας, ἀνάμεσα σὺς πολέμους πού ὁ κόσμος ὀνομάζει εἰρήνη.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθεῖ πὼς ὁ πανηγυρισμὸς τῆς δυνάμης σ' ἕναν κόσμο διαστρεμμένο, τῆς περιφρόνησης τοῦ πόνου ἀνάμεσα σ' ἕναν κόσμον πού ὑποφέρει, τοῦ χλευασμοῦ τῆς συναισθηματικότητας, εἶναι ὁ ἴδιος συναισθηματικότητα. Οἱ ἥρωες τοῦ Χέμιγγουαι πού κοροῖδεύουν τὸν ἄρρωστο ρομαντισμὸ τῶν ἄλλων, εἶναι οἱ ἴδιοι ρομαντικοί. Τὰ βλοσυρὰ κι ἀστραφτερὰ πρόσωπα τους κρύβουν τὴ ματωμένη καρδιά. Ὅμως ἡ καρδιά ματώνει, καὶ τὸ ξέρομε, καὶ ὁ Χέμιγγουαι κάνει ὅ τι μπορεῖ γιὰ νὰ μᾶς τὸ μάθει. Εἶναι τὸ παλιὸ θέμα, μόνο εἶναι συσκευασμένο μ' ἕνα παραπάνω περιτύλιγμα. Ὁ Χέμιγγουαι μᾶς προμηθεύει τὸ περιτύλιγμα αὐτό, μαζὶ μὲ τις ὁδηγίες πού πρέπει ν' ἀκολουθήσουμε γιὰ νὰ τ' ἀφαιρέσουμε.

Τὸ ἀναπόφευκτο θέμα εἶναι τὸ θέμα τοῦ τραυματισμένου ἀνθρώπου. Προσπαθεῖ νὰ ξανακερδίσει τὴν εὐεξία του προσποιοῦμενος τὸ δυνατό, ἐπιδεικνύοντας τὸν ἀνδρισμὸ του, ἀγρυπνώντας μὲ σκληρότητα. (Μὲ τὴ σκληρότητα κανεὶς δαμάζει τὴν ἀδυναμία τῆς συμπίνας). Ὅμως ἡ πληγὴ ποτὲ δὲν ἐπουλώνεται τελείως,

γιατὶ εἶναι μέσα στὴν καρδιά. Ἡ πληγὴ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπόδειξη τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἀνθρώπου στὴν προσπάθειά του νὰ γίνῃ πλήρης καὶ τέλειος.

Εἶναι ἄραγε αὐτὸ τὸ μυστικὸ τοῦ ἴδιου τοῦ Χέμιγγουαι; Ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ ὑποπέσουμε στὸν πειρασμὸ νὰ τὸ παραδεχτοῦμε. Οἱ ὑπερβολικὲς αὐτοδιαφημίσεις τοῦ ἀνδρισμοῦ του μοιάζουν σὰν κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐφηβικὲς, μοιάζουν σὰν παθολογικὲς. Πηδαῖε μέσα σὲ ἀρένες, τρομοκρατώντας τοὺς ταυρομάχους περισσότερο ἀπὸ τοὺς ταύρους· δημιουργεῖ συμπλοκὲς στὰ μιάρ' μεθᾶι μέσα στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο Τέχνης. Τὸ μόνον πράγμα πού δὲν μπορεῖ νὰ συγχωρεῖται εἶναι ὁ ὑπαιτιγμὸς ὅτι ἡ ἀνδροπροπέπεια του εἶναι προσποίηση. Πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, ὁ κριτικὸς Μὰξ Ἦστμαν ἔγραψε γι' αὐτόν (παραποιώντας μιὰ φράση παιδικοῦ παιχνιδιοῦ: «Βγῆς ἔξω ἀπὸ τὸ θάμνο ἐκεῖ· σὲ γνωρίζομε!»): «Βγῆς ἔξω ἀπὸ τὸ ψευτικὸ αὐτὸ τρίχωμα τοῦ στήθους σου, Ἔρνεστ· σὲ γνωρίζομε!» Αὐτὸ ἦταν γιὰ τὸ Χέμιγγουαι ἡ ἔσχατη προσβολή. Συναντώντας κατὰ τύχη τὸν Μὰξ Ἦστμαν στὰ γραφεῖα ἐνὸς ἐκδότη, χτύπησε τὸν κριτικὸ καὶ τὸν ἔριξε μέσα στὸν κάλαθο τῶν ἀχρήστων τοῦ ἐκδότη. Ἀλλὰ ὁ ἠθικὸς νικητὴς ἦταν ὁ κριτικὸς· εἶχε ἀποδείξει τὸ βάσιμον τῆς ἀποψῆς του. (Εἶμαι σίγουρος πὼς ὁ Χέμιγγουαι δὲ διαβάζει «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» καὶ δὲν θὰ λάβει γνῶση αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου· ὅμως ἂν τ' ἀνακαλύψει, πρέπει νὰ περιμένω πὼς θὰ μὲ ρίξει κ' ἐμένα σὲ κανένα καλάθι ἀχρήστων· καί, μαζὶ μὲ μένα, καὶ τὸν ἐκδότη τοῦ περιοδικοῦ, ἴσως).

Τὸ πῶς μὲν ἀπ' τὰ ἔργα του εἶναι τὸ: «Ἀποχαιρετισμὸς στὰ ὄπλα». Ἡ πλοκὴ εἶναι πολὺ ἀπλή. Ἐνας ἀμερικανὸς ὑπολοχαγὸς, ὑπηρετώντας σὲ μιὰ νοσοκομειακὴ μονάδα τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἐξπλανεῖται μὲ ἐθελόντρια ἀγγλίδα νοσοκόμα, μόνον καὶ μόνον ἀπὸ πληξή. Τραυματίζεται ὕστερα, καὶ στέλνεται στὸ νοσοκομεῖο τῆς νέας. Ἀγαπιούνται κ' οἱ δύο τους τότε, βαθιὰ, ρομαντικά. Αὐτὴ μένει ἔγκυος· κ' ἐκεῖνος στέλνεται πίσω στὸ μέτωπον. Περιπλέκεται στὴν τρομερὴ ἐπιλητικὴ κατάρρευση τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ὀπισθοχώρηση

του Καπορέντο. «Η περιγραφή απ' τόν Χέμιγγουαιν αυτής της οπισθοχώρησης έχει συχνά παραβληθεί με την περιγραφή της μάχης του Βατερλώ απ' τόν Stendhal. «Ο ύπολοχαγός λιποτακτεί απ' τὸ στρατό, παραιτείται ἀπὸ τῆ συμβατικῆ ἐντιμότητα, «συνάπτει τὴν χωριστὴ του εἰρήνη». Πετυχαίνει νὰ διαφύγει στὴν Ἑλβετία μετὴ τῆ νοσοκόμα. Ἐκεῖ, πεθαίνει ἐκείνη στὴ γέννα.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πλοκὴ, ὁ ἐξωτερικὸς μῦθος. Ἀλλὰ ὑπάρχει κ' ἕνας ἐσωτερικὸς μῦθος, ποὺ πάντοτε ὑποβάλλεται, ποτὲ δὲν διατυπώνεται. Εἶναι ὁ μῦθος τῆς ἡττας, τῆς ἡττας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ὁ ἄνθρωπος ἀγωνίζεται μάταια νὰ σώσει τὸν ἑαυτό του. Ὁ ἥρωισμὸς εἶναι καταδικασμένος. Ὁ ἔρωτας εἶναι καταδικασμένος. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι καταδικασμένος. Ὅλοι μας ματώνουμε μέχρι θανάτου ἀπ' τὶς ἀφανέστερες πληγές μας.

Σίγουρα δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ καινούργιο σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Δουλεύτηκε χιλιάδες φορές, κ' ἐπιφανέστατα ἀπ' τὸν Εἰδερϊκίδη. Ὅμως ὁ Χέμιγγουαιν τὸ διηγείται γιὰ μᾶς με ὄρους σύγχρονους, με πρόσωπα καὶ καταστάσεις ποὺ μπορούμε νὰ τὶς ἀναγνωρίσουμε. Καὶ τὸ δίνει ὑπέροχα.

Μᾶς ἀποκαλύπτεται σὰν ἰδεώδης ἀφηγητής. Εἶναι συγχρόνως ἕνας περίφημος περιγραφικὸς. Ἐχει μιὰ σπάνια αἴσθηση χρώματος, κλίματος, περιβάλλοντος, ζωῆς. Ὁ διάλογός του εἶναι καταπληκτικὸς. Αἰχμαλωτίζει τοὺς ρυθμούς τῆς καθημερινῆς συνομιλίας, μ' ὅλο τὸ χρῶμα τῆς, τὴν κομωδία τῆς, τὸν παραλογισμό τῆς. Ἀποδίδει, ὅσο κανένας ἄλλος, τὸ ἀνείπωτο ποὺ φτερουγίζει πάνω ἀπ' τὸ εἰπωμένο. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι, ἢ τουλάχιστον οἱ Ἀγγλοσάξωνες, δὲν περιγράφουν οὔτε ἀναλύουν τὸ πάθος: ἢ γλώσσα τους δὲν ἔχει λεξιλόγιο γιὰ μιὰ τέτοια ἀνάλυση. Σὲ στιγμὲς βαθῆς συγκίνησης τραυλίζουν κοινοτοπίες χωρὶς νόημα, ἢ σωπαίνουν, ἢ ἀπλῶς μυκῶνται. (Γιὰ τὴν ἀκριβεία, ὁ Diderot τὸ εἶχε διαπιστώσει αὐτὸ, πολλὰ χρόνια πρὶν). Ὁ Χέμιγγουαιν ἀποδίδει θαυμαστά αὐτὴ τὴν τόσο ἀνθρώπινη πραγματικότητα. Διαβάστε, λόγου χάριν, τὸ ἀπόσπασμα τοῦ «Ἀποχαιρετισμὸς στὰ δπλα», ὅπου ἡ κοπέλα λέει στὸν ἄντρα πὼς εἶναι ἔγκυος. Ἡ γλώσσα

εἶναι τελείως κοινότητα, δὲν ὑπάρχει καμιά φανερά δραματικὴ φράση. Ἡ συνομιλία περιπλανιέται, σκοντάβει, ξαναγυρνᾷ, ἀσχολεῖται μετὸ ἄσχετο, τὸ παράλογο. Μουάζει πολὺ πεζή. Μὰ ὁ διάλογος βρῖσκειτα σ' ἕνα ἐπίπεδο, καὶ ἡ συγκίνηση μαζί μετὸ νόημα σ' ἕνα ἄλλο, ὑποβλητικὰ, ἀνεκδήλωτα. Κι αὐτὸ συγκινεῖ παράξενα, γιὰτὶ εἶναι ἀληθινό.

Ἄς μεταφέρω ἐδῶ τὸ θαυμάσιο τέλος τοῦ «Ἀποχαιρετισμὸς στὰ δπλα».

Ὁ ὑπολοχαγὸς μόλις ἔχει μάθει πὼς ἡ ἀγαπημένη του πέθανε, καὶ πὼς τὸ παιδί γεννήθηκε νεκρὸ:

Ἔξω ἀπ' τὸ δωμάτιο, στὸ χῶλ, μίλησα στὸ γιατρό:

— Εἶναι τίποτα ποὺ νὰ μπορῶ νὰ κάνω, ἀπόψε;

— Ὅχι. Δὲν εἶναι τίποτα ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ γίνεῖ. Μπορῶ νὰ σᾶς συνοδέψω στὸ ξενοδοχεῖο σας;

— Ὅχι, εὐχαριστῶ. Θὰ καθήσω ἐδῶ γιὰ λίγο.

— Ἐξέρω πὼς δὲν ὑπάρχει τίποτα γιὰ νὰ εἰπωθεῖ. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς πῶ...

— Ὅχι, εἶπα. Δὲν ὑπάρχει τίποτα γιὰ νὰ εἰπωθεῖ.

— Καληνύχτα, εἶπε. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς συνοδέψω στὸ ξενοδοχεῖο σας;

— Ὅχι, εὐχαριστῶ.

— Ἦταν τὸ μόνο ποὺ μπορούσε νὰ γίνεῖ, εἶπα. Ἡ ἐγγχείρηση ἀπέδειξε...

— Δὲν θέλω νὰ μιλήσουμε γι' αὐτὸ, εἶπα.

— Θὰ τῶθελα πολὺ νὰ σᾶς συνοδέψω ὡς τὸ ξενοδοχεῖο σας.

— Ὅχι, εὐχαριστῶ.

Κατέβηκε στὸ διάδρομο. Πῆγα στὴν πόρτα τοῦ δωματίου.

— Δὲν μπορεῖτε νὰ μῆτε τώρα, εἶπε μιὰ ἀπ' τὶς νοσοκόμες.

— Ναι, μπορῶ, εἶπα.

— Δὲν μπορεῖτε νὰ μῆτε ἀκόμα.

— Βγὲς ἔξω, εἶπα. Κ' ἢ ἄλλη τὸ ἴδιο.

Ὅμως, ὅταν τὶς ἐδίωξα, κ' ἔκλεισα τὴν πόρτα, κ' ἐσθῆσα τὸ φῶς, δὲν ἦταν καθόλου καλύτερα. Ἦταν σὰ ν' ἀποχαιρετούσε ἕνα ἀγαλμα... Ὑστερα ἀπὸ λίγο βγήκα ἔξω κ' ἐφυγα ἀπ' τὸ νοσοκομεῖο καὶ γύρισα πίσω στὸ ξενοδοχεῖο μου μετὰ τὰ πόδια, μέσα στὴ βροχή.

Αὐτὸ εἶναι ὅλο: Γύρισε πίσω στὸ ξενοδοχεῖο του, μετὰ τὰ πόδια, μέσα στὴ βροχή...

Ὅμως, ὀλόκληρη ἡ ἀγωνία τοῦ κόσμου εἶναι μέσα στὰ λόγια αὐτά.

ΣΥΜΠΛΗΡΩ-
ΜΑΤΑ ΣΤΗΝ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

1708—1940

4η ΕΚΔΟΣΗ

Βρεττάκου Νικηφόρου *

Ἐο κορυθαλδὸς τοῦ πρωينوῦ

Κρουνὸς γαλάζιος ξέσπασε ἡ ψυχὴ μου,
ὄλες οἱ φλέβες μου τρέχουν μὲς στὴ φωνή μου,
τὸ αἷμα μου λαρυγγίζει στὴ σιωπὴ σὰν τοὺς γρύλους τῶν θάμνων,
σὰν τὸ ποτάμι ποὺ δὲ σκέφτηκε ποτὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν σταγόνων του
κατεβαίνοντας σὰ μιὰ λάμψη ἢ σὰν ἓνα μεθυσμένο φιλι πρὸς τὴ θάλασσα.

Πάνω μου οἱ κόσμοι βουλίζουνε σὲ μιὰ γιορταστικὴ διασταύρωση-
μενεξεθένια, ρόδινα, ἄσπρα καὶ γαλανὰ ποτάμια
ποὺ κυλοῦν μὲς ἀπὸ ἔγχορδα καὶ λαμπυρίζουνε οἱ αἰθέρες.
Τὰ στάχια τρέμουν ἀπ' τὸν ἀσημένιο ἀντίλαλο τοῦ σὺμπαντος.

Ἄκουθ' βουδὸς τὸ φιλικὸ μῆνυμα τοῦ θεοῦ
ποὺ μὲ ρωτάει μὲς ἀπ' τὸ φῶς μ' ὅλων του τῶν ἀγγέλων
τὰ στόματα νὰ τοῦ ἀπαντήσω ἂν εἶμαι εὐτυχησμένος·
ποὺ μὲ ρωτάει μὲ τὰ χρυσὰ πύφρα τῶν ἀχτίνων,
καὶ τοῦ ἀπαντῶ μὲ τὸ ἴδιο του τὸ φῶς ποὺ ξεχειλίζοντας
μὲς στῆς ψυχῆς μου γαλανίζει τὴν κορυθαλένια κόλπη·
σὰν ἄστρο ἀνάμεσα στὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἀγάπης,
φτεροκοπώντας στὸ ψηλὸ δέντρο τοῦ παραθύρου του,
ραμφίζω τοῦ πρωينوῦ τὸ φῶς καὶ τοῦ ἀπαντῶ σφυρίζοντας σὰν τὰ πουλιὰ
[δίχως λέξεις-

Μὲς στὴ διαφάνεια

Μὲς στὴ διαφάνεια τοῦ πρωينوῦ ἀνοιξα τὰ παράθυρά μου
καὶ σ' εἶδα ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα χαρούμενη νὰ κατεβαίνει
πλαγιά-πλαγιά τοὺς οὐρανούς, πλαγιά-πλαγιά τοὺς λόφους,
σὰ νάρχεςαι· ἀπ' τὴν πηγὴ κι ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου.
Κουδούνια καὶ χαμόγελα σέρνει τὸ φῶρεμά σου,
ποὺ τὸ φιλοῦν καὶ τὸ σηκώνουν οἱ αὔρες στὸ γαλάζιο,
κ' εἶσαι παντοῦ μὲ μιὰ ἀγκαλιὰ τριαντάφυλλα ποὺ φέγγουν
τίς πέτρες χρωματίζοντας γύρω μου ὅταν βραδιάζει.

Μὰ ὅταν νυχτώνει, κλείνοντας τὰ τέσσερα παράθυρά μου,
ἐνῶ στὸ σκοῦρο θαλασσὶ παίρνουν νὰ τρέμουν τ' ἄσπρα,
θμίγω ἔξω μὲ τὸ μέγα φῶς τοῦ σὺμπαντος - τὸ φῶς σου,
λιώνοντας τὴν εἰκόνα σου σὲ ἀχνίνα συνεφάνια,
κ' ἐνῶ κάτω ἀπ' τὴ στέγη μου γέρνω τὸ μέτωπό μου
κι ἀκούω σκυμένος τοῦ δικοῦ μου κόσμου τίς καμπάνες,
ἀπ' ἔξω ὑπάρχεις ἐσύ· φῶς, στερέωμα, οὐρανός.

Δίχως ἐσέ...

Δίχως ἐσέ δὲ θάβρισκαν νερὸ τὰ περιστέρια· δίχως ἐσέ δὲ θ' ἀναβε
τὸ φῶς ὁ θεὸς στίς θρύσες του.

ἔτσι μᾶς μίλησε ἡ καρδιά σου.
 Κ' εἶδαμε πῶς ὁ κόσμος εἶναι μεγαλύτερος,
 κ' ἔγινε μεγαλύτερος γιὰ νὰ χωρᾷ ἡ ἀγάπη.
 Τὸ πρῶτο σου παιχνίδι, 'Ἐσὺ.
 Τὸ πρῶτο σου ἀλογάκι, 'Ἐσὺ.
 *Ἐπαιξες τὴ φωτιά. *Ἐπαιξες τὸ Χριστό.
 *Ἐπαιξες τὸν 'Αἶ-Γιῶργη καὶ τὸ Διγενῆ.
 *Ἐπαιξες τοὺς δεῖχτες τοῦ ρολογιοῦ ποὺ κατεβαίνουν ἀπ' τὰ μεσάνυχτα.
 *Ἐπαιξες τὴ φωνὴ τῆς ἐλπίδας ἐκεῖ πού θὲν ὑπῆρχε φωνή.
 *Ἡ πλατεία ἦταν ἔρημη. *Ἡ πατρίδα εἶχε φύγει.
 *Ἦταν καιρὸς! Δὲ βᾶσταξε ἡ καρδιά σου περισσότερο!
 Ν' ἀκοῦς κάτω ἀπ' τὴ στέγη σου τ' ἀνθρώπινα μπουμπουνητὰ τῆς Ἐδρῶ-
 *Ἀναψες κάτω ἀπ' τὸ σακάκι σου τὸ πρῶτο κλεφτοφάναρο. [της!]
 Καρδιά τῶν καρδιῶν! Σκέφτηκες τὸν ἥλιο, καὶ προχώρησες...
 *Ἀνέβηκες στὸ πεζοδρόμιο κ' ἔπαιξες τὸν *Ἀνθρῶπο!

Γ ρ ᾶ μ μ α

Δὲν ἔχω ἓνα φύλλο ἀπ' τὰ παλιὰ πράσινα δέντρα.

Σοῦ γράφω τὴ λύπη μου σ' αὐτὸ τὸ χαρτί
 τόσο ἀλαφριά πού νὰ στή φέρει ὁ ἄνεμος,
 τόσο καλὴ καὶ τρυφερὴ πού νὰ μὴν παραξενευτεῖ ὁ ἥλιος·
 εὐγενικὴ σὰν τὴ σιωπὴ πού περπατεῖ στὸ χορτάρι
 τὴ νύχτα· ἀπλὴ καὶ καθαρὴ σὰν τὸ νεράκι πού τρέχει
 καὶ δὲ μαντεύεις πῶς τὸ γέννησεν ἡ χτεσινὴ καταιγίδα.

Πολλοὶ σκοτώθηκαν. Πολλοὶ ζοῦμε. *Ὅλοι μας εἴμαστε
 λαθωμένοι. Εἶναι βαρὺς ἀπὸ τὸν πόνο ὁ κόσμος.

Μὲ τὴ σιωπὴ τῆς θάλασσας θὰ λάβεις τὴ λύπη μου.
 Σοῦ στέλνω αὐτὸ τὸ αἰῶνιο μου «μὴ μὲ λησμόνει». Εἶναι ἓνα
 φῶς διπλωμένο ἀνάμεσα σ' ἓνα μικρὸ συσφάκι.

Σοῦ στέλνω αὐτὸ τὸ ἀρνάκι, μιὰ κ' εἶσαι κοντὰ στὸ θεὸ
 νὰ τ' ὀδηγήσεις σ' ἓναν πράσινο κῆπο του.

Σοῦ στέλνω αὐτὸ τὸ βρέφος μὲ τὸ τσακισμένο ποδαράκι.

*Ἀνέβασέ το στὸ παράθυρο μὲ τὸν αὐγερινό,
 κοντὰ στὸν κόσμο κοντὰ στὸ ὄνειρο·
 κοντὰ στὴν καλοσύνη σου πού εἶναι ζεστὴ σὰ μιὰ ἀνάσα μητέρας·
 κοντὰ στὸ τζάκι πού ὄνειρεύεσαι μὲ τὸ χέρι στὸ μέτωπο
 τὴν εὐτυχία τοῦ πεινασμένου, τοῦ στρατιώτη, τοῦ ἄρρωστου.

Βάλτο κοντὰ στὴν πράσινη σημαία. Κοντὰ στὸ κόκκινο
 ἄλογο. Στὴ μητέρα σου πλάι, πού, τριγυρισμένη
 ἀπ' τοῦ Γενάρη τοὺς σπουργίτες, γνέθει τὴν ἐλπίδα.

Βάλτο κοντὰ στὸ στεναγμὸ τῆς φιλίας. Κοντὰ, κοντὰ.

Βάλτο νὰ κίτσει κι ἀνοιχτοῦ σὰν ἓνα γέλιο τὸ παράθυρο
 νὰ ἰδεῖ τὸν κόσμο. []

Τ ᾶ θ ο λ ᾶ πο τ ᾶ μ ι α

*Ἦρθαμε πάνω σὲ μονόξυλα βασιανισμένων ποταμιῶν.

*Ἐνῶ στὸ σκοτινὸ βυθὸ κουφόκαιγε τὸ φεγγάρι
 δίναμε τὸ ρυθμὸ τῆς θλίψης μας μὲ τὸ χτύπημα τῶν κουπιῶν!

Κι ὅπως ἀνακυκλώνανε τὸ ρεῦμα τους, μᾶς ἔσερναν
 κατὰ τὸ βάθος πού ἔστεκε μπρῶς μας σὰν ἓνα τεῖχος
 πανύψηλο, ἀφεγγο, ἀκαμπτο.

Καὶ τὰ ποτάμια πλάταιναν!

Ἐκοθε ἡ φλόγα τοῦ θαδιοῦ τῆ νύχτα σάν ψαλίδι.
Ἀνοίγαμε μιὰ ὀδοντωτὴ τρύπα μὲς στὸ σκοτάδι
καὶ καταποντιζόμαστε μὲσα τῆς τραγουθώντας!

Στὶς μέρες μας εἶχαμε χάσει τὰ σημάδια τοῦ κόσμου.
Ὁ κόσμος ἦτανε σὰ μιὰ τυφλὴ σπηλιά στὶς μέρες μας.
Μιὰ σπηλιά πούχε ἓνα μουντό θόλο μὲ ἀόρατο βάθος.
Μπροστὰ μας κάθονταν στὸ θρόνο του πάνω, σάν Πλατυτέρα,
ὁ τρόμος! Κράταε ἓνα κερὶ στὸ χέρι καὶ μᾶς ἔφαχνε!
Κι ἄλλοι μουγκρίζαν φέρνοντας κύκλους σάν τὸ λιοντάρι,
ἄλλοι ἐκλαιγαν, ἄλλοι ἐβλεπαν ἀητούς καὶ ὄνειρα, κι ἄλλοι,
σκάφτοντας μὲ τὰ χέρια μας τὸ χῶμα, τὸ ζυμώναμε!
Καθόμαστε καὶ φτιάχναμε ἓνα πρόπλασμα ἀπὸ πηλὸ
γιὰ νὰ θυμόμαστε τὴν ἀγάπη!

Μέσα στὸ βάθος τοῦ ὕπνου μας ἀκούγαμε τὴν εἰρήνη
ποὺ ἐκλαιγε τὸ χαμένο περιστέρι τῆς ἀλλάζοντας φωνές,
μὲσα στὰ ἐρείπια ποὺ ἔγερναν τὸ ἓνα πάνω ἀπὸ τ' ἄλλο,
ἔξω ἀπ' τὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν ἢ πάνω ἀπ' τὶς καμπάνες,
ποῦ, ἀμίλητες, ἀκίνητες, σκοῦρες ἀπ' τὸ νερό,
σηκώνοντας πάνω ἀπὸ τὶς ἀταχτες στέγες ἓνα βαρὺ
πῆθος, μᾶς παρουσιάζανε τὸ πρόσωπο τοῦ κόσμου
καρφώνοντας στὶς αἰχμηρὲς κορφές τους τὸ φεγγάρι!

Τῶν ἀδερφῶν μας οἱ ψυχές ἦτανε φορτωμένες
κύματα ὅπως οἱ θάλασσες. Μπουμπούνιζε καὶ σειόντουσαν
τὰ νερά. Οἱ πέτρες. Οἱ ἄνεμοι. Τὰ μνήματα. Οἱ ψυχές μας.
Οἱ ὄρσοι βγάδζαν σὲ θολὰ ποτάμια. Ξαναγύριζαν
κ' ἔδραζαν πάλι σὲ θολὰ ποτάμια.

Πέρα δῶθε

τὰ ρεύματά τους ἔφτιαχναν στροφές.
Ἐνας ὀρίζοντας
παράξενος κρεμότανε πάνω ἀπὸ τὰ βουνά,
γέρνοντας σάν ἓνα βαρὺ κουδᾶρι ἀπὸ συρματοπλέγματα.

Οἱ πολιτείες τινάζονταν στὸν ἀέρα καὶ ξανάπεφταν
γιατὶ ἦτανε στὶς μέρες μας οἱ πολιτείες μιὰ φύχτα
ἄμμος. Γιὰτὶ δὲν ἦτανε τίποτα οἱ πολιτείες
στὶς μέρες μας, ποὺ χόρευαν τὰ βουνά ὅπως τὰ φύλλα!
Ὁ χρόνος χτύπηε τὶς καμπάνες του:

«Σήμερα! Αὔριο! Σήμερα! Αὔριο!»

Πιὸ μαῦρος χρόνος
δὲν ξανάσημανε σὲ πιὸ θλιμένες μέρες τὶς καμπάνες του!
Ἐτρεχε ἡ θλίψη σὰ νερό μὲσα στὶς πολιτείες!
Ἐτρεχε ἀπελιπισία καὶ ψήλωνε ἡ λάσπη πάνω στὴ γῆς!
Καὶ τὰ ποτάμια πλάταιναν! Καὶ τὰ ποτάμια μάλωναν!
Κόχλαζαν πότε πρὸς τὴ μιὰ καὶ πότε πρὸς τὴν ἄλλη
ὄχθη τους, κόθοντας κομάτια γῆς καὶ παρασέρνοντας
τίγρεις καὶ πρόβατα, ἀητούς, κοράκια καὶ περιστέρια!

Οἱ κοπιῶντες κοίταζαν, ἔδειχναν, καρτεροῦσαν.
Κάτι ἐβλεπαν. Κάτι ἀκούγαν. Κάτι σάλεινε ἀπέναντι.
Μὰ ὁ καιρὸς ἦτανε τυφλός. Οἱ ἄνεμοι στρυφογύριζαν
τὶς πέτρες ποὺ πατοῦσαμε. Τὰ δέντρα ἀλλάζαν θέση.
Μὲ τὴν ὀρμὴ τῆς ἢ θρογῆ ἔσπαζε τῶν βουνῶν
τὴν ἀλυσίδα. Ξαναχάναμε τὰ σημάδια τοῦ κόσμου.
Τὸ γαῖθουράκι μὲ τὴν καλοσύνη δὲ μπορούσε νὰ περάσει τὸ ποτάμι.
Δὲν ἔξερες ἂν ἦτανε οἱ ζωντανοὶ ποὺ περπατοῦσαν.
Στὶς μέρες μας οἱ ἄνθρωποι περπατοῦσανε πεθαμένοι.

Βλέπαν τὸν ἥλιο στὴ σειρά κ' ἔκλαιγαν. 'Αντίς γιὰ ροῦχα φοροῦσανε συρματοπλέγματα στὸ στήθος καὶ στὸ πρόσωπο. Μ' αὐτὰ περπάταγαν. Μ' αὐτὰ κοιμόντουσαν. Μ' αὐτὰ ξυπνοῦσανε. Τ' ἀγκάθια τους βούλιαζαν μὲς στὸ σῶμα ὅπως τὰ ράμψη τῶν πουλιῶν μέσα στὰ γινομένα φρούτα!

Στὶς μέρες μας τὰ κρεματόρια ἔκαιγαν μέρα νύχτα! Πυκνός, λιπώδης, κίτρινος ἔθβαινε ὁ καπνός. Βγαίνοντας ἔσπασε σὲ μακριῆς κολώνες καὶ ξαπλώνοταν μὲς στὸν ὄριζοντα. Ἔριχνε κάτω σ' ὄλη τὴ γῆς τὸν ἴσκιό του. Κι ὁ ἴσκιος αὐτός ἦτανε τοῦ Γουίλη, ἦταν τοῦ Φράνς, ἦταν τοῦ Πέτρου, ἦταν τοῦ Στανίολα, ποὺ τοὺς ξανάφερνε ὁ ἀγέρας κατὰ τὴν πατρίδα τους!

Καὶ τὰ ποτάμια πλάταιναν! Καὶ τὰ ποτάμια μάλλωναν! Γυναίκες κύλαγαν θεμένες μαλλιά μὲ μαλλιά, χέρια κομένα ποὺ ἔθβαιναν πάνω ἀπὸ τὸν ἀφρὸ τῶν ποταμιῶν καὶ κύλαγαν σφίγγοντας τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, θάραθρα ποὺ ἔριχναν κοφτὲς βουτιῆς τὰ παλικάρια! Οἱ ἀνεμοδεχτὲς γύριζαν γρήγορα καὶ τὰ δέντρα λύγιζαν κάτω πρὸς τὴ γῆς τὴ θλίψη σὰ νὰ κρέμονταν ἀπ' τὰ κλαδιά τους ἀόρατες πέτρες. Καὶ τὰ παιδιὰ ζητιάνευαν λίγη μητέρα. Ἐκλαιγε ἡ ἀγάπη. (Γιατί εἶναι ἀγάπη τὸ νερὸ κ' ἡ μέρα μὲ τὸν ἥλιο της. Γιατί εἶναι ἀγάπη τὸ βουνὸ κ' ἡ νύχτα μὲ τ' ἀστέρια της. Γιατί εἶναι ἀγάπη ἡ θάλασσα. Καὶ τὸ ματάκι τοῦ πουλιοῦ ἀκόμα. [Κ' οἱ μικρὲς σπίθες ποὺ θγαίνουν ἀπ' τὴν καπνοδόχο τοῦ σπιτιοῦ, εἶναι ἀγάπη.]

Τρέχαμε πίσω ἀπ' τὸν ἀέρα μὲ ἀνοιγμένα στόματα! Διποθυμοῦσαν τὰ πουλιὰ καὶ κρέμονταν ἀπὸ τὰ σύρματα γιατί ὁ ἀέρας ἔφευγε κι αὐτὸς μὲς ἀπ' τίς πόλεις. Τρέχοντας πίσω ἀπ' τὸν ἀέρα περπατούσαμε στὰ χωράφια. Κι ὅπου πατούσαμε ἔθγαζε κούφιος χτύπος τὸ χῶμα, γιατί ἦτανε σκαμένη ἡ γῆς καὶ ξανασκεπασμένη! Ὅμως οἱ ἄνθρωποι δὲν ἦτανε ἀχλαδιές, σάρι, πατάτες - καὶ δὲ φύ- [τρωναν!]

Ἄν φύτρωναν τ' ἀδέρφια μας, οἱ φίλοι μας, οἱ ἄνθρωποι μας ἂν μπορούσαμε νὰ γιομίσουμε καλαμπόκι τίς ἀποθήκες μας ἂν γίνονταν τουλάχιστο ὡς ἓνα μπόι τριαντάφυλλα, γὰ μᾶς καλημερίζουν τὴν αὐγὴ σαλεύοντας χωρὶς ἀγέρα καὶ λυγίζοντας μὲς στὰ παράθυρά μας... Ἔτσι παραπονιόμαστε, ἔτσι λέγαμε - τοὺς φανταζόμαστε ὁμορφα, ἐνῶ τὸ ξέραμε πὼς δὲ μᾶς χρειάζονται τὰ τριαντάφυλλα! Ὅμως ἐμεῖς ἔτσι τοὺς κλαίγαμε. Κι ἀνοίγοντας τὰ χέρια μας σπάζαμε μὲ τὰ πόδια μας τοὺς σβώλους μέσα στὰ χωράφια!

«...Πέτρο!.. Στανίολα!.. Γουίλη!.. Φράνς!..
Πέτρο!.. Στανίολα!.. Γουίλη!.. Φράνς!..
Πέτρο!.. Στανίολα!.. Γουίλη!.. Φράνς!..»

Γύρω μας ἔγερναν τὰ στάχια εὐγενικὰ καὶ λυπημένα. Ἔτσι ποὺ σούρχοταν, σταυρώντας τὰ χέρια σου, νὰ τὰ πλησιάσεις, ν' ἀλαφογύρεις τὸ κεφάλι σου στὸν ὦμο καὶ νὰ τοὺς μιλήσεις γιὰ δάκρια! Γιὰ πολλὰ δάκρια! Γιὰ ἄπειρα δάκρια! Πέρα τὰ σῶμα κοκλίζαν τῶν ποταμιῶν τὸ νερὸ.

«...Πέτρο!.. Στανίολα!.. Γουίλη!.. Φράνς!..»

Στὶς μέρες μας ἦταν τὸ φῶς χαμηλωμένο διαρκῶς.

Ήτανε μέρα μεσημέρι. Γύριζες τὸ κεφάλι σου
 κ' ἔδλεπες γύρω σου ἕναν κόσμο πού τὸν ἤξερες ὁμορφο, μὰ δὲν
 Τὴ γῆ τὴ σκέπαζε ἕνας ἴσκιος. Σὰ νάχε ὁ ἥλιος βασιλέφει. [ἐμοιαζε !

Κ' ἐγώ, πού ἀνθιζε μέσα μου τὸ δνειρο καὶ πού πάντοτε
 ἔδειχνα πάνω μου τὸν ἥλιο,

περπατοῦσα, περπατοῦσα...

Κρατοῦσα ἕνα ραβδί φηλότερο ἀπ' τὴ μοίρα μου
 κ' ἔβσοκα πέντε ἀρνιά. Πέντε ἄστρα. Πέντε νούφαρα.
 Τὴ νύχτα ἀσπρίζανε στὸν κάμπο, τὸ ἕνα δίπλα στ' ἄλλο.
 Κ' ἔγραφαν, τὸ ἕνα δίπλα στὸ ἄλλο, ἀκίνητα :

« Ἄ γ ἀ π η ».

Κ' ἐνὼ θρόνταγε ἀπάνω μου ἡ θύελλα, προσπαθοῦσα
 νὰ προχωρήσω. Ποῦ νὰ πάω τ' ἀρνιά μου; Ποῦ νὰ μείνω;
 Ἀκούμπαγα πάνω στὴ γῆς, πού ἀνάβλυζε λάσπη, τὸ μέτωπό μου
 καὶ πάλι σηκωνόμουν αὐτερα. Ποῦ νὰ μείνω;..
 Καὶ τὸ ραβδί μου χτύπαγε στὶς πέτρες λυπημένα !

Μιλοῦσα πάντα γιὰ κορφές καὶ γιὰ χρυσὰ σκοινιά,
 νὰ ζυγιστῶ σὰν ἕνας ἄγγελος ἀπὸ νερό. Αὐτὸ ἦταν
 γιὰτὶ ἐνιωθα τὸ σῶμα μου σὰ χῶμα μισσοσκορπισμένο.

Ήταν γιὰτὶ εἶχα δλόκληρος μεταβληθεῖ σὲ μιὰ
 θρύση ἀπὸ δάκρια. Ήταν γιὰτὶ ἔβσοκα πέντε ἀρνιά
 πού ἐδῶ στὴ γῆς δὲν ἔδρισκαν χορτάρι ! Ὅσο πού, τέλος,
 κουτσαίνοντας μὲς στὴ βροχή, ἀπὸ νύχτα σὲ ἄλλη νύχτα,
 τὸ πρόσωπό μου ἔγινε σὰν ἕνα φιλέρημο φεγγάρι !
 Ἔργο τῆς νύχτας εἶναι αὐτὰ τὰ δάκρια κ' ἡ ποίησή μου !
 Μέσα σὲ κάθε στίχο μου κ' ἕνα θολὸ ποτάμι !

Ὅταν αὔριο θ' ἀνάψετε τὰ χρυσὰ κηροπήγια σας
 πάνω ἀπὸ τὰ βιβλία μας, ἀδέρφια μου, μὴν ξεχνᾶτε !
 Τὶ περιμένετε ἀπὸ μᾶς ! Τὶ φάχνετε ! Οἱ σελλίδες μας
 μοιάζουμε μὲ τοπεῖα ψυχρά, ἀδιάφορα, λυπημένα.
 Εἶναι γιομάτες ξύλινους γυρτοὺς σταυροὺς. Ψυχῆς
 παιδιῶν πού τρέμουν σὰ μικρὲς φλόγες. Λάσπες. Καπνοὺς.
 Φωνές. Τολῆους πού κρέμονται. Ματωμένα φεγγάρια...

Οἱ Ἄγιοι αὐτοὶ δὲν εἶδανε ποτὲ τὸν ἥλιο δλόκληρο.

Πάντοτε μισσοκίτινο καὶ μισσοφωτισμένο

σὰ φαγωμένον ἀπὸ λύκο ! Σ' ὄλη τους τὴ ζωή

οἱ Ἄγιοι αὐτοὶ στοὺς ὦμους του μεταφέρανε σκοτωμένους.

Ὅλους τοὺς ἥρωες τοῦ Σαιεπήρου ἐμεῖς τοὺς μεταφέραμε !

Ὅλους τοὺς ἥρωες τοῦ Αἰσχύλου ἐμεῖς τοὺς κατεδάσαμε

κἀτω στὸ χῶμα ! Ἐμεῖς κηδέσαμε τὴν Ἀντιγόνη !

Ἐμεῖς φυτέσαμε τὰ πέντε στάχια στὸν δλόγγυμο

τάφο τῆς Μαργαρίτας ! Ἐμεῖς χτίσαμε τὰ φράγματα ! Ἐμεῖς,

ἐμεῖς τὸ χτίσαμε κι αὐτὸ τὸ ξύλινο γεφυράκι

γιὰ νὰ πατήσει ὁ νέος Ἰησοὺς καὶ νὰ περάσει ἀντίπερα

φέρνοντας μέσα στὸ ταγάρι του τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἀγάπη !

Μὲς στὴν ψυχὴ μας ἔπαιρναν τὰ ὄραματα φωτιᾶ !

Ἦ πυρκαγιά τους μεταδίδονταν σ' δλόκληρο τὸ σῶμα μας.

Ὅσο πού, τέλος, γέρναμε ὅπως τὰ λυγισμένα

κεριά. Οἱ φλόγες μας χόρευαν μὲς στὸ νερό. Παλεῖαμε

καὶ σήναμε καπνίζοντας ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο.

Αὐτοὶ πού θάρβουν νὰ μᾶς κρίνουν ἄς μὴ λησμονήσουν.

Ἄς μὴ ζητήσουν νὰ τοὺς δεῖξουμε δυὸ σταυρωμένα χρώματα.

Ἄς φάξουν. Ἄς ἀδειάσουνε τὴ στάχτη μας στὴ φοῦχτα τους.

Θὰ φέγγει ὁ ἥλιος μιὰ χαρά. Δὲ θὰ δυσκολευτοῦνε.
 Σ' ὅλους τοὺς κόκκους τοῦ σταριοῦ μέσα, σ' ὅλα τὰ φρούτα,
 σ' ὅλα ὅσα βγαίνουν ἀπ' τῆ γῆς μέσα θὰ βρῖσκουν τὸ αἷμα μας!..
 Θὰ βροῦνε τῆ συγνώμη μας μὲς στὸ μαρτύριό μας!..
 Κοιτάξτε ἐδῶ! Κοιτάξτε ἐδῶ! Μαῦρο, ἀστραποκαμμένο
 τὸ χέρι μου ἔξω ἀπὸ τὸ χῶμα σὰς φωνάζει. Ρίχτε μου
 μιὰ παιδικὴ φούχτα χαρᾶς!

Πᾶνε τριανταεφτά
 χρόνια πού ἡ μάνα μου μὲ γέννησε δίπλα σ' αὐτὰ τὰ κύματα,
 ἀνάμεσα σὲ δυὸ θολὰ ποτάμια πού, λυγίζοντας,
 στριφογυρίζαν κ' ἔφτιαχναν στροφές, στροφές, στροφές,
 γύρω ἀπὸ μένα πού ἀγαποῦσα πιὸ πολὺ ἀπ' τὸν ἄνθρωπο.
 Γύρω ἀπὸ μένα πού ἔλπιζα. Κι ὁμως, δὲ μοῦ χαρίστηκε
 οὔτε μιὰ μέρα! Οὔτε μιὰ νύχτα! Οὔτε μι' ἀγῆ! - Σκεφθεῖτε:

Τριανταεφτά χρόνια στὸ Ἄουσιτις!

[Ἀποσπασματικὰ]

Ἀπ' τὴ Μαργαρίτα - Εἰκόνας ἀπ' τὸ ἡλιοβασίλεμα

Ἀνοίγω τὸ παράθυρο καὶ παίρνω
 τ' ἀστροβρεγμένα στάχια στὴν ἀγκάλη μου.
 Χιλιάδες ἔρωτες εἶναι ὁ θεός!
 Χιλιάδες ἔρωτες εἶναι ὁ κόσμος!
 Ἔλα ἰδὲς τ' ἄπειρο, Μαργαρίτα!

[] Δὲν εἶδα τὸν πλησίον μου πουθενά
 διασχίζοντας τὸν κόσμο. Δὲν ὑπῆρξα
 πλησίον κανενός. Στίλβουν οἱ ὀρίζοντες
 κι ὁ θόρυβός μου πνίγεται στὸν αἰώνιο
 ἦχο τοῦ κόσμου, πνίγεται στὸ φλοῖσιδιμα
 τοῦ βραδιασμένου, ἀπέραντου ὠκεανού...

Ἀπ' τὴν Παραμυθένια πολιτεία

Πότε θὰ λιώσουνε τὰ κρούσταλα ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ ἀητοῦ!
 Πότε θὰ πέσουνε, ἥλιε μου, ἀπὸ τὰ μαλλιά μας οἱ πάγοι!
 Πότε θὰ κάνουμε πανιὰ νὰ βγεῖς νὰ σ' ἀνταμώσουμε!
 Πότε θὰ πλύνουμε τὰ χέρια μας μὲ τὰ δάκρια τῆς ἀνοιξῆς!
 Πότε ἡλιέ μου!

[] Τότε πού γινόταν ἀκόμα νὰ πιστεύει ἓνα παιδί
 ὅτι μπορούσαν νὰ διδάσκουν τὸ εὐαγγέλιο τὰ πουλιὰ,
 ὅτι μπορούσε νὰ μιλεῖ ἀπ' τὸν ἄμβωνα ἓνα στάχι,
 ὅτι μπορούσε νὰ μιλεῖ ἓνα ἀρνί, ἓνα περιστέρι
 ἢ ἓνα κρῖνο...

Θὰ ἐγῶ στὸν κάμπω νὰ μαζέψω τὰ πεσμένα φύλλα τοῦ ἡλιου,
 νὰ πλάσω τίς ἀχτίδες του—τοῦτο τὸ καλοκαίρι—,
 νὰ πλάσω τίς ἀχτίδες του σὲ φύλλα γιὰ νὰ γράψω
 τὸν οὐρανὸ καὶ τὸ τραγοῦδι σου, Ἑλληγόπουλο!
 Γιατί τὸ χῶμα δὲ μὲ φτάνει! Δὲ μὲ φτάνει τὸ αἷμα μου!
 Γιατί τὰ δάκρια μου δὲ φτάνουνε νὰ πλάσω τὸν πηλὸ μου!
 Ἴτι νὰ τὸ κάμω τὸ σπῆτι μου! Ἔξω σὲ τραγοῦδανε!
 Ἔξω μιλοῦν γιὰ σέβανε! Δὲ μοῦ φτάνει ἡ φωνή μου!
 Θὰ τρέξω ἐκεῖ πού σ' ἄκουσα νὰ λὲς «Ὅχι» στὸ θάνατο!
 Θὰ τρέξω ἐκεῖ πού πάγαινες σφυρίζοντας ἀντίθετα

στ' ἀστροπελέκι ! 'Αντίθετα στή διαταγή και στο γλυκό φωμί της γῆς !
στα γαλανά σου μάτια που ἦταν για τόν ἔρωτα ! ['Αντίθετα

'Απ' τόν Ταύγετο και τῆ σιωπῆ

'Ἐστηνε ἡ ἀνοιξη τὴν προτομή μου σὲ μικροὺς λόφους εἰρήνης,
ἐλαμπε καθισμένο στο ραβδί μου ἓνα πουλί ἀπὸ φῶς
κ' ἔδρεχε ἱριδισμοὺς στὰ πρόβατα τὸ αἰώνιο σέλας τῆς ἀγάπης.
Μὲς στὴ σιωπῆ τὸ θαλασσί φλοίσβημα τοῦ αἵματός μου
ἀνάδινε τὸν ἦχο τοῦ ἀδραχτιοῦ τῆς μητέρας μου
πού ὕφαινε τῶν σταχιῶν τὸ πράσινο και τὸ λευκὸ μαλλί τοῦ ἀγερικοῦ.
Μικρὸς ἑωσφόρος τοῦ φωτός στοῦ Ἐδρώτα τῆς ροδοδάφνης,
ἔπαιρνα δίπλα τὰ βουνὰ βρεγμένους ἀπὸ τὸ φεγγάρι
μὲ δυὸ ἄσπρους κρίνους στὴν καρδιά. μ' ἑπτὰ σημαῖες στὰ χεῖλη
κι ἀπάνω ἀπὸ τῶν γερακιῶν τῆς ἀτελεύτητες μοναξιῆς
ἐπόπτευα τὸ σῦμπαν θησαυρίζοντας τοπία κι ἀλλοτινὰ φῶτα στὴ μνή-
μη μου.
Οἱ πρῶτοι φθόγγοι που ἄκουσα στὴ ζωῆ μου, οἱ πρῶτες λέξεις,
δὲν ἦταν τὸ ναυοῦρισμα τῆς μάνας μου και τὸ κελάδημα τῆς σαταρήθρας·
πάνω ἀπ' τὸ λίκνο μου ἄρθρωνε ρήματα τὸ γαλάζιο
κ' ἔμπαζε μὲς ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο ἡ σιωπῆ
ἓνα ποτάμι ὑπέροχα λόγια. Στροφῆς και τόνους
σ' ὄλα τὰ χρώματα. Φωνῆς που ἀστραφταν. Μιᾶς μεγάλης
γλώσσας τὸ χρυσὸ ἀφάδητο διακλαδιζόταν μέσα μου.

Περνώντας μὲς ἀπὸ κοιτάσματα χρυσαφιῶ
στὰ βάθη μου ἐξακολουθεῖ τὸ ἄμορφο αὐτὸ ποτάμι
νὰ ρέει, σιγά, σὰν τὰ νερά τῶν βυθισμένων ποταμιῶν
πού τρέχαν μ' ἓνα βούισμα μελισσιῶν κάτω ἀπ' τοὺς βράχους
τοῦ Ταυῦγέτου, ὅταν οἱ ὦρατες νύχτες τὸν ναυοῦριζαν
σὰν ἓνα βρέφος κι ὁ λαγὸς ὄρθιος ἄκουγε τὸ ἄπειρο !

Κυρίός μου και ἀδερφός μου : Αὐτός που χτίζει. Αὐτός που ὀργώνει.
[Αὐτός που τείνει
νὰ συσκοτίσει τοὺς πλανῆτες και δικούς του νὰ ἐντοιχίσει ἀστέρες και
[νὰ βάλει
χρώματα τῆς προτίμησής του στις αὐλαῖες που ἀνοίγουν και κλείνουν
τὸ ἀβυσσάλιο πανόραμα τῆς μέρας ! Που ἡμερώνει
τὰ σκοτινὰ συμπλέγματα τῆς φύσης, τοὺς ἀτίθασους
καιροὺς που πελαγοδρομοῦν στὴν ἄβυσσο και ξεριζώνουνε τῶν ὀρέων
τῆς πέτρης σὰν φτερά πουλιῶν ! Αὐτός, που κατεβαίνοντας,
ἀνοίγει ὁρὸμο μὲς στῆς γῆς τὰ ἐγκατα κι ἀνεβάζει τὸ κάρθουνο πάνω
[στοὺς ὤμους του !

Κυρίός μου και ἀδελφός μου : Αὐτός που σπέρνει. Αὐτός που ὕψώνει
τὰ στάχια στὴν ἀγκάλη του γελώντας. Που, βυθίζοντας
στο διὰστημα τῆς φλόγινης κερατῆς του, αἰχμαλωτίζει
τὰ μυστικά ποτάμια του και τὰ ὀδηγεῖ ἀπ' τὸν ἄπειρο αἰθέρα στὴ
[γῆ, σὰν ἓνας
μουτζουρωμένος ἄφπερος ἄγγελος που κρατεῖ στὰ χέρια του
τὸ χρυσὸ ἠνία τῶν ἀστεριῶν ! Αὐτός που ἀνακαλύπτει
μέσα σὲ κάθε κυβικὸ νεκροῦ χώρου τῆς νύχτας
ἄγχρωμα φῶτα, ὀράματα, φθόγγους ! Και που, ζυμώνοντας
τῆς δυὸ φωτιῆς, τὸ πνεῦμα του και τὸ ἀναμένο μέταλο, δένει τὰ οἰκο-
[δομήματα τοῦ χρόνου
που ἀνεμοσεινῶνται ἀπ' τοῦ χώρου τὰ ὑπερωκεάνεια ρεύματα,
ὀλόρθος κάτω ἀπὸ βροντώδεις θύελλες, μὲ τῆς πλάτες του στήριζον-
[τας τῆς πόλεις !

"Ήθελα νάχα κατεβεί απ' τή φύση με μιάν έξοχη μοίρα ! Περιβλημένος
 μ' ένα γιγάντιο πνεῦμα, πού νά δύναμαι τή στιγμή αὐτή νά τό συντρίψω
 στά πόδια σου ! Νά φωτιστεῖς καί νά φανεῖς ἀπό παντοῦ ! Νά σκεπαστεῖς
 [ἀπό αἶνους ἰ
 "Ανεμοὶ ἀπό τριαντάφυλλα στίς ἀγκαλιές νηπίων νά πορευτοῦνε πρὸς τό
 [ματωμένο τους γενάρχη,
 στρατιές νηπίων πού θ' ἀνθρωθοῦν καί θά ὀρκιστοῦν ἀπλώνοντας τό χέρι
 [τους πάνω στό φέρετρο
 τῆς ἐποχῆς μου ! Αὐτό τό μαῦρο, αὐτό τό πένθιμο φέρετρο, πού τό μεταφέρει
 τήν ὥρα αὐτή στοὺς ἀτυχούς ὤμους τῆς ἡ γενιά μου,
 βαδίζοντας κάτω ἀπ' τοῦ αἰῶνα μας τ' ἀδιέξοδα τιτάνεια σύνεφα !

Τὸ οὐράνιο ρεῦμα τοῦ φωτός ἀντανακλᾷ χρυσιζοντας τὰ πάντα ! Στίς φυ-
 πέφτει μιὰ φωτινὴ βροχή, μιὰ ρόδινη πύχνη, ἀνακατεμένη [τεῖες
 με ἀόρατους κορδαλοὺς ! Τὰ ἄροτρα τραγουδᾶνε !
 Ποταμὸς ἄσπρων μέσα μου, παφλάζοντας, τῆς ἀλαζονικῆς μου
 μόνωσης τὰ προσχήματα ρίχνει καί δίνομαι ὅλος
 στό ἴνδαλμα τῆς θρησκείας μου, πού βρίσκεται ζωοποιημένο
 καί χαιρετᾷ ἀπ' τὰ πράσινα βάρθρα του με τό γέλιο του τὸν ἀνατέλλοντα
 [ἥλιο, τὴν ἀνατέλλουσα βροχή !
 Γιὰ σένα ὑπάρχω μοναχά, Κύριέ μου καί ἀδερφέ μου,
 πού λειτουργεῖς ὀργώνοντας τὴ γῆς μέσα στοῦ σύμπαντος τὴν ἀπαράμιλη
 [ἐκκλησία,
 τὴ στολισμένη με παντὸς εἶδους ἀστερισμοὺς, με παντὸς εἶδους χρώματα,
 πού τὴ διασχίζουνε καί τὴν περικυκλώνουνε ποτάμια ἀγραφῆς γοητείας,
 οἱ δυὸ παράδεισοι : τῆς μέρας καί τῆς νύχτας !

'Απ' Τὸ νύχτωμα ἐνὸς ἀετοῦ

Τί ἔχει ὁ Ταύγετος
 κ' εἶναι σὰ λίγο ἀνήσυχος, σὰ λίγο πικραμένος !
 Πῆγες, φαίνεται, κ' ἐγειρες στὰ πλάγια του, ὅπως γέρνει
 ἓνα ἄσπρο κρίνο, κ' ἐκλαψες. Θὰ σ' ἄκουσε ὁ καλὸς μας
 γέρος καί θὰ σὲ ρώτησε. Κ' ἐσύ ἔκατρες καί τοῦ εἶπες
 πὼς μ' ἐπιασε κακὸς καιρὸς, τάχα, βροχὴ κι ἀντάρα,
 κ' ἐσύ τοῦ εἶπες πὼς ἔπεσα σ' ἓνα θολὸ ποτάμι
 καί δὲ με βρῖσκει ὁ ἀυγερινός !
 Γύρισε πάλι πῶς !
 'Αγκάλιασε τίς πέτρες του ! 'Αφῆσε τὰ μαλλιά σου,
 νὰ ξεμπλεχτοῦν καί ν' ἀπλωθοῦν πάνω του ! Μίλησέ του !
 Πῆς του πὼς ἦταν φέματα ! 'Αλλιῶς θὰ πεθάνω !

... Μὴ με μαρτυρήσεις !
 Καί προπαντὸς νὰ μὴν τοῦ εἶπεις πὼς μ' ἐγκατέλειψεν ἡ ἐλπίδα !
 Καθὼς κοιτᾷς τὸν Ταύγετο σημεῖωσε τὰ φαράγγια
 πού πέρασα. Καί τίς κορφὲς πού πάτησα. Καί τὰ ἄστρα
 πού εἶδα. Πῆς τους ἀπὸ μένα, πῆς τους ἀπ' τὰ δάκριά μου,
 ὅτι ἐπιμένω ἀκόμη πὼς ὁ κόσμος
 εἶναι ὁμορφος !

'Απ' τὴν Πλούμιτσα

...Πρόσμενες νὰ με δεῖς ὅπως τό θέντρο
 πού κουνιέται ἀπὸ τ' ἄνθη του ! Ὅμως ὄχι !
 Χρειάζεται πολὺς ἥλιος γιὰ ν' ἀνθίσεις !

Ν Ι Κ Ο Σ Κ Α Σ Δ Α Γ Λ Η Σ

Ἐ Μ η χ α ν ι κ ὸ ς

Δύσκολο τὸ μεροκάματο τοῦτες τῆς μέρες. Οἱ δουλιές πού βγάδουν ψωμί εἶναι λίγες, τὰ καίκια ἀράζουν καὶ σκολλάνε τοὺς ναῦτες τους. Ψάρι, εδτυχῶς, ἔχει ὁ τόπος μας — τὰ βαθιὰ νερά του καὶ τὰ κοφτερά βράχια τονε γλυτώσαν ἀπὸ τῆς ἀνεμότρατες πού ξολοθρέψανε τὸ ψάρι ὡς τὸ γόνο στὰ κοντινὰ νησιά — καὶ μ' αὐτὸ περνάει ὁ κόσμος. Τὸ καθημερινὸ βγαίνει, ἐξὸν ἅμα λάχει: κακοκαϊριά, ὅμως τίποτα δὲν περσεύει.

Μόνο οἱ σφουγγαράδες κάτι θγάδουν, ὄχι τὰ παλιὰ τὰ κέρδητα — ἀπὸ τότε πού οἱ Ἀραπάδες κλείσαν τὰ πλοῦσια μέρη τῆς Τριπολίτιδας, ὅλα τὰ σφουγγαράδικα μαζωχτήκανε στὴ Μπεγγάζη καὶ δὲ γίνεται δουλειὰ, τὸ σφουγγάρι λιγότεψε κ' οἱ μηχανικοὶ κατεβαίνουν ὅλο καὶ πιὸ βαθιὰ γιὰ νὰ τὸ θροῦνε, μὰ δὲν εἶναι ζωή. Κἀθε χρόνο οἱ σακάτηδες πληθαίνουν, χτυπημένοι ἀπὸ τὴ θάλασσα. Λένε πὼς τὸ ψάρεμα τοῦ σφουγγαριοῦ δὲν τὸ παρατᾶ ὅποιος τ' ἀρχίνισε, κ' εἶναι ἀλήθεια. Τὸ μεγάλο κέρδος, πού σ' ἀφήνει νὰ μὴ δουλεύεις τὸ μισὸ χρόνο, ἢ ἐλπίδα νὰ κίνεις λεφτὰ, σὰ σταθεῖς τυχερός, τὸ μεγάλο μερτικό, σὲ κάνουν ν' ἀψηφᾶς τὸν κίντυνο καὶ τὴ σκυλιὰ ζωὴ ὅσο βαστάει τὸ ψάρεμα.

Εἶναι κ' ἐκεῖνοι πού τοὺς ἔχει χτυπήσει κιόλας, καὶ καρτερᾶνε, πιασμένους, σερνάμενοι στοὺς καφενέδες, νὰ περάσει ὁ χειμῶνας καὶ νὰ ξαναρχίσει τὸ ψάρεμα, νὰ μπουνε στὴ μηχανή καὶ νὰ νιώσουνε πάλι γερά τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια τους, ἄς εἶναι καὶ γιὰ τὴ λίγη ὥρα πού φαρεῦουν. Ἐχουν νὰ πούνε πὼς ἅμα κατέβει κάτω ὁ σφουγγαράς γιὰτρῆεται ὅσο νὰ ξαναμβεί, κ' εἶσι θάνατι, ἀφοῦ μπορεῖ καὶ φαρεῦει τὸ σφουγγάρι. Ὅμως ἡ θάλασσα χτυπάει ξανά, κὶ ὁ μηχανικὸς ἀνεβαίνει πιὰ σκέλεθρο ζωντανό, δὲν μπορεῖ νὰ κουνήσει μῆτε χέρι μῆτε πόδι, μένει ξαπλωμένος, ἀνήμπορος, θάρος τῶν δικίων του παντοτινὸ. Λίγοι εἶναι οἱ τυχεροὶ πού ἀνεβαίνουν πεθαμένοι. Ἡ θάλασσα πλερώνει πιὸ σκληρὰ ὅσους τηνε γδύνουν.

Εἶναι φαμίλιες ὀλάκερες στὸ νησί, σφουγγαράδες ἀπὸ γενιές, ἀπὸ τὸν παπὸ πού κατέβαινε γδυμένος μὲ τὴν πέτρα ὀχτῶ — δέκα ὀργιές, ἴσαμε τ' ἀγ-

γόνι πού φοράει τὴ μηχανή καὶ κατεβαίνει στὶς σαράντα.

Ἄπὸ τέτια φαμίλια ἦταν κὶ ὁ Θεωδωρῆς τοῦ Στάγγα. Ὁ πατέρας του, σφουγγαράς, χτυπημένος κὶ αὐτός, εἶχε παρατήσει τὸ ψάρεμα· ἀνήμπορος, καθότανε στὸ σπῆτι κ' ἱστοροῦσε ἀτέλειωτα ψαρέματα. Μὲ τὸν καιρὸ εἶχε ξαναρχίσει νὰ περπατάει· πότε πήγαινε καὶ μονάχος του, μὲ τὸ μπαστούνι, πότε τονε βαστοῦσαν. Ἄπὸ τὸ στόμα του ὁ γιὸς του εἶχε μάθει τέχνης πολλῆς γιὰ τὸ ψάρεμα, πού θὰ θρεῖ τὸ καλὸ σφουγγάρι, πῶς νὰ γλυτώσει τὸ χτύπημα, ὅμως δὲν τόχε στὸ νοῦ του νὰ μπαρκάει μηχανικὸς. Ἐβλεπε πῶς οἱ πολλοὶ ἦτανε χτυπημένοι, κ' ἔλεγε πὼς τὰ ποδάρια του δὲ θὰ τ' ἀγόραζε μὲ τὸ μερτικό.

Εἶχε μάθει τὸ παραγάδι ἀπὸ μικρὸς· φάρενε μὲ τὸ μπαρμπ'—Ἀνέστη, παλιὸ σύντροφο τοῦ πατέρα του, πιὸ τυχερόν. πού, χτυπημένος ἀλαφριά, δὲ βρήκε μηχανή νὰ μπαρκάει κ' ἔγινε φάρας. Μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε, καὶ μόλις πού τὸν καταλάβαινες νὰ κουτσαίνει. Ἄπ' αὐτὸν εἶχε ἀκούσει ὁ Θεωδωρῆς γιὰ τὰ κόλπα τῆς θάλασσας, τὰ ἄτιμα τὰ ρέματα τῆς, τὰ σκολόφαρα, τὸ σφουγγάρι, πού θαρεῖς πῶς εἶναι δυὸ μέτρα κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου καὶ κατεβαίνεις δέκα ὀργιές γιὰ νὰ τὸ φτάσεις· πόσο δύσκολο εἶναι νὰ μείνεις γερός—ὅλο καὶ κάτι θὰ λάχει, θὰ τὴν πάθεις.

Συχνὰ ὁ μπαρμπ'—Ἀνέστη ἐπαίρνε μαζί καὶ τὴ μονάκριθη τὴν κόρη του, τὴν Ἀθῆ, κἀνα—δυὸ χρόνια πιὸ μικρή. Ὁ νιὸς κ' ἡ κοπέλα μεγάλωσαν ἀντάμα, φαρεῦανε στὴν ἴδια δάρκα. Ἡ Ἀθῆ, γιοματὴ κοπέλα, μὲ γερό κορμί, ὁμορφα καστανά μάτια, μπράτσα καὶ γάμπες ψημένα ἀπὸ τὸν ἥλιο πού τὴν ἔβλεπε κάθε μέρα σὰ νάταν ἀγόρι, φάνταζε στὸ Θεωδωρῆ. Τὴ λιμπιζόταν. ἄς ἦταν καὶ κόρη τοῦ μπαρμπ'—Ἀνέστη, πού τὸν εἶχε γιὰ πατέρα, μὰ ντρεπότανε νὰ ξανοιχτεῖ. Καὶ κείνη πάλι δὲν τοῦδινε ἀέρα.

Ὅσο πού μιὰ νύχτα—λέγαν νὰ θγοῦνε γιὰ ψάρεμα—ὁ Θεωδωρῆς δόλωσε τὰ παραγάδια, μὰ σὰν πήγε στὸ σπῆτι τοῦ

μπαρμπι'—'Ανέστη, τονε θρήκε θερμα-
μμένο.

Τρεῖς οκάδες σαρδέλα πούχε δο-
λώσει νά πάει χαμένη, ἦτανε λογαρια-
σμός· ἄφησε τὸν κόπο καὶ τὸ χαμένο
μεροκάματο. Μονάχος του πάλι δὲ γι-
νόταν νά καλάρει παραγάδι.

— Πάρε τὴν 'Αθῆ μαζί σου, τοῦπε ὁ
γέρος, νά σοῦ βαστάει τὰ κουτιά.

Πρώτη φορά θρεθήκανε μονάχοι στὴ
βάρκα, νύχτα, καὶ σωμαίνανε. 'Αρχίνη-
σαν νά καλάρουν τὰ παραγάδια.

Σὰν τελειώσαν, ὁ Θεωδωρῆς ἀναφε
τσιγάρο καὶ φουμάριζε. Λαχτάρησε ἡ
καρδιά του στὴν ἀρχή, καὶ τότε δὲν ἤ-
ξερε νά πεῖ κουθέντα. Σὰ φουμάρησε,
πῆρε τὰ κουτιά καὶ γυρίσανε στὸ μέρος
ποῦ φουντάρανε τὴν πρώτη σηματοῦρα.

Εἶχε χάσει τὰ σημάδια—ὁ μπαρμπι'
'Ανέστης ποῦ τάξερε καλά, ἔλειπε—κ'
εἶχε καλάρει τὰ παραγάδια μέσα στὴ
βάρκα. Κάθε λίγο τοῦ 'κλωνε καὶ δου-
λευε συνέχεια μὲ τὴν κουλούρα νά τὸ
ξεσκαλώνει. 'Η μέση του πιάστηκε νά
λεδάρει συνέχεια τὴν ὥρα. Σ' ἕνα χει-
ρότερο μπλέξιμο τοῦ παραγαδιοῦ εἶπε
πὼς θὰ κοδόταν. Φώναξε τὴν 'Αθῆ νά
τὸν βοηθήσει. "Έτρεξε καὶ πῆρε τὴν κου-
λούρα, ὁ Θεωδωρῆς βαστούσε τὸ παρα-
γάδι· ἔνωσε πάνω στὸ χέρι του ὄλο τὸ
ζεστό κορμί τῆς κοπέλας, τὰ στρογγυ-
λά στήθια...

Σὰν ξεσκάλωσε τὸ παραγάδι, ἔκα-
τσε κοντά του καὶ ξαγκίστρωνε τὰ ψά-
ρια, ξεδόλωνε τὸ παραγάδι καὶ ὀριχγε
στά πανέρια. Τελειώσανε, κ' ἡ 'Αθῆ
σηκώθηκε νά κάτσει στά κουτιά, μὰ
δὲν τὴν ἄφησε. Τὴν πῆρε στά χέρια του
καὶ τὴν ἔσφιξε πολλὴ ὥρα, ἀχόρταγα·
ἡ κοπέλα δὲν τραθήχτηκε.

'Απὸ τότε θγαίνανε συχνὰ ὄξω κρυ-
φὰ 'πο τὸν μπαρμπι'—'Ανέστη· ἡ 'Αθῆ τό-
σκαζε νύχτα ἀπὸ τὸ σπῆτι τῆς, ὥσπου
ξύπνησαν οἱ γλώσσες τοῦ χωριοῦ. 'Ο πα-
τέρας τῆς πῆρε χαμπάρι, ἔκοψε τὴν κα-
λημέρα στὸ Θεωδωρῆ καὶ κλειδωσε τὴν
κόρη του νά μὴν ξεπορτίσει.

'Εκεῖνος δούλεψε τότε σὰ σκυλι δυὸ
τρεῖς μῆνες κ' ἔφτιαξε δικὴ του βάρκα.

"Ένα βράδι θρήκε τὸν μπαρμπι'—'Ανέ-
στη στὸ δρόμο καὶ τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ
χέρι :

— Πᾶμε νά πιοῦμε μιὰ μαστίχα στὸν
καφενέ.

'Ο γέρος τὸν κοίταξε μπαρουτιασμέ-

νος, μὰ ὁ ἄλλος δὲν τὸν παρατοῦσε :

— Πᾶμε νιέ, δὲ θὰ σὲ φάω.

Μὲ τὸ στανιὸ τὸν κάθησε κ' ἔβαλε
μπρός του τὸ παραγάδι.

— "Ακου, εἶπε μόλις ἦπιανε τὴν πρώ-
τη. 'Αγαπάω τὴν 'Αθῆ κ' ἤρθα νά σοῦ
τῆ γυρέψω.

'Ο ἄλλος πετάχτηκε πάνω κ' ἔχυ-
σε τὴ μαστίχα :

— Βρὲ μπάσταρδε, ἐγὼ σ' εἶχα σὰ γιὸ
μου καὶ σ' ἔμπαζα στὴ βάρκα καὶ στὸ
σπῆτι μου κ' ἐσοῦ μοῦ κοίταζες τὴν κό-
ρη; Τάφκιασες κιάλας μαζί τῆς, ἔ; Φύ-
γε, μορὲ ρουφιάνε, νά μὴ σὲ μαχαιρώσω !
Καὶ τράβηξε τὸ σουγιά.

Μιά κόρη τὴν εἶχε ὁ μπαρμπι'—'Αγέ-
στης, μῆτε γυναίκα μῆτε ἄλλα παιδιὰ,
καὶ δὲν ἤθελε νά τῆ χάσει.

'Ο Θεωδωρῆς μόνο θρσιεῖς δὲν περι-
μενε ν' ἀκούσει. "Εβγαλε τὸ σουγιά, ἄ-
σπρος ἀπὸ τὸ κακὸ του, μὰ προκάνανε
καὶ τοὺς χωρίσανε. "Αφριζε.

— Τί τοῦκανα, μορὲ, καὶ μὲ θρῖζει
μπάσταρδο; Τὴν κόρη τοῦ γυρέψα, τί-
μα, ὅπως κάνουμε στὴ φαμίλια μου. Τί
περιμένει; 'Ο πρίγκιπας ναρθεῖ νά τοῦ
τῆ γυρέψει;

Τὸ βράδι ἐγινε θρήνος στοῦ μπαρμπι'
'Ανέστη, γιατί ἡ 'Αθῆ τάμαθε ἀπὸ
τὶς γειτόνισες, καὶ στὸ τέλος ὁ γέρος
τῆς ἔταξε νά τὰ σιάξει. "Επιασε τὴν ἄλ-
λη μέρα τὸ Στάγκα καὶ τοῦ μίλησε :

— Δὲν ἤθελα νά παντρευτοῦνε. Πὼς θὰ
τὰ καταφέρει νά ζήσει τῆ γυναίκα του,
μιὰ κ' ἔχει ἐσένα ἀνήμπορο καὶ τὴ μί-
να του; 'Αφοῦ ὅμως παλαδώσανε...

Φωνάξαν καὶ τὸ Θεωδωρῆ, νά τὰ σιά-
ξουν. Τοῦπανε νὰ φύγει μὲ τὴ μηχανὴ
τοῦ καπεταν· 'Αντώνη ποῦ τσοουμάριζε,
νά δουλέψει μηχανικός, καὶ νά παντρευ-
τεῖ σὰ θὰ γυρίζε.

'Εκεῖνος ἐκρούσε μόλις ἄκουσε γιὰ
μηχανή. Τῆνε σκιαζότανε, κι ἄς μὴν
τὸν ἄφηγε νά τὸ δεῖξει τὸ φιλότιμο. Πό-
σα δὲν ἔλεγε ὁ μπαρμπι'—'Ανέστης, καὶ
νά τώρα ποῦ τὸν ἔστελνε, ἄς ἦταν καὶ
γαμπρός του.

"Εβαλε μὲ τὸ νοῦ του πῶς τὸν ἔστελ-
νε ξεπίτηδες, ἀβγαλτος καθὼς ἦταν, νά
χτυπηθεῖ, γιὰ νά βγάλει τὸ πηελά.

— Φεύγω, εἶπε. Πρῶτα ὅμως θ' ἄρρε-
θωνιστοῦμε.

'Ο μπαρμπι'—'Ανέστης εἰνισε τὰ μοῦ-
τρα του.

— Θέλει λεφτὰ ἢ ἄρρεθῶνα, γιέ μου.
Οἱ βέρες, τὸ γλέντι, τὰ βιολιά. 'Εγὼ λε-

φτά δὲν ἔχω· ποῦ θὰ τάβρεις ἐσὺ ;
 — Θὰ γυρέψω καπάρο ἀπὸ τὸν καπε-
 ταν-Ἀντώνη, θὰ μοῦ δώσει. Σ' ὅλους
 τοὺς μηχανικοὺς δίνουν.

Ἡ Ἀθὴ ἔβαλε τὰ κλάματα σάν ἄ-
 κουσε πὼς θὰ πάγαινε μηχανικός, μὰ ὁ
 πατέρας τῆς τῆνε 'σύχασε :

— Μὴ σκάς, θὰ γυρίσει γερὸς - θὰ τὸν
 ὀρμηνέψουμε κ' ἐγὼ κι ὁ πατέρας του.
 Ὑστερα, μόνο ἓνα καλοκαίρι θὰ πάει.
 νὰ 'κονομήσει λεφτά.

Κόντευε πιά νὰ τελειώσει τὸ φάρε-
 μα. Ὁ Θεοδωρῆς μέτραγε τὶς μέρες νὰ γυ-
 ρίσει: στὸ νησί. Ἡ μηχανὴ δὲν ἦταν δύ-
 σκολη, γρήγορα τὴ συνήθισε. Μόνο τὴν
 πρώτη φορὰ ποὺ τὸν κατεβίασε φοβή-
 θηκε.

Τέσσερις μηχανῆς εἶχε ὁ καπετὰν
 Ἀντώνης, μαγκιόρες, θαυύτικες. Πρῶτα
 κατεβήκανε δυὸ παλιοί, δοκιμασμένοι
 μηχανικοί: ὕστερα ἤρθε ἡ σειρά ἐνὸς
 καινούριου. Περιμένε, ἄσπρος σάν τὸ πα-
 νί, ἀπὸ τὸ φόβο. Ἡ καλὴ κουβέντα ποὺ
 τοῦ πέταξε ὁ καπετάνιος πὼς τάχα ὁ πα-
 τέρας του ἦταν παλικιάρι, δὲν ἔπιασε.
 Τὴν ὥρα ποὺ πήγανε νὰ τοῦ φορέσουν
 τὴ μηχανὴν σπαρτήρης, πολέμησε νὰ ξε-
 φύγει, μὰ τονε βάλανε μέσα καὶ τὸν κα-
 τεβίασαν μὲ τὸ στανιό.

Ὁ Θεοδωρῆς ἐνίωσε ἓνα μούδιασμα
 στὸ ραχοκόκαλο, δοκίμασε νὰ καταπιεῖ
 σάλιο, τὸ λαρύγγι του ἦτανε στεγνό· ἤ-
 θελε νὰ γυρέψει νερό, μὰ ντράπηκε.

Δὲν τὸν ἀφήσανε νὰ σκεφτεῖ: χωρὶς
 νὰ τὸ πολυκαταλάβει βρέθηκε μέσα στὰ
 θιαριὰ λαστιχένια ρούχα, στὸ κεφάλι
 τοῦ διδώσανε τὴν κάσκα. Μόλις ποὺ μπό-
 ρεγε νὰ κουνηθεῖ. Τονε βάλανε πάνω
 στὴν κοντὴ σκάλα ποὺ ἀκουμποῦσε στὰ
 πλαῖνά τοῦ σκαριοῦ, κι ἀρχίνησε νὰ κα-
 τεβαίνει ἀργά.

Μέσα στὸ νερὸ τὰ χέρια του καὶ τὰ
 πόδια του λαφρώσανε, τὰ βόλευε καλὰ
 κ' ἔπαψε νὰ σκιάζεται. Ἦρθανε στὸ νοῦ
 τὸν οἱ ὀρμηνιες τοῦ πατέρα του, ὅσα εἶ-
 χε ἀκούσει γιὰ τὸ φάρμα ἀπὸ παλιούς
 μηχανικοὺς: Νὰ μὴν κατεβαίνει σ' ὄν πά-
 το, νὰ στέκεται δυὸ τρεῖς ὀργιές πάνω,
 ὅσο νὰ δεῖ τὸ σφουγγάρι. Νὰ μὴν πη-
 γαίνει κόντρα στὸ ρέμα, νὰ προχωρᾷ
 μὲ βόλτες, μὴν τονε χτυπήσει. Νὰ μεί-
 νει κόκαλο ἄμα δεῖ κανένα σκύλο, καὶ
 στὴν ἀνάγκη νὰ τονε φοθερσεῖ, ἐγὰ-

ζοντας σύνεφο τὶς φουσκαλίδες ἀπὸ τὴ
 θαλιδα. Τάξερε, μὰ, ἀβγαλτος καθὼς
 ἦταν, πότε ἀνέβαινε ὀχτῶ δέκα ὀργιές,
 καὶ παιδεύταν ὥρα ὅσο νὰ φτάσει τὸ
 σφουγγάρι, πότε σκόνταφτε στὸν πάτο
 - τὰ παιγνίδια τοῦ νεροῦ τὸν ξεγλου-
 σαν. Τὰ ρέματα δὲν ἤξερε νὰ τὰ ξεχω-
 ρίσει, μήτε ἀπὸ ποῦ ἐρχόντανε, καὶ σάν
 εἶδε τὸ σκύλο, ἄς ἦταν καὶ μικρός, τά-
 χασε τόσο ποὺ ἔκανε τὴν πιὸ μεγάλη πα-
 λαβάδα: τσίμπησε νὰ τονε βγάλουν ἀπά-
 νω! Ἐδύτυχῶς ποὺ τὸ φάρι ἦταν μικρό.

Ὁ καπεταν-Ἀντώνης, ποὺ οἱ πιὸ
 πολλοὶ μηχανικοὶ του ἦταν καινούριοι,
 τοὺς εἶχε φέρε: σὲ τόπο ξέβαθο - ἐ-
 φτανε δὲν ἔφτανε τὶς εἰκοσι ὀργιές -
 χωρὶς δυνατὸ ρέμα, ἄς ἦταν καὶ φτω-
 χός, ὅσο νὰ πάρουν τὸν ἀέρα. Ἡ θά-
 λασσα εἶχε πῆξει ἀπὸ τὶς μηχανῆς -
 μικρῆς μηχανῆς, γιὰ ρηχὰ νερά. Οἱ μη-
 χανικοὶ λῆς καὶ κάνανε σεριάρι γιὰ νὰ
 θροῦν κανένα σφουγγάρι.

Δὲ μείνανε πολὺ. Οἱ παλιοὶ λέγα-
 νε πὼς τὸ μερτικό δὲ θάφτανε μήτε γιὰ
 τὴ μαστίχα τους, κι ὁ καπετάνιος σκε-
 φτόταν πὼς ἔχανε τὸ καιρὸ του. Τὶ τις
 εἶχε τὶς μηχανῆς μαγκιόρες; Γιὰ νὰ
 φαρῆνε στὰ ρηχὰ;

Τραβήξανε σ' ἄλλα νερά, βαθιὰ τρι-
 ἀντα καὶ σαράντα ὀργιές, πλουσία μέ-
 ρη. Ὅμως πρὶν νὰ κατέβουν, ὁ καπε-
 τάνιος τοὺς ὀρμήνεψε :

— Δὲ χωρᾶνε ἀστεία δὴ χάμου. Τὰ
 νερά εἶναι βαθιά, ἔχει καὶ ρέματα· ἐ-
 δὴ θὰ τοῦ δεῖξετε οἱ πρωτάρηδες.

Δὲν τονε σφερε τὸν καπεταν-Ἀν-
 τώνη νὰ χάσει μηχανικοὺς. Οἱ μηχανῆς
 του ἦταν καλές, γυρῶσανε πολλούς, τὸ
 φάρμα τώρα θ' ἀρχίναγε γιὰ καλὰ.

Ὁ Θεοδωρῆς ἦταν ἀξιος, τάχε στὸ αἶ-
 μα του καὶ τότεῖς: τὸ μερτικό του αὐ-
 γάτιζε, ἔλεγε πὼς ἦταν παλιός, Ἀ-
 πόκοτος καὶ τεχνίτης. κατέβαινε πιὸ θα-
 θιά ἀπ' ὅλους καὶ πάντα γλύττωνε κι ἀ-
 νέβαινε γερὸς. Δὲν ἦτανε γρήγορος σάν
 τοὺς ψημένους στὴ δουλειὰ παλιούς, ὁ-
 μως δὲγαζε διαλεχτὸ πράμα.

Ἐνας γερο-μηχανικός, ποῦχε φαρέ-
 φει μὲ τὸν πατέρα του, χτυπημένος ἀ-
 πὸ καιρὸ, τὸν καμάρωνε. Αὐτός δὲν ἐμ-
 παине στὴ μηχανή - ὁ καπετάνιος τὸν
 εἶχε γιὰ νὰ θρίσκει τοὺς καλοὺς τόπους.
 Ὅλημερις τριγύριζε μ' ἓνα θαρκάκι κ'
 ἔφαχνε μὲ τὸ γιαλὶ. Ἐπαιρνε μαζί του
 τὸ Θεοδωρῆ νὰ τοῦ βαστάει τὰ κουπιά
 καὶ τοῦ μάβαινε τὰ μυστικά τῆς ζυγνή,

ἀπό πού νά ξεχωρίζει τόν καλό τόν τόπο, νά μὴν πηγαίνει τὸ καίκι στὰ στραβά. Μετρούσανε μὲ τὸ σκαντάριο, μὴν ξεπεράσουν τὶς σαράντα ὀργιές καί χτυποῦν οἱ μηχανικοί. Τότε ἔβλεπες τοὺς κουπάδες, ἄντρες πλώριους, λιοφημένους, μὲ φαρδιές πλάτες — στὰ μπράτσα τους τὰ ποντίκια ξεχωρίζαν ἕνα ἕνα — μέσα στὴ μεγάλη θάρκα, σκυμμένους στὰ μακριὰ κουπιὰ τους. Ἦτανε χωρισμένοι σὲ δυὸ θάρδιες καί λάμναν ὅσο βαστοῦσε τὸ φάρμα, μ' ἕνα μαντίλι στὸ κεφάλι, καταϊδρωμένοι ἀπὸ τὸν κροφτερο ἥλιο τῆς Μπεργάζης. Τραβοῦσαν ρυμούλι τὸ καίκι, νά βασταίει κεφάλι στὸ ρέμα καί ν' ἀλλάζει μέρος, νά σκορποῦν οἱ μηχανικοί καί νά φερούουν ὅλο καί σὲ καινούργιους τόπους. Θωροῦσε τους κουπάδες, θερία σωστά, κ' ἔλεγες πῶς αὐτοὶ ἦταν ἡ ψυχὴ τοῦ καίκιου, ὅχι οἱ μηχανικοί, οἱ μικροκαμωμένοι κι ἀναισθητοὶ-στηθικοί οἱ περισσότεροι. Κι ὅμως δὲν εἶχανε μερτικό στὸ φάρμα, καί τὸ μεροκάματο τους ἦταν μικρό. Εὐθὺς μόλις γυρίζανε στὸ νησί, ἔπρεπε νὰ πιάσουν ξανά τὴ δουλειά. Ἄλλοι κάνανε τὸν φαρὰ, κι ἄλλοι τσουμάραν.

Ὁ Θεωδωρῆς ἐνιωθε χαρούμενος ποὺ ἦτανε γερὸς, ποὺ θὰ παντρευόταν' δὲ θάχε ἀνάγκη νά ξαναφύγει γιὰ τὸ σφουγγάρι. Σκέφτηκε τὴν Ἀθὴν μὲ τὰ καστανὰ μάτια της, τ' ἀνακατωμένα μαλλιά, τίς ξανθές ἀπὸ τὸν ἥλιο τοῦ φρεφ, τὸ γερὸ καί καλοκαμωμένο κορμί, τὰ λιοφημένα μπράτσα, δυναμωμένα ἀπὸ τὸ κουπί, ποὺ εἶχανε πάντα μιὰ γέψη ἀρμυρῆ ἀπὸ τ' ἄλατι τῆς θάλασσας. Θὰ τὴν παντρευόταν ἀμέσως, εἶχε καλὸ μερτικό, δὲ θὰ σκοτιζόταν γιὰ λεφτὰ τὴν εἶχε μάθει καλὰ τὴν τέχνη, τὸ μολογοῦσαν ὅλοι. Κι ὅμως χαιρόταν ποὺ θὰ τὴν παρατοῦσε. Μόνον τὸ φόβο τοῦ φαρισοῦ δὲν κατάφερες νά νικήσει, μ' ὅλο ποὺ τόσες φορές εἶχε θρηθεῖ μπροστὰ του. Πάντα, ὅταν τὸδλεπε, ἐνιωθε νὰ τοῦ μοιδαίξει τὸ ραχοκόκαλο καί τὸ λαρύγγι του νὰ στεγνώνει, σὰν ποὺ πρωτοφόρεσε τὴ μηχανή.

Τὸν φώναξαν ἀπὸ τὸ καίκι. Ἦταν ἡ ὥρα του. Ὁ μηχανικός ποὺ ἄλλαξε — ἕνας μπασιμένος σαραντάρης, ξεραγκιανός, πούδηχε ὅλη τὴν ὥρα — ἐμοιαζε ἀποκαμωμένος.

— Πῶς εἶναι κάτω; τονε ρώτησε πρὶν κρῦφει τὸ κεφάλι του στὴν κάσκα.

— Ἐχει σφουγγάρι, μὰ τὸ ρέμα εἶναι

δυνατὸ καί τὰ νερά βαθιά. Μπαφιάζεις.

Ἔνας θήχας τὸν ἔκοψε, ἄγριος, νά τοῦ βγάλει τὰ σωθικά. Ἐφτυσε κοιωνωπὸ σάλιο καί κατέθηκε στὸ καμπόυνη, παρατώντας τὸ σφουγγάρι στὴν κουθέρτα.

Δύσκολα προχώραγε ὁ Θεωδωρῆς, σὰν κατέθηκε. Τὸ ρέμα ἦταν ἀλήθεια δυνατὸ· μόλις ἔκανε νὰ τοῦ ἀντισταθεῖ, ἐνιωθε θάρδος ἀσήκωτο. Ὁμως ἤξερε πῶς νὰ τὸ ξεγελάσει, φέροντας βόλτες, νὰ μὴ φοβάται μὴ χτυπηθεῖ. Εἶχε σφουγγάρι, μὰ τὰ θράχια ἦταν μεγάλα, ἀπότομα καί κοφτά. Ἐπρεπε νὰ προσέχει μὴ μπλέξει πουθενὰ ἡ σωλήνα τῆς βαλβίδας.

Ψάρευε πολλὴν ὥρα, καί τὸ δισάκι του γιόμιζε. Εἶδε ἀντικρὶ του, μέσα σὲ μιὰ μικρὴ σπηλιά, τρία-τέσσερα διαλεχτὰ σφουγγάρια, φυτρωμένα πλάι-πλάι. Προχώρησε μὲ προσοχή, κέρδισε μιὰ-δυὸ ὀργιές μονάχα στὴ βόλτα, τὸ ρέμα ἦτανε δυνατὸ κ' εἶχε τὸ νοῦ του. Τρεῖς ὀργιές τοῦ μέναν ἀκόμα σὰ φάινηκε τὸ φάρι...

Ἦταν θεόρατο, μὲ τὴ μακριὰ οὐρὰ του ποὺ χτυποῦσε, τὴν ἀσπρη κοιλιὰ, τὴ σουβερὴ μούρη μὲ τὸ μεγάλο στόμα ἀπὸ κάτω. Γύρισε πάνω του νὰ τοῦ βαστήξει κεφάλι· ἔπιασε μὲ τὸ χέρι τὴ βαλβίδα. Τὸ φάρι ἔφερε μιὰ βόλτα καί χιμήξε. Τότε τοῦ ξαπόλυσε τὸν ἀέρα κατὰμουτρα!

Τόχασε ἀπὸ τὰ μάτια του.

Περίμενε νὰ φύγει ὁ ἀέρας καί τότε νὰ ξανάρχεται γοργὸ σὰν ἀστραπή, νὰ τὸν στυλώνει μὲ τὰ μικρὰ, κρύα μάτια του. Τρομάρει τὸν ἔπιασε. Χύθηκε γὰ κρυπτεῖ στὴ σπηλιά, ἀψηφώντας τὸ ρέμα. Βάρος ἀδάσταχτο τὸν πλάκωσε, μὰ τὸ τίναξε ἀπὸ πάνω του καί τρῦπωσε μέσα. Ἡ σωλήνα χτύπησε θαρια σ' ἕνα θράχο κ' ἡ κάσκα τραντάχθηκε δόλακρη. Μιὰ στιγμὴ φοβήθηκε μὴ κοπεῖ καί τοῦρθει στὸ στόμα ἀρμυρὸ νερὸ ἀντὶ γι' ἀέρα, μὰ γρήγορα σύχασε. Λούφαξε ἀκούνητος. Τσίμπησε νὰ τοῦ στείλουν περισσότερο ἀέρα καί παραμόνευε τὸ φάρι πούφερνε βόλτες. Τοιμάστηκε, καί, σὰν τότε σίμωσε, ἀνοίξε ἀξαφνα τὸν ἀέρα. Τὸ τύλιξε δόλακρη στίς φουσακλίδες.

Σὰν καθάρισαν τὰ νερά δὲν εἶδε τίποτα· τὸ φάρι εἶχε φύγει. Στάθηκε λίγο, μὴν ξαναφανεῖ, ὕστερα ξερίζωσε τὰ σφουγγάρια, τάριξε στὸ δισάκι του καί βγήκε ἀπὸ τὴ σπηλιά. Δίγη ὥρα φάρε-

ψε άκόμα. Ήταν πολύ κουρασμένος και τó δισάκι τότε γιομίζει. Τσίμπησε νά τονε θγάλουσ άπάνω. Τά χέρια και τά πόδια του ήταν βαριά σά μολυβένια

‘Ο ήλιος κόντευε νά βασιλέψει. ΕΊχαν τραθήξει και τίς άλλες μηχανές, κ’ οί μηχανικοί φάνηκαν ένας-ένας, πρώτα τó κεφάλι, καθώς τούς γδύναν. ‘Όλοι τούς είχαν άποκάμει.

— Ρέμα, ε ;... έκανε ó καπετάνιος. Δέ γίνεται πολλή δουλειά, μ’όλο τó σφουγγάρι πούχει. Λέω νά φύγουμε. ‘Εσú γιατί γύρεφες άέρα ; ρώτησε τó Θεοδωρή.

— Τίποτα - πέρασε ένας σκύλος. Ή σωλήνα βρήκε σ’ ένα θράχο. Ρίξε μιá ματιά. Θαρσά όμως πώς δέν έχει ανάγκη.

‘Ο καπεταν-‘Αντώνης έσφαξε και θρήκε τó χτύπημα :

— Μπράβο τράκος ! ‘Εστράβωσε τó σύρμα. Καλά, δέν έδλεπες ; ‘Αν κοβότανε δέν έβγαίνεσ άπάνω. ‘Εχε τó νοú σου, μήν τήν πλερώσεις.

‘Ενας κουπάς πουδγαίνε στο καΐκι, καταΐθρωμένος, χωράτφε :

— Για δέσ, μορέ ! ‘Όλους τούς χιτσιάρηδες πήρες μηχανικούς, καπεταν-‘Αντώνη ; Ούτε πού μπορούνε νά σταθοúν στα πόδια τους.

— Σκάσε σύ ! τόν έκοψε. Δέ δοκιμάζεις νά κατέβεις ;

‘Ο άλλος γέλασε. Γερό παιδί, φαρás από μικρός, είχε δεΐ πολλούς φίλους νά γυρνάνε χτυπημένοι, κι όταν παντρεύτηκε έκανε όρκο νά μήν κατέβει ποτέ του.

‘Ο Θεοδωρήσ εξάπλωσε όπως ήτανε στήν κουβέρτα - τó κεφάλι πάνω σέ μιá κουλούρα σκοινι θαλασσοβρεμένο. Ήταν κουρασμένος, πολύ κουρασμένος. Ήθελε νά κοιμηθεΐ, μά περίμενε νάρθει ή σειρά του νά τόν τσιμπήσουν. Κάθε φορά πού άνέβαιναν, τούς τσιμπούσε ó γερο-μηχανικός πού δέν κατέβαινε πιά, νά δεΐ μήν ήταν χτυπημένοι. ‘Ενας-ένας οί μηχανικοί εξαπλώνανε μπρούμυτα και τούς τσιμπούσε με μιá μακριά βελόνα στο κορμί, στο ραχοκόκαλο, στα πόδια. ‘Όταν καταλάβαινε τó τσίμπημα ζωηρό, όλα πήγαιναν καλά.

‘Ο Θεοδωρήσ, εξαπλωμένος μπρούμυτα, ένιωθε νά μερμηγκιάζει τó κορμί του κάθε φορά πού τόν τρυπούσε ή βελόνα. ΕΊχε μάθει πού τσιμπούσαν. Πρώτα τά μπράτσα και τούς ώμους, ύστερα τó ραχοκόκαλο, τή μέση, τά μεριά, τίς γάμπες. Τώρα πρέπει νά τονε τσιμπήσει στα

μεριά. Γιατί άργούσε ; Βραχνάς τόν έπιασε. ‘Ενας κόμπος άνέβηκε στο λαρύγγι του. Ήξερε πώς οί μηχανικοί σά χτυπηθοúνε δέ νιώθουν τó τσίμπημα. Μά τόν είχε τσιμπήσει στ’ αλήθεια ή χασσομερούσε ; Ή άγωνία του ήταν άβάσταχτη. Δέ μπορούσε νάχε χτυπηθεΐ - θά τó καταλάβαινε. Πέταξε ένα χωρατό, μά ή φωνή του ήταν αλλαγμένη :

— Έλα, λοιπόν, μπαρμπα - Γιαόχο, ξεχάστηκες ; Στα μεριά τώρα !

Κανένας δέν άποκρίθηκε...

Ή βαριά σιωπή τόν πλάκωσε σάν κατάρια.

‘Ο γερο-μηχανικός δέν ξεχνιότανε σάν τσιμπούσε. Ήταν άγρια ή στιγμή πού ξεχώριζε όσους διάλεξε ή θάλασσα νά πλερώσουν τó φόρο για τó σφουγγάρι.

Γύρισε άπότομα στή ράχη κ’ είδε τόν καπετάνιο, τó γέρο με τή βελόνα στο χέρι, τούς μηχανικούς μαζεμένους γύρω του, νά τόν κοιτάζουν άμιλητοι. Στα πρόσωπά τους διάβαισε τή μοίρα του. ‘Αναλογίστηκε τόν πιασμένο από χρόνια πατέρα του, τά θράδια στον καφενέ πού δέ θάχε νά πιεΐ μήτε μαστίχα, τούς ανθρώπους πού θά παρακάλαγε για νά περάσει ένα δρόμο. Πόσες φορές δέν είχε βαστήξει ó ίδιος χτυπημένος μηχανικός.

Πετάχτηκε πάνω, Τά πόδια του βαριά σά μολυβένια δέν τονε βοηθοúσαν. ‘Εκανε τρεκλίζοντας μερικά θήματα και βαστήχτηκε από τ’ άλμπορο.

— Δέν έχω τίποτα. Μπάφιασα ‘πο τó ρέμα. Καί σεΐς έμπαφιάσατε. ‘Αν ήμουνα χτυπημένος, δέ θά περπατούσα τώρα !

Τούς κοίταζε μ’ έχθρητα, γιατί ήταν άκόμα γεροί. Περίμενε νά τόν άντισκόψουν για νά χτυπηθεΐ, νά ξεσπάσει σέ κάποιον. Τó χέρι του χούφτωσε ένα θαρύ κλειδί. ‘Όμως κανένας δέ μίλησε. Ήξεραν πώς δέν έκανε νά περάζουμε χτυπημένο μηχανικό. Κατάλαθε πώς κανένας δέ θ’ άπαντούσε, κ’ έσκυψε τó κεφάλι :

— Βοηθάτε με νά κατέβω στο καμπούνι.

Κάποιοι τονε σίμως και στηρίχτηκε πάνω του βαριά. Τά πόδια του ένιωθε κιόλας ξένα.

Στό γυρισμό πιάσανε στή Ρόδο. ‘Ο καπετάνιος είχε παρεδώσε με τήν Τρά-

πεξα. "Ολοι οι μηχανικοί βγήκαν δξω, μιά παρέα, και τράθηξαν σ' ένα κρυφό. Είχε τέσσερις γυναίκες, θαμένες πολύ, μὲ μακριές ρόμπες, σκιστές ως άπάνω. Τούς δεχτήκανε με τὸ χαμόγελο τῆς τέχνης τους, πὸν πάγωσε σάν εἶδαν τὸν άκουμπισμένο στίς πλάτες δυὸ συντρόφων του άντρα. (Χρειάστηκε νά τονε μι- σοσηκώσουν γιὰ ν' άνέβει τὰ λίγα σκαλοπάτια.) Δέν τούς άγαποῦσαν τούς χτυπημένους μηχανικούς - τούς ἤθεραν γιὰ κακούς, καί τούς φοβόνταν.

Τὰ πρόσεξε ὄλα με μιά ματιά. Γύρισε καί τίς κοίταξε μία - μία, με μάτι σκληρό, γλεντώντας τὸ ὄφο τους, χωρίς νά διάζεται· ἤξερε πῶς οἱ άλλοι θά περιμένανε νά διαλέξει πρῶτος. Δοκίμασε νά σταθεῖ ὄρθιος, άκουμπώντας στή ράχη ενός καναπέ, γιὰ νά δείξει πῶς δέν ἦταν πολὺ χτυπημένος, μὰ δέν τὰ κατάφερε, κ' ἔσκασε. Ἐνιωσε ένα κρῦο στήν καρδιά. Οὔτε οἱ πιὸ φτηνές γυναίκες δέν τονε θέλαν - ένα σακάτη. Τώρα ὁμως δέ μπορούσαν νά γλιτώσουν, νά τοῦ ξεφύγουν, ὅπως οἱ συντρόφοι του, πὸν δέν τοῦ δίναν εὐκαιρία νά ξεσπάσει. Ἡ μιά θά πληρωνε γιὰ ὄλα.

Ἡ ματιά του σταμάτησε στήν πιὸ μικρή, πὸν ἔκανε νά κρυφτεῖ στήν κάμαρά της. Δέν ἦταν ἡ πιὸ ὁμορφη, μὰ εδειχνε ἡ πιὸ φοβισμένη. Δέν τήν άφησε νά φύγει :

— Ἐλα δῶ εἰς, ἡ μικρή.

Τόν κοίταγε παρακαλεστικά. Γιατί αὐτή ; Στὸ μυαλό της ἔρχόταν ἡ ὕμνηση ενός άλλου χτυπημένου μηχανικοῦ, τότε πὸν πρωτομπήκε σέ σπῆτι. Οἱ παλιές εἶχανε χάσει τὸ χρῶμα τους, μὰ δέν κατάλαθε τὸ γιατί, καί περηφανεύτηκε πὸν τῆ διάλεξε. Τήν εἶχε κάνει νά πονέσει πολὺ καί νά φοβηθεῖ.

Ἡ Ὀθωρῆς θά τῆ λυπόταν ἄλλη ε- ποχῆ, ἔτσι πὸν ἔτρεμε.

— Σέ παλρνω γιὰ ὄλη τῆ νύχτα, εἶπε ανέλεητα. Βόηθα με νά πᾶμε μέσα.

Κάποιος πήγε νά τὸν κρατήσει ἀπὸ τ' άλλο χέρι, μὰ τὸν ἔσπρωξε κ' ἔκανε τὰ λίγα βήματα ὡς τήν πόρτα τῆς φτω- χικιάς κρεβατοκάμαρας στηριγμένος στὸ τρομαγμένο κορίτσι πὸν λύγιζε ἀπὸ τὸ βᾶρος του.

★

Σὰ φτάσανε στὸ νησί, ἡ Ἄθῆ δέν τὸν περίμενε στὸ λιμάνι. Δέν παραξευέτη- κε, ὡστερ' ἀπ' αὐτὸ πὸν τούτυχε στή Ρό- δο. Στὸ μουράγιο θρισκόταν ἡ γρια -

μάνα του, πὸν ἄρχισε τὸ θρήνο σάν νάθε νά θγάζουνε λείψανο ἀπ' τὸ καίκι. Τήν ἔκοψε ἀπότομα.

Στὸ δρόμο γιὰ τὸ σπῆτι, βαστηγμέ- νος ἀπὸ δυὸ γερά παλικάρια, ἔφαχνε γιὰ τήν Ἄθῆ καί τὸ μπαρμπ' - Ἄνέστη. Μόλις ἔμεινε μονάχος με τῆ μάνα του τῆ ρώτης :

— Ποῦν' ἡ Ἄθῆ ;

— Ἐχει δυὸ μέρες, γιέ μου, πούφυγε στὸ Πάνω Χωριό, με τὸν πατέρα της.

— Κι ὁ δικός μου λείπει, ... ἔκανε πι- κραμένος.

— Εἶναι στὸν καφενέ· δέ θά τοῦ δῶ- σαν ἀκόμα τὸ χαμπάρι.

Κοιμόταν πάντα λαφριά, πολὺ λί- γο ἀπὸ τότε πὸν χτυπήθηκε· τὸ παρί- λυτο κορμί του δέν εἶχε πολὺ ἀνάγκη ἀπὸ ξεκούραση, καί ξύπνησε σάν άκου- σε τίς κουβέντες.

Στὴν ἀρχῆ δέν κατάλαθε. Μιλούσα- νε σιγανά. Ἰστερα ξεχώρισε τῆ φωνῆ τοῦ μπαρμπ' - Ἄνέστη, στήν κάμαρη τοῦ πατέρα του. Ἐλεγε πῶς ἡ Ἄθῆ δέ μπο- ροῦσε νά παντρευτεῖ ένα σακάτη. Ἐ- πρεπε νά πάει στήν Ἰταλία, νά κάνει ἡλεχτρισιμούς. Τὸ χτύπημα δέν ἦταν βα- ρύ, θά περνοῦσε, μὰ ἤθελε καιρὸ καί λεφτὰ πολλὰ - πῶς νά γίνει κουθέντα γιὰ γάμο ; Μετά, σά θά γιατρευότανε, βλέπαν. Τώρα ἔπρεπε νά χαλάσουν τήν ἄρρεθώνα, νά μὴ μείνει δεμένο τὸ κο- ρίτσι.

Ἡ Ὀθωρῆς πετάχτηκε πάνω κ' ἡ κουθέντα σταμάτησε. Τέτιο ἄτιμο πρά- μα δέν τὸ περίμενε. Νά λέει πῶς φρόν- τιζε γι' αὐτὸν ὁ μπαρμπ' - Ἄνέστης, ἄ- φοῦ τὸν ἔστειλε καλὰ - καλὰ νά πάει νά σακατευτεῖ στή Μπεγγάζη ! Τ' ἦταν αὐ- τὰ ; Πῶς θά γιατρευόταν με τούς ἡ- λεχτρισιμούς ; Καί τὰ μικρὰ παιδιὰ τὸ ἔβρανε πῶς ὁ μηχανικός, σά χτυπηθεῖ, δέ γιατρευεται. Ἡθελε νά τονε στείλει στήν Ἰταλία καί νά χαλάσει τήν ἄρρε- θώνα. Μὰ ἂν σακατευτηκε, γιὰ τὸ χα- τίρι τῆς Ἄθῆς σακατευτηκε, καί τοῦ πατέρα του καί τῆς μάνας του, πὸν τὰ κουβεντάζανε κρυφὰ μέσα.

Ἄρπάχτηκε ἀπὸ τὸ σοφά, ἔφτασε τρεκλίζοντας στή μεσόπορτα καί τήν ἄ- νοιξε με μιά σπρωξιά. Ἡταν κ' οἱ τρεῖς τους : ὁ πατέρας του, ξαπλωμένος, ἡ μά- να του, πρόχειρα ντυμένη, ὁ μπαρμπ' Ἄνέστης καθισμένος σέ μιά καρέκλα. Εἶχε ἔρθει νύχτα, νά μὴν τὸν καταλάβει.

Στάθηκε κατ', άκουμπισμένος στήν

πόρτα, κρατώντας μὲ τόνα χέρι τὸ χερούλι της, μὲ τ' ἄλλο τὸ σοφά. Τοὺς κοίταξε ἄγρια. Ἀκόμα κι ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης, καλιός, ψημμένος θαλασσινός, εἶχε χλομιάσει σάν τὰ κορίτσια στὸ κρυφὸ.

— Θέλετε νὰ χαλάσετε τὴν ἀρρεβώνα ! Κι οὐτε πού μὲ ρωτήσατε ! Ἄν σακατεύτηκα, γιὰ τὸ χατίρι σας καὶ τὸ χατίρι τῆς Ἀθῆς σακατεύτηκα. Καὶ σεῖς μελετάτε νὰ χαλάσετε τὴν ἀρρεβώνα ; ρώτησε φοβερίζοντας.

Ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης δὲ μίλησε. Θυμώταν τὰ πρώτα του Χριστοῦγεννα, τότε πούχε χτυπηθεῖ. Εἶχε πάει στὸν καφενέ, παρέα μὲ τοὺς ἄλλους μηχανικούς, καὶ πίναν. Ἄργά, πέρασε ἀπόξω ἡ κόρη τοῦ καπετάνιου μὲ τὸν ἄντρα της. Ἦταν ἕνας νιὸς ἀπὸ τζάκι πού σπουδαζε γιαντρός στὴ Μπόλωνα μὲ τὴν προίκα τῆς γυναίκα του. Ἐνας ἀπὸ τὸ τσοῦρμ, μὲ τὴ δικιὰ του τὴν ἀθάνα, τῆς πέταξε ἕνα πετραγίμα. Ὁ γαμπρός γύρισε, τοὺς γνώρισε, πῆγε νὰ θρῖσει. Σάν τὸν πῆρε τὸ μάτι του, κατάπτε τὴ γλώσσα του κ' ἔκαμε νὰ περάσει - μὰ κείνος δὲν τὸν ἄφησε. — Ἐλα νὰ πιεῖς μαζί μας, γιαντρέ. » Ἦταν ἀποφασισμένος. Τῆ ζωὴ του τὴν εἶχε παίξει δλάκερη στὸ ψάρεμα, κ' ἔχασε. Τίποτα δὲν τὸν ἐμελε πιά, οὔτε ἡ γυναίκα του, οὔτε ἡ Ἀθῆ - μωρὸ ἀκόμα. Χάιδεφε ἕνα κουμπούρι στὴ ζώνη του - τόχε ἀγοράσει ἀκριθὰ, τὰ λεφτὰ τὰ πετοῦσε ἀπὸ τότε πού χτυπήθηκε. Ὁ γιαντρός κοντοστάθηκε. Ἦξερε πιά, ἂν ἀρνιόταν, ὁ μηχανικός δὲ θὰ τιμάρριζε τίποτα. Εἶπε στὴ γυναίκα του νὰ περιμένει καὶ μπῆκε νὰ πιεῖ στὸ πόδι ἕνα ποτήρι. Γέλασε ὁ Ἀνέστης, κρύα-κρύα. Δὲν τὸν ἤθελε τὸ γιαντρέ - τί νὰ τὸν κάνει ; Τὴν κόρη τοῦ καπετάνιου του ἤθελε, πού τονε σακάτεψε : — Τὴ γυναίκα σου, πού τὴν παρατᾶς, γιαντρέ ; Φώναξέ τη μέσα, νὰ πιεῖ κ' ἐκεῖνη. » Τῆνε φώναξε, θέλοντας καὶ μὴ. Κι ὁ Ἀνέστης τῆς γιόμισε τὸ ποτήρι καὶ τῆς ἔδανε νὰ τ' ἀδειάζει, κ' οἱ συντρόφοι του τὴν πειράζανε χοντρά, καί, σάν ἐμῆθησε κι ἀρχίνισε τὰ χάχανα, γλέντησε τὴν πρᾶσιμισμένη φάτσα τοῦ γιαντροῦ, πρὶν τοὺς ξεποστειλεῖ.

Τώρα, μπροστὰ σ' ἕνα φρεσκοχτυπημένο μηχανικό, ἐρχόταν ἡ σειρὰ του νὰ σωπάσει.

Ὁ Θεοδωρῆς περιμένε λίγο, μὰ δὲν πῆρε ἀπόκριση.

— Κ' ἡ Ἀθῆ ; Οὔτε κ' ἐκεῖνη δὲ μὲ θέλει ;

— Δὲν μπορεῖτε νὰ παντρευτεῖτε, γιὰ μου, πρὶν νὰ γιαντρευτεῖς.

Τ' ἀνέθηκε τὸ αἷμα στὸ κεφάλι, τοῦ Θεοδωρῆ. Ποτὲ δὲ θὰ γιαντρευόταν - τόξερε. Γυρεῖαν κιόλας νὰ τονε γελάσουν ; Χίμηξε νὰ τὸν ἀρπάξει, χωρὶς νὰ λογαριάσει τ' ἀνήμπορα πόδια του, καὶ τρέκλισε, ἔπεσε μπροῦμυτα στὸ πάτωμα.

Ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης ἔφυγε, σὰ νὰ τὸν κυνηγοῦσαν.

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Θεοδωρῆς δρῆκε στὸν καφενέ τὴν παρέα του καὶ τὰ κανόνισε. Ἐστειλε ἕνανε στὸν Πανορμίτη νὰ βρεῖ παπά, νὰ τοὺς στεφανώσει κρυφά. Ὁ ἴδιος κι ἄλλοι τέσσερις θὰ κλέβαν τὴν Ἀθῆ ἅμα θὰ νύχτωνε. Ἐνας ἄλλος θὰ περιμένε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι της μὲ μιὰ μεγάλη βάρκα, νὰ τὴν εἶχε ἔτοιμη.

— Τὰ κανόνισες γιὰ βάρκα ; Νάναι γρήγορη μὴ μᾶς προκάνουν.

— Θὰ πάρουμε τὸ μεγάλο λατὰ πούχει ὁ Δήμαρχος γιὰ σεργιάνι. Καμιὰ βάρκα δὲν τὸν προφταίνει - μόνο καίκι. Ὡσπου νὰ μανουβράρουν ὁμως... Στὴν ἀνάγκη θὰ πιόσουμε καὶ τὰ κουπιὰ.

— Δὲ θὰ σοῦ τονε δώσει ὁ Δήμαρχος. Ὁ Θεοδωρῆς σήκωσε τοὺς ὤμους.

— Δὲ θὰ τονε ρωτήσω.

Ἐκατσαν ὡς ἄργά στὸν καφενέ καὶ πίνανε. Σὰ φύγαν, εἶχαν μεθῶσει γιὰ καλά. Ὁ ἕνας ἔκοφε γιὰ τὸ μουράγιο, νὰ τοιμάσει τὴ βάρκα, οἱ ἄλλοι τραβήξανε γιὰ τὸ σπίτι τοῦ μπαρμπ' Ἀνέστη. Δὲν τραγουδοῦσαν, μ' ὄλο τους τὸ μεθύσι, νὰ μὴ σηκώσουν τὸν κόσμο στὸ ποδάρι. Δὲν εἶχαν καὶ κέφι. Ἐρχόντανε χωρὶς καρδιά - τοὺς τὸ γύρεφε ὁ ἀνήμπορος σύντροφος καὶ τονε φοβόνταν. Δὲν τὸ δρῖσκανε σωστὸ νὰ χαρμαῖνε τὰ νιάτα του μ' ἕνα σακάτη τέτιο ἄμορφο κορίτσι. Οὔτε καὶ κείνος τὸ χαϊρόταν. Ἀπὸ τότε πού χτυπήθηκε, τὸ σαράκι μέσα του εἶχε φαρμακώσει τὴν ἀγάπη. Ἄν τὸν ἔστειλε ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης νὰ σακατευτεῖ γιὰ νὰ μὴν πάρει τὴν κόρη του, δὲ θὰ τοῦ περνοῦσε. Μόνο πού θάχε γαμπρὸ σακάτη. Θὰ παντρευόταν τὴν Ἀθῆ γιὰ νὰ γδικιωθεῖ τὸ γέρο.

Τὰ πράματα ἤρθανε πιὸ βολικὰ ἀπ' ὅ τι περιμέναν. Ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης ἔλειπε στὸ παραγάδι - μόνο ἡ Ἀθῆ ἦταν μέσα.

Σάν τονε γνώρισε ανάμεσα στους συντρόφους πού τότε βαστούσαν, έπαιξε τὰ ματόφυλλα μιὰ στιγμή, έπεσε στήν άγκυλιά του κ' έβαλε τὰ κλάματα.

Ο Θωδωρής ξαφνιάστηκε. Καρτέραγε νά τή θρει άνένιοιαστη στή συφορά του, νά τήν πάρει με τὸ ζόρι. Κ' έδρισκε τώρα τήν 'Αθή πού τόν άγάπαγε πάντα, όπως τήν ήξερε. Τηνε λυπήθηκε - τί χρώσταγε τὸ κορίτσι νά πληρώσει γιά τόν πατέρα της ...

Η παρέα του δέν τόν άφησε νά τὸ σκεφετεί. Βιαστικοί νά τελειώνουν—μιὰ καί τήν άρχίσανε τή δουλειά πού δέν τούς άρεσε—πήραν τήν 'Αθή από τὰ χέρια καί, μαλακά, μὰ με τρόπο πού δέ σήκωνε, τήν τραβήξανε μαζί τους. Έκεινήν μύρισε τὰ θαριά άπ' τὸ πιστό χυτό τους καί φοβήθηκε.

— Πού με πάτε, Θωδωρή;

— Στόν Πανορμίτη. Θά παντρευτοῦμε έκει.

— Νά παντρευτοῦμε; Έτσι νύχτα; Κι ὁ πατέρας μου; Δέν ήθελε νά γίνει ὁ γάμος πριν νά γιατρευτείς.

Ο Θωδωρής άνατριχίασε. Τόχε πιστέφει πώς θά γιατρευόταν, κ' έρχότανε γιά τὸ γάμο άνήξερη;. Μὰ είχαν φτάσει στό μουράγιο, ή θάρκα τούς περιμένε έτοιμη, τὸ πανί σηκωμένο, δεμένο μονάχα με τή σκότα· τ' άπόλυσαν, ή θάρκα έγειρε, καί ξεκίνησαν. Ο Θωδωρής γύρεψε νά τονε βάλουν στήν πρύμνη, κ' έπιασε τὸ τιμόνι.

Οξω από τὸ λιμάνι είδανε μιὰ θάρκα πού καλάριζε παραγάδι. Σάν περνοῦσαν άκούστηκε ή φωνή τοῦ μπαρμπ' 'Ανέστη:

— Γιά πού, παιδιά, τέτιαν ώρα;

Κάποιος άρπαξε τήν 'Αθή - τής βούλωσε τὸ στόμα με τήν άπαλάμη. Τὸ κορίτσι άγρίεψε, καί τοῦ δάγκωσε τὸ χέρι, πάσκισε νά ξεφύγει, μὰ δέν τὰ κάταφερε.

Ο Θωδωρής δέν κούνησε.

Σάν τήν παράτησαν σούρθηκε κοντά του, έκατσε στό πάτωμα τής θάρκας κι άκούμπησε τὸ κεφάλι πάνω του. Τή χάιδεψε άπαλά, με συμπόνια. Δέν έφταιγε αὐτή.

Στόν Πανορμίτη, σάν τούς είδε ὁ παπὰς πού θά τούς στεφάνωνε τόνισσε θάρρος στήν ψυχή του. Δέν τούχαν πεϊ πὼς ὁ γαμπρός ήταν σακάτης. Τώρα, μπροστά στό χτυπημένο μηχανικό, δέν σήκωνε ν' άρνηθεϊ.

Κουμπάροι καί μαρτύροι μπήκανοί συντρόφοι τοῦ γαμπροῦ. Δέ μπορέσανε νά κάμουν κρυφά τὸ γάμο· άπόνα γύρο πήραν χαμπάρι καί τρέσανε. Δέν ήταν ὁμορφο τὸ μυστήριο. Ο γαμπρός εασιστίταν άπό τόν ὤμο τοῦ κουμπάρου, μὰ τρέκλισε, καί τόν κράτησε ή νύφη. 'Αστόλιστοι, φοροῦσαν κ' οί δυὸ τὰ καθημερινά τους, ήτανε ξαγρυπνημένοι. Δέν είχανε μήτε κουφέτα, μήτε ρίзи γιά τὸ καλό.

Ο Θωδωρής σκόρπισε τὰ λεφτά μ' άπλοχεριά. σάν τελείωσε τὸ μυστήριο.

Γυρίσανε νύχτα στό χωριό. Ο καιρός είχε πέσει καί χασομέρησαν, μὰ ὁ Θωδωρής είπε πὼς ήταν γιά καλό: ὄλο τὸ χωριό θά σηκωνόταν στό ποδάρι άν τούς βλέπανε. Τράβηξαν γραμμή στό σπίτι του. Τούς άνοιξε ή μάνα του, καί πήγε νά θάλει τίς φωνές, μὰ ή ματιά τοῦ γιοῦ της τήν έκοψε. Έλεγε πὼς κ' εκείνη άκόμα τονε σιαζόταν.

— Βάλε τὰ καλά στρωσίδια στό κρεβάτι μου, είπε στεγνά, καί στρώσε νά φάμε. Τοίμασε μαστίχα γιά τὰ παιδιά, καί έῦπαν τόν πατέρα. Παντρευτήκαμε τὸ πρωϊ.

Άχαρο ήταν τὸ γλέντι. Πίναν άμίλητοι. Ο Θωδωρής τούς κερνοῦσε συνέχεια, μὰ έπινε μετρημένα. Δέν ήθελε νά ζαλιστεϊ. Ένας έσκυψε στό τραπέζι, άκούμπησε τὸ κεφάλι. Δυὸ ξεράσανε καί κυλίστηκαν στό πάτωμα, πασαλειφτηκαν καί βρωμοῦσαν. Ο τελευταίος σηκώθηκε νά φύγει, μὰ ὁ Θωδωρής, χωρίς κουθέντα, τοῦ ξαναγέμισε τὸ ποτήρι. Έκεινος πού κοιμότανε στό τραπέζι άνάγειρε, τὸ μάγουλό του δρέθηκε μες σ' ένα τσανάκι σαρδέλες.

Τότε γύρισε καί κοίταξε τήν 'Αθή. Κατάλαβε πὼς θά περνοῦσε από δω κι έμπρός; Η συμπόνια πούνιωσε τὸ πρωϊ είχε χαθεϊ.

— Θωδωρή, έγώ τί σοῦ έφταιξα;

Άπό χτές τὸ θράδι πού τήν εκλεψε, είχε δεϊ πολλά. Δέν τήν άγάπαγε πιά, άλλιώς δέ θ' άφηγε νά τής βουλώσουν έτσι τὸ στόμα, σάν άκούσανε τόν πατέρα της. Γιατί τηνε στεφανώθηκε; Τί τήν ήθελε;

— Βόθηα με, νά πάμε μέσα.

Σάν ήρθε ή 'Αθή καί άκούμπησε πάνω της, λύγισε άπό τὸ θάρος, όπως είχε γίνει στή Ρόδο με τὸ κορίτσι πούτρεμε.

Τήν άλλη μέρα ή 'Αθή γύρεψε νά πάει στοῦ μπαρμπ'-'Ανέστη, νά φέρει

τὰ ρούχα της καὶ νὰ τὰ σιάξει μαζί του. Δὲν τὴν ἄφησε.

— Θὰ στείλω τὴ μάνα μου νὰ τὰ πάρει. Ὁ πατέρας σου θάναί θυμωμένος.

— Γι' αὐτὸ πηγαῖνω.

— Ὅχι, καλύτερα νάρθει κείνος ἐδῶ. Νὰ πᾶς στὸ Πάνω Χωριὸ σήμερα, στοῦ μπάρμπα μου.

Εἶχε τὸ σκοπὸ τοῦ ὁ Θεοδωρῆς. Ἡ-θέλε νὰ δείξει στὸ γέρο πὼς δὲν τοῦ πέρασε: τονε σακάτεψε, ὁμως θάχανε τὴν κόρη του γιὰ πάντα. Ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης θαρχόταν - δὲ μπορούσε. Αὐ-τὴν τὴν ὥρα καρτέραγε.

Σὰ χτύπησε ἡ πόρτα, ἦταν ξαπλω-μένος στὸ σοφά. Ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης ἀγριεμένος, οὔτε καλημέρισε. Καλὰ καλὰ δὲν ἤξερε τί γύρευε. Μιά καὶ παντρευτήκαν, δὲ γινόταν τίποτα. Μὰ ἤθελε νὰ ἐσπᾶσει, νὰ φωνάζει, νὰ θρί-σει:

— Ποῦναί ἡ κόρη μου;

— Παντρευτήκαμε χιτές.

— Νὰ τὴ φωνάζεις.

— Τὴν ἔστειλα στὸ Πάνω Χωριό.

— Νάρθει νὰ πάρει τὰ ρούχα της. Καὶ νὰ μὴν τὴν ξαναδῶ, μὴτε κεινη, μὴτε τὴν ἀφεντιά σου! Τὴν ἀγάπαγες, εἶ; Ἄν τὴν ἀγάπαγες στ' ἀλήθεια δὲ θὰ τὴν ἐπαίρνες! Ζωὴ θὰ τὴν περάσει μαζί σου, ἕνα σακάτι;..

Ὁ Θεοδωρῆς γέλασε.

— Ἐνοια σου, δὲ θὰ τὴν ξαναδεῖς, μπαρμπ' Ἀνέστη. Γι' αὐτὸ τὴν ἔστειλα στὸ Πάνω Χωριό. Θαρεῖς καὶ ἐξάσασ ποιός μ' ἐσπρωξε νὰ γίνω μηχανικός; Θάρθει ἡ μάνα μου νὰ πάρει τὰ ρούχα της.

Ὁ ἄλλος πάγωσε. Περιμένε νὰ τοῦ γυρέφουν συχώρηση - θὰ τοὺς τὴν ἔδινε, μιὰ καὶ στεφανωθήκαν. Δὲν τοῦχε πε-ρίσει ἀπὸ τὸ μυαλό πὼς θάχανε τὴν κόρη του, ποὺ τὴν εἶχε ἀναστήσει ἀπὸ μωρὸ, πατέρας καὶ μάνα μαζί, ἀπὸ τότε ποὺ ὀρφάνεψε. Ἡ φωνὴ του πνίγηκε: Δὲν τὰ δίνω σ' ἄλλον τὰ ρούχα της.

— Βάστηξέ τα, σὰ θές.

Χίμηξε νὰ τὸν πνίξει ἀπὸ τὸ κακὸ του. Δὲν ἔφτανε ποὺ ξελόγιασε τὴν Ἀ-θῆ...

Κυλιστήκαν στὸ πάτωμα μὲ μουγ-κρητά, ὁ γέρος καὶ ὁ σακάτης. Ἡ μάνα τοῦ Θεοδωρῆ ἔβαλε τὶς φωνές. Τρέξανε καὶ τοὺς χώρισαν.

Ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης ἔφυγε ἀναθε-ματίζοντας τὸ κατώφλι ποὺ πατοῦσε.

Ἡ Ἀθῆ δὲν ξεθάρεψε πιά νὰ κάνει: κουθέντα γιὰ τὸν πατέρα της, μὰ τὸ θά-στηξε. Ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης, ποτὲ δὲν τῆς εἶχε κακομιλήσει, μὴτε τῆς χάλασε χατρί, καὶ τὸν ἀγαποῦσε - μὴτε τῆς μάνα της νάταν. Κάθε μέρα τσακωνότανε μὲ τὸ Θεοδωρῆ καὶ τὴν πεθερὰ της. Ὁ Θεο-δωρῆς τὴν ἔδειρε, κι ἀπὸ τότε οὔτε ποὺ τονε σίμανε. Στους καθγάδες τοὺς δὲν ἔφτανε νὰ τὴν πιάσει με τ' ἀνήμπορα ποδάρια του, καὶ τῆς πετοῦσε ὅ τι ἔβρι-σκε. Ἐκεῖνη ἔβγαξε γλώσσα, τῆς ἀρεξε νὰ τὸν ἀνάθει, νὰ τὸν κάνει νὰ λυσάει - φαρμάκι ἔσταξε.

Μιά μέρα, χειμῶνας πιά, τῆς πα-ράγγειλε μιὰ γειτόνισα πὼς ὁ πατέρας της ἀρρώστησε. Τὰ παράτησε ὅπως ἦταν κ' ἔτρεξε.

Ὁ μπαρμπ' Ἀνέστης εἶχε ἀλλάξει πολὺ, κ' εἶχε γεράσει. Τὸ κουτέλο του ἔκαιγε ἀπὸ τὸν πυρετὸ. Χύθηκε στὴν ἀγκαλιά του, καὶ κείνος τὴν ἔσφιξε μὲ λαχτᾶρα. Κ' ἔκλαψε ἡ Ἀθῆ, ἔκλαψε ἀβάσταχτα, μ' ἀναφυλλήτο, ποὺ κακό-πεσε, παντρεύτηκε ἕνα σακάτη, καὶ μὴτε τὸν πατέρα της δὲν τὴν ἄφηνε νὰ δεῖ.

Κ' ἡ Ἀθῆ εἶχε ἀλλάξει. Τὰ μάτια της χάσανε τὴν κοριτσιάτικη γυαλάδα τοὺς: ἦταν ἀπλυτή κι ἀχτένιστη: τὰ μπράτσα της ξασπρίσαν ἀπὸ τὸ κλεισι-μο, σὰν ποὺ ἦτανε λιοκαμένα πρὶν τὰ ρούχα της βρώμικα. Εἶχε κακοπέσει.

Σὰ γύρισε σπῆτι, ὁ Θεοδωρῆς τὴ ρώ-τησε:

— Ἦταν ἀνήμπορος ὁ πατέρας σου;

— Ναι, ἀπάντησε, ἔτοιμη γιὰ τὸν κα-θγά.

— Ἐπρεπε νὰ μοῦ τὸ πείς, εἶπε ἡσυχὰ καὶ γύρισε στὸ πλάι.

Ἡ καρδιά της λαχτᾶρσε! Θὰ τὴν ἄφηνε νὰ τὸν βλέπει; Ἐτρεξε κοντὰ του:

— Θεοδωρῆ, πέ μου πὼς θὰ μ' ἀφήκεις νὰ τονε δῶ κι αὔριο! Εἶναι ἀνήμπορος, ἔχει θέρμη, τὸ κουτέλο του καιεῖ.

Αὐτὸ περιμένε! Τὴν ἄρπαξε ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τὴ χτύπησε μ' ὅλη τὴ λύ-σσα ποὺ μάξανε τόσον καιρὸ. Ἐέσπασε γιὰ τὰ σακατεμένα του πόδια, τὴ χαμέ-νη του ἀγάπη, τὸ καθημερινὸ φαρμάκι. Τῆς ἐρόντηξε τὸ κεφάλι πάνω στὸ σο-φά, τῆς ἀνοῖξε τὴ μύτη, τῆνε γιόμισε αἵματα. Ἡ Ἀθῆ ἔσφιγγε τὰ χεῖλινα πεισματικά καὶ πολέμαγε νὰ τοῦ βγά-λει τὰ μάτια.

— Θέλεις νὰ δεῖς κι αὔριο τὸν πατέ-

ρα σου, έ; Τόν κερατά! Δέ σοῦ τόπα νά μήν πατήσεις σπίτι του; Έγώ είμαι ὁ ἀφέντης σου!

Λύσαξε καί τῆς χτύπησε ἄσκημα τὸ κεφάλι στό ντουδάρι, κ' ἡ 'Αθή ἀρχίησε τὸ θρῆνο, καί τὴν παράτησε λαχανιασμένος νά σέρνεται στό πάτωμα, καταματωμένη.

'Από τότε τόσκαγε κάθε μέρα, καί πήγαινε κ' ἔδλεπε τὸν πατέρα της, χωρίς νά λογαριάζει κανένα. Σά γύριζε γινότανε σκοτωμός, τῆς ἔταζε νά τὴν πνίξει ἂν τὴν ἔπιανε, καί δὲν τόχε γιὰ τίποτα.

Τώρα εἶχε ἀρχίσει νά σηκώνεται καί, μὲ τὸ μπαστούνι, περπατοῦσε μὲ πολὺ κόπο καί πάγαινε στὸν καφενέ. Κουβέντιαζε γιὰ σφουγγάρια, γιὰ τὸ φετινὸ φάρμα. Σάν ὅλοι οἱ χτυπημένοι μηχανικοί, λαχτάραγε νά φύγει, νά ξεναφορέσει τῇ μηχανῇ, νά νιώσει τὰ ποδάρια του γερά πάλι, στίς τριάντα καί τίς σαρίντα ὀργιές. ἤξερε πῶς δύσκολα θά τσουρμάριζε, μ' ὄλο πὸν τὸ χτύπημά του δὲν ἦταν βαρὺ. Κανένας καπετάνιος δὲν ἤθελε χτυπημένους μηχανικούς. Δὲν ἦσουν ποτὲ σίγουρος μ' αὐτοῦς - ἔτοιμους πάντα γιὰ τὸν καθγά, καί τὸ φονικὸ ἀκόμα.

Στάθηκε τυχερός. Μπαρκάρισε στό καιῖνι τοῦ καπετάν-Ρόκα, σωστό σκυλοπνίχτη, μὲ σκάρτες μηχανές, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ παποῦ του, μὰ δὲν μποροῦσε νά περιμένει καί καλύτερα. Τώρα περπατοῦσε καί πιὸ σίγουρα - μὲ τὸν καιρὸ τὸ χτύπημα εἶχε λαφρώσει.

'Αφῆσε πίσω του τὴν 'Αθή καί τὴ μάνα του στά μαχαίρια, ἀνασκουμπωμένες γιὰ καθγά καί γιὰ φωνή. Μήτε πὸν σκοτίστηκε διόλου,

★

Τὸ ταξίδι γιὰ τὴ Μπεγγάζη βάσταξε πολὺ. Τρεῖς φορὲς χάλασε ἡ μηχανή

νὴ στό δρόμο. Πιάσαν εὐθὺς τὰ βαθιά νερά. Τὸν καπετάν-Ρόκα δὲν τὸν ἔμελε μήτε γιὰ ρέματα, μήτε γιὰ φάρμα - μόνο γιὰ τὸ σφουγγάρι. Οἱ τρεῖς μηχανικοί του ἦτανε χτυπημένοι κιόλας - δὲν τοὺς πολυλογάριαζε. Μόνο νά μαθαίνουν τοὺς καινούριους.

Σάν κατέθηκε ὁ Θεωδῶρης, κ' ἔνωσε τὰ πόδια του λεύτερα, μέθησε ἀπὸ χαρά. Οὔτε πὸν τὸν ἔνοιαζε γιὰ τὸ σφουγγάρι. Γύριζε δῶθε-κεῖθε, προχώραγε κόντρα στό ρέμα, τὸ νίκησε μὲ τὴ τέχνη του. Θύρεψε πῶς ἦταν γερός σάν καί πρῶτα - δὲν εἶχε τίποτα.

Οὔτε κατάλαβε πὸν πέρασε ἡ ὥρα. Τοῦ τσιμπήσαν ἀπὸ πάνω ν' ἀνέθει. Τρομάρα τὸν ἔπιασε: Εἶχε τελειώσει λοιπόν; Ἐπρεπε νά γίνει ξανά σακάτης; Νά ζήσει ἄλλους ἕξι μῆνες τῇ μαύρῃ ζωῇ τοῦ σφουγγαρά, γιὰ νά γυρίσει στό νησι καί νά θρεῖ τοὺς ἀτέλειωτους καθγάδες μὲ τὴν 'Αθή, καί τὰ θλιβερά βράδια, σά σερνότανε στοὺς δρόμους γιὰ νά πάει στὸν καφενέ νά πιεῖ;..

Τσίμπησε νά τὸν ἀφήσουν ἀκόμα κάτω.

.....

'Απάνω εἶδαν τὸ μανόμετρό του νά παίζει σάν τρελό καί φωνάξανε τὸν καπετάν Ρόκα.

— Γρήγορα, βγάλτε τὸν ἀπάνω ἔσπασε ἡ σωλήνα! Ποῦ στό διάβολο τὴ βίρεσε!..

Τρέξεσαν στὸν ἐργάτη, μὰ ὁ Θεωδῶρης ἦτανε πολὺ μακριά. Ἐνας μηχανικός σήκωσε τὸ κεφάλι καταἰδρωμένος:

— Δὲν τὸν προφταίνουμε, καπετάνιο!

Ἐχει ἀπολύσει διακόσιες ὀργιές σκοινί!
— Κάμε γρήγορα, σκύλε τοῦ κερατά!
Ἦθελες νάσουν ἐσὺ κάτω; - καί πέταξε μιὰ βαριά βλαστήμια.

'Ασκημα ἀρχίναγε τὸ φάρμα γιὰ τὸν καπετάν-Ρόκα.

DAWID H. LAWRENCE

Ἀπόδοση : ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΝΙΑ

Οἱ Ἀργοναῦτες

Δὲν πέθαναν, ὄχι, δὲν πέθαναν!

Τώρα πού ὁ ἥλιος γλύφει τὰ νύχια του σὰ λιοντάρι
καὶ καθίζει ἀργά-ἀργά στὸ λόφο,
τώρα πού ἡ σελήνη, αὐτὴ πού θυμᾶται
κι ἄλλο δὲ φροντίζει παρὰ ν' ἀγαπιέται ἡ σάρκα μας,
μὲ λαμπρὰ κυκλικὰ βήματα
σταματᾷ δίπλα στὴν κορφή τοῦ λόφου,
κι ἀναριχᾶται ἀργά, σὰ μιὰ βασίλισσα,
τὸ λιοντάρι ἀτενίζοντας, καθὼς ἐκεῖνο ὑποχωρεῖ·

τώρα ἡ θάλασσα εἶναι θάλασσα Ἀργοναυτῶν
καὶ τὴν αὐγὴ
σφίγγοντας τὸ δοιάκι θὰ προστάζει ὁ Ὀδυσσεύς
καθὼς ἀπὸ κεῖνα τὰ νησιὰ τ' ἀφρισμένα θὰ περνᾷ.

Περίμενε, περίμενε - μὴ φέρνεις ἀκόμα τὸν καφέ,
οὔτε τὸ pain grillé,
Ἡ αὐγὴ δὲν ἔφυγε ἀπ' τὴ θάλασσα
καὶ τὰ καράβια τοῦ Ὀδυσσεύα
ἀκόμα δὲ διαβῆκαν τὰ νησιὰ.

Θέλω

ἀκίνητος ν' ἀγναντέψω...

Λευκὸ λουλούδι

Μικροσκοπικὸ φεγγάρι, τόσο δά, λευκὸ σὰν ἓνα γιασεμί,
σκύβει μονάχο στὸ παραθύρι μου
σιμὰ στ' ἀγιόκλημα ψυχρῆς νυχτιᾶς.
Τρεμουλιαστό, σὰ λεμονιάς ἀνθάκι,
κρυστάλινο σὰν ἀπαλὸ νερὸ
ἢ βροχή.
Λάμπει
ἡ πρώτη ἀγάπη τῆς νιότης μου
πάλευκη, μάταιη καὶ χωρὶς ὄρμη.

E Z R A P O U N D

Ἀπόδοση : ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΝΙΑ

Χορευτικὴ εἰκόνα
γιὰ τὸ γάμο στὴν Κανά τῆς Γαλιλαίας

Μὲ σκούρα μάτια,
 γυναίκα ἐσὺ τῶν ὀνείρων μου,
 μὲ σαντάλια φιλντισένια,
 σὰν καὶ σὲ καμιὰ,
 μὲς στὶς χορεύτριες, καμιὰ
 μὲ γοργὰ πόδια.
 Δὲ σ' ἔχω βρεῖ μὲς στὶς σκηνές,
 στὴ ῥαγισμένη νύχτα.
 Δὲ σ' ἔχω βρεῖ στοῦ πηγαδιοῦ τὸ φιλιατρὸ
 ἀνάμεσα στὶς ἄλλες μὲ τὶς ὑδρίες.
 Τὰ μπράτσα σου
 κορμὸς ὀλόδροσος κάτω ἀπ' τὸ φλούδι·
 τὸ πρόσωπό σου
 ποταμὸς μὲ φῶτα.

Ἄσπροι σὰν τ' ἀμύγδαλο οἱ ὤμοι σου,
 σὰ φρέσκα ἀμύγδαλα ξεφλουδισμένα.
 Δὲ σὲ φρουροῦν εὐνοῦχοι,
 μήτε κάγκελα ἀπὸ χαλκό.

Λαζούρι ἐπίχρσο κι ἀσήμι
 ἐκεῖ ὅπου ἀναπαύεσαι.
 Καστανὸ χρυσόκλαβο χιτώνα
 ἔχεις τυλιγμένο τὸ κορμί σου
 ὡ Ναθάτ-Ἰκαναία, δένδρον παρὰ ποταμόν.

Καθὼς ρυάκι ἀνάμεσα στὰ βρύα εἶναι τὰ χέρια σου ἐπάνω μου,
 τὰ δάχτυλά σου κρυστάλινο ρέμα.

Λευκὲς σὰ βότσαλα οἱ θεραπεαινίδες σου
 ἢ μουσικὴ τοὺς σὲ περιβάλλει.
 Σὰν καὶ σὲ καμιὰ,
 μὲς στὶς χορεύτριες, καμιὰ
 μὲ γοργὰ πόδια.

RAINER MARIA RILKE

Ἐπίθετος ἀπὸ τὸ γερμανικὸ B. F.

Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε Λάουριτς Μπρίγκε

Σήμερα ἦταν ἓνα θαυμάσιο φθινοπωρινὸ πρωί. Περπάτησα στὸν κήπο τοῦ Κεραμικοῦ. Ὅλα ὅσα βρισκόταν πρὸς τὴν ἀνατολή, πρὸς τὸν ἥλιο, ἐλαμπαν ἐκτυφλωτικά. Ἡ λάμψη τους τονίζετο ἀπὸ τὴν ὀμίχλη, ὅπως μέσα ἀπὸ ἓνα ἐλαφρὰ τεφρὸ παραπέτασμα. Γκρίζα πάνω σὲ γκρίζο τ' ἀγάλματα δέχονταν τὸν ἥλιο μὲς σὲ μυσσκόπαστα κηπάρια. Μοναχικὰ λουλούδια ἀνασηκῶναν τὸ ἀνάστημά τους μὲς σὲ μακρόστενα παρτέρια καὶ φιδύριζαν: Κόκκινο! μὲ μιά τρομαγμένη φωνή. Ὑστερα φάνηκε ἓνας ψηλός, λιγνός ἄντρας ἀπὸ μιά γωνιά, ἀπὸ τὸ μέρος τῶν Ἡλυσίων Πεδίων.

Κρατοῦσε ἓνα δεκανίκι, ἀλλὰ ὄχι πιὰ περασμένο κάτω ἀπ' τὴ μασχάλη του. Τὸ κρατοῦσε λαφριά, μπροστὰ ἀπ' τὰ πόδια του, καὶ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὸ στερέωνε πάνω στὸ χῶμα σφιχτὰ καὶ μὲ θόρυβο, ὅπως ἓνα κηρύκειο ραβδί. Δὲν μποροῦσε νὰ καταπνίξει ἓνα χαμόγελο χαρᾶς, καὶ μειδίουσε, καθὼς προσπερνοῦσε, σὲ ὅλα, στὸν ἥλιο, στὰ δέντρα. Τὸ βῆμα του ἦταν δισταχτικὸ ὅπως ἐνὸς παιδιοῦ, ἀλλὰ ἀσυνήθιστα ἐλαφρὸ γιὰ ἓναν ἀνάπηρο, καὶ γεμάτο ἀναμνήσεις ἀπὸ προηγούμενους θηματισμούς.

Τί μπορεῖ νὰ σκαρῶσει ἓνα μικρὸ φεγγάρι! Ὑπάρχουν μέρες ποὺ ὅλα εἶναι φωτινά, λαφριά, μόλις φανερωμένα στὸν καθαρὸ ἀέρα κι ὅμως τόσο πολὺ σαφῆ! Τὸ ἐγγύτερο ἔχει κιόλας τὸν τονισμό τοῦ περασμένου, ἔχει ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ κοντὰ μας καὶ μονάχα νὰ μᾶς ὑποδείξει τὴν παρουσία του μπορεῖ, ὄχι νὰ μᾶς προσφερθεῖ. Καὶ τὸ κάθετι ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀπόσταση, ὁ ποταμός, οἱ γέφυρες, οἱ μακρινοὶ δρόμοι καὶ οἱ πλατεῖες ποὺ παραλλάζουν διαρκῶς, ὅλα αὐτὰ καταλαβαίνεις πῶς τὰ παρασύρει ἡ ἀπόσταση κ' εἶναι σὰ νὰ μένουν ζωγραφισμένα πάνω στὸ μετᾶξι. Δὲν ὑπάρχουν λόγια γιὰ τὸ τί μπορεῖ ν' ἀντιπροσωπεύσει ἓνα μικρὸ ἀνοιχτὸ πράσινο ἀμάξι πάνω στὸ Pont-Neuf, ἢ ὅποιαδήποτε ἀπόκλιση κόκκινου, ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ συγκρα-

τήσεις στὴν ἀνάμνηση, ἢ ἀκόμα μιὰ πινακίδα στὴν καπνοδόχο ἐνὸς συγκροτήματος σπιτιῶν. Ὅλα ἔχουν ἀπλουστευθεῖ, ἔχουν προσαρμοσθεῖ σὲ μερικές σωστὲς φωτινὲς κατηγορίες, ὅπως τὰ πρόσωπα σ' ἓναν πίνακα τοῦ Manet. Καὶ τίποτα δὲν εἶναι ταπεινὸ ἢ ἀπορφιμο. Οἱ παλαιοβιβλιοπώλες στὴν προκυμαία τοῦ Σηκουάνα ἀνοίγουν τὰ κιβώτιά τους, καὶ τὸ νωπὸ ἢ φθαρμένο κίτρινο τῶν βιβλίων τους, τὸ μαδί ἢ φαῖο τῶν δεμένων τόμων, τὸ περισσότερο ἐκτεταμένο πράσινο ἐνὸς ἀτλαντος, ὅλα ταριάζουν, ἀξίζουν, ἰσχύουν, παίρνουν μέρος σὲ κάποιο σύνολο καὶ σχηματίζουν μιὰ πληρότητα, ποὺ τίποτα δὲ γίνεται νὰ τῆς λείψει.

Κάτω ἀπ' τὸ παράθυρό μου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σύναξη: ἓνα μικρὸ χειραμάξι, ποὺ μιὰ γυναίκα τὸ σπρώχνει: ἀκριθῶς στὸ μπρὸς μέρος του, μιὰ ρομβία, τοποθετημένη κατὰ μῆκος' πίσω της, διαγωνίως, ἓνα καλάθι μωροῦ, ὅπου ἓνα νήπιο πατάει στερεὰ στὰ πόδια του καὶ δὲν ἐννοεῖ μὲ κανέναν τρόπο νὰ καθήσει. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἡ γυναίκα γυρνάει τὸ χερούλι τῆς ρομβίας. Τὸ μικρὸ τότε ἀμέσως ἀνασηκώνεται πηδηχτὰ πάνω στὸ καλάθι του, κ' ἓνα κοριτσάκι, ντυμένο μὲ τὰ κυριακάτικα του, στὰ πράσινα, χορεύει καὶ χτυπάει τὸ ντέφι του πρὸς τὰ παράθυρα, ψηλά.

Νομίζω πὼς θάπρεπε ν' ἀρχίσω λιγάκι νὰ ἐργάζομαι, τώρα, μιὰ καὶ μαθαίνω νὰ βλέπω. Εἶμαι εἰκοσιοχτῶ χρονῶ, καὶ περίπου δὲν ἔχω κάνει τίποτα στὴ ζωῆ μου. Ἄς τ' ἀνακεφαλαιώσουμε: Ἐγραφα μιὰ μελέτη γιὰ τὸν Καρπάτιο, ποὺ εἶναι κακὴ ἓνα δράμα ποὺ τιτλοφορεῖται «Γάμος» καὶ προσπαθεῖ ν' ἀποδείξει κάτι τὸ ἀναληθές μὲ διαφορούμενα μέσα, καὶ στίχους. Ἄχ, μὰ εἶναι τόσο λίγα τὰ ὅσα μπορεῖ κανεὶς νὰ φτιάξει μὲ τοὺς στίχους, ὅταν τοὺς γράφει νωρίς. Θάπρεπε νὰ περιμένει, κανεὶς, καὶ νὰ μαζέψει μιὰ ὀλόκληρη ζωῆ ἀπὸ νόημα καὶ γλυκύτητα (καί, ἂν εἶναι δυνατόν, μιὰ μακριὰ ζωῆ), κ' ὕστερα, ἐντελῶς στὸ τέλος, ἴσως νὰ

κατόρθωνε να γράφει δέκα γραμμές πού να ναι καλές. Γιατί οί στίχοι δέν είναι, όπως νομίζει ο κόσμος, συναισθήματα - αυτά τὰ ἔχει κανεὶς μέσα του ἀπὸ ἀρκετὰ νωρίς. Εἶναι *ἐμπειρίες*. Γιὰ τὸ χατίρι ἐνὸς μονάχα στίχου πρέπει νὰ δεῖς πολλές πολιτείες, πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ πράγματα· πρέπει νὰ γνωρίσεις τὰ ζῶα, πρέπει νὰ νιώσεις πῶς πετάνε τὰ πουλιὰ καὶ νὰ μάθεις τὴ διαδικασία πού ἀκολουθοῦν τὰ μικρὰ λουλούδια ὅταν ἀνοίγουν τὸ πρωί. Πρέπει νὰ μπορέσεις νὰ ξανασκεφετεῖς δρόμους σὲ ἀγνωστες περιοχές, σὲ ἀπρόσμενα συναπαντήματα καὶ σὲ ἀποχαιρετισμούς γιὰ πάντα, πού ἀπὸ καιρὸ τοὺς εἶχες προβλέψει· σὲ μέρες τῆς παιδικῆς σου ἡλικίας πού ἀκόμα δέν ξεκαθάρισαν, σὲ γονεῖς πού ἔπρεπε νὰ τοὺς πικράνεις, ὅταν σοῦ πρόσφεραν μιὰ χαρὰ, κ' ἐσύ δέν ἤξερες νὰ τὸ νιώσεις (γιατί ἦταν μιὰ χαρὰ γιὰ κάποιον ἄλλο, πάντα), σὲ παιδικὲς ἀρρώστιες πού τόσο παράξεναν σὲ ψήλωναν μὲ τόσο βαριές καὶ θατιές μεταπτώσεις, σὲ μέρες πού πέρασες μὲς σὲ σιωπηλές, συγγραμμμένες κάμαρες καὶ σὲ πρωινὰ δίπλα στὴ θάλασσα, στὴ θάλασσα τὴν ἴδια, σ' ὅλες τίς θάλασσες, σὲ νύχτες ταξιδιοῦ πού ψήλωναν μέσα στὴ μαγεία τους καὶ πετοῦσαν μ' ὅλα τ' ἀστέρια - καὶ αὐτὰ ὅλα μὴ νομίσεις πῶς εἶναι ἀρκετὰ, ὅταν θὰ πρέπει ὅλα νὰ τάξεις σκεφετεῖ. Πρέπει νὰ κρατᾶς μέσα σου ἀνανηήσεις γιὰ πάρα πολλές νύχτες ἀγάπης, πού καμιά δέν ἔμοιαζε μὲ τὴν ἄλλη νὰ θυμάσαι φωνές ἀπὸ ἐτοιμώμενες γυναῖκες καὶ ἀπομεσήμερα δίπλα σὲ ἀπαλές, λευκές, κομισμένες λεχώνες, πού σώπαιναν. Ἄλλ' ἀκόμα καὶ σ' ἐτοιμοθάνατους δίπλα θάπρεπε νάχεις βρεθεῖ, καὶ σὲ νεκροὺς πλάι νὰ ἔχεις καθήσει, μέσα σὲ δωμάτια μὲ ὀρθάνοιχτα παράθυρα καὶ ἀπτόυς, ἀσπριόμενους ψιθύρους. Κι ἀκόμα, ὅλα τοῦτα δέν ἀρκοῦν - οἱ ἀνανηήσεις. Πρέπει νὰ μπορέσεις νὰ τίς ξεχάσεις, σὰν εἶναι πάρα πολλές, καὶ πρέπει νάχεις μετὰ τὴν μεγάλη ὑπομονὴ νὰ περιμένεις, ὥσπου νὰ ξανάρθουν. Γιατί οἱ ἀνανηήσεις οἱ ἴδιες δέν εἶναι ἀκόμα αὐτοί. Μόνο σὰ γίνοναι αἷμα μέσα μας, ματιὰ καὶ χειρονομία, ἀνώδυμες πιὰ καὶ ἀγνωρίστες καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο μας τὸν ἑαυτό, τότε μόνο μπορεῖ, σὲ μιὰ σπάνια ὥρα, νὰ ξεπηθήσει ἀπὸ μέσα τους ἡ πρώτη λέξη ἐνὸς στίχου καὶ νὰ προχωρήσει πρὸς τὸ φῶς.

Ἄλλὰ ὅλοι μου οἱ στίχοι ἀλλιῶς γράφτηκαν, ἄρα δέν εἶναι στίχοι. Κι ὅταν ἔγραφα τὸ δράμα μου, πόσο πολὺ λαυέυθηκα! Ἦμουν τόσο πολὺ κακὸς ἀντιγραφάει, ἤ τόσο ἀφέλης, ὥστε νὰ χρειάζομαι ἕναν τρίτο γιὰ νὰ ἐξιστορήσω τὴ μοίρα δυὸ ἀνθρώπων πού ἔκαναν δύσκολη ὁ ἕνας τὴ ζωὴ τοῦ ἄλλου; Πόσο εὐκολα ἔπεσα στὴν παγίδα! Κι ὁμως θάπρεπε νὰ ξέρω, πῶς αὐτὸς ὁ τρίτος, πού τὸν ξαναθρίσκει μέσα σὲ κάθε ζωὴ καὶ κάθε φιλολογία, αὐτὸ τὸ φάντασμα ἐνὸς τρίτου πού ποτὲ δέν ἔχει ὑπάρξει, δέν ἔχει καμιά ἀπόλυτη σημασία γιὰ ν' ἀξίζει τὸν ὄπο νὰ κοπιάω νὰ τὸν διαψεύσω. Ἀνῆκει κι αὐτὸς στὰ προσχήματα τῆς φύσης, πού πάντοτε προσπαθεῖ νὰ κρύψει τὰ θαυτέρα τῆς μυστήρια ἀπὸ τὴν ἐρευνητικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ ἀδύατα πού κρύβει πίσω της τὸ ἀληθινὸ δράμα πού παίζεται. Εἶναι ὁ θόρυβος στὴν εἰσαγωγὴ μιᾶς ἀηχῆς οἰγῆς, πού προλογίζει μιὰν ἀληθινὴ σύγκρουση. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ νομίσει πῶς σ' ὅλους τοὺς συγγραφεῖς ἔπεφτε θαρῶ, ὡς τώρα, νὰ μιλήσουν γιὰ τοὺς Δυο, πού κατ' οὐσίαν ἐνδιαφέρουν: ὁ τρίτος, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἔτσι ψεύτικος, εἶναι πιὸ εὐκολος στὴν περιγραφὴ του: ὅλοι τὰ καταφέρνουν ὡς ἔκεῖ. Εὐθύς ἐξαρχῆς τοῦ δράματός τους παρατηρεῖ κανεὶς τὴν ἀνυπομονηρία τους ὥσπου νὰ ἔρθουν στὸν τρίτο-δὲν μποροῦν καλὰ - καλὰ νὰ περιμένουν. Καὶ μόλις μπεῖ αὐτὸς, ὅλα πᾶνε περίφημα. Ἄλλὰ πόσο θαρῶ ἀρχίζουν ὅλα νὰ εἶναι σὰν αὐτὸς ἀργεῖ νάρθει! Ἀπολύτως τίποτε δέν μπορεῖ νὰ συμβεῖ δίχως αὐτόν. Ὅλα στέκονται, ἀποτελεματώνονται, περιμένουν. Ναί, ἀλλὰ τί θάλεγεσ ἀν μέναμε λιγάκι σ' αὐτὸ τὸ στάσιμο καὶ στὴν ἀναμονή; Τί θάλεγεσ, κούριε θεατρικὴ συγγραφέα, καὶ σὺ, κοινό, πού ἔφριες δὰ καὶ ἀπὸ ζωὴ, ἀν τὸν ἐξαφανίσαμε αὐτόν τὸν ἀξιαγάπητο κοσμικὸ κύριο, ἢ αὐτόν τὸν ἔξυπνο νεαρό, μὲ τὸ πολλά ὑποσχόμενο μέλλον του, πού ταιριάζει σ' ὅλους τοὺς γάμους σὰ δεῦτερο κλειδί; Τί θὰ γινόταν ἀν, γιὰ παράδειγμα, τὸν ἔπαιρνε ὁ Διάβολος αὐτόν τὸν τρίτο; Ἄς τὸ ὑποθέσουμε: Ἀμέσως ὅλοι ἀντιλαμβάνονται τὴν κενότητα τῆς σημασίας τοῦ θεάτρου, περιτεχνίζουν αὐτὰ τὰ καλλιτεχνικῶς ἐπιζήμια πλέον κτίρια, σὰ νάταν ἐπικινδυνες ὁπές - μόνο οἱ σκόροι περιδιαβάζουν τώρα στὶς βελούδινες παρυφές τῶν θεα

ρείων. Οι συγγραφείς δὲν ἀπολαμβάνουν πιά τὴν ώραία τους συνοικία μ' τις βίλλες. Ὅλες οἱ ἐπίσημες ὀργανώσεις φάχουν στὰ πιό ἀπομακρυσμένα σημεῖα τῆς γῆς γιὰ νὰ θροῦν τὸν ἀναντικατάστατο, ποῦ ἦταν ἡ ἴδια ἡ οὐσία τῆς δράσης.

Καί, δίπλα σ' ὅλα αὐτὰ, ζοῦνε ἀνάμεσα στὸς ἀνθρώπους ὄχι πιά τοῦτοι οἱ τρίτοι, μὰ οἱ Δυο, ποὺ τόσα πολλὰ θάχε κανεῖς νὰ ἱστορήσει γι' αὐτούς, ποῦ ποτὲ τίποτα δὲν εἰπώθηκε γιὰ τὴ ζωὴ τους, κι ἄς ὑποφέρουν, κι ἄς ἀγωνίζονται, κι ἄς μὴν ξέρουν οἱ ἴδιοι νὰ βοηθήσουν τὸν ἑαυτὸ τους.

Εἶναι κοινὸς. Κάθονται ἐδώ, στὴ μικρὴ μου κάμαρα, ἐγὼ, ὁ Μπρίγκε, ποῦ ἔφτασα κιόλας εἰκοσιοχτὼ χρονῶ και ποῦ κανένας δὲν ὑποφιάζεται τὴν ὑπαρξή μου, κάθονται ἐδώ, καὶ δὲν εἶμαι τίποτα. Κι ὁμως, τοῦτο τὸ τίποτα ἀρχινᾷ νὰ σκέφτεται, καὶ κάνει πέντε πατώματα ψηλότερα ἀπ' τοὺς δρόμους, αὐτὲς τὶς σκέψεις :

Εἶναι δυνατόν, σκέφτεται αὐτὸ τὸ τίποτα, νὰ μὴν ἔχουμε δεῖ, νὰ μὴν ἔχουμε ἀναγνωρίσει ἡ νὰ μὴν ἔχουμε πεῖ τίποτα τὸ ἀληθινὸ καὶ τὸ σημαντικὸ; Εἶναι δυνατόν, νὰ εἶχαμε χιλιετηρίδες καιρὸ μπροστά μας, νὰ κοιτᾶμε, νὰ σκεφτόμαστε καὶ νὰ σημειώνουμε, κ' οἱ χιλιετηρίδες αὐτὲς ν' ἀφέθηκαν νὰ περάσουν ἀδικα, ὅπως ἓνα διάλειμα στὸ σχολεῖο, ὅπου τρῶνε κανεῖς τὸ κουλούρι του καὶ ἓνα μῆλο;

Ναί, εἶναι δυνατόν.

Εἶναι δυνατόν, παρ' ὅλες τὶς ἐφευρέσεις καὶ τὶς προσόδους, παρ' ὄλο τὸν πολιτισμὸ, τὶς θρησκείες καὶ τὴν παγκόσμια σοφία, νὰ ἔχουμε μείνει στὴν ἐπιφάνεια τῆς ζωῆς; Εἶναι δυνατόν, κι αὐτὴ τὴν Ἐπιφάνεια ἀκόμα, ποῦ ἐπιτέλους θάταν κι αὐτὴ κάτι, νὰ τὴν ἔχουμε καλύψει μ' ἓνα ἀπίστευτα βαρετὸ ὕψωμα, ἔτσι ποῦ νὰ μοιάζει μὲ τὰ ἐπιπλα τοῦ σαλονιοῦ στὶς καλοκαιριὰτικες παύσεις;

Ναί, εἶναι δυνατόν.

Εἶναι δυνατόν νὰ ἔχει παρανοηθεῖ τόσο πολὺ ἡ παγκόσμια ἱστορία; Εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι τὸ παρελθόν, ὅπως τὸ ξέρουμε, σφαλέρο, γιὰτι πάντοτε μιλάμε γιὰ τὶς μάζες του, ἀκριβῶς σὰ νὰ μιλοῦσαμε γιὰ ἓνα συρφετὸ ἀνθρώπων ποῦ τρέχουν κοπαδιστὰ, ἀντὶ νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ ἔναν, ποῦ τοὺς μάζεψε γύρω του, γιὰτ' ἦταν ξένος κ' ἔτοιμοθάνατος;

Ναί, εἶναι δυνατόν.

Εἶναι δυνατόν νὰ νομίζουμε πὼς πρέπει νὰ ξαναθροῦμε ὅ τι χωρίστηκε ἀπὸ μᾶς πρὶν ἀκόμα γεννηθῶμε; Εἶναι δυνατόν νὰ πρέπει κανεῖς διαρκῶς νὰ ὑπενθυμίζει στὸν κάθε ἄλλο χωριστὰ πὼς ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸ ἀρχικὰ πρῶτο, πὼς ἄρα τόξερε καὶ πὼς δὲν ἔπρεπε ν' ἀφήνεται νὰ μεταπειθεῖται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ποῦ τίποτα δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ καταλάβουν;

Ναί, εἶναι δυνατόν.

Εἶναι δυνατόν νὰ ξέρουν οἱ ἀνθρωποι ἐπακριβῶς ἓνα παρελθόν ποῦ ποτὲ δὲν ἔχει ὑπάρξει; Εἶναι δυνατόν νὰ μὴν εἶναι τίποτα ἡ πραγματικότητα γι' αὐτούς, ὅλες οἱ πραγματικότητες - νὰ διατρέχουν τὴ ζωὴ τους ἀποσυνδεδεμένοι ἀπὸ τὰ πάντα, σὰν ἓνα ρολόι σὲ ἀδειανὸ δωμάτιο;

Ναί, εἶναι δυνατόν.

Εἶναι δυνατόν, νὰ μὴν ξέρει κανεῖς τίποτα γιὰ τὶς κοπέλες, ποῦ ὁμως ζοῦν; Εἶναι δυνατόν νὰ λέει κανεῖς «οἱ γυναίκες», «τὰ παιδιὰ», «τ' ἀγόρια» καὶ νὰ μὴν ὑποφιάζεται (παρ' ὄλη του δὲ τὴ μόρφωση πάλι νὰ μὴν ὑποφιάζεται) πὼς αὐτὲς οἱ λέξεις δὲν ἔχουν πιά πληθυντικὸ, ἀλλ' ἀναριθμητοὺς ἐνικούς;

Ναί, εἶναι δυνατόν.

Εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν σήμερα ἀνθρωποι ποῦ νὰ λένε Θεὸς καὶ νὰ ἐννοοῦν κάτι τὸ μαζικὸ, τὸ κοινοβιακὸ; Καί, κοίτα τῆρα, δυὸ παιδιὰ τοῦ σχολεῖου, δυὸ μαθητὲς; ὁ ἓνας ἀγοράζει ἓναν σουγιὰ, κ' ὁ διπλανὸς του ἀγοράζει ἓναν ἀκριβῶς ὅμοιο, τὴν ἴδια μέρα. Καὶ παραβάλλουν ὕστερα ἀπὸ μιὰ βδομάδα τὶς δυὸ λεπίδες, ποῦ μόνο ἀμυδρότατα πιά δεῖχουν παρόμοιες - τόσο ἀλλιώτικα παράλλαξαν μὲς σὲ δυὸ χέρια διαφορετικὰ. (Ναί, λέει ἡ μητέρα τοῦ ἑνός, γι' αὐτὸ: λές καὶ πρέπει ὅλα ἀμέσως νὰ τὰ ξεχαρβαλώσεις!) Ἄχ, ναί: κ' εἶναι ὕστερα δυνατόν νὰ νομίζει κανεῖς πὼς μπορεῖ νάχει μέσα του ἓναν Θεὸ καὶ νὰ μὴν τὸν ἔχει κιόλας μεταχειριστεῖ;

Ναί, εἶναι δυνατόν.

Ἄν ὁμως ὅλα τούτα εἶναι δυνατόν νὰ συμβαίνουν, ἂν ἔχουν ἀκόμα ἔστω καὶ μιὰ μονάχα ἀνταύγεια πιθανότητας ὅλα αὐτὰ, τότε πρέπει ἀλήθεια, γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ καλοῦ Θεοῦ, κάτι νὰ συμβεῖ, κάτι νὰ γίνεῖ. Τὸ λιγότερο, ἐκεῖνος ποῦ τοῦ πέρασαν αὐτὲς οἱ ἀνησυχαστικὲς σκέψεις ἀπὸ τὸ μυαλὸ, πρέ-

πει ν' άρχίσει νά κάνει κάτι γι' αυτός τους ύπόλοιπους, μακάριους, άπορφανισμένους άπόντες, έστω κι άν ύπάρχει ένας μόνο άπ' αυτούς, κι όχι καν άπ' τους πió κατάλληλους - έστω κι άν δεν ύπάρχει κανένας. Αυτός ό νεαρός άσήμαντος Μπρίγκε, θά καθήσει κάτω στό πέμπτο του πάτωμα και θά γράφει, μέρα και νύχτα. Ναι, θά γράφει, θά πρέπει νά γράφει - αυτό θά είναι τό τέλος.

Δώδεκα ή, τό πολύ, δεκατριών χρόνων θά πρέπει νά ήμουν τότε. Ό πατέρας μου μ' είχε πάρει μαζί του στό Ψρνεκλόστερ. Δέν ήξερα τί τόν είχε παρακινήσει νά πάει νά δει τόν πεθερό του. Οί δυό άντρες είχαν από χρόνια νά ιδωθούν, από τόν καιρό πού πέθανε ή μητέρα μου, και ό ίδιος ό πατέρας μου ποτέ δεν είχε πάει ως τότε στόν παλιό πύργο, όπου ό κόμης Μπράε είχε άργότερα άποτραθηχτεί. Δέν ξαναείδα από τότε ποτέ πιά τό θαυμαστό εκείνο σπίτι, πού, σάν πέθανε ό παπούς μου, ξέπεσε σέ ξένα χέρια. Κι όπως τό ξαναβρίσκω στις άδούλευτες παιδικές μου άναμνήσεις, δέ μοιάζει πιά καθόλου μē κτίριο : είναι μοιρασμένο μέσα μου, έδω ένας χώρος κ' εκεί ένας χώρος, και κάπου άλλοθ ένα κομάτι διάδρομος, πού δεν ένώνει διόλου τους δύο χώρους, αλλά ύπάρχει από μόνος του, αθύπαρκτος, σάν ένα άόσπασμα μέσα στό χρόνο. Μ' αυτόν τόν τρόπο είναι όλα κοματιασμένα μέσα μου, τά δωμάτια, οι σκάλες, πού με τόση αυτοπεποίθηση ξεχόνονταν πρós τά κάτω, και τά άλλα, στενά, σπειροειδή κλιμακοστάσια, πού μέσα τους προχώραγες τυφλά όπως τό αίμα στις φλέδες, τά δωμάτια τών άκροπυργίων, τά μπαλκόνια πού ξεχώριζαν ψηλοκρεμαστά, οι άναπάντεχες άλλάνες, όπου ξαφνικά θρισκόσουν, σπρωγμένοι μες από μικρές άφανέστες πόρτες... Όλα αυτά είναι ακόμα μέσα μου και ποτέ δεν θά πάθουν νά ναι. Σά νά σωράστηκε έντός μου ή εικόνα αυτού του σπιτιού από κάπου πολύ ψηλά και νάγινε κομάτια, πού άκόμα διατηρούν τό νόημα τόυ.

Κρατημένη άτόφια μέσα στην καρδιά μου, όπως τό σκέφτομαι τώρα, μοιάζει νά ναι μονάχα μιά αίθουσα, όπου συνηθίζαμε νά μαζεμόμαστε γιά τό δείπνο, κάθε βράδι, στις έφτά. Ποτέ μου δεν είδα μέρα αυτό τό δωμάτιο, ούτε θυμάμαι άν είχε παράθυρα ή σε ποιό μέ-

ρος έβλεπαν τοῦ κήπου. Κάθε φορά πού ή οικογένεια έμπαινε μέσα στό χώρο αυτό, τά κεριά έκαigan στό θαριά κηροπήγια, και μέσα σέ λίγα λεπτά ξεχούσε κανείς τό διάστημα τής μέρας πού πέρασε κι όλα όσα είχε δει έξω. Αυτό τό ψηλοτάβανο, όπως φανταζόμουν, δωμάτιο, ήταν δυνατότερο άπ' όλα, άποροφούσε μέσα στό σκοτινό ύψος του, μέσα στις αιώνια άνεξερευνητες γωνίες του, κάθε γνωστή εικόνα άπ' τήν ψυχή σου, χωρίς νά σου δίνει ποτέ όποιού ήποτε συγκεκριμένο αντίλλαγμα. Καθόμαστε εκεί σά διαλυμένοι, όλότεια δίχως σκέψη, ήέληση, χαρά, άμυνα. Είμαστε σάν ένα κάθισμα κενό. Θυμάμαι πώς, στην άρχή, αυτή ή συντριπτική κατάσταση μου προξενούσε μιά φυσική δυσφορία, ένα είδος ναυτίας, πού τήν ξεπερνούσα μονάχα σάν άπλωνα τό πόδι μου μέχρι νά συνανήσω τό γόνατο του πατέρα μου, πού καθόταν στό τραπέζι άντικρύ μου. Πολύ άργότερα συλλογίστηκα πώς κ' εκείνος έδειχνε ότι καταλάβαινε, ή τουλάχιστον ότι άνεχόταν τό περιεργό φέρσιμό μου, άν και μεταξύ μας ύπήρχε μιά σχέση σχεδόν ψυχρή, και μέσα στό πλαίσιο της δέ φαινόταν έξηγήσιμη μιά τέτια συμπεριφορά. Αυτό όμως τό θουβό άγγιγμα ήταν πού μου έδινε τή δύναμη νά συγκρατούμαι στό άτέλειωτα εκείνα δείπνα. Κ' ύστερα από μερικώς έβδομάδες στρατευόμενης ύποταγής μόρρεσα, με τίς σχεδόν άπεριορίστες παιδικές δυνατόμεις προσαρμογής, νά συνήθισω τόσο καλά στό άόριστο αλλά έπίφοβο συναισθημα μιάς θολής καταπίεσης, πού δεν μου στοίχιζε πιά καμιά προσπάθεια ή παραμονή μου γιά δυό ώρες στό τραπέζι : Περνούσαν σχετικώς γρήγορα αυτές οι ώρες, γιατί έβρισκα και μιάν άπασχόληση στό νά παρατηρώ τους άλλους.

Ό παπούς μου τους έλεγε «ή οικογένεια» και άκουγα και τους άλλους νά μεταχειρίζονται τόν ίδιο προσδιορισμό, μ' όλο πού ήταν έντελώς άδάσμος. Γιατί, άν και οι τέσσερις αυτοί άνθρωποι είχαν μεταξύ τους κάποια μακρινή συγγένεια, δεν άνήκαν με κανέναν τρόπο στόν ίδιον κόσμο. Ό θεός πού καθόταν δίπλα μου, ήταν ένας δύστροπος γέρος, πού πάνω στό σκληρό και φρυμένο πρόσωπό του διακρίνονταν μερικώς μελανές κηλίδες, οι όποιες, όπως έμαθα άργότερα, ήταν οι συνέπειες μιάς ξαφνικής έκρηξης μπαρουτιού. Μουρμούρης και δυ-

σαρσετημένος όπως ήταν, παραιτήθηκε, ταγματάρχης ακόμα, και τώρα έκανε, σε κάποιο άγνωστό μου δωμάτιο του πύργου, αλχημικτικά πειράματα, και θρυσκόταν, όπως άκουγα τους ύπηρετες να λέν, σ' έπαφή με κάποιον άποθηκάριο στην πόλη, απ' όπου, μιά ή δύο φορές τ'ό χρόνο, τού έστελναν πτώματα και κλειδωνόταν τότε μαζί τους μερόνυχτα, και τὰ πετσόκοβε, και τὰ παρασκευάζε με μυστηριώδεις τρόπους για ν'αντέχουν στη σήψη.

Απέναντί του ήταν η θέση της Δεσποινίδας Ματθίλδης Μπράε. Ήταν ένα πρόσωπο με ακαθόριστη ηλικία, μιά μακρινή ξαδέρφη τής μητέρας μου, και κανένας δεν ήξερε τίποτα για τή ζωή της, εκτός από τ'ό ότι διατηρούσε μιά συγχή άλληλογραφία με κάποιον αυστριακό πνευματιστή, πού έλεγε πως ονομαζόταν Βαρώνος Νόλδε· και ήταν τόσο πολύ αφημένη στην έπηροή του, πού δεν ανέλαμβανε να κάνει και τ'ό ελάχιστο, χωρίς να πάρει πρώτα τήν έγκρισή του ή, μάλλον, τήν έδωγία του. Κείνο τόν καιρό ήταν εξαιρετικά εύσωμη, γεμάτη από μιά μαλακή, άβουλη πληρότητα, πού είχε χυθεί έξίσου απρόσχετα μέσα στα φαρδιά, ανοιχτόχρωμα ρούχα της. Οί κινήσεις της ήταν κουρασμένες και αδέβαιες, και τὰ μάτια της βρίσκονταν σταθερά έξω από τις κόγχες τους. Κι όμως κάτι άπόμνε πάνω της, πού μου θύμιζε τή λεπτή, αδύναμη μητέρα μου. Όσο περισσότερο τήν έβλεπα, τόσο έβρισκα στο πρόσωπό της όλα τὰ άθόρυθα, λεπτοκαταμωμένα χαρακτηριστικά, πού απ' τόν καιρό τού θανάτου τής μητέρας μου ποτέ μου δεν είχα καταφέρει να τὰ θυμηθώ. Μονάχα όταν άρχισα καθημερινά ν' άντικρύζω τή Ματθίλδη Μπράε, ήξερα πάλι πως θά πρέπει νατάν τ'ό πρόσωπο τής Νεκρής : ναί, ίσως κιόλας και νά τ'ό αναγνωρίζα για πρώτη φορά. Μονάχα τώρα συνέλεγα μέσα μου εκατοντάδες λεπτομέρειες, συνθέτοντας τή μορφή τής πεθαμένης, πού από τότε και για πάντα με παραστέκει παντού. Αργότερα ξεκαθάρισα πως πράγματι, μέσα στο πρόσωπο τής Δεσποινίδας Μπράε βρίσκονταν αλήθεια όλες οι λεπτομέρειες πού προσδιόριζαν τὰ χαρακτηριστικά τής μητέρας μου : μόνο πού έδειχναν σά να είχε γλυστρήσει άνάμεσά τους κάποιο ξένο πρόσωπο, σά να τὰ είχε ανακατέψει και να τούς είχε χαλάσει τή σειρά, ξέμεναν τώρα μό-

να, ξεκρέμαστα και σπασμένα.

Πάλι σ' αυτή τή γυναίκα καθόταν ο μικρός γιός κάποιας ξαδέρφης : ένα άγόρι περίπου συνομήλικό μου, αλλά πού μικροκαταμωμένο και φιλάθετο. Απ'ό ένα καλοσιδερωμένο κολλάρο άνέβαινε ένας μακρύς, χλομός λαϊμός κ' έξαφανιζόταν κάτω από ένα αδύνατο πηγούνι. Τὰ χείλη του ήταν στενά και κλεισμένα σφιχτά, τὰ πτερύγια τής μύτης του σιγότερμαν πάντα, και από τὰ δημοφα θαβίσκιωτα μάτια του κουνούσε μόνο τ'ό ένα. Κάποτε με κοίταζε μ'αυτό, ήρεμα και λυπημένα, καθώς καθόμουν απέναντί του, ενώ τ'ό άλλο του άπόμνε πάντ'ε στραμένο στην ίδια γωνιά, σά νατάν για πάντα ξένο, πουλημένο κ' έξω απ' τ'ό λογαριασμό.

Στ'ό πάνω μέρος τού τραπέζιου θρυσκόταν η τερατώδης πολυθρόνα τού παπού μου, όπου ένας ύπηρετής, χωρίς ν' άπασχολείται με άπολύτως τίποτ' άλλο, ήταν ταγμένος να τόν βοηθάει να κάθεται, και πού, επάνω της, ο γέρος, δεν έπιανε παρά έναν πολυ περιορισμένο χώρο. Ήπληρχαν άνθρωποι πού τόν άποκαλούσαν Έβροχότατο Κύριο και Άρχιεπιστολέα τής Αύλης· άλλοι τού έδιναν τόν τίτλο τού Στρατηγού. Και σίγουρα τού άνηκαν όλα αυτά τ' αξιώματα κ'οί τίτλοι, αλλά ήταν τόσοσ καιρός από τότε πού δεν έξακουόσε πια καμιά έξουσία, ώστε αυτές οι προσωνύμησης να μήν είναι πια μήτε νοητές. Μου φαινόταν πώς, κατ' άρχήν, κανένα όνομα και κανένας τίτλος δεν άρμυζε στην προσωπικότητά του, πού σ' ώρισμένες στιγμές φανεωνόταν τόσο κοφτερή και πού πάλι τόσο γρήγορα ξεφτιζε σε άνώδυμη διάλυση. Ποτέ μου δεν μπόρεσα ν' άποφασίσω να τόν φωνάξω παπού, άν και, κατά κανόνα, μού φερνόταν φιλικά, και με φώναζε μάλιστα κοντά του, προσπαθώντας να δώσει σ' όνομά μου έναν παιχνιδιάρικο τόνο. Η ύπόλοιπη οικογένεια πλησίαζε τόν Κόμητα μ' ένα άνάμικο φέρσιμο σεβασμού και ντροπής. Μόνο ο μικρός Έρικ είχε κάποια οικειότητα με τ'ό γέρο πυργοδοσποτή· τ'ό κινούμενο μάτι του πετούσε κατά καιρούς κάτι γρήγορες ματιές συνεννόησης προς τ'ό μέρος του, πού έξίσου γρήγορα τις ανταπέδιδε ο γέρος. Κ' ακόμα, μερικούς να τούς πετύχει κανείς μακρόσυρτα άπομeseήμερα, ν' αναδύονται μαζί από τὰ βάθη τής σκοτινής πινακοθήκης, και να παρατη-

ροῦν, κρατημένοι ἀπὸ τὸ χέρι, τις παλιές σκοτινές προσωπογραφίες, συνεννοούμενοι, προφανῶς, μὲ κάποιον ἄλλον τρόπο.

Βρισκόμουν περίπου ὅλη τὴ μέρα στὸ πάρκο, ἢ ἔξω, στὸ δάσος μὲ τις ὄξιές, ἢ στὰ λιβάδια. Κ' εὐτυχῶς ὑπῆρχαν σκύλοι στὸ Ὕρνεκλότσερ, πού μὲ συνόδευαν· ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐβρίσκονταν σπίτια κολλήγων, ἢ στάνες, ὅπου μποροῦσα νὰ ἐφοδιασθῶ μὲ γάλα, ψωμί καὶ φρούτα, καὶ νομίζω πὼς ἦμουν ἐντελῶς ἐξνοιαστος κ' εὐτυχής, χωρὶς ν' ἀφήνομαι ν' ἀνησυχῶ, τουλάχιστο μετὰ τὴν πρώτην ἔδδομάδα, ἀπὸ τῆ σκέψῃ τῆς βραδινῆς συγκέντρωσης. Δὲ μιλοῦσα σχεδὸν μὲ κανένα, κι αὕτῃ ἦταν ἡ χαρὰ μου· νάμαι μόνος μου. Μόνο μὲ τὰ σκυλιὰ εἶχα κάποτε -κάποτε κατὶ σύντομες κουβέντες· μὲ τούτα δῶ συνεννοούμενους ἐξαιρετικά. Ἡ λακωνικότητά, ἄλλωστε, ἦταν κάπως ἓνα οἰκογενειακὸ χαρακτηριστικό. Τόξερα ἀπ' τὸν πατέρα μου καὶ γι' αὐτὸ δὲ μοῦ προξενούσε καμιά ἐκπληξὴ ἢ οἰσιπὴ πού ἐπικρατοῦσε σὲ κάθε δέϊπνο.

Στις πρώτες ὅμως μέρες μετὰ τὴν ἀφιξή μας, ἡ Ματθίλδη Μπράε ἔγινε ἐξαιρετικά ὀμιλητικὴ. Ρωτοῦσε τὸν πατέρα μου γιὰ παλιούς γνωστούς σὲ ξένες χώρες, ξαναθυμῶταν μακρινές ἐντυπώσεις, συνεννεῖτο μέχρι διακρῶν ὅταν ἀκεφτόταν πεθαμένους πιά φίλους της, καθὼς καὶ κάποιον νεαρὸ, πού, ὅπως ἀφῆνε νὰ ὑπονοηθεῖ, τὴν εἶχε ἐρωτευτεῖ, χωρὶς ἐκείνη νὰ μπορέσει ποτε ν' ἀνταποκριθεῖ σ' αὕτῃ τὴν χωρὶς ἐλπίδα καὶ κοινωνικῶς ἀπαράδεκτη κλίση του. Ὁ πατέρας μου τὴν ἀκούγε μ' εὐγένεια, κουνούσε πού καὶ πού τὸ κεφάλι καταφατικὰ καὶ ἀπαντοῦσε μονάχα τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα. Ὁ Κόμις, στὸ πᾶν μέρος τοῦ τραπέζιου, χαμογελοῦσε μὲ κατανόηση, διαστῆλλοντας τὰ κρεμαστά του χεῖλη, καὶ τὸ πρόσωπό του φαινόταν τότε μεγαλύτερο ἀπὸ ἄλλοτε, σὰ νὰ φοροῦσε ἓνα προσωπεῖο. Καμιά φορὰ ἔμπαινε καὶ ὁ ἴδιος στὴ συζήτηση, ὅποτε ἡ φωνὴ του δὲν ἀπευθυνόταν προσωπικὰ σὲ κανέναν, κι ὁμως, ἂν καὶ τόσο χαμηλῇ, ἀκουγόταν σ' ὅλη τὴν αἴθουσα. Εἶχε κατὶ ἀπὸ τὸ συγχρονισμὸν καὶ ἀμέτροο ρυθμὸ ἐνὸς ρολογιοῦ, κ' ἡ οἰσιπὴ γύρω της ἐμοιαζε ἀδειανὴ σπηλιά γεμάτῃ ἀντήχησῃ, τὴν ἴδια ἀκριβῶς γιὰ κάθε συλλαβή.

Ὁ Κόμις Μπράε τὸ θεωροῦσε ἐξαιρετικὴ λεπτότητα νὰ μιλάει στὸν πα-

τέρα μου ἀνελλιπῶς γιὰ τὴν πεθαμένην του γυναίκα. Τὴν ἀποκαλοῦσε Κόμισσα Σιδύλα, καὶ ὄλες οἱ φράσεις του τελείωναν σὰ νὰ ρωτοῦσε γι' αὐτήν. Ἐμμένα μάλιστα μοῦ φαινόταν, δὲν ξέρω γιὰτί, σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ ἐντελῶς νέα κοπέλα μ' ἄσπρο φῶρεμα, πού ἀπὸ στιγμὴν σὲ στιγμὴν μποροῦσε νὰ ἐρθεῖ νὰ μᾶς βρεῖ. Στὸν ἴδιο τόνο τὸν ἀκούσα νὰ μιλάει καὶ γιὰ τὴν «μικρὴ μας Ἄγνα - Σοφία» κι ὅταν κάποτε ρώτησα μιὰ μέρα ποιὰ ἦταν αὕτῃ ἡ κοπέλα πού φαινόταν ἰδιαιτέρα νὰ τὴν συμπαθεῖ ὁ παπούς, ἔμαθα πὼς ἦταν ἡ κόμη τοῦ Ἀρχικαγκελλάριου Κόνδαρ Ρέβεντλ, κάποτε σύζυγος ἐξ ἀρσενεῶς χειρὸς τοῦ Φρειδερίκου τοῦ τέταρτου, πού περίπου ἐδῶ κ' ἕκατὸ χρόνια ἀναπαύονταν ἐν εἰρήνῃ στὸ κοιμητήρι τῆς Ροσκίλδε. Ὁ χρόνος δὲν ἔπαιζε κανένα ἀπολύτως ρόλο γι' αὐτὸν, ὁ θάνατος ἦταν ἓνα μικρὸ, τυχαῖο καὶ παρένθετο γεγονός, πού τ' ἀγνοοῦσε ὀλότελα· τὰ πρόσωπα πού κάποτε τὰ εἶχε ἀποτυπώσει μέσα στὴ μνήμη του, ὑπῆρχαν ἀκόμα ἐκεῖ, ἔτσι ὅπου κι ὁ θάνατος ὁ ἴδιος δὲ μποροῦσε ν' ἀλλάξει μῆτε τὸ ἐλάχιστο. Πολλὰ χρόνια ἀργότερα, ἔλεγαν πὼς ἐνιωθε καὶ τὸ μέλλον μὲ τὴν ἴδια αἰσθησὴ πραγματικότητος πού καὶ τὸ παρόν. Ἐλεγαν πὼς κάποτε μιλοῦσε μὲ μιὰ νέα κυρία γιὰ τοὺς γιούς της, συγκεκριμένως μάλιστα γιὰ τὸ ταξίδι ἐνὸς ἀπὸ τοὺς γιούς της, ἐνῶ ἡ νέα γυναίκα, πού θρισκόταν μόλις στὸν τρίτο μῆνα τῆς πρώτης της ἐγκυμοσύνης, κόντευε σχεδὸν νὰ λιποθυμήσει ἀπὸ φρίκη καὶ τρόμο μπρῶς στὸ γέρο πού συνέχιζε νὰ μιλάει ἀδιάφορος.

Ὅμως κάποτε πού γέλασα, ἔτυχαν ὄλα αὐτὰ: Ναί, ἀρχισα νὰ γελάω δυνατὰ, καὶ δὲν μπόρεσα νὰ ἡσυχάσω. Ἦταν ἓνα θράδι μάλιστα, πού ἀποσπίαζε ἡ Ματθίλδη Μπράε. Ὁ γέρος καὶ σχεδὸν μιστόφυλος ὑπηρέτης, ὅταν ἔφτασε στὴ θέση της, κράτησε γιὰ λίγο τὴν πιατέλλα, προσφέροντας τὸ φαγητό. Ἐμεινε ἓνα διάστημα ἐκεῖ καὶ ὕστερα προχώρησε πιὸ κάτω, ἡσυχος καὶ ἀξιοπρεπῆς, πρὸς τὸν ἐπόμενον, σὰν νὰ ἦταν ὅλα ἐν τάξει. Παρατήρησα τὴ σκηνὴ αὕτῃ, καὶ τὴν ὥρα ἐκείνη, δὲ μοῦ φάνηκε καθόλου κωμικῇ. Ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ ἓνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς πού ἔβαζα μιὰ μπουκιά μὲς στὸ στόμα μου, τὸ γέλιο μοῦ ἀνέθηκε μὲ τέτατη γρηγοράδα στὸ κεφάλι πού κόντε-

φα να πνιγώ, κάνοντας πολύ μεγάλο θόρυβο. Και, μοιλονότι ή κατάσταση αυτή με στενοχωρούσε κάπως, κ' έκανα κάθε προσπάθεια για να κρατήσω τη σοβαρότητά μου, τὸ γέλιο μου ξανάρθε σάν ένα κύμα κ' έπνιγε κάθε απόπειρα αυτοκυριαρχίας.

‘Ο πατέρας μου, συγχρόνως, για να καλύψει την εντύπωση που είχε προξενήσει τὸ φέρεσίμὸ μου, ρώτησε με τὴν πλατιά και λιγάκι υπόκωφη φωνή του: «Έίναι άρρωστη ή Ματθίλδη;» ‘Ο παπὸς χαμογέλασε με τὸ δικὸ του τρόπο κι απάντησε με μιὰ φράση πὸ ἐγὼ δὲν τῆς έδωσα, άπησχολημένδς ὅπως ἤμουν με τὸν έαυτὸ μου, καμιά προσοχή, και πὸς περίπου έλεγε: «‘Οχι, ἤθελε μονάχα νὰ μὴ συναντήσει τὴ Χριστίνα.» Καί πάλι δὲ θεώρησα σάν άποτέλεσμα αὐτῶν τῶν λόγων τὸ ὅτι ὁ γέλιός μου, ὁ μαῦρος συνταγματάρχης, σηκώθηκε και, με μιὰ συγκεχυμένη μουμουριστὴ συγγνώμη και μιὰ υπόκληση πρὸς τὸ μέρος τοῦ παποῦ μου, έγκατέλειψε τὴ θέση του. Παρατήρησα μονάχα πὸς λίγο πρὶν φτάσει στὴν πόρτα ξαναγύρισε άκόμα μιὰ φορά πίσω του και με νοήματα προσπαθοῦσε νὰ δείξει στὸ μικρὸ ‘Ερικ και (πρὸς μεγάλη μου έκπληξη) σὲ μένα, πὸς θάπρεπε νὰ τὸν ακολουθήσουμε. Τόση έκπληξη δοκίμασα, πὸς τὸ γέλιο μου έπαψε νὰ με πιέζει. ‘Αλλά δὲν έδωσα στὸν ταγματάρχη καμιά άλλη προσοχή: μοῦ ἦταν άσυμπαθής, γενικὰ, και πρόσεξα πὸς μήτε ὁ ‘Ερικ δὲν τοῦ έδωσε σημασία.

Τὸ δείπνο προχώρησε σάν πάντα πρὸς τὸ τέλος του και εἶχαμε φτάσει πιά στὰ ἐπιδόρπια, ὅταν ἡ ματιά μου αἰχμαλωτίσθηκε ἀπὸ κάτι κινήσεις πὸς γίνονταν στὸ πίσω μέρος τῆς αίθουσας, στὸ μισοσκόταδο. Έκει, μιὰ, για πάντα ὅπως νόμιζα, κλειδωμένη πόρτα, πὸς μοῦ εἶχαν πεῖ πὸς ὄδηγοῦσε στὸ δωγείο, άνοιγε σιγά μὰ σταθερά, και τώρα, ἐνῶ τὴν κοίταζα μ' ἕνα ἐντελῶς καινούργιο συναίσθημα περιέργειας και καταπληξῆς, ξεχώρισα στὸ σκοτεινὸ άνοιγμά της μιὰ λιγνή, λευκοφορεμένη γυναίκα, πὸς προχωροῦσε ἀργά κατὰ πάνω μας. Δὲν ξέρω ἂν έκανα καμιά κίνηση ἢ ἂν έθγαλα καμιά φωνή, μὰ ὁ θόρυβος τοῦ πεσίματος μῆς καρέκλας μ' ἀνάγκασε ν' άποσπάσει τὸ βλέμμα μου ἀπ' αὐτὴ τὴν παράδοξη μορφή και τότε εἶδα τὸν πατέρα μου πὸς εἶχε πηδηξει: ὀρθιος και πὸς, θανάσιμα ὠχρὸς, με σφιγμένες γροθιές εβάζιζε

κατὰ τὴ γυναίκα αὐτὴ. Έκεινη πάλι προχώραγε πρὸς ἐμᾶς, τελειῶς ἀδιάφορη για τὴ σκηνὴ τούτη, ἀργά, βῆμα με βῆμα, και δὲν ἀπέχει πιά παρὰ ἐλάχιστα ἀπὸ τὴ θέση τοῦ κόμτος, ὅταν αὐτὸς σηκώθηκε με μιὰ κίνηση και ἀρπάξε τὸν πατέρα μου ἀπ' τὸ μπράτσο, τὸν τράβηξε πρὸς τὸ τραπέζι και τὸν κράτησε ἐκεῖ σφιχτά, ἐνῶ ἡ ξένη κυρία, ἀργά και ἀμέτοχα, πέρασε ἀπὸ τὸν ἐλευθερο πιά χῶρο, βῆμα με βῆμα, μέσα ἀπὸ ἀπεριγραπ ἡ σιωπὴ, ὅπου μονάχα κάποιος ποτήρι ἀκούστηκε νὰ τρέμει, κ' ἐξαφανίσθηκε στὴν ἀπέναντι πόρτα. Κεῖνη τὴ στιγμή παρατήρησα πὸς ὁ μικρὸς ‘Ερικ ἦταν πὸς με μιὰ θαθιὰ υπόκληση έκλεισε τὴν πόρτα πίσω ἀπὸ τὴν ξένη αὐτὴ γυναίκα.

‘Ημουν ὁ μόνος πὸς εἶχα ἀπομείνει καθιστὸς στὸ τραπέζι. Εἶχα γίνει τόσο θαρῶς στὸ καθίσμά μου πὸς μοῦ φαινόταν ἀδύνατο νὰ ξανασηκωθῶ. ‘Ενα διάστημα ἀπομείνα νὰ κοιτάζω χωρὶς νὰ βλέπω. ‘Υστερα ξεχώρισα τὸν πατέρα μου και παρατήρησα πὸς ὁ γέρος πάντοτε τὸν κρατοῦσε άκόμα ἀπ' τὸ μπράτσο. Τὸ πρόσωπο τοῦ πατέρα μου ἦταν τώρα: ἐξοργισμένο, τοῦ εἶχε ἀνέβει τὸ αἷμα στὸ κεφάλι, ἀλλά ὁ γέρος, με τὰ δάχτυλά του περιβάλλοντας τὸ μπράτσο τοῦ πατέρα μου σάν ἕνα λευκὸ φίδι, χαμογελοῦσε τὸ προσωπιδοφόρο του χαμόγελο. Τὸν άκουσα τότε, ἀργά, νὰ λέει κάτι, συλλαβὴ πρὸς συλλαβὴ, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ καταλάβω τὸ νόημα τῶν λέξεών του. Κι ὁμως, εἶχαν πέσει βαριές στὴν άκούη μου, γιατί ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια τὶς ξαναβρήκα στὴ μνήμη μου και, ἀπὸ τότε, τὶς ξέρω. Εἶπε: «—Εἶσαι άψύς, ἄδλάρχη, και ἀνάγωγος. Γιατί δὲν ἀφήνεις τὸν κόσμο νὰ τραβίει τὸ δρόμο του;» «—Ποιά εἶναι;» τοῦ φώναξε ὁ πατέρας μου με ὀρμη. «—Κάποια πὸς ἔχει ὅλο τὸ δικαίωμα νὰ βρῖσκεται δῶ. Δὲν εἶναι ξένη. ‘Η Χριστίνα Μπράς.» Καί ξανάγινε ἡ ἴδια περιεργὴ λιγνὴ σιωπὴ, και πάλι ἀκούστηκε ἕνα ποτήρι νὰ τρέμει. Τότε ὁμως ὁ πατέρας μου, με ἕνα του κίνημα, ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὸ πιάσιμό μου τοῦ γέρου και ὀρμησε ἔξω ἀπ' τὸ δωμάτιο.

Τὸν άκουγα ὀληνῶχτα νὰ περπατᾶει πάνω κάτω στὴν κάμαρά του, γιατί κ' ἐγὼ δὲ μποροῦσα νὰ κοιμηθῶ. ‘Αλλ' ἔξαφνα, κατὰ τὸ πρῶν, ζύπνησα ἀπὸ κάποιον μικρολήθαργο, και εἶδα, με μιὰ φρίκη πὸς με παρέλυσσε ὡς τὴν καρδιά, κάτι λευκὸ νὰ κάθεται πάνω στὸ κρε-

βάτι μου. Ἡ ἀπελπισία μου ἔδωσε στό τέλος τῆ δύναμη νά βάλω τὸ κεφάλι μου κάτω ἀπ' τὰ σκεπάσματα κ' ἔκει, ἀπὸ φόβο καὶ ἀδυναμία ἄρχισα νά κλαίω. Ἐάφνου ἔνωσα νὰ μὲ δροσιζοῦναι τὰ μάτια καὶ ἔγινε φῶς· ἔκλεισα τότε σφιχτὰ τὰ βλέφαρά μου νά μὴ μπορέσω νά δω τίποτα ἀνάμεσα ἀπ' τὰ δίκρυα μου. Ἄλλὰ ἡ φωνή, ποῦ ἄκουγα τώρα νά μου μιλάει τρυφερὰ καὶ σιγὰ πᾶνω ἀπ' τὸ πρόσωπο, ποῦ ἦταν γνωστή: ἦταν ἡ φωνή τῆς Δεσποινίδας Μαθιλδης. Ἄμείσως ἠσύχασα, καί, μ' ὄλο τοῦτο, ἀφέθηκα νὰ μὲ παρηγορεῖ καὶ ὅταν πιά εἶχα ἐντελῶς συνέλθει: ἐνωθήκα, πῶς αὐτὴ ἡ παρηγορία τῆς φωνῆ, μὰ τὴν ἀπολάμβαναι σάν, κατὰ κάποιον τρόπο, νὰ νόμιζα πῶς τὴν εἶχα κατακτήσει. «—Θεία Ι.» τῆς εἶπα στὸ τέλος, ἐνῶ προσπαθοῦσα νά θρῶ, μὲς ἀπὸ τ' ἀπλωμένα χαρακτηριστικά της τὸ πρόσωπο τῆς μητέρας μου; «...Θεία, ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ Κυρία;» «—Ἀχ», ποῦ ἀπάντησε ἡ Δεσποινίδα Μπρᾶε, μ' ἕναν ἀναστεναγμὸ, ποῦ μοῦ φάνηκε πολὺ κωμικός, «...μιά δυστυχισμένη, παιδί μου, μιά δυστυχισμένη.»

Τὸ πρῶν τῆς ἴδιας μέρας παρατήρησα σ' ἕνα δωμάτιο κάποιον ὑπηρετὴν νά καταγιέται μὲ τὴν προετοιμασία τῶν ἀποσκευῶν μας. Νόμισα πῶς θὰ φύγαμε, καὶ τόβρισκα πολὺ φυσικό νά γυρίζαμε σπῆτι μας. Ἴσως καὶ ὁ πατέρας μου ἦταν τῆς ἴδιας γνώμης. Ποτέ μου δὲν ἔμαθα τί ἦταν αὐτὸ ποῦ τὸν ἔσπρωξε νὰ παραμείνει στὸ Ὁρνεκλόστερ ὕστερ' ἀπὸ κείνη τὴ βραδιά. Ὅμως δὲ φύγαμε· μείναμε ἀκόμα ὀχτῶ ἡ ἔννιά ὀδομάδες στὸ σπῆτι ἐκεῖνο, κάτω ἀπ' τὴν πλεση τῆς παραδοξότητάς του, καὶ εἶδαμε ἄλλες τρεῖς φορές ἀκόμα τὴν Χριστίνα Μπρᾶε.

Δὲν ἤξερα τότε τίποτα γιὰ τὴν ἱστορία της. Δὲν ἤξερα πῶς πρὶν ἀπὸ πολὺ πολὺν καιρὸ εἶχε πεθάνει στὴ δευτέρη γέννα της, δίνοντας ζωὴ σ' ἕνα παιδί, ποῦ τοῦ μέλλονταν μιά δύσκολη καὶ ἀγρία μοίρα - δὲν ἤξερα πῶς ἦταν μιά πεθαμένη. Ἄλλὰ ὁ πατέρας μου τόξερε. Ἄραγε θέλησε, αὐτὸς ποῦ ἦταν τόσο εὐλασθητὸς καὶ ἀφιερωμένος στὴν συνῆθεια καὶ στὴν σαφήνεια νά ἐπιβάλλει στὸν ἑαυτὸ του τὴ δοκιμασία νά ὑποστεί, ψυχραίμιος καὶ χωρὶς νὰ ρωτήσῃ: τίποτα, τούτῃ τὴν περιπέτεια; Τὸν ἔβλεπα, χωρὶς νά τὸ συνειδητοποιῶ, νά παλεῦει μὲ τὸν ἑαυτὸ του, κ' ἔζησα,

χωρὶς νά καταλαβαίνω, τὴν ἱστορία τῆς ὑποταγῆς του.

Τοῦτο τοῦ συνέθηκε ὅταν εἶδαμε τὴ Χριστίνα Μπρᾶε γιὰ τελευταία φορά. Αὐτὴ τὴ φορά εἶχε κατέβει καὶ ἡ Δεσποινίδα Μαθιλδη στὸ τραπέζι, μὰ ἦταν διαφορετικὴ ἀπὸ ἄλλοτε. Ὅπως καὶ τὶς πρώτες μέρες μετὰ τὴν ἀφιξή μας, μιλοῦσε ἀδιάκοπα χωρὶς καμιά συνοχή, καὶ μπέρδευε τὴ σκέψη της ὄλο καὶ περισσότερο, ἐνῶ συγχρόνως μιά σωματικὴ ἀνησυχία τὴν τυραννοῦσε, ἀναγκάζοντάς τη νά βρίσκεται κάτω νά διορθώνει συνεχῶς, τὰ μαλλιά της ἢ τὸ φῶρεμά της - ὥσπου, ἔξαφνα, μὲ μιά μεγάλη σπαραχτικὴ φωνὴ ἀναπήδησε ἀπ' τὴ θέση της κ' ἔξαφανίστηκε.

Τὴν ἴδια στιγμὴ ἀθέλητα τὸ βλέμμα μου καρφώθηκε στὴ γνωστὴ ἐκείνη πόρτα - καὶ ἀλήθεια ἡ Χριστίνα Μπρᾶε εἶχε μπεῖ στὸ δωμάτιο. Ὁ γείτονας μου, ὁ ταγματάρχης, ἔκανε μιά ὀρμητικὴ, γοργὴ κίνηση ποῦ μοῦ μεταφωτεύθηκε ἀκέρια στὸ μυαλό μου, ἀλλὰ ἦταν φανερό πῶς δὲν εἶχε πιά τὴ δύναμη γιὰ νὰ σηκωθεί. Τὸ μαῦρο, γέρικο, σημαδεμένο του πρόσωπο στράφηκε στὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλο, τὸ στόμα του ἔμεινε ἀνοιχτό καὶ ἡ γλῶσσα του ἔξωχόριζε πίσω ἀπὸ τὰ καταστραμένα του δόντια· κ' ὕστερα, μεμιάς, τὸ πρόσωπό του αὐτὸ ἔφυγε, καὶ τὸ γέρικό του κεφάλι ἀπόμενε ἀκουμπισμένο πάνω στὸ τραπέζι, καὶ τὰ χέρια κοίτονταν σάν κοματιασμένα ἐδῶ κ' ἔκει, κ' ἀπὸ κάπου φανερώθηκε μιά ρυτιδωμένη, σημαδεμένη παλάμη, ποῦ ἔτρεμε σπασμωδικά.

Καὶ στὸ μεταξὺ, ἡ Χριστίνα Μπρᾶε προχωροῦσε, βῆμα μὲ βῆμα, ἀργά, σάν ἕνας ἄρρωστος, μέσα σὲ ἀπερίγραπτη σιγὴ, ποῦ τὴ διέκοπτε μόνο ἕνας μοναχικός παραπονεαίριος ἤχος, σὰ λυγμὸς γέρικου σκυλιοῦ. Ἄλλὰ τότε σηκώθηκε, ἄριστρα ἀπὸ τὸν μεγάλο ἀσημένιο κύβνο, ποῦ ἦταν γεμάτος ναρκίσους, τὸ τεράστιο προσωπεῖο τοῦ γέροντος μὲ τὸ τεφροῦ χαμόγελο. Ἵψωσε τὸ ποτήρι του μὲ τὸ κρασί πρὸς τὸν πατέρα μου. Καὶ τότε εἶδα τὸν πατέρα μου, καθὼς ἀκριθῶς ἡ Χριστίνα Μπρᾶε ἦρθε καὶ στάθηκε πῶς ἀπ' τὸ κάθισμά του, ν' ἀρπάζει τὸ ποτήρι του καὶ νά τὸ σηκώνει, σάν κάτι τὸ ἀφάνταστα θαρῶ, μὲ πολλὴ προσπάθεια, μιά πιθαμὴ πάνω ἀπ' τὸ τραπέζι.

Τὴν ἴδια κίολας ἐκείνη νύχτα σηκώθηκα καὶ φύγαμε.

Φ Ρ Ι Ξ Ο Σ Τ Ζ Ι Ο Β Α Σ

Στὸν ἀδερφό μου Κáιν

Ἄν σ' ἐπισκεφθῆι ξανά γαλάζιος ἄνεμος,
 ἂν τρίξει καπνοδόχος γλυκὰ στὸ ἄγγιγμα χεριοῦ
 πὸν ἔχει χρόνια ταξιδέψει στὴν ὀμίχλη
 καὶ θάναι αὐτὸ τρελὴ χαρὰ σου,
 ἂν κελαηθήσει τὸ δωμάτιο καθὼς ξυπνᾶς,
 ὄλα θὰ εἶναι μάταια παιγνίδια τῆς στιγμῆς.
 Πικρὴ φωνὴ μου σῶπα.

Πιὸ πέρα κάτι τὸ ἀνείπωτα φριχτὸ παραμονεύει
 τὰ χρώματα τοῦ παιδικοῦ μας ὕπνου νὰ προλάβει :
 Τὸ θάλασσι πὸν κάλπαζε καβάλα σὲ τριαντάφυλλα,
 τὰ μάτια τοῦ σταριοῦ πὸν κλαίγανε γιατί τὰ εἶχαν ντύσει πρῶ-
 τὸ γκορίζο πὸν τὰ οὐράνια ἔκλεινε σ' ἓνα δωμάτιο [σιτὴ βροχὴ,
 κι αὐτὰ μᾶς λέγαν λυπημένες ἱστορίες,
 τὸ κίτρινο πὸν φόραγε τὴν ψάθα μιᾶς Κινέζας καὶ γελοῦσε,
 τὸ χρυσαφὶ πὸν ἄρπαζε στὴ θάλασσα τὸν κότσο μιᾶς μικροῦ-
 [λας ἱπποκάμπης.

Χινόπωρο περνοῦσε ὄνειρεμένο·
 τὰ τετράγωνα τοῦ σκακιοῦ ἐμελετοῦσες,
 ὠραῖες καὶ θελκτικὲς στιγμὲς δὲν ἐνιωθες πῶς φεύγουν.
 Τὸ ἔκκρεμὸς σοῦ ἔκανε ἀπελπισίας νοήματα.
 Ἔλεγες πῶς ὄλα, γιὰ πάντα, ἔτσι θὰ μείνουν !
 Τῆς Μπατερφλάν ὁ δίσκος, τὰ χρυσάνθεμα στὰ βάζα
 καὶ τ' ἄστρο πὸν ἐρχότανε γιὰ νὰ πλανέψει τὴν καρδιά μας
 πάνω σὲ τρυφερὸ καὶ ἀσημένιο φόντο Κυριακῆς.

Τότε δὲν ἐνιωθες ποῦ νὰ πᾶς,
 δὲν ἐνιωθες τὸν ἴσκιό νὰ κρατᾷ πιστόλι πίσω ἀπ' τὸ λαιμό
 — τί κρῶο πὸν εἶναι τὸ φύσημα ἐνὸς ἴσκιου! —, [σου·
 τῶν φίλων σου οἱ φωνὲς κυλοῦσαν χαρωπὲς
 μὲ τοῦ ἐσπερινοῦ τίς χάντρες.
 Τῶν φίλων σου οἱ φωνὲς πὸν τώρα βάνθυναν καὶ δίνουν
 τὴ φρέικη πηγαδιῶν στὴ νύχτα πὸν σὲ παριδεύουν.

Ἡμαστέ κάτι φίλοι μιὰ φορὰ -
 καὶ τώρα τί ἔχουμε γίνει ;
 Μαζὶ μὲ τὰ κομμένα πόδια μας
 θάψαμε γιὰ πάντα τὴν ἐμπιστοσύνη.
 Μὲ τὸ μπαστούνι πὸν κροτεῖ στὰ πεζοδρόμια
 βαδίζει καὶ ἡ τραχύτητα
 τοῦ Κáιν τοῦ ἀδερφοῦ, τοῦ ἀθλίου...

Λ Ι Ν Α Κ Α Σ Δ Α Γ Λ Η

Αἴγινα 1951

Κάθε πρωὶ καμπάνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ περνάει ὁ γλάρος,
 κάθε πρωὶ σ' ἀφήνει, ἀκέριο μήνυμα, στὰ χέρια μου,
 νησί, κοχύλι στὴν ἀπάτητη ἄμμουδιά,
 μὲ τὴ μονάκριβή σου φοινικιά,
 μονάκριβη, μονάχη σὰν τὰ παιδικὰ μας χρόνια,
 χῶμα ἐλαφρό, πὸν μεγαλώνει δύσκολα
 τ' ἀμπέλι, τὴν ἀμυγδαλιά καὶ τὸ σιτάρι,
 πρώτη μας ἄγνοια τρυφερή, βαθιὰ σὰ νυχτολούλουδο
 τὸ δεῖλι κάτω ἀπὸ οὐρανὸ μαργαριτάρι.

Στοῦ πελαγίσου τ' Ἀη-Νικόλα τὸν ἀυλόγυρο
 ἴσκιος τοῦ πεύκου μαλακὸς τὸ χέρι τοῦ πατέρα,
 ἴσκιος τῆς μνήμης ὁ παπὸς μπρὸς στὰ εἰκονίσματα,
 ἴσκιος ὀρθὸς κυπαρισιοῦ,
 ψυχὴ πὸν σιάθη ἀδείλιαστη σὰν ἦρθε ἡ Μέρα.

Δρομάκια γαλανά, μεσημεριάτικα,
 πικρὴ σὰς φράζει ἡ φυστικιά μὲ τὰ κλαδιά της,
 βάρος γλυκό, κι ἀπλώνει ἡ γῆ ἀγκαλιὰ ἀνοιχτὴ
 ὅπως ἀπλώνει ἡ μάνα νὰ δεχτεῖ
 νοφώτιστο τὸ πρῶτο της παιδί
 κ' εἶναι ἀπ' τὴν ἴδια τὴν τριανταφυλλένια σάρκα του ἡ καρδιά της.

Νησί, κοχύλι τῆς ὑπομονῆς,
 πὸν περιμένεις μ' ἔρημες φωνές,
 ἔρημες σ' ἔρημα τραγούδια μαραμένα,
 πὸν περιμένεις νὰ ὠριμάσουν οἱ καρποὶ
 καὶ νάρθουν τὰ καράβια σου ἀπ' τὰ ξένα,
 μέτρησες τὴν ὑπομονή μας μὲ τὴν ἄμμο τοῦ γιαλοῦ,
 μέτρησες τὸν καημὸ μας μὲ τ' ἀστέρι.

Νησί, κοχύλι τοῦ καιροῦ,
 κυλᾶς ἀπόψε μὲ τὸν ἄσπρο Γαλαξία στὴ θάλασσα,
 κυλᾶς καὶ φεύγεις καὶ περνᾶς, κι ὁ κόσμος χάνεται
 κάτω ἀπὸ τὰ ἐνωμένα μας τὰ χέρια.

τὸ Διήγημα

ΑΠ' ΤΗΝ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Ο Σ Δ Ρ Ο Σ Ι Ν Η Σ

Ὁ ληστής Ἀγγελόγιαννος

*Ἡ μεταμόρφωσις αὐτῆ, ἢ ἄλλοτε στιγμιαία καὶ ὄχι συχνή, ἦτο διαρκής^α κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου. Ὁ Καρακίτσος, ἀφήσας εἰς γωνίαν τὸ ὄπλον, ἀναρτήσας ἐπ' αὐτοῦ τὴν ξιφολόγηγην καὶ ἀφαιρέσας τὸ πηλήκιον, διὰ νὰ καταλάβῃ θέσιν ἐνώπιον ψητοῦ χοιριδίου καὶ φιάλης ξανθοῦ μοσχάτου, παρήτησε μετὰ τῶν ἐμδλημάτων τῆς ὑπηρεσίας καὶ ὄλην τὴν συναφή ἀδυστηρότητα. Ἦτο συνδαιτημιῶν εὐθυμος, ὀμιλητικώτατος καὶ μόνον κακὸς σύντροφος εἰς τὴν διανομὴν τῶν φαγητῶν καὶ τῶν ποτῶν - ἀληθῆς λέων τοῦ μύθου.

Ἐβδόμητον εἶναι ὅτι κύριον θέμα τῆς ὀμιλίας κατὰ τὸ δεῖπνον ἐτέθη τὸ περὶ ληστῶν. Καὶ ὁ ἐνωμοτάρχης μεταξὺ δύο ποτηρίων οἴνου ἀνέφερε σχετικὰ ἐπεισόδια τοῦ μακροῦ σταδίου του καὶ καταδιώξεις καὶ συμπλοκάς μετὰ ληστρικῶν συμμοριῶν.

— Βλέπετε ἐδῶ πάνω τῆ χαρακιά; εἶπεν ἀφηγούμενος μιαν συμπλοκὴν εἰς τὴν Φθιώτιδα καὶ δεικνύων τὴν κόρυφὴν τῆς κεφαλῆς^β εἶναι ἀπ' τὸ γιαιταγάνι τοῦ Καραγκοῦνη. Ἄν δὲν πρόφταινε ἐνας φαντάρος νὰ τοῦ ἀρπάξῃ τὸ χερί ἐκεῖ πού τὸ κατέβαζε στοῦ κεφάλι μου πίσω ἀπ' τὸ ταμπούρι, ζωῆ σὲ λόγου σου. Μὰ ἦταν, βλέπεις, αὐτὸς γραμμένος στὴν ἀναφορὰ τοῦ Χάρου καὶ ἔχι ἐγώ. Μισοζαλιωμένος, μὲ ματωμένα μάτια, τούδωσα μὰ κουμπουριά κατὰσθηα καὶ σωριάστηκε σὰ βουδάλι χάμου.

Καὶ ἔλεγε ταῦτα χωρὶς νὰ κομπάζει, μὲ ἀπλότητα καὶ ἡρεμίαν, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ κοινοῦ τινοῦ καὶ ἀσημάντου πράγματος. Μετ' ὀλίγον ἐπρόσθεσεν:

— Ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ τέρατα, τοὺς φονιάδες, ἔβαν συμπόνεσε ἢ ψυχῆ μου, σάν

εἶδα νὰ τὸν ξαπλώνει ὁ μπόγιας στὴν καρμανιόλα. Εἶπα μέσα μου: τί κρίμα νὰ κοπεῖ ἔτσι τόσο ὀμορφο κεφάλι!

— Ἦταν τόσο ὠραίος ἄντρας; ἠρώτησα.
— Ἀγγελος! Καὶ τὸ ὄνομά του τὸ εἶχε πάρει ἀπ' τὴν ὀμορφιά του, τὸν ἔλεγαν Ἀγγελόγιαννο. Ἀγγελος τὴν δὲψη καὶ δαίμονας τὴν καρδιά! Κοντὰ σ' ὅλα τὰ κακὰ πόκανε ἢ μαύρη ψυχῆ του. πῆρε στοῦ λαίμοῦ του μὲ τὴν ὀμορφιά του κ' ἔνα δύστυχο κορτίτσι ἀπ' τὴ Σπολαίτα...

» Τώρα νὰ στρίψω ἕνα τσιγάρο, καὶ θὰ σὰς τὸ πῶ αὐτὸ πῶς γίνηκε, νὰ ἰδῆτε ἂν δὲν μοιάζει σάν πού τὰ γράφουν οἱ Φράγκοι στὰ ρομάντζα καὶ τὰ παρασταίλουν στὰ θέατρα τῆς Ἀθήνας.»

Ἄνυπομονοῦντες, ἀφήσαμεν τὰ χειρόμακτρα ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ προσηλώσαμεν τὰ βλέμματα εἰς τὸ στόμα τοῦ Καρακίτσου. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲ ὄλην τὴν ἡσυχίαν ἔστριβε τὸ σιγάρον καὶ, ἀνασούρας ἐκ τοῦ κόλπου μικρὰν πίπαν ἀπὸ κόκκαλον ὀρνέου, τὸ ἐτοποθέτησεν ἐπιμελῶς εἰς τὸ ἄκρον τῆς.

Ἐπειτα τὸ ἀναψεν ἀπὸ τὸν καπνισμένον λύχονον καί, κατ' ἐπανάληψιν ροφήσας καὶ καταπιῶν, ἐξέβαλεν ἀπὸ τοὺς μυκτῆρας νέφη πυκνὰ καπνοῦ. Ἐστρίψε δις καὶ τρίς διὰ τῆς παλάμης τὸ ἐκ τοῦ πηληκίου σημειωμένον μέτωπον καί, τέλος, συναντήσας τὰ περιεργὰ βλέμματά μας, ἐμειδίασε καὶ ἤρχισε τὴν διήγησιν μὲ ζωηρὰς χειρονομίας.

— Δεκατρία χρόνια σφαλοῦνε στίς ἔξι Νοεμβρίου φέτος ἀπὸ τῆ βραδιά ἐκείνη. Ἦμιον χωροφύλακας στὴ μοιραρχία Τριχωνίας καί, ἀποστασμένος μὲ τὸν εἰσπράχτορα, γύριζα ἔξω στοῦ χωριά. Ἦ ληστεία τότε εἶχε σηκώσει κεφάλι καὶ ὁ κόσμος ἦταν ἄνω-κάτω λίγες μέρες πρὶν εἶχαν πιάσει στοῦ Ζαπάντι ἕναν καπνέμπορο. Τὰ μεταθα-

* Συνέχεια ἀπ' τὴ σ. 222 καὶ τέλος.

τικά τοὺς βάρσαν καὶ σκότωσαν ἓνα, τὸν Κατσίκη. Ἐλεγον πῶς λαβώθηκε καὶ ὁ Ἀγγελόγιαννος, μὰ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸν πιάσουν ζωντανόν. Τὸν πῆραν οἱ ἄλλοι λησταὶ στὸν ὄμο ἢ τρύπωσε στὸ θάσος κατὰ τὸ Πλατανόρεμα; Κανεὶς δὲν ἤξερε. Οἱ στρατιῶται ἔφαγαν τὸν τόπο ἀκολοθώντας τὰ αἵματα — γιὰτὶ ἦτον προκηρυγμένο τὸ κεφάλι τοῦ δύο χιλιᾶδες — μὰ τοῦ κάκου, τοῦ κάκου... Ἐκεῖνο τὸ βράδι — ἔξῃ Νοεμβρίου τοῦ '65 — ἤρθαμε μὲ τὸν εἰσπράχτορα, τὸν κυρ-Μελέτη, στὴ Σπολαίτα. Ἦταν κρῦο διαδολεμένο ὁ οὐρανὸς συνεφιασμένος, κ' ἔριχνε φιλό-φιλό νερόχιονο. Κονέψαμε στὸ σπίτι τοῦ Λάμπρου-Γκίκα, πρώτου νοικοκύρη στὸ χωριό, καὶ στεγνώναμε τὰ βρεμένα ρούχα μὲς κοντὰ σὲ μιὰ γερῆ φωτιά, καρτερώντας τὸ δέιπνο. Ἐκεῖ, μπαίνει μέσα ἓνας ἄλλος νοικοκύρης τοῦ χωριοῦ, μεσόκοπος ἄνθρωπος, ὁ Μίλτος Κεραμιδῆς· εἶχε γυναίκα ἀπ' τὸ Καρπενῆσι καὶ τὸν γνώριζα λιγάκι. «—Καλησπέρα.» «—Καλησπέρα...» «—Κὺρ εἰσπράχτορα, λέει, καλὰ εἶσαι τοῦ λόγου σου ἐδῶ νὰ πάρω τὸν Καρακίτσο στὸ σπίτι ἐγὼ· εἶναι καὶ τῆς γυναίκας μου πατριώτης, νὰ τὰ ποῦμε ἀπόψε, σὰν ἔλαχε νὰ περάσει ἀπὸ δῶθε...» Ὁ εἰσπράχτορας λέει: «—Ὁ Καρακίττος ὑπηρεσία δὲν ἔχει ὡς αὐριο τὸ πρωί, ἐλευθερὸς εἶναι νὰ κάνει ὅτι θέλει.»

Σὰν ἐφτάσαμε στὸ σπίτι τοῦ Μίλτου, σφάλῃσε καλὰ τὴν πόρτα καὶ μοῦ λέει στ' ἀφτί:

—Καλὴ τύχη σ' ἔφερ' ἀπόψε στὴ Σπολαίτα.

—Τί θεὸς νὰ πεῖς;

—Σούτ'!.. Ξέρω τὸ γιγατάκι τοῦ Ἀγγελόγιαννου. Εἶναι λαβωμένος στὸ δεξὶ μερὶ κ' οἱ συντρόφοι τοῦ τὸν ἄφησαν ὀλομόναχο. Ἄμα γίνεи νύχτα θαθιά, οἱ δύο μας θὰ πᾶμε νὰ τὸν βαρέσουμε σὰ λαγὸ στὸ γιγατάκι του. Σούτ'!.. Χίλιες δραχμὲς στὸ κεμὲρι ὁ καθένας...

Μοῦ φάνηκε σὰ ν' ἀνοῖξαν τὰ οὐράνια μπροστὰ μου καὶ πῆγα νὰ φιλήσω τὸ Μίλτο!.. Χίλιες δραχμὲς γιὰ τὸ πουγγί ἐνὸς χωροφύλακα ἦτον κἀτι χῶρια ἢ τιμὴ καὶ τὸ γαλόνι!

Ὁ Μίλτος δὲν εἶχε ἀρσενικά παιδιά, μόνον μιὰ κόρη, τὴν Κατερίνα, δεκαφτὰ χρονῶν, λιγερῆ, ὁμορφῆ σὰν τὸ κρῦο νερό. Ἡ κυρὰ Μιλταῖνα ἦταν σὲ μιὰ συμπεθέρα τῆς ποῦ κοιλοπόναγε· τὸ κορίτσι ἔτοιμασε τὸ φαί, μὰ, νὰ πῶ

τὴν ἀλήθεια, οὔτε φαί, οὔτε κρασί εἶνωσα ἐκεῖνο τὸ βράδι· ὁ νοῦς μου ἦταν στὶς χίλιες δραχμὲς καὶ στὸ γαλόνι τοῦ ὑπενωμοτάρχη.

Τρώγοντας μιλούσαμε γιὰ τὴ δουλειὰ μὲ μιὰ ὀλίγια, νὰ μὴν πάρει εἴδηση τὸ κορίτσι καὶ τρομάξει γιὰ τὸν πατέρα τῆς. Μὰ ἔκεινη, σὰ νὰ μπῆκε στὸ νόημα, μᾶς κοίταξε μὲς στὸ στόμα. μὲ παράξενα μάτια, καὶ τόσο ἦτον συγχιωμένη, ποῦ τὰ χέρια τῆς ἔστρεμαν, κ' ἔριξε κάτω ἓνα τσανάκι. Ὁ Μίλτος δὲν τὸ παρατήρησε, ἐγὼ τὸ παρατήρησα· τὴ δουλειὰ ἐνὸς χωροφύλακα εἶναι νὰ τὰ κοιτάζει ὅλα! Δέω τὸ Μίλτο:

—Δὲν τὸ στέλνεις τὸ κορίτσι νὰ πλαγιάσει; Τί μᾶς χρειάζεται;

—Αλήθεια, λέει, Κατερίνα· σῦρε μέσα καὶ πέσε!

Ἡ Κατερίνα ἔσκυψε τὸ κεφάλι, εἶπε καληνύχτα, κ' ἐμπῆκε στὴν πλαγιανὴ κάμερη, σφάλῃσε καὶ τὴν πόρτα πίσω τῆς.

...Μὰ ποῦ νὰ περάσει ἡ ὥρα; χρόνος φαίνόταν· ἀπὸ τοιγάρο σὲ τοιγάρο πῆγγαινα καὶ γυρίζα ἀπάνω-κάτω. Ὁ Μίλτος, πὸ ἡσυχος, λαγοκοιμῶταν μὲ τόνα μάτι, στρωμένος χάμου. Μετὰ πολλὰ, τὸ ρολόι μου εἶδειχνε δέκα καὶ μισή.

—Ὡρα εἶναι πιά, λέω τοῦ Μίλτου.

—Ὡρα, λέει κι αὐτός.

Ἐεκρέμασε ἀπ' τὸ καφρὶ τὸ καριοφύλι καὶ κοίταξε κοντὰ στὸ λυχνάρι τῆς φωτιά. Ἐβᾶλε κ' ἔνα κουμπούρι στὸ σελάχι. Ἐγὼ ἤτηρα τὴν καραμπίνα μου μονάχα, ἄφησα τὴ σπαθολόγχη γιὰ νὰ μὴ βροντᾶ καὶ πιάνεται στὰ κλαριά. Πίσω στὸ ζουνάρι εἶχα πάντα ἓνα μικρὸ δίκανο πιστόλι ποῦ μοῦ εἶχε χάρισις ἓνας ἐγγλέζος λόρδος - τεφαρίκι πράμα.

Κουκουλαμένοι μὲ τις κάπες ἀπ' τὸ κεφάλι βγήκαμε ἀπ' ἀγάλι - ἀγάλι στὰ σκοτινά. Ἐβρεχε ὀλοένα ἄλλο δὲν ἀκουόταν παρὰ ἡ βροχὴ πόσπεφε πιτοιλιστὰ στὰ κεραμιδία καὶ στὶς πέτρες. Ὁ Μίλτος πῆγγαινε μπροστὰ, ἐγὼ ἀπὸ κοντὰ. Πῆραμε ἓνα κατηφορικὸ μονοπάτι, ὕστερα λοξέψαμε μὲς στὰ ρουμάνια. Ὁ Μίλτος κοντοστάθηκε· ζύγωσα κοντὰ του.

—Φτάσαμε, μοῦ λέει σιγαλὰ στ' ἀφτί· ἐδῶ πίσω ἀπ' τὰ μεγάλα λιθάρια, στὴ Σπηλιά τοῦ Λύκου εἶναι χωμένος. Θὰ ζυγώσουμε σκυφοὶ ὁ ἓνας πλάι στὸν ἄλλον μὲ σηκωμένα τὰ τουφέκια. Ἄν

πάρει χαμπάρι και ρίξει πρώτος αὐτός, θά τραθήξομε και οἱ δυοῦ ἀπάνω στή φωτιά. Ἄν δὲν πάρει χαμπάρι, ρίξε ἅμα ρίξω.

Καθὼς τὸ εἶπε γίνηκε ἀνασήκωσα τὸ λύκο τοῦ τουφεκιοῦ πατώντας τὸ σκαντάλι γιὰ νὰ μὴν κάνει κρότο, και μετὸ τουφεκί ἐπὶ σκοπό, ἀκολουθοῦσα τὸν Μίλτο. Αὐτὸς πήγαινε δεξιά μου μετὸ μικρὰ και κομμένα θήματα. Ἐάφνου πάτησ' ἓνα ξερὸ κλαρι και τσακίστηκε. Πρὶν προφτάσω νὰ πῶ τοῦ Μίλτου πὼς κάτι σὰ νὰ σαλεύτηκε ἀπ' τὸν κρότο μετὸ στοκτάδι, μπᾶμ! ἀκούω δίπλα μου, μπᾶμ! τραβῶ κ' ἐγὼ ἴσα ἐμπρός.

'Ο Μίλτος, εὐθὺς σὰν ἀδειασε τὸ τουφεκί, ρίχτηκε μετὸ χαντζάρι. Εἶχε τόποφια μήπως ὁ ληστής δὲν ἔβρινε στὸν τόπο και μᾶς θαρῆσει. Μεμιάς βρέθηκα κ' ἐγὼ κοντὰ του. Μετὸ πόδι μου πάτησα ἓνα κορμί σωριασμένο κάτω και τυλιγμένο στήν κάπα. 'Ο Μίλτος τὸ χτυποῦσε στὰ τυφλά. Τὸ κλώτσησα και κύλησε σὰν ἄσκι.

— Μὴ σκουριάξεις ἄδικα τὸ μαχαίρι, τοῦ λέω· εἶναι κουφάρι πιά...

Ἐβρεχε ὀλοένα. 'Ο Μίλτος εἶχε πάρει στὸ σελάχι του δαδι πιωμένο. Στὸν κόρφο τῆς κάπας του γουσκμάκισε και τ' ἄναψε. Ἐγὼ καρτέραγα μετὸ πόδι ἀπάνω στὸ σκοτωμένο και τὸ δίκανο πιστόλι στὸ χέρι γυρισμένο κατὰ πάνω του. Ἄμα σάλευε, θὰ τοῦ φύτευα δυο βόλια· μὰ οἱ πεθαμένοι δὲ σαλεύουν πιά, παραὸ σὰ θρικολακιάζουν.

'Ο Μίλτος, σκυφτός, ζύγουμε τὸ ἀναμένο δαδι και ἀνασήκωσε τὴν κάπα... Παναγιὰ Προουσιώτισα! Τὸ κουφάρι ποῦ εἶχαμε μπροστὰ μας δὲν ἦτον τοῦ Ἄγγελόγιαννου - ἦτόν... ἦτον τῆς Κατερίνας, τῆς κόρης του!

'Ο δύστατος πατέρας μ' ἓνα μουγκριστό, σὰ λαθωμένο ὄδι, ἔπεσε ἀπάνω στ' ἄψυχο και ματωμένο κορμί· τὸ δαδι σβήστηκε στή θρεμένη γῆ.

Κ' ἐγὼ δὲν ἤξερα ποῦ βρισκόμουν· ὁ νοῦς μου πήγε νὰ σαλέψει. Μαρμάρωσα ἐκεῖ ἀκούοντας τὸ ὄγγητό τοῦ Μίλτου. Κι ἀξάφνα, ἀντί νὰ τοῦ μιλήσω, ἀντί νὰ κάνω κάθε ἄλλο γουσκτικότερο ποῦ μπορούσε νὰ μοῦρθει στὸ νοῦ, ἔφυγα σὰν τρελός. Γιὰ κάμποσο γυρίζω μέσα στὰ ρομάνια χωρὶς νὰ ξέρω ποῦ πηγαίνω. Ἰστέρα ἀρχίσα νάρχομαι στὰ λογικά μου· συλλογίστηκα νὰ πάω στὸ χωριὸ νὰ δώσω εἶδηση. Μὰ ὥσπου νάρθω τὸ δρόμο ἔκανα γύρους κι ἀλλό-

γυρους στὰ σκοτινά. Μετὰ πολλὰ, εἶδα τὰ σπῆτια ν' ἀσπρίζουν στὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ και κάτω τὸν Ἀσπροπόταμο ποῦ γιάλιζε. Τότε παίρνω πιά διπλὸ δρόμο. Φτάνω λαχανιασμένος. Κουτοστέκω νὰ πάρω ἀνασασμό ἅμα μπήκα στὸ χωριὸ κ' ὕστερα ἀδειάζω δυο πιστολιές στὸν ἀέρα κι ἀρχίζω νὰ φωνάζω:

— Χωριανοί, βοήθεια, βοήθεια!

'Ο κόσμος ὅλος σηκώθηκε στὸ ποδάρι· οἱ σκυλὶ γαύγιζαν. Ἐδῶσα νὰ καταλάβουν τί εἶχε γίνει· εἴκοσι, τριάντα νομάτοι ἀρπάξαν τ' ἄρματα τους κ' ἔτρεξαν στή Σπηλιὰ τοῦ Λύκου. Ἐγὼ δὲν εἶχα δύναμη νὰ πάω μαζί τους. Ἡ Μίλταινα ἄκουσε τὸ σκοτωμὸ τῆς κόρης της κ' ἔπεσε ξερή.

'Ο εἰσπράχτορας, οἱ ἄλλοι χωριανοί, μαζεμένοι γύρω μου μιλοῦσαν, φώναζαν. Κανένας δὲν μπορούσε νὰ καταλάβει πὼς στὸν τόπο τοῦ Ἄγγελόγιαννου βρέθηκε ἡ κόρη τοῦ Μίλτου.

Κοντὰ χάραζε ὅταν ἐφθασε πρώτο ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποῦ πήγε στή σπηλιὰ κ' ἔφερε τρία χαμπάρια: πὼς ἡ Κατερίνα εἶναι σκοτωμένη ἀπ' τὸ βόλι ποῦ τὴν πέρασε κατὰκαρδα κ' ἔχει και πέντε μαχαιριές, πὼς ὁ Μίλτος ἔχασε τὰ λογικά του και πὼς ἐπιασαν ζωντανὸ τὸν Ἄγγελόγιαννο λίγο παρακεῖ ἀπ' τὸν τόπο ποῦ σκοτώθηκε ἡ κόρη τοῦ Μίλτου.

Σὲ λίγο ἦρθαν κ' οἱ ἄλλοι. Ἐφεραν τὴν δυστυχημένη Κατερίνα σηκωτῆ και τὴν ἄφσαν χάμου στή μέση τοῦ σπιτιοῦ της. 'Ο ληστής, δεμένος, χλωμός ἀπ' τὴν πληγῆ, ἔσκυψε τὸ κεφάλι κάτω κ' ἐκοίταζε τ' ἄψυχο κορμί. Αὐτὸς ὁ φονιάς, τὸ θηρίο, εἶχε δάκρια στὰ μάτια. "Ὅταν τὸν ἦθραν, δὲν ἔφερε καμιάν ἀντίσταση· πέταξε μόνος του τ' ἄρματα ἀπ' τὸ σελάχι, σταύρωσε τὰ χέρια και εἶπε:

— Τώρα σκοτώστε με, ἀδέρφια!

Ἄλλη ἀρχὴ δὲν ἦταν στὸ χωριὸ· τὸν παρᾶθωσαν στὸν πρόεδρο και σ' ἐμένα. Τὸν ρωτᾶω:

— Μορέ, πὼς βρέθηκε τὸ κορίτσι στὸν τόπο σου;

Μοῦ ἀποκρίνεται ἔαστερα:

— Σὰν μ' ἄφσαν οἱ σύντροφοί μου λαθωμένοι, ἔλεγα πὼς θὰ πεθάνω σὰ σκυλὶ μετὸ στή σπηλιὰ. Πέρασα μιὰ μέρα και μιὰ νύχτα χωρὶς φαῖ και νερό· καρτέραγα τοῦ Χάρο νὰ με λυτρώσει και

δυό-τρεις φορές ἔβαλα τὸ κουμπούρι στὸ στόμα, μὰ πάλι δείλιασα - κάλλια νὰ μὴ δείλιαζα ! Ἐάχνου ἀκούω περπάτημα τῆ δευτέρῃ αὐγῇ ἔξω ἀπ' τῆ σηλιά. Θὰ φωνάξω, λέω, κ' ὁ τι γίνεαι ἄς γίνεαι ! Στῆ φωνῇ μου τὴν ξεψυχισμένη ἀποκρίνεται τρομαγμένη φωνὴ κοριτσιού. Ἐκεῖ πὸ πρόσμενα νὰ ἰδῶ τὸ Χάρο νὰ μοῦ πάρει τῆ ζωῇ, βλέπω τὴν Κατερίνα πὸ ἤρχονταν νὰ μοῦ δώσει ζωῇ. Στὴν ἀρχὴ φοβήθηκε, μὰ σὲ λίγο ἀναθάρσπε. Μούφερε φαῖ, νερό, πανὶ γιὰ τῆ λαθωματιά μου καὶ κάτ' ἀλοιφὲς ἀπ' τὸ χωριό. Ἦρχονταν κάθε μέρα καὶ μ' ἔβλεπε σὰν πῆγαινε στῆ στήνη. Μὲ συμπόνεσε στ' ἀλήθεια ἢ δυστυχῆ ! Τῆ νύχτα σήμερα, ὅτι σφάλῃσα τὰ μάτια, ἀκούω τὸ σημάδι τῆς Κατερίνας, δυὸ λιθάρια νὰ χτυποῦν τόνα τ' ἄλλο τρεῖς φορές καὶ πάλι τρεῖς. Κατάλαβα πὼς κάτ' κακὸ μήνυμα φέρνει τέτιαν ὥρα μὲ τέτιον καιρὸ. —Γιὰ τὸ θεό, μοῦ λέει, φεύγα καὶ χάρηκες. Ὁ πατέρας μου σὲ ἔφρει πὼς εἶσ' ἐδῶ καὶ θάρθει ἀπόψε μ'

ἕναν χωροφύλακα νὰ σοῦ πάρουν τὸ κεφάλι.» Νὰ φύγω ; Πῶς νὰ φύγω, πὸν δὲν μποροῦσα νὰ σείσω τὸ ποδάρι. Αὐτῆ μ' ἀνασῆκωσε στὰ χέρια καὶ μ' ἔσυρε ὅσο μποροῦσε μακριὰ ἀπ' τὸν τόπο ποῦ ἤμουν. Γύρισε στῆ σηλιά νὰ πάρει ὁ τι ἔμειν' ἐκεῖ δικό μου γιὰ νὰ μὴν τόβρουν σημάδι...

Ἐνῶ μούλεγε αὐτὰ μὲ τρεμάμενη φωνῇ ὁ λαθωμένος ληστής, ἀνοίγει μεμιάς ἡ πόρτα καὶ μπαίνει ὁ Μίλτος.

Ποτὲ δὲ θὰ ἐσχάσω τὴν ὄψη του. Τὰ μάτια ἄγρια, τὰ μαλλιά σηκωμένα, τὰ γένια του, τὰ χέρια του, τὰ ροῦχα του ματωμένα ἀπ' τὸ αἷμα τῆς κόρης του.

Ἦτον τρελὸς τέσσερις μῆνες. Ὑστερα γίνηκε καλὰ, μὰ τούμεινε πάντα μιὰ ὑποχοντρία, ὡσπου πέθανε ὑστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια μὲ τ' ὄνομα τῆς Κατερίνας στὸ στόμα. Ἐμένα μὲ λύτρωσε ὁ θεὸς ἀπὸ τὸ βάρος πὸν θὰ εἶχα στῆ συνείδησή μου. Τὸ δικό μου βόλι εἶχε πάρει μόνον τὸ μανίκι τῆς κάπας. Ἡ Κατερίνα σκοτώθηκε ἀπ' τὸ χέρι τοῦ πατέρα τῆς.

Μ Α Γ Ι Α Δ Ρ Ο Σ Ο Υ

Παιχνίδια ἀπὸ τῆ Δύση

Ἐπὸ τῆ μέρα πὸν τὸ σπῆτι τῆς Ρέας Γαλάτῃ φύτρωσε σὰ μανιτάρια στὰ περὶχωρα τῆς Ἄγκυρας, γίνηκε εὐθὺς ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιοθέατα τῆς νιόχτιστης πόλης. Τὸ ἔδειχναν μὲ θαυμασμό καὶ καμάρι οἱ ξεναγοὶ στοὺς Ἐθρωπαίους ἐπισκέπτες τὸ «βιδωτὸ τους σπῆτι», πὸν ὅμοιο του δὲ φρισκόταν πουθενά. Σὲ καμιὰν ἄλλη πρωτεύουσα τοῦ παλιοῦ κόσμου. Στὴν Ἀμερικὴ πιά, ἴσως, - δὲν ξέρω. Ἐξυμνοῦσαν τὶς χάρες του, ἐξηγοῦσαν τὸ θαυματουργὸ μηχανισμό του, πὸν ἢ πλοῦσια φαντασία τους δὲν εὐρίσκε τίποτα πιά νὰ τοῦ χαρίσει. Ἦταν ἀνώτερος κι ἀπὸ τὸ θρόλο, καὶ μόλις κατάφερνε νὰ τὸν συλλάβει ἀνθρώπου νοῦς. Φαντάσου πὼς πατούσες, «τράκ», ἕνα κουμπί, κ' εὐθὺς τὸ νερὸ ἔβραζε στὰ καζάνια σὰ νάχες χύσει ἐγχελίκινη σόδα σ' ἕνα ποτήρι λεμονάδα. Πατούσες ἕνα δεύτερο, καὶ τὰ δωματῆτα μικραίνουν, μεγάλωναν, ἀλλάζαν ὄψη. Τὸ σπῆτι στριφογύριζε ὀλόκληρον στῆ βάση του, σὰν κινητὴ διεβλιοθήκη. Κι ἀκόμα ἔλεγαν—ὅμως αὐτὸ δὲν τόχε δεῖ κανεῖς—πὼς μὲ κάποιο συνδυασμὸ ἄλ-

λων πάλι κουμπιών διπλωνόταν ὁμορφα-ὁμορφα σὰ μαντηλάκι τῆς δόπης. Ὅμως τὸ πιὸ περλεργὸ ἀπ' ὅλα ἦταν δίχως ἄλλο ὁ μονάκριβος ὑπηρετῆς τοῦ παράξενου σπιτιοῦ. Οὔτε ξανθός, οὔτε μελαχρινός, οὔτε νέος, οὔτε γέρος. Ἄλλὰ ψηλός, πολὺ ψηλός, χοντρός καὶ δυνατός. Ἀμίλτος καὶ πιὸ ὑπάκουος ἀπὸ καλὸ σκυλί. Βέβαια, ἕνα πλάσμα μὲ τόσο σπάνια χαρίσματα δὲν μποροῦσε ποτὲ νὰναῖ ἀνθρώπος μὲ σάρκα καὶ ὀστά. Ὁ ὑπηρετῆς τοῦ βιδωτοῦ σπιτιοῦ ἦταν ἀπὸ χάλυθα. Ἐνας ρομπότ. Ὁ πρῶτος σιδερένιος κάτοικος τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατίας καὶ ὄλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐθρώπης, μπορεῖ. Αὐτὸ ἦταν κάτ' ἀξιοθαύμαστο. Κεῖ ὄλοι πληρῶναν πρόθυμα τὸ φόρο τους στὸ θαυμασμό. Εἶναι ὁ μόνος φῆρος πὸν δὲν τὸν πολυσυζητᾷ κανεῖς. Μάλιστα, ὅταν χαρίζεται σὲ κάτ' ἀψυχο : μιὰν ὁμορφιά τῆς φύσης, κάποια σπανιότητα. Γιὰτὶ, θαυμάζοντας τὸ *Billy* κανένας δὲ σκεφτόταν πὼς τιμᾷ μὲ τοῦτο τὸν ἄσμο πατέρα του, τὸ νεαρὸ μηχανικὸ Rudolf Kunz. Ὅμως μπορεῖ νὰ πεῖ πανεῖς ἀ-

δίσταχτα πώς ο Κούντς δέ σκοπιζόταν ούτε τόσο δά για τούτο. Ήταν γερμανός, βλέπετε, και τής ράτσας αυτής φαίνεται να μη τής πολυκαίγεται καρφί για διαφήμιση. Βγαίνοντας απ' το Πολυτεχνείο, είχε, βέβαια, κι αυτός, σάν κάθε άλλο γάλλο ή ρωμό συναδελφό του, τὰ πλατότερα όνειρα. Μόνο πού τὰ όνειρα του Κούντς δέν περιστρέφονταν γύρω στο «μεγάλο όνομα». Του έφτανε να κάνει κάτι όσο τó δυνατό σπουδαιότερο, έστω κι ανόνομα. Και έκανε τó Βίλλη. Τόν τελειότερο απ' όλους τούς ως τή μέρα κείνη γνωστούς μηχανάνθρωπους. Τόν φιλοτέχνησε με σοφία κι αγάπη, και, σάν τόν είδε αντίκρυ του έτοιμο, σάν του είπε: «Βίλλη· γιάλισε τά παπούτσια μου!», κ' ή διαταγή έκτελέστηκε πιστά τήν ίδια ώρα, κι άκόμα: «Βίλλη· έτοιμάσε τó γάλα μου!», και τó γάλα φύλαγε σέ λίγο άχνιστό πάνω στο τραπέζι, ό ίδιος ό γεννήτορας δέν πίστευε τά μάτια του. Πήγε να τρελαθεί απ' τή χαρά του. Ύπηρετης, καμαριέρης, μάγερας, σερβιτόρος μαζί, ό Βίλλης έκανε τó κάθε τι με τελειότητα ειδικού. Τό μόνο του ελάττωμα ήταν λιγάκι ασχήμια. Όμως ή γερμανική αισθητική του Κούντς δέν πληγωνότανε πολύ από τούτο. Καί, καθώς έκρινε πώς κανένas από τούς δυνατούς του κόσμου δέν ήταν άξιος ν' άποχτήσει τόν Βίλλη, τόν κράτησε στο τέλος για τόν έαυτό του. Μαζί έφθασαν στήν χώρα του Άτατούρκ, όταν ό μηχανικός στάλθηκε αδού για νά οργανώσει κάποια σιδηροδρομική γραμμή.

Ή Ρέα Γαλάτη ήταν πρώτη γραμματέας στήν Έλληνική Πρεσβεία τής Άγκυρας. Είχε σπουδάσει πολιτικές έπιστήμες στή Γερμανία κι αυτή. Ήταν φρεσκογυρισμένη από εκεί, κι ό Κούντς ερισκόταν ό καταλληλότερος για τά τής φέρνει στο νοϋ τά καλοθύμια χρόνια τής φοιτητικής ζωής. Είχε κ' ένα όνειρο κάπως πεζό, πού τήν πλησίαζεν άκόμα, άσυναίσθητα, στο μηχανικό: Ν' άποχτήσει ένα μοναχικό σπιτάκι του γούστου της στήν έξοχη, όπου να ζει με τήν κουφή μητέρα της δλες τις έποχές του χρόνου. Όμως, καθώς δέν ήταν ποτέ βέβαιη να μείνει για πολύ στόν ίδιο τόπο, όνειρευότανε μιá κινητή φωλιά. Ήταν συμφωνότερη με τά νομάδικα και νοικοκυριστικά μαζί ένστικτά της: ν' αλλάξει τόπους δίχως να χάνει τó άμεσο

περιβάλλον της. Κάποτε κατάφερε νά έξηγήσει στόν Κούντς τήν κάπως νεφελώδικη ιδέα της. Αυτός κατάλαβε στήν έντέλεια. Κ' ένθουσιάζετο με τή σκέψη νά δώσει ένα δευτερότοκο αντίξιο άδέλφι του καημένου του Βίλλη και μαζί νά ευχαριστήσει μιá τόσο ώρατα δεσποινίδα. Έτσι, από τή φαντασία μι'as εκκεντρικής και τή σοφία ενός τεχνίτη δημιουργήθηκε τó θαύμα. Για δευτερη φορά ένιωσε ό Κούντς τή μέθη του δημιουργού, φοδραρισμένη ώρα με τήν ικανοποίηση του ίππότη. Ή άπερίγραπτη χαρά τής Ρέας σάν πρωτομπήκε μέσα κι άγγιξε κ' έστρεψε και μετακινούσε όλον εκείνο τόν περίπλοκο μηχανισμό με τήν απλούστατη χρήση, θάκανε ευτυχισμένο τόν τελευταίο, και τόν πιό άδιάφορο έργάτη. Ό Κούντς σκεπτόταν πώς κανένas κόπος δέν ήταν ύπερβολικός για τέτια πληρωμή. Στόν ένθουσιασμό του, τής χάρισε και τó Βίλλη. Ήταν ό μόνος άξιος υπηρετης σ' αυτό τó περιβάλλον. Όμως ό Βίλλης, μ' όλη τήν υπεράνθρωπη τελειότητά του, είχε κ' ένα τρατώ σημείο: ήταν δίχως καρδιά. Του Κούντς του φάνηκε άσυγχώρητη ή έλλειψη αυτή τώρα πού θά περνούσε τó αδτόματο στήν κατοχή τής νέας. Και τής χάρισε στόν τόπο όριστικά τή δική του ταλαντευόμενη ως τήν ώρα καρδιά.

Τό τελευταίο αυτό δώρο δέχτηκε με πολύ λιγότερο ένθουσιασμό από τ' άλλα ή νεαρή έλληνίδα. Σχεδόν ξινίζοντας τά μούτρα. Ήταν τόσο πίσω σέ πρωτοτυπία απ' ένα κινητό σπίτι κ' ένα μηχανάνθρωπο.

— Κούντς, αγαπητέ μου, τού έξηγήσε καθαρά· ή ζωή μου είναι τόσο πολύ γεμάτη... Δέστε και σεις μονάχος σας αν θάχε τόπο να σταθεί αδούτος ένας άντρας.

Τού άπαρίθμησε τόσα και τόσα για ένα εικοστέτρωρο, πού, αληθινά, όχι ό άθλητικός γερμανός όλόκληρος, με τά δύο - τρία κυβικά του μέτρα, μα ούτε τó μικρό του δαχτυλάκι δε θά μπορούσε νά χωρέσει άνετα. Καί, φυσικά, τó σχέδιο του Κούντς δέν ήταν νά μοιραστεί τή Ρέα μ' όλ' αυτά τά έτερόκλητα δημιουργήματα τής ζωικότητάς της. Λογάριασε, αν του δινόταν μιá τó δικαίωμα, νά ξεπορτίσει κάθε άλλο και νά μείνει μονάχος νοικοκύρης τής ζωής της.

Ή Ρέα ξεκαρδίστηκε με τις αξιώσεις του. Όμως δε θυμωσε με τόν ίδιο.

Σκέφτηκε πώς έφταιγε ο αέρας του τόπου, πού κατάφερε σέ τόσο λίγο διάστημα νά μεταβάλλει αυτόν τό θέρο γερμανό σ' ένα έγωιστικό άνατολίτη. Κ' εύγενικά του έδωσε νά καταλάβει πώς κάτι τέτιο δέν ήταν δυνατό.

Ναι, δέν μπορούσε νά τ' άρνηθει πώς αυτός ο Κούντς ήταν ένας συμπαθητικός τύπος. Καί μιá μεγαλοφυία. "Όμως, γιά όλ' αυτά άκριβώς, άξιζε καλύτερη τύχη άπ' ένα ιδιότροπο πλάσμα σάν κ' έκείνην. Κ' ή Ρέα άρχισε νά αισθάνεται σά νάχε κάνει μιá καλή πράξη: νά γλιτώσει τόν άξιο νέο από τά ίδια της τά νύχια, όπου τόσο κουτά γύρευε νά πέσει.

'Ηταν παραμονή πρωτοχρονιάς. 'Ο κ. Πρέσβης είχε προσαλέσει σ' επίσημο γεύμα πολλούς συμπατριώτες του και μερικούς έκλεχτούς ξένους τής πρωτεύουσας. 'Η Ρέα Γαλάτη, πρώτη από τούς πρώτους, Καί ο Κούντς ανάμεσα στους δεύτερους. 'Ο άπογοητεμένος γερμανός κοίταξε από μακριά τό πολυτριχισμένο του είδωλο. Κ' έπινε μηχανικά στην ύγεια όλων τών Προέδρων τής Εθρώπης και τής 'Αμερικής.

'Αφού τελείωσαν τά χρέη με τούς άπόντες, ήπιαν με μεγαλύτερη διάθεση γιά τούς παρόντες.

— Στήν ύγείά σας, Ρέα Γαλάτη! είπε ο έμπορικός σύμβουλος τής Πρεσβείας, ένας καλόκαρδος μεσόκοπος. Καί Πρεσβευτίνα!

Γίνηκε μιá αναστάτωση από φωνές και γέλια. «'Αμήν, άμήν», έλεγαν όλοι. Καί πείραξαν σπιρτόζικα ή σαχλά τήν πρώτη γραμματέα:

— Θάσαστε ή έλληνίδα Κολοντάι, είπεν ο ναυτικός άκόλουθος.

Πολλοί φρόντισαν νά μθούν ποιá ήταν αυτή ή Κολοντάι. "Όσοι τόξεραν προσφέρθηκαν νά πληροφορήσουν τούς λοιπούς.

— Συγγνώμη, δεσποινίς, είπ' ένας άλλος: μου έπιτρέπετε μιάν άπορία; "Όταν σείς θάσαστε πρεσβευτίνα, ποιό τίτλο θάχει ο άντρας σας; Κύριος Πρέσβης, βέβαια... - ω, μά θάσαστε πολυτιμη σύζυγος σείς!

— «Και γεγόνασιν οι άνδρες γυναίκες...» μουρούρισε κάποιος γρινιάρης τύπος.

— Θά προσπαθήσω νά μή φέρω κανένα στη δυσάρεστη αυτή θέση, τόν ήσύχασε ή Ρέα φαίδρα.

Τό θέμα θεωρήθηκε έξαντλημένο. Καί ή εύθυμία τους παράτησε τή Ρέα γιά ν' άσχοληθει εύγενικά και μ' άλλους.

Τό γεύμα κόντευε στό τέλος του. Καί καθώς ή κυρία πρέσβειρα ήταν μιá πρώτη τάξης οικοδέσποινα, κανένα κενό φάλι δέν έμειν' άγύριστο και καμιά γλώσσα δεζμένη.

'Ο γάλλος δημοσιογράφος σήκωσε πάνω από τά φρύδια του μιá γεμάτη κούπα σαμπάνια με φιλοκομμένες μπανάνες και είπε:

— Κυρίες και κύριοι. "Όλα τά δοκιμάσαμε: πολέμους, ειρήνες, συνέδρια, σύμφωνα, άπόπειρες και σκάνδαλα τά φάγαμε με τό κουτάλι. Καί είδαμε πώς όλα αυτά τά πασατέμπα μαζεμένα δέ φτάνουν ούτε στό νυχάκι μιās πανάρχαιας έφεύρεσης: τού έρωτα, θέλω νά πώ. Καιρός πιά ν' άφήσουμε τόν κόσμο νά γυρίζει κανονικά και νά ξαναγυρίσουμε και μείς μ' εδλάθεια στην άθάνατη θρησκεία. 'Ο καινούργιος χρόνος άς είναι μιá νίκη τού έρωτα και τής χαράς σε όλα τά κράτη και σ' όλες τις καρδιές.

Τά λόγια του χειροκροτήθηκαν ζωηρά.

—'Ο κύριος ήταν ο καταλληλότερος γιά μιá τέτιαν ώραία εισήγηση. Καί δέ θά καταφέρναμε νά προσθέσουμε τίποτα καλύτερο, είπε μετριοφρονα ο στρατιωτικός άκόλουθος, μ' όλο πού ήταν βαθιά βεβαιωμένος γιά τ' αντίθετο. "Όταν οι πρόγονοί μας διώξαν τούς θεούς από τόν 'Όλυμπο, ή 'Αφροδίτη — είναι γνωστό — στην πατρίδα του βρήκε φιλόξενο καταφύγιο.

'Η συζήτηση εξακολούθησε και στό σαλόνι. Οι κυρίες παραπονέθηκαν ότι οι άνδρες δέν ξέρουν ν' άγαπούν. Οι κύριοι υπερασπίστηκαν όπως φαντάστηκαν καλύτερα.

— Κ' επί τέλους, πώς νά κρίνουμε τό βαθμό θερμοκρασίας ένός έρωτα, όταν δέ βρέθηκαν τά σχετικά θερμόμετρα; είπε ο νεαρός γιατρός.

— Θερμόμετρο άλάθευτο, απάντησε κάποια, είναι τά φερούματά του.

Και μιá νέα κυρία με θαυμασμό: — Ναι, ξέρω κάποιον πού έκλεψε, άδικησε, πλαστογράφησε, ένώ ήταν γεννημένος τίμιος, γιά τό χατίρι «'Εκείνης». Δέν θά μπορούσαμε νά τού άρνηθούμε ότι αυτός άγάπησε.

— "Ω, πρέπει νά κάνουμε άτιμίες, γιά νά σάς αποδειχούμε τήν άγάπη μας

τόρα; Κύρις δημοσιογράφος, ζητείστε να χτίσουν φυλακές, πολλές φυλακές, για τους μοντέρνους ιππότες.

— Ατιμίες όχι, είτε η Ρέα Γαλάτη διασταχτική. Όμως, έγκλημα, ίσως... Είστε ελεύθεροι να με βρείτε εκφυλη, ανισόροπη ή ό τι άλλο. Όμως—δὲ σὰς τὸ κρύβω— κάθε πὸν ἀκούσω ἢ διαβάσω γιὰ κάποιον πὸν σκότωσε τὴ φίλη του, σκύβω μὲ σεβασμὸ τὸ κεφάλι. Νιώθω τὴν ἀγάπη νὰ περνᾷ ἀπὸ τοῦσιν καὶ ἀμασκάρευση... Ένας ἄνθρωπος πὸν σκοτώνει... Γιὰ νὰ φτάσει αὐτοῦ, πρέπει νάχει διαβεί ὅλα τ' ἀγκαθερὰ μονοπάτια τοῦ πάθους. Νάχει ξεγράψει τὴ ζωὴ του. Ένας ἄντρας μπορεῖ νὰ λέει ἀπ' τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδι σὲ μιὰ γυναίκα πὸς τὴν ἀγαπάει. Δὲ χάνει τίποτα. Μά, ἂν τὴ σκοτώσει, αὐτὴ πεθαίνει μιά, κείνος τραβάει χίλιους θάνατους. Δικαστήρια, φυλακές... Ἡ, τὸ λιγότερο, φρενοκομεῖο... Τὰ καλύτερὰ του χρόνια χαμένα... Κουρέλι ἢ ζωὴ του... Ἄν γλιτώσει, φυσικά, ἀπ' τὴν κρεμάλα I.. Γιὰ τοῦτο σὰς εἶπα: Σκύβω τὸ κεφάλι μὲ σεβασμὸ. Είναι κατὶ μεγάλο, πολὺ μεγάλο... Ἄσουζήτητη ἀπόδειξη τραγῆς ἀγάπης... Μὲ τὴ διαφορά, πὸν δὲν ὤφελει πιά σὲ κανένα, ἔ;..

Τέλειωσε μὲ γέλια. Κοίταξε τὸ ρολογάκι της. Κόντευε μεσάνυχτα. Γύρευε τὴν ἄδεια νὰ φύγει. Πέρασε στὸ βεστιάριον νὰ πάρει τὸ πανωφόρι της. Βγαίνοντας, βρῆκε τὸν Κούντς νὰ τὴν περιμένει. Ἦταν λιγάκι ταραγμένος.

— Θὰ φύγετε τέτιαν ὠρα ὀλόμονη;.. Ρέα Γαλάτη, δὲν εἶναι λογικό... Ζητείστε κάποιον ἀπ' τοὺς φίλους σας νὰ σὰς συνοδέψει.

Ὁ διάδρομος ἦταν ἔρημος καὶ ἡ φωνὴ ἔπαιρνε ἀλλόκοτα θαυιὲς ἀπηχήσεις. Τὸ φῶς ἀπὸ ψηλά δάνειζε στὰ πρόσωπα τὴν κρύα ὄψη μάσκας. Πίσω ἀπὸ μιὰ πλατιά γιολόπορτα φαίνονταν κάθε τόσο ἕνας καθάσσης πὸν πηγαινοερχόταν μπροστὰ στὴν εἴσοδο.

— Εὐχαριστῶ, θὰ πάω μόνη μου. Τί ἔχω νὰ φοβηθῶ; Δὲν εἶναι κανεὶς νὰ μ' ἀγαπᾷ τόσο πολὺ, ὥστε νὰ μὲ σκοτώσει. Μὴν ἀνησχεῖτε!

Τυλιχῆθηκε σφιχτὰ στὶς γοῦνες της καὶ βγήκε. Ὁ καθάσσης κρατοῦσε ἀνοιχτὴ τὴν θύρα τοῦ αὐτοκίνητου. Κάθησε στὴ θέση τοῦ ὀδηγοῦ, κόνναρε ζωηρά, καὶ τὸ αὐτοκίνητο γλύστρησε ἐλαφρὰ στὸ παγωμένο ἔδαφος. Ὁ Κούντς ἔμεινε, στὸ πεζοδρόμιον νὰ τὸ κοιτάζει

καὶ ἀφοῦ χάθηκε ἀκόμα. Συλλογιζόταν τὸ μακρὸ ἔρημο δρόμο πὸν εἶχε νὰ πάρει μονάχη ἢ ἀπερίσκεπτη κοπέλα... Καὶ ποῖος ξέρει τί ἄλλο, κάτω ἀπ' τὰ σουφρωμένα του φρύδια.

Σὰ βρέθηκε στ' ἀνοιχτὰ ἡ Ρέα, ἀνάπτουξε μεγάλη ταχύτητα. Ἡ μοναξιά κ' ἡ νύχτα δὲν τὴν τρώμαζαν. Ἰσα ἴσα πὸν ἐνιῶθε μιὰ δυνατὴ εὐχαρίστηση. Ἦταν ἐλαφρὰ ζαλισμένη. Μεθοσμένη, πῆς. Τὸ αὐτοκίνητο κλειστὸ, ζεστὸ σὺν κλωσιωμένο αἰγὸ. Έξω μάντευες τὴ δαγκανιάρια παγωνιά δουτηγμένη στό λαμπικαρισμένο σεληνόφωτο. Μιὰ ἀτιμοσφαίρα ἀπιθανότητας τύλιγε ὅλα. Ὁ δρόμος ἔλεγε πὸς χυνόταν στό βάθος σὲ μιὰν ἀχνὴ θάλασσα πὸν δὲ θὰ πλησίαζε ποτέ της. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πηγαίναν μὲ βήματα πελώρια γίγαντες μαυροφορεμένοι. Τὸ αὐτοκίνητο τοὺς πρόστανε καὶ τοὺς προσπενοῦσε σὺν παίχνιδι. Τοὺς ἔριχνε τὴ μάσκα: ὁ κάθε γίγαντας ἕνα ἔλατο ἢ ἕνα κυπαρίσι. Κι ἀναζήτοῦσε ἄλλους νὰ παραβγεῖ πιὸ κάτω. Κι ὀλοένα μὲ μεγαλύτερη ἀπληστία ρουφοῦσε τὰ χιλιόμετρα. Ἦταν μεσάνυχτα παρασμένα. Ἡ μητέρα περίμενε στὸ σπίτι, μόνη κ' ἔρημη τέτια θραδιά... Κ' ἡ Ρέα διαζόταν νὰ τῆς πεῖ μιὰν ὠρα ἀρχήτερα τὸ πρῶτο «καλημέρα» τῆς χρονιάς.

Καημένη μητερίτσα, καταδικασμένη νὰ ζεῖ στὸ περιθώριο. Αὐτὸ ἦταν ἀδικο, πολὺ ἀδικο. Ποτέ ἡ Ρέα δὲν τόχε νιώσει τόσο πικρὰ ὅπως τώρα, γυρνώντας ἀπὸ τὴ θορυβώδικη γιορτή. Ἄν γύρευε ἀπὸ τὸν Κούντς καὶ νὰ βρεῖ, κάποιον μηχανήμα πὸν ν' ἀντικατασταίνει τ' ἀφτιά; Ἢ τὰ κατάφερε μπορεῖ αὐτός... Δὲ γίνεται... «Ζητείστε κάποιον ἀπ' τοὺς φίλους σας νὰ σὰς συνοδέψει». Τὸν ξαναεῖδε μὲ τὴν ὄψη του τῆς μάσκας κάτω ἀπὸ τὰ φῶτα τοῦ διαδρόμου... Κάποιον ἀπ' τοὺς φίλους της. Ὅχι αὐτόν. Αὐτόν δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ γυρέψει τίποτε πιά. «Καημένη μητερίτσα: Κ' ἦταν ὁ μόνος πὸν μπορούσε νὰ σὲ γλιτώσει ἴσως». Ἐνιῶσε τέτιο ἕνα θυμὸ γιὰ τὴν καινούργια στάση τοῦ γερμανοῦ...

Ἄπο μακριὰ τὸ βιδωτὸ σπῆτι ἔφεγγε ὀλόκληρο, ὅμοιο μὲ γιαιπωνέζικο φανάρι. Πάνω στὸ χιόνι, ἕνα γύρο, ἔριχνε μὲ πριγκιπικό καπρίτσιο κύκλους καὶ

τετράγωνα λογής-λογής. 'Η Ρέα απόλασε την ξωτική του εμφάνιση θατιά ώσπε το τελευταίο της νευράκι. Συνδύασε τούς άριθμούς του κουδουνιού, κι ό Βίλλης ήρθε ν' άνοιξει. Μπήκε σ' ένα άπέραντο χώλ. Στο βάθος, πέρα από τρεις κρυστάλινους τοίχους, φαινόταν ή μητέρα, πλάι σ' ένα τραπέζι στρωμένο με φρούτα και γλυκά, και φωτινά λουλούδια. Νούφαρα από άτλάζι με μικροσκοπική ήλεκτρική καρδούλα, άκομπισμένα με τρυφερή ήγκατάλειψη στά πλατιά τους φύλλα. "Εμοιαζαν άβρες έξοριστες, πού όνειροπολούσαν σκιερές λίμνες και σκοτινά νερά κάτω απ' τή σκέπη ένού πατέρα, ένού άδελφού. 'Εφημερίδες, περιοδικά, σ' ένα σκαμνί, γιά νά κονταίνουν σί άτελειωτες ώρες. 'Η μητέρα διάβαζε. 'Η Ρέα ήθελ από πίσω και τής έκλεισε με τίς παλάμες τή μάτια. 'Εκείνη τινάχτηκε χαρούμενη. Τό πρόσωπό της βουτήχτηκε σέ έκφραση έδυχίας.

— "Αργησα; "Αργησα πολύ, ε; Κ' έφυγα πρώτη, νά ξέρεις, γιά νά γιορτάσω και μαζί σου. Οί άλλοι θά μείνουν δυό και τρεις ώρες ακόμα. Όμως δέν έχουνε μιá μητερίτσα νά τούς περιμένει, οί άλλοι...

'Εκείνη παρακολουθούσε ζωηρά πάνω στ' άγαπημένα χείλη τά λόγια πού δέν άκουε. Κ' είχε μιάν άφραστη ικανότητα σέ τούτο. «Η Ρέα όχι, όχι δέν άργησε διόλου. "Ισα-ίσα δέν τήν περιμενε άκόμα».

Κάθισαν στό τραπέζι. 'Ο Βίλλης τούς κερνούσε. 'Η Ρέα πήρε μηχανικά ένα γεμάτο ποτήρι πού τής άπλώσε.

— Μήν πίνεις άλλο..., είπε ή μητέρα, κοιτάζοντας τά φλογισμένα της μάγουλα και τά μάτια της πού άστραφταν.

— Δέν τό θέλω, μά, ες είναι γιά τό χατήρι του Βίλλη. Στήν ύγειά σου!

Τής φάνηκε θολό, στιφό, πικρό.

— Βίλλη, παιδί μου, τό κρασί σου είναι άνοστο... "Ανοστο σάν τόν κύρη σου. Κείνο τόν γελοίο τόν Κούντς. Είναι γελοίος! Γελοίος! Τ' άκούς; Γελοίος και κουτός. Φαντάσου πώς μου κάνει μούτρα τώρα. Τί ιδέα! Νομίζεις πώς έτσι του πζει καλύτερα. Χά! χά! χά! Μά όση χάρη τήν έχεις σού, άλλη τόση και κείνος. Μή σού κακοφάνεται. Σύρε νά καμαρώσεις τή φάτσα σου στόν καθρέφτη. Τί με κοιτάς έτσι χαζά με τά βοδίσια σου τά μάτια; Θύμωσε λοιπόν! "Αναψε, βορινε παγωμένη! Δέν μπο-

ρούν νά χουχουλίσουνε τά δάχτυλά τους με τήν κρύα τους άνάσα και γυρεύουν νά ζεστάνουν καρδιές. Κοίτα ποόν άγαπώ έγώ. Κοίτα πώς άγαπώ έγώ. Δές άν τό νυχάκι μιás τέτιας άγάπης δέ θά έφτανε νά κάνει άνω-κάτω πέντε νωθρούς γερμανούς σάν και τόν Κούντς σου. Μά δέν τό θέλω. Τ' άκούς; Δέν τό θέλω! Δέν αξίζει τόν κόπο... Νά ή άγάπη μου έμένα! Πού δέν άπογοητέει. Δέν κουράζει και δέν κουράζεται ποτέ!

'Αγκάλιαζε τή μάνα της. Τή φιλούσε. Τής χάιδευε τά χέρια. 'Εκείνη τήν κοίταζε προσεχτικά. Ζητώντας νά μαντέψει τήν αίτία τής έξαφής της και σάν τί τόσα πολλά μπορούσε νά λείει του άυτόματου.

"Εμειναν κ' οί δυό σιωπηλές ή μάνα ν' άτενίζει με λατρεία τήν κόρη της, αύτή νά παρακολουθάει στούς πιό άπόμακρους τοίχους του σπιτιού, και πέρα απ' αυτούς, τούς πιό ασύλληπτους συλλογισμούς.

Κάποτε ανακλαδίστηκε χαμογελώντας με ίκανοποίηση σά νάχε άδράξει έπί τέλους τό νήμα πού κυνηγούσε.

— Μου τό συχώρεσε πιά δόλοτα τ' ό τι σου γεννήθηκα κορίτσι, ή άκόμα; ρώτησε συδύοντας στή μάνα της.

'Εκείνη διαμαρτυρήθηκε ζωηρά.

— Εξέρω πώς αυτός ήταν ό καμηρός σου, σάν ήμουν παιδί... Ψέματα; Πόσες φορές δέ σ' άκουσα νά λές: «Νάσουν τουλάχιστον άγόρι!» Τί; Ηέ μου, τί θάκανα περισσότερο; Μόνου πού θάμωνα λιγότερο δικός σου. Οί άντρες, ξέρεις, κ' οί καλύτεροι, σκέφτονται πρώτα τόν έαυτό τους. Ποτέ δέ θά μπορούσες νά-σουν πιό άγαπημένη κι απ' όλου τι-μημένη, απ' ό τι είναι σήμερα ή μάνα τής Ρέας Γαλάτη...

"Η μάνα κούνησε τό κεφάλι της.

— "Ενα παρακαλούσα πάντα, είπε σιγά! 'Αγόρι ή κορίτσι, νά μου είσαι γερό και τυχερό. Κι όταν, μικρό, παράδεσθνα γιά νά σέ μεγαλώσω, και τώρα πού με ξεκούρασε γιά όλα. 'Ο Θεός μ' άκουσε κι άμποτες πάντα νά μ' άκουει, όλες τίς προσευχές πού κάνω έγώ γιά σένα...

"Ενας πετεινός φώναξε κάπου σέ μιá άπόμακρη αδήλ. Και άμέσως του άπάντησαν άλλοι ένα σωρό απ' όλα τά σημεία του όρίζοντα. ΕΊχαν περάσει κίολας τρεις ώρες από τόν καινούργιο χρόνο-

Μάνα και κόρη πήγαν νά κοιμηθούν με τήν έντύπωση πώς οί γιορτές

είναι ὁμορφοί σταθμοί γιὰ ὄσους μποροῦν νὰ ρίξουν μὲ ἱκανοποίηση τὰ μάτια μπρὸς καὶ πίσω.

Στὸ δωμάτιο ἀπόμεινε μιὰ γλυκιὰ ζέστη κ' ἓνα μισοστρωμένο τραπέζι, μὲ χνάρια πίτας καὶ τσόφλια φουντουκιῶν. Καὶ σὲ μιὰ γωνιὰ ὁ Βίλλης σὲ στάση προσοχῆς.

Ἡ Ρέα εἶχε ὕπνο ταραγμένο: Στεκόνταν ὀρθή πάνω στὸ δίσκο πελώριου γραμμῶφνου πλάι σὲ χερμενὸ. Ὁ Βίλλης κούρνιζε τὸ μὴχάνημα. Κι αὐτὸ γυρνοῦσε, γυρνοῦσε ὀλοένα πιὸ γρήγορα. Γυρνοῦσε μαζί κι αὐτή. Τὰ μάτια της θόλωναν, τὸ κεφάλι της χανόταν. Τρίκλιζε κι ἄνοιγε τὰ χέρια μὲ ἀγωνία πάνω ἀπ' τὸ κενό, νὰ κρατηθεῖ. Σαφινὰ βρισκόταν καθισμένη στὸ σαλόνι τῆς Πρεσβείας, ἀνάμεσα σὲ μιὰν ἀγνωστη κυρία μὲ φασαμαίν, πὸν τὴ λόρνιαρε ἐπίμονα, καὶ σ' ἓνα στεγνὸ κύριο μὲ μονόκλ:

— Αὐτὴ εἶναι; ἡ Κολοντά; ἔλεγε μὲ περιέργεια ἡ κυρία. Τὰ φτερά της μοιάζουνε τοῦ παγωνιοῦ. Ὅμως πολὺ ὠραιότερα. Χρυσὰ καὶ κόκκινα. Παρατηρεῖστε, κ. Πελεκάνε, αὐτὲς τίς λεπτὲς ἀποχρώσεις...

— Ναί, ξέρω, ἀποκρινόταν μὲ σπουδαιότητα ὁ κ. Πελεκάνος. Ἐχομε μιὰ παρμῆσια στὸ ζωολογικὸ κήπο τοῦ Schönbrun Μικρὲς παραλλαγές... Ὡ, κυρία μου, δὲν ἐπισκεφθήκατε ποτὲ τὸ Schönbrun; Πῶς εἶναι δυνατό;

Κ' ἔφευγε σ' ἓνα γριφώδικο μονόλογο. Ἡ Ρέα ἔδλεπε μὲ ἀνακούφιση πῶς τὴν ξεχνοῦσαν κ' οἱ δύο. Καὶ θὰ ἐπωφεληθῆκε βέβαια γιὰ νὰ τὸ στρίψει, γιὰτὶ θρέθηκε σ' ἓνα δρόμο γλυστερό. Κάθε δυὸ βήματα σκόνταθε καὶ γονάτιζε. Ἐνα αὐτοκίνητο μ' ἀναμεινῶσε φανοῦς ἔρχόταν κατ' ἐπάνω της. Ἀδύνατο νὰ τὸ ἀποφύγει. Ὅμως παρουσιάστηκε ὁ Κορντὸς κι ἄρχισε νὰ μαλῶνει μὲ τὸν ὄδηγό, ἐπιμένοντας πῶς αὐτὸς ἐπρεπε νὰ τὴ σκοτώσει. Εἶχε ἀτσαλένια δάχτυλα, μυτερά σὰ γάντζους ποῦ τ' ἀνοιγόκλεινε μὲ κρότο. Ἦταν φριχτός. Ἡ Ρέα τινάχτηκε τρομαγμένη κι ἄνοιξε τὰ μάτια της. Τ' ἄνοιξε καὶ τὰ ξανάκλεισε. Τὰ μισοἄνοιξε καὶ τάκλεισε πάλι σφιχτότερα ἀπὸ πρὶν. Τ' ἦταν αὐτό; Ὁ Βίλλης; Τὶ γύρευε κεῖ τέτιαν ὥρα ὁ Βίλλης; Κοιμόταν, θὰ κοιμόταν ἀκόμη. Ὅνειρευόταν. Ἡ ὄχι; Στὸν ὕ-

πνο της ἄθελα χτυπήσει τὸ κουδούνι. Ἄνοιξε ὀριστικὰ τὰ μάτια κι ἀνακάθησε στὸ κρεβάτι. Δυὸ-τρία βήματα μακριὰ ἀπ' αὐτὸ στεκόνταν ἀσάλευτος καὶ σκοτεινὸς ὁ ἀτσαλένιος ὄγκος.

— Βίλλη! πῆγαινε στὸν τόπο σου! ἄρθρωσε καθαρά. Μὰ ἡ φωνή της ἦταν ἀβέβαιη καὶ δὲν εἶχε τὸ τέμπρο ἐκεῖνο τὸ ἐπιτακτικὸ ποῦ χρειαζόταν.

Ὁ Βίλλης ἔμεινε ἀπαθέστατος στὴ θέση του. Ἡ Ρέα γέλασε δυνατὰ γιὰ νάβρει ὅλη τὴν ψυχραιμία της. Καὶ πρόφερε ξανά σταθερὰ κι ἀγέρωχα:

— Βίλλη! πῆγαινε στὴ θέση σου!

Νά, τώρα θὰ γυρνοῦσε τὴν πλατιὰ του ράχη καὶ θὰ χανόταν...

Ὅμως ὁ Βίλλης ἔμεινε καὶ πάλι ἀκίνητος...

Ἡ Ρέα χλόμισσε. Ἐσκυψε ἔξω ἀπ' τὸ κρεβάτι καὶ τὸν κοίταζε. Μὴ χάλασε ὁ μηχανισμός; Δὲν ἤξερε τί νὰ ὑποθέσει.

Κι ὁ Βίλλης ἔκανε ἓνα βήμα μπροστά. Ἐνα μικροῦλοικο ἀνεπαίσθητο θηματάκι. Κάτι μεταξὺ ναὶ καὶ ὄχι. Ἡ Ρέα κέρωσε. «Σάλεψε. Σάλεψε μονάχος του!» Τὸ λογικὸ της σταματοῦσε. Ἄνοιξε τὰ μάτια της πελώρια καὶ τὰ στύλωσε σὰ πῶδια τοῦ μὲ ἀγωνία. Νά: τώρα θὰ κάνει κι ἄλλο... Κ' ἔπειτα ἄλλο... «Θὰ κάνει; Δὲ θὰ κάνει;» Ἀρχψε νὰ μετρᾷ ἀπὸ μέσα της, «ἓνα, δυὸ, τρία», προσέχοντας ὀλοένα τὰ πῶδια τοῦ αὐτόματου. Ἡ καρδιά της σφυροκοποῦσε ἀκανόνιστα. Μέτρησε ὡς τὰ ἑκατὸ κι ὁ ἄλλος δὲν κουνήθηκε. Φύλαξε λίγο ἀκόμη. «Μοῦ φάνηκε. Θὰ μοῦ φάνηκε... Ὅστόσο, δὲν μπορῶ νὰ ξανακοιμηθῶ ἔτσι μ' αὐτὸν ἀντίκρο μου».

— Βίλλη! πῆγαινε στὸν τόπο σου!.. δοκίμασε νὰ τὸν διατάξει γιὰ τρίτη φορά. Μάταιος κόπος. Τὸ αὐτόματο δὲν ἀκούγε πιά. Ὅμως γιατί; Γιατί; Ὁ μηχανισμός; Αὐτὸ βέβαια. Τὶ ἄλλο; Τὸν κοίταξε ξανά μὲ δυσπιστία. Δὲν ξανακουνήθηκε. «Δὲν κουνήθηκε ποτέ. Ἀρρωστημένες φαντασίες... Φταλεὶ καὶ τὸ πιετό... Βέβαια. Ὅμως τί ἀποκρουστικὸς ποῦ εἶναι! Πῶς δὲν τὸ πρόσεξε ὡς τώρα; Σὰν καταχθόνιο ὄργανο τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης».

Ἀνατρίχιασε. Θυμήθηκε παλιὰ ἀναγνώσματα, γεμάτα φρίκη κι ἀπιθανότητα. Ὅμως, ἀλήθεια, ὁ Βίλλης, τὸ σπῆτι της ὀλόκληρο, δὲν ἦταν μιὰ πρόκληση στὸ ἀπιθανο; Πατώματα ποῦ στρέφονται. Σίδηρα ποῦ περπατοῦνε. Τὴ στι-

γμή αὐτὴ ἢ σκέψη τους τῆς φέρνει ρίγος. Σὰ νὰ καθότανε ξένοιαστη στὸν κρατήρα ἠφαιστείου. 'Αφοῦ ἔχουν τόσες ἀφάνταστες ιδιότητες ὅλ' αὐτά, γιατί δὲ θάχαν τάχα καὶ μιὰ μοχθηρὴ ἐκδικητικὴ ψυχὴ, ἔτοιμη στὴν ἀνταρσία; 'Αν εἶχε σημάνει ἡ ὥρα; 'Η ὥρα τῆς βασίλειας τῆς ὕλης;..

Νιώθει τὸ λογικὸ τῆς νὰ σαλεύει. Τ' ἀφτιά τῆς βουίζουν. Θέλει νὰ σηκωθεῖ, νὰ πάει στὸ δωμάτιο τῆς μάνας τῆς γιὰ τὸ ὑπόλοιπο τῆς νύχτας. 'Ομως δὲ δρίσκει τὸ θάρρος, νὰ κουνήσει... 'Ακου! Σὰν ἓνα κύμα ποῦ ἀνεβαίνει ρυθμικά... 'Ενας γιγάντιος παλμός... 'Απὸ τὰ ἔγκυατα, θαρεῖς, τῆς γῆς, μυρμηγκιάζουν ὀλόκληρες στρατιές καὶ πλησιάζουν... 'Η ὄλη... 'Η ὄλη ποῦ ἀπόχτησε συνειδηση καὶ γυρεύει νὰ τσακίσει καὶ τοῦτῃ τὸ δυνάστη τῆς. Μιὰ «Διεθνῆς» τῶν 'Ανόργανων!..

«Ναί, θε μου, φταίει τὸ πιστό...» 'Εκανε μιὰ προσπάθεια καὶ ξεκόλλησε ἀπ' τὸ κρεβάτι. Πῆγε στὴν πόρτα καὶ ἔβλεψε νὰ τὴν ἀνοίξει. Τὸ πόμολο ἔπαιξε στὴ θέση του δίχως ἀποτέλεσμα. Δοκίμασε πάλι καὶ πάλι, ὀλοένα πιὸ νευρικά. 'Η πόρτα ἔμεινε κλειστή. Γύρισε πίσω τῆς. Τὸ αὐτόματο εἶχε κάνει μιὰ ὀλόκληρη στροφή καὶ τὴν κοίταζε...

Τότε ρίχτηκε σὰν τρελὴ στὴν πόρτα μὲ κραυγές καὶ χτυπήματα. Στὸ πλάι κοιμόταν ἡ μάνα τῆς. 'Ισως καὶ νάταν ἀγρυπνη. 'Ομως, καμιά δύναμη στὸν κόσμο δὲ θὰ τὴν ἔκανε ν' ἀκούσει τίς ἀπελπισμένες ἐπικλήσεις τοῦ παιδιοῦ τῆς...

Τὸ αὐτόματο προχώρησε πάνω τῆς. Κι ἄρχεψε ἓνα ἔσπρφο κονηγῆτὸ μέσα στὴν κάμαρα. 'Η Ρέα ἔφευγε μὲ μάτια ὀρθάνοιχτα μπροστὰ στὴ μηχανή, κι αὐτὴ τὴν κύκλωνε ὄλο καὶ πιὸ στενά. 'Εφευγε, ἔτρεχε, ξεγλιστροῦσε. 'Οχυρωνόταν πίσω ἀπ' τὸ κάθε ἐπιπλο. Τοῦ πετοῦσε στὸ κεφάλι καρέκλες καὶ σκομανάκια μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κόψει τὸν ἀμείλιχτο δρόμο του. 'Ομως σκόνταψε ἡ ἴδια σὲ μιὰ ριγμένῃ καρέκλα καὶ ἔπεσε...

'Ο ρομπὸτ σταμάτησε ἀπὸ πᾶν τῆς. 'Η Ρέα ἔνιωσε τὰ χέρια, τὰ δάχτυλά του ν' ἀνοίγοκλείνουν μὲ κρότο γύρω ἀπ' τὸ λαιμὸ τῆς. Τῆς φάνηκαν ἴδια τὰ χέρια, τὰ δάχτυλα τοῦ Κούντς, καθὼς τὰ ἔβλεπε λιγάκι πρὶν στὸν ὕπνο τῆς. «Μάνα μου!» φώναξε ἀλλόφρονα. Καὶ βούλιαξε σὲ πυκνὰ σκοτάδια...

'Η Ρέα Γαλάτη γύρισε μεσημέρι ἀπὸ τὴ λειτουργία καὶ τὴ δεξίωση στὴν Πρεσβεία. 'Ηταν κακόκεφη καὶ δυσαρστημένη. Γεῦματα, ὑποδοχὲς κατὰ παραγγελία. 'Ολ' αὐτὰ τὴν ἐκνεύριζαν. 'Υστερα ἦταν καὶ ἡ ἀνήσυχη νύχτα ποῦ πέρασε. 'Ο ἐφιάλτης. 'Ενιώθε σὰ νάχε σηκωθεῖ ἀπὸ βαριά ἀρρώστια, τὸ πρωί. Τόσο τσακισμένη... Παράξενο ὄνειρο, ἀλήθεια. Κι ὀλοζώντανο. 'Ανατριχάει ἀκόμα σύγκορμη στὴ θύμησή του. Κι ὅσο τόσο τῆς ἀρέσει νὰ τὸ θυμάται. 'Η σκέψη τῆς ξαναγυρνᾷ ὀλοένα σὰ μαγνητισμένη στὴν ἀγωνιώδη ἀτμόσφαιρα του, ποῦ τῆς κερνᾷ μιὰν ἀλλόκοτη γλύκα. Κάτι ἀβέβαιο πτερουγάει μέσα τῆς, τριγυρισμένο σ' ἀξεδιάλιστη ὀμίχλη. Μάταια ζητᾷ ν' ἀπασχοληθεῖ ἄλλοῦ.

'Ανοίξε τὸ ραδιόφωνο, δοκίμασε δυὸ τρεῖς σταθμούς. Τὸ ξανάκλεισε ἀμέσως. Πῆρε ἓνα βιβλίο καὶ ξάπλωσε. 'Ὅσοσο δὲν κατάφερε νὰ διαβάσει. 'Ηταν ἀνήσυχη, σὰ νάχε κάτι ποῦ ἔπρεπε νὰ κάνει. Τί γύρευε ὁ ἑαυτὸς τῆς ἀπὸ κείνην; Χτύπησε τὸ κουδούνι τῆς εἰσπορτας. 'Ηταν ὁ διανομέας ποῦ ἔφερνε τηλεγραφήματα καὶ κάρτες. 'Ἐβριξε ἓνα γρήγορο βλέμα. 'Οχι, οὔτε κι αὐτὸ δὲν ἦταν... Τίποτε, τίποτε δὲν τὴν ἱκανοποιούσε ἀπ' αὐτά. Βύθισε τὰ χέρια τῆς στὰ πυκνὰ μαλλιά τῆς κι ἀφαιρέθηκε... 'Υστερα, σηκώθηκε, διόρθωσε λίγο κάτι θαυμάσια χρυσάνθεμα στὸ βάζο. Μετακίνησε κάποια μπιμπελό. Κ' ὕστερα πλησίασε μηχανικά τὸ τηλέφωνο. «24.803... 'Ἐτσι». Παρακολούθησε νοερά τὸ κουδούνισμα, στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ σύρματος. Χαμογελοῦσε συνεσταλμένα, σὰν ἄνθρωπος ποῦ θέλει ν' ἀφοπλίσει.

— ...

— Κούντς, εἰσασε σεῖς; 'Ἐδῶ, Ρέα Γαλάτη.

— ...

— 'Ἐκπληξη; 'Οχι δά... Γιατί;.. Μά, καλημέρα. Δὲ σᾶς εἶπα ἀκόμα καλημέρα. Εἴμαι τόσο ἀφηρημένη, συμπάθατε με... Δὲ μοῦ λένε γιὰ ποῦ εἰσαστε σήμερα;

— ...

— Πῶς; 'Αρρωστος; Τί ἔχετε; Τί;

— ...

— 'ὦ, δὲν εἶναι τίποτα. Στενοχωριέστε... Νοσταλγεῖτε τὴν πατρίδα τέτια μέρα... Κ' ἐγὼ τὸ ἴδιο... Εἴμαστε δυὸ ἐξόριστοι... 'Ακούστε· θέλετε ναρθεῖτε νὰ φᾶμε μαζί;

— ...
— Πώς; Τι; .. "Όχι, όχι! Δέν τ' άκούω αυτά! Προφάσεις!

— ...
— Οΐκτο; Για ποιόνε; Τι λέτε αυτου! Ούτε τό συζητώ! Κ' έπιμένω! Έπιμένω πώς πρέπει ναρθείτε. Είναι άνάγκη, μεγάλη άνάγκη να σάς σώ. Μήν είσαστε κακός, Κούντς.

— ...
— Ναί. Κάτι πολύ σπουδαίο. "Όμως αυτά θα τά πούμε μονάχα από κοντά, αν θέλετε...

— ...
— "Όχι, μονάχα ή μητέρα μου... Λοιπόν, ναί; Θαρθείτε; Καλό... καλό... Ναί...καλό...Aufwiedersehen στη μιά.

...Αυτό, φυσικά, δέν ήρθε μόνο του, έλεγε ή Ρέα παίζοντας όλοένα με την κεντημένη γωνιά του τραπεζομάντιλου. 'Από πολύ καιρό ένιωθα μιά δυσαρέσκεια. Κάτι σά δυσπιστία στον καθημένο τό Βίλλη. "Ήταν φορές..., δέν ξέρω... πώς να σου έξηγήσω; .. Μου φαινόταν πώς δέν ήμουν έντελής μόνη όταν αυτός ήταν μπροστά. Είχα την έντύπωση από μάτια πού βλέπουν, άφτιά πού άκούνε - άφτιά και μάτια όχι άνδρικούλου!.. Νευρασθένεια; "Όπως θέλεις πέστο. "Όμως τόσο τέλειο σ' όλα τόν ειχες κάνει, ώστε είχα την ψευδαίσθηση... Καταλαβαίνεις... Νόμιζα πώς με παρακολουθούσε και με έλεγε. Νεύριαζα και μου έρχότανε να τόν μαλώσω, να τόν ξεφωνίσω σαν άνθρωπο... "Όλ' αυτά, μαζί με τά χτεσινοβραδινά... Τό πιστό, οί κουδέντες, ή άγρυπνία...

Καθόταν οί τρεις τους γύρω στο τραπέζι. "Η μητέρα έβλεπε με χαρά τόν Κούντς και πάλι ανάμεσά τους. "Ήταν ό γιός πού θα διάλεγε αν της αφήνανε την έκλογή. Πάντα κατάκρινε τή στάση της Ρέας αντίκρου του. "Όμως αυτή δέν έπαρνε από λόγια. Τώρα γυρνούσε και τόν κοιτάζε, την κοιτάζε κι αυτός συχνά, κ' ήταν σά να λέγει: «Συγχαρητήρια, φάσαμε στο τέμμα».

— Κ' έπειτα δέ θα μου βγάλεις την ιδέα πώς τά όνειρατα στο βάθος πάντα κάτι δικό τους θέλουν να πούνε, εξακολουθήσε ή Ρέα. "Ένας μικρούλικος πυρήνας — κρυμένος, δέ σου λέω, σ' ένα

σωρό φαντασίες της περιστασης — μά, υπάρχει πάντα... Και μάλιστα μιά τέτλια νύχτα... Στην πατρίδα μου, ξέρεις, είναι συνήθεια να κρύβουν οί κοπέλες μιά μπουκιά πτα στο προσέφαλό τους. Μά να, έγω και δίχως αυτό, είχα τ' όνειρό μου. Είναι ντροπή, θα πείς, σέ μένα τέτλια μωρολογήματα. Τό ξέρω... Τι να γίνει; Τ' όνειρο μούδωσε τέτλιο κλονισμό! Σαν ξύπνησα άρχισα να γυρεύω τό νήμα... Κ' έφτασα στο συμπέρασμα πώς αυτό ήταν μιά προειδοποίηση. Πώς έπρεπε να θρίσκεσαι πραγματικά στη θέση πού όπλιζεις ένα χέρι, για να μου στείλει ή ψυχή σου τέτλιο ένα μήνυμα. Γελάστηκα; Πέ μου!..

— "Ήταν κάτι περισσότερο από προειδοποίηση, είπε ό Κούντς άπλά. Μπορεί να με διώξεις, όμως πρέπει να σου πώ. Τ' όνειρό σου ήταν όνειρο όσο και τουτό τό τραπέζι εδώ...

"Η Ρέα άνοιξε τά μάτια της πελώρια να τόν ρωτάνε.

— Δέν καταλαβαίνεις; .. Καλύτερα...

"Ακούμπησε τό κεφάλι του στη χούφτα του και την έβλεπε συλλογισμένο. "Έτσι κοιταζόνταν άμλιητοι για λίγο. Τό πρόσωπο της Ρέας περνούσε από τήν έκπληξη στη φρίκη, από τούτην στη δυσπιστία, και πάλι από την αρχή. Κι ό Κούντς κουνούσε τό κεφάλι του σά να λέγει: «Ναί, ναί... "Ο Βίλλης... Αυτό είναι. Μπορείς να τό πιστέψεις...»

— "Ήθελες, ήθελες... Σοβαρά, ήθελες να με σκοτώσεις;

— Ναί, ήθελα... "Εσύ δέ μου τό γύρεψες; «Κανείς δέ μ' αγαπά άρκετά για να με σκοτώσει. Μήν άνησυχείτε... "Ήθελα... "Όμως, την τελευταία στιγμή φώναξε «μνά μου!» και δέλιασα... Θυμήθηκα αυτήν πού δέν έχει άλλον άπό σένα στον κόσμο, και... και... Τέλος... Είμαι ένας «νθρός Γερμανός» όσο να πείς. Δέν αξίζω μεγάλη πράματα.

"Η Ρέα έσυρε την καρέκλα της κοντά του και τόν αγκάλιασε. Κείνη την ώρα μπήκε ό Βίλλης με μιά πούτιγκα αναμμένη στα χέρια.

— Τό τέρας, μωμμούρισε ή Ρέα κωμικά. Λυπάμαι πολύ, Ρούνθη, πού θα χάσουμε τόν πολύτιμο αυτόν ύπνρητή. "Όμως, άπ' αύριο κίόλα, όχι, σήμερα καλύτερα, θα μου κάνεις τή χάρη να τόν διαλύσεις στα «έξ ών συνετέθη». Δέν μου άρέσει να ζω κάτω άπ' τόν ίσκιο τέττιου επικίνδунου κατάρσκοπου.

Γ. Θ Ε Ο Τ Ο Κ Α Σ

Ὅλα ἐν τάξει

Ὁ σκύλος γαύγισε στὸν κήπο, ἐχθρικά στὴν ἀρχὴ κ' ὕστερα παιχιδιάρικα καὶ χαδιάρικα. Κάποιος φίλος ἐρχότανε κι ὁ σκύλος τὸν εἶχε καταλάβει κ' ἔτρεχε νὰ τὸν καλωσορίσει.

Ἡ Ἰσμήνη σταμάτησε τὸ πιάνο καὶ στράφηκε πρὸς τὴν εἰσοδο ἐλαφιασμένη. Ἡ πόρτα ἦταν ὀρθάνοιχτη ἀπάνω στὴ θεράντα πού φωτιζότανε ἀπὸ τὸ ἐσωτερικό. Ἐξω, τὰ πυκνά φυλλώματα τῆς Κηφισιάς εἶχανε κίολας θυθιστεῖ στὸ σκοτάδι.

— Θὰ εἶναι ἡ Μάρθα, εἶπε ἡ Ἰσμήνη.

Ἡ μητέρα της, ἡ κ. Νικοδήμου, ἀκούμπησε τὸ βιβλίο της στὰ γόνατά της καὶ ἀνασηκώθηκε ἐλαφριά στὸ κάθισμά της.

— Πῆρε ἀραγε μιὰ ἀπόφαση; ρώτησε κοιτάζοντας πρὸς τὴν εἰσοδο.

Ἦτανε μιὰ γυναίκα μεσόκοπη, δυνατὴ καὶ εὐγενική, μὲ καστανὰ μαλλιά ἀσπρισμένα στοὺς κροτάφους. Τὸ βιβλίο πὸ διάβαζε ἦτανε ἡ Chartreuse de Parme τοῦ Stendhal.

Βιαστικά θήματα ἀκούστηκαν στὶς σκάλες τῆς θεράντας κ' ἡ Μάρθα Διαμαντοπούλου πρόβαλε ξαφνικά μὲς στὸ φῶς τῆς εἰσόδου καὶ στάθηκε ἐκεῖ μερικές στιγμές. Ἦτανε μιὰ παλιὰ συνήθειά της, ἀποκτημένη αὐθόρμητα, νὰ μὴ μπαίνει μονομιᾶς στὶς κάμαρες, ἀλλὰ νὰ στέκεται, ἔτσι μερικές στιγμές στὸ κατώφλι, γιὰ νὰ δεῖ καὶ γιὰ νὰ τὴ δοῦνε καὶ γιὰ νὰ προετοιμαστοῦνε νὰ τὴ δεχτοῦνε ὅπως τῆς ἀξιζε. Ἐλαμπε τότε ὁ κόσμος ὅλος τριγύρω της, ἀπὸ νιότῃ, ὁμορφιά καὶ χαρὰ ζωῆς. Ὑστερα προχωροῦσε, σιγανὴ καὶ ἐπιβλητικὴ, μὲς στὴ λάμψη πού εἶχε δημιουργήσει ἢ παρουσία της, καὶ μάζευε ἀδιάφορα τὸ θαυμασμὸ τῶν ἀνθρώπων σὰν ἕναν ὀφειλόμενον φόρο.

— Σὲ περιμένω ἀπὸ τὸ πρωί, μουρμούρισε ἡ Ἰσμήνη.

Ἡ Μάρθα χαμογέλασε, χαιρέτησε μὲ οἰκειότητα καὶ προχώρησε νὰ σφίξει τὸ χέρι πού τῆς ἔτεινε ἡ κ. Νικοδήμου. Ἦτανε ξεσκουφωτῆ, τὰ μπράτσα της γυμνά ὡς τοὺς ὄμιους, ἡλιοκαμένη καὶ ὀλόδροση, θαρετὴ κ' ἔβγαλε τὴ στιγμὴ ἐκεῖνη ἀπὸ τὴ θάλασσα. Φοροῦ-

σε ἕνα κίτρινο λινέ

νο στὴ μέση μὲ μιὰ παραδαλὴ χωριάτικη ζώνη. Φοροῦσε κ' ἕνα κατάλευκο καὶ πολὺ φαρδὶ κοκαλίνιο βραχιόλι πού ξεχώριζε ἀπὸτομα ἀπάνω στὸ πυρωμένον δέρμα της. Ἦτανε κομψὴ μὲ τὸ τίποτα, φυσικὰ καὶ ἀπέριττα σὰν ἕνα λουλουδί.

Ἦτανε κοκέτα ὡστόσο, ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο της. Λόγου χάρη; σιχαινότανε νὰ φορεῖ καινούργια ροῦχα. Μιὰ γυναίκα ντυμένη ὀλοκαίνουργια τῆς φαινότανε ἀστεία, κρύα καὶ ἀποκορυστικὴ σὰ μιὰ ἀσκημὴ γελοιογραφία. Ἦτανε πάντα περιποιημένη μὲ ἀρκετὴ φροντίδα, τὰ φορέματά της ὅμως ἔπρεπε νὰ εἶναι λιγὸ μεταχειρισμένα. Κι ὄχι μόνο νὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ νὰ φαίνονται. Τὸ ἴδιο περίπου συνέβαινε καὶ μὲ τὸ χτένισμά της. Ὅταν ἔμελλε νὰ παρουσιαστεῖ στὸν κόσμο, πῆγαινε στὸν κουρέα δυὸ ἢ τρεῖς μέρες πρῖν, ὥστε νὰ παλιώσει λιγάκι ἢ κόμμωση καὶ νὰ μὴ μοιάζει σὰ μιὰ κούκλα βγαλμένη ἀπὸ τὸ κουτί. Ἐντελῶς ξεχωριστὴ σημασία εἶδινε στὶς κάλτσες της. Σχετικὰ μάλιστα μὲ τὸ περίπλοκο αὐτὸ ζήτημα τῶν καλωσῶν εἶχε πάρει κάποτε μιὰ πρωτοβουλία ἐπαναστατικὴ μὲ σοβαρὸ ἀντίκτυπο στὴ βιομηχανικὴ ἔξη τῆς χώρας. Ἦτανε μιὰ ἀπὸ τίς πρώτες Ἀθηναῖες πού ἀποφασισαν νὰ μὴ φορέσουνε πιά ποτὲ κάλτσα μὲ μπαγκέτα. Θὰ προτιμοῦσε νὰ μείνει τρεῖς μέρες νηστεικὴ παρά νὰ βάλει κάλτσα μὲ μπαγκέτα. Φοροῦσε τίς κάλτσες της πάντα ἀπὸ τὴν ἀνάποδη, γιὰ νὰ μὴ γυαλιζοῦν.

— Λοιπὸν νὰ σὲ συχαροῦμε; ρώτησε ἡ κ. Νικοδήμου γελαστά.

— Ὅχι ἀκόμα, ἀποκρίθηκε ἡ Μάρθα. Πλησῖασε τὴν Ἰσμήνη πού δὲν εἶχε κουνηθεῖ ἀπὸ τὴ θέση της καὶ τὴ φίλησε στὸ μέτωπο. Ὑστερα κάθησε σ' ἕνα σκαμνὶ κοντὰ στὴν κ. Νικοδήμου, ζάρωσε ἐκεῖ, καὶ κοίταξε τὴ μεσόκοπη κυρία μ' ἕνα ὕφος παιδικό, παιχιδιάρικο καὶ πονηρό.

— Τελείωσαν ὅμως τὰ φέματα, συνέχισε. Αὔριο πρέπει νὰ κανονίσω τὴ θέση μου, νὰ πῶ ναί ἢ ὄχι. Ὁ ἀνθρώπος περιμένει: δυὸ μῆνες. Δὲν τοῦ φέρηκα πολὺ καλά - τὸ ξέρω. Μὰ τελοσπάντων

δέν παντρεύεται κανείς χωρίς νά τό συλλογιστεῖ.

— Εἶμαι πολύ ἀνυπόμονη νά γνωρίσω τόν κ. Καραμπέτσα, εἶπε ἡ κ. Νικοδήμου. Ἀκούω τόσα καλά ἀπό παντοῦ.

Ἡ Μάρθα ἔκανε μιὰ χειρονομία μεγάλως ἀμηχανίας.

— "Ω ναί, εἶπε, ἔχει πολύ καλή φήμη. Κ' ἐγώ εἶμαι πρόθυμη νά τοῦ ἀναγνωρίσω ὅλα τὰ χαρίσματα. Μά πῶς νά κάνω πού δέν τὸν ἀγαπῶ;

Ἡ Ἰομήνη ἔσκυψε στό πιάνο καί περπάτησε ἐλαφριά τὰ δάχτυλά της στά κόκαλα. Οἱ νότες ἀντήχησαν γιά μιὰ στιγμὴ ἀσυνάρτητα καί ἄσποκα. Ὑστερα στράφηκε πάλι πρὸς τὴ Μάρθα νευρική καί ἀνήσυχη.

— Φυσικά, συνέχισε αὐτὴ, δὲ γυροῦν ἀπὸ τὸ γάμο τίποτα καταπληκτικά καί τρομακτικά πράματα, τὴ μεγάλη ἀγάπη, τὸ μεγάλο πάθος, τὴν αἰώνια πίστη. Πέρασα πιά τὴν ἡλικία πού πιστεῖται κανεῖς στά παραμύθια... Α props, μιὰ μέρα ἄκουσα ἀπὸ κάποιον ἐξυπνο: «Οἱ μεγάλοι ἔρωτες εἶναι σὺν τὰ φαντάσματα. Ὁλος ὁ κόσμος μιλά γι' αὐτοῦς, μά κανεῖς δέν τοὺς εἶδε ποτέ». Κ' ἐγώ δέν τοὺς εἶδα ὡς σήμερα πουθενά καί μπορῶ νά ζῆσω καί χωρίς αὐτούς. Μά πάλι νά παντρευθῶ χωρίς καθόλου - καθόλου ἔρωτα, χωρίς καν ἓνα μικρό, μικροῦτοικο ἔρωτα, ἔτσι μόνο καί μόνο γιὰ νά μοῦ κινήθῃ ὁ ζήλος, ἓναν ἔρωτα μωρό; Βλέπετε τί ὀλιγαρκῆς πού εἶμαι!

Ἡ μεσόκοπη κυρία τὰ ἤξερε, θέβαια, ὅλα αὐτά, τὰ εἶχε ἀκούσει πολλές φορές καί δέν τῆς ἔκαναν καμιὰ ἐντύπωσιν. Ἦξερε, ἐξάλλου, ὅτι οἱ γονεῖς τῆς Μάρθας ἐνοοῦσαν αὐτόν τὸ γάμο. Προσπάθησε λοιπὸν κι αὐτὴ νά δοθηθεῖς μετὰ τὸν τρόπο της τὴν ὑπόθεσιν τῷ κ. Καραμπέτσα, σύμφωνα μετὰ τοὺς ἄγραφους καί πατροπαράδοτους κανόνες τῆς ἀλληλεγγύης τῶν γονέων.

— Ὀλιγαρκεῖς γινόμαστε ὅλες μας, εἶπε, ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ἀρχίζουμε νά παίρνουμε τὰ ζητήματα στά σοβαρά. Τί ἄλλο νά κάνουμε; Τὰ δνετρα εἶναι ἓνα πράμα, κ' ἡ ζωὴ εἶναι ἓνα ἄλλο πράμα. Ἡ ζωὴ εἶναι μέτρα. Συμμορφωνόμαστε λοιπὸν καί ζοῦμε ὅπως - ὅπως. Δὲ μὴ φαίνεται ὅμως καί τόσο δύσκολο νά αἰσθανθεῖς καί σὺ τὸ μικρὸ σὺν ἔρωτα. Ἐνας ἄνθρωπος πού σ' ἀγαπᾷ τόσο πολὺ, ὅπως ἀκούω—καί ὅπως σοῦ ἀξίζει—, ἓνας ἄνθρωπος τόσο ἀφοσιωμένος σὲ σένα, δέν μπορεῖ νά μὴ σέ συγ-

κινήσει λιγάκι στό τέλος. Ἐνας ἄνθρωπος ἀληθινά, στερεά, σοβαρά ἐρωτευμένος, εἶναι κάτι καλὸ - πιστέψτε με.

Ἡ κ. Νικοδήμου χαμογελοῦσα σοφὰ καί ἐμπιστευτικά.

— Θὰ σοῦ πῶ ἓνα μυστικό, πρόσθεσε σιγανά. Πάλι οἱ μέτροι ἄντρες, οἱ ἄντρες πού δε λάμπουν μετὰ κανέναν τρόπο καί πού δε συγκλονίζουν καθόλου, εἶναι οἱ πιὸ βολικοί γι' αὐτὸ τὸ σκοτινὸ ζήτημα πού λέγεται ἐδυσχία. Οἱ ἄλλοι, οἱ ἐξαιρετικοὶ ἄνθρωποι, ἀκόμα κι ὅταν δέν εἶναι ἀπατεῶνες, εἶναι τρικουδερτοῦ μεπλάς - σὲ βεβαιῶ. Φριχτὴ ἐγωπαθῆαι καί μεγάλους κεφαλόποδες. Προκοπὴ μαζί τους δὲ θὰ δεῖς. Τώρα, βέβαια, ἐγώ πού μιλῶ ἔτσι, εἶμαι μιὰ γυναίκα κουρασμένη...

— Τέλοσπάντων, ἀποκρίθηκε ζωηρὰ ἡ Μάρθα χτυπώντας τὰ χέρια της, τοῦ ὑποσχέθηκα μετὰ λόγον τιμῆς, πῶς αἴριο θὰ τοῦ δώσω μιὰ ὀριστικὴ ἀπάντησιν. Θὰ ἔρθῃ σπῆτι στίς ἑπτὰ τὸ βράδι. Ὅταν σημάνῃ ἡ ὥρα, ἑπτὰ, θυμηθεῖτε μου. Φαντάζομαι πῶς ὅλα θὰ ἐξαρτηθοῦν ἀπὸ τὸ πῶς θὰ ἔμπνησω αἴριο τὸ πρωί. Γέλασε λίγο.

— Ἐπιμένει ὁ καημένος τόσο πολὺ! συνέχισε. Εἶμαι, βλέπετε, τὸ ἰδανικὸ τῆς ζωῆς του, εἶμαι τὸ κέντρον τοῦ κόσμου! Τί κοῦτὰ πού εἶναι κατωμένος ὁ κόσμος, θεέ μου!.. Ἐναντιοβάλετε, βλέπω, τὸ Stendhal.

Ἐἶχε πάρει τὸ βιβλίον στά χέρια της καί τὸ φυλλομετροῦσε μηχανικά.

— Ναί, γιὰ τέταρτη ἡ πέμπτη φορά, εἶπε ἡ κ. Νικοδήμου. Μοῦ ἀρέσει πολὺ αὐτὴ ἡ ἀινιγματικὴ δούκισσα Σανσεβέρνια. Τὴ φαντάζομαι πάντα ντυμένη μετὰ μαῦρο μετάξι. Θὰ ἦμουν δεκαοχτῶ χρονῶ ὅταν πρωτοδιάβασα τὴν ἱστορία της. Ὁνειρευόμουν τότε πῶς ἦμουν ἐγὼ ἡ δούκισσα Σανσεβέρνια, μιὰ δούκισσα ψηλὴ, λυγερὴ, ὠραιότατη καί μυστηριακὴ. Κ' ἦμουν τάχα ντυμένη μετὰ μαῦρα μετάξι καί γοργοῦσα ὀλομοναχὴ μετὰ ἓνα ἀπέραντο, σκοτινὸ καί σιωπηλὸ σπιτί. Μονάχα τὸ θρόισμα τοῦ μεταξιοῦ μου ἀκούοτανε καθὼς διάβαινα σιγὰ-σιγὰ ἀπὸ κάμαρα σὲ κάμαρα καί χαμογελοῦσα ἀινιγματικά... Μά κ' ἡ μικρὴ Κλέλια μού ἀρέσει, πού σὰς μοιάζει τόσο πολὺ.

Τὸ βλέμα της πήγε κ' ἤρθε δυὸ - τρεῖς φορές ἀπὸ τὴ Μάρθα στὴν Ἰομήνη καί χαμογέλασε μετὰ κἀλόδοξη εἰρηνικά.

— 'Ο γάμος είναι ή μόνη λύση, πρόσθεσε, αλλάζοντας απότομα τόνο φωνής. 'Ο γάμος, τό νοικοκυριό, τά μωρά — ή μόνη λύση, κορίτσια μου, πιστέφετέ με. Καί ό κ. Καραμπέτσας, κατά τά φαίνόμενα, είναι ένας καλός γάμος.

'Η Μάρθα σηκώθηκε αδιάφορη κ' έκανε μερικά βήματα.

— Δέ μου φαίνεται, αποκρίθηκε σοβαρότατα, νά μοιάζω καθόλου μ' αυτήν τήν Κλέλια. "Αν μοιάζω μέ κάποιον μέσ στό βιβλίο σας, μοιάζω μάλλον μέ κείνον τό θεότρελο αγόρι πού τήν αγαπούσε.

Κοντοστατάθηκε αφαιρεμένη.

— 'Ο καημένος ό κ. Καραμπέτσας, είπε, δέν είναι καθόλου τρελό αγόρι... 'Ισμήνη, πρόσθεσε γυρνώντας πρós τή φίλη της, είμαι τόσο ώρα εδώ κι ακόμα δέν άκουσα τή φωνή σου.

— Σέ άκούω, είπε ή 'Ισμήνη χαμογελώντας μελαγχολικά.

'Η 'Ισμήνη Νικοδήμου ήτανε μιá άέρινη μορφή μέ έξαιρετικά άπαλά χαρακτηριστικά και χρώματα, ένα μισοσδησμένο παστέλ τής πιό λεπτεπίλεπτης τέχνης. Φωτιζότανε, θαρείς, από μέσα από μιá κρυμένη έστία, πολύ διακριτικής και βαθιάς όμορφιάς. Δέν έλαμπε. "Αφηνε μονάχα μέ μαντεύεται, νά ύπονοείται, νά ύποβάλλεται, σιγανό και σκεπασμένο, τό φώς τής όμορφιάς. Δέ γελούσε σχεδόν ποτέ, και μιλούσε έλάχιστα. Τήν περισσότερο ώρα πού θρισκότανε μέ ανθρώπους ξεχνιότανε όνειροπαρμένη, άποροφημένη από τή σιωπηλή μουσική πού άνάδινε ή ύπαρξή της. Χαμογελούσε πάντα λυπητερά μέ μιá άνεξήγητη και σπαραχτική μελαγχολία. Νόμιζε κανείς πώς τά μεγάλα μάτια της έκλαιγαν μέσ από τό χαμόγελό της. Δέν είχε καμιá φίλη, έξόν από τή Μάρθα, ούτε άλλωστε και κανένα φίλο. Οί σχέσεις της μέ τούς νέους ήταν άδυστηρά τυπικές. ένώ ή Μάρθα είχε παρέα και οικειότητα μ' όλο τόν κόσμο και φιλιότανε χωρίς μεγάλες δυσκολίες. Για τήν 'Ισμήνη ή κοινή γνώμη τής άθηνάϊκής νεολαίας ήτανε δυσμενέστατη. Τή θεωρούσαν παντού ψυχρή, φαντασμένη, θαιρετή και τελείως άκατάλληλη για τά ζητήματα του έρωτα. Οί μεσόκοπες κυρίες έλεγαν ότι πολύ δύσκολα θά παντρευτεί, άν παντρευτεί ποτέ.

'Η Μάρθα κοίταξε τή φίλη της μέσ στό μάτια.

— Όές νά πάμε στην καμαρά σου ; ρώ-

τησε. Νά αφήσουμε ήσυχη και τήν κ. Νικοδήμου μέ τή δουκίσα Σανσεβερίνα.

'Η κ. Νικοδήμου καταλάβαινε πολύ καλά ότι οι δυο κοπέλες θά είχαν πολλά ιδιαιτερα πράματα νά πούνε τήν παραμονή των άρραβώνων τής μianής.

— Πηγαίνετε, είπε. Θά ήθελα πολύ νά διαβάσω λίγο ακόμα. Συνεχίζουμε άργότερα τή συζήτησή μας για τά μεγάλα ζητήματα.

"Εφυγαν έλαφρής και γοργές. Τά βήματά τους άντήχησαν στην ξύλινη σκάλα πού άνέβαινε στό άπάνω πάτωμα. Κατόπι τό γέλιο τής Μάρθας, μακρινό, μισοσθημένο. Μιά πόρτα έκλεισε. 'Η κ. Νικοδήμου όμως δέν ξανάνοιξε τό βιβλίο της. Άκούμπησε πίσω τό κεφάλι της και ξεχάστηκε λίγη ώρα όνειροπολώντας κι αυτή μέ τή σειρά της. Ξαναείδε τά δυο κορίτσια νά παίζουσε μέσ στους κήπους, μέ φουσανάκια άπάνω από τά γόνατα, πάντα μαζί, άχώριστα, χέρι-χέρι, μέσ στους κήπους, τόσα καλοκαίρια. Οί κήποι άντηχοΰσαν χαρούμενά από παιδικά γέλια και τιτιθίσματα. "Ητανε σά δυο σπουργίτια μέσ στη χλόη και στό χώματα. "Υστερα έγιναν μεγάλα κορίτσια και πήγαιναν μαζί, μέ τίς ώρες, μέσ στα φυλλάδια, και μιλούσαν σιγανά και σοβαρά. Τά κοινά διαβάσματά τους, οι μουσικές θραδιές τους, οι άτέλειωτοι ρεμβαδοί στό σεληνόφως. "Ω κορίτσια !.. 'Η κ. Νικοδήμου χαμογέλασε κι αυτή λυπητερά σαν τήν κόρη της. Τά ήξερε όλα αυτά, τά ήξερε καλά. Τώρα τελειώνουν τά πέματα, τελειώνουν τά όνειρα. 'Αρχίζει και γι' αυτές ή πραγματικότητα. 'Αρχίζουν τά άρραβωνιάσματα και τά προικοσύμφωνα, τά συμφέροντα, οι φροντίδες, οι εθύνες. Οί κλειστές και κομπές κατοικίες μέ τά εισοδήματα πού ποτέ δέν είναι σίγουρα, οι δουλειές πού κλονίζονται, τά τοκομερίδια πού δέν πληρώνονται. 'Η όργανωμένη κοινωνική ζωή, τά καθημερινά τάγια, οι έπίσημες δεξιότητες, οι γέννες, οι άρρώστιες, τά ιατρικά συμβούλια, οι λογαριασμοί του φαρμακοποιού. Οί νοσοκόμες, οι δασκάλες των παιδιών, τό ζήτημα τής ύπηρεσίας. Τά διαζύγια έως, οι δικηγόροι, οι μαρτυρικές καταθέσεις. Τέλος πάντων ή πραγματικότητα, ή άστική ζωή !

'Η κ. Νικοδήμου σηκώθηκε μέ βαριά καρδιά κ' έκανε μερικά βήματα μέσ στην κάμαρα. Τή θάραινε ή ζωή

της, τή στενοχωρούσε ό κόσμος της, ή πραγματικότητα της.

— Δέν ήμαστε ευτυχημένοι, μουρμούρισε.

*Εσιαξε μηχανικά τά λουλούδια μέσ στα βάζα. Κατόπι κάθησε στό πιάνο και κοίταξε τή νότα πού είχε αφήσει ή κόρη της ανοιχτή. Τά δάχτυλά της άγγισαν τά κόκκαλα έλαφριά. Τότες ήρθε ό γλυκός Schubert, μάζεφε σιγά - σιγά όλες τίς μητρικές άνησυχίες και τίς γυναικείες νοσταλγίες, τά θολά όνειροπολήματα, τούς καημούς χωρίς αιτία, τά μάζεφε όλα τά συγχώνευσε μέ τό ρυθμό του κι όλα έγιναν μουσική. Και γέμισε μουσική ή κάμαρα και τό σπίτι κι ό κήπος κ' οί άλλοι κήποι, όλόγυρα μέσ στη διάφανη νύχτα τής Κηφισιάς.

*Η Μάρθα μισοξαπλώθηκε σ' ένα μικρό ντιβάνι. *Η *Ισμήνη άκούμπησε σ' ένα παράθυρο στραμένη πρός τή φίλη της. Κοιτάχτηκαν λίγη ώρα σιωπηλά. Είχαν ανάψει ένα μικρό φώς κοντά στό κρεβάτι.

— Δοιπόν, αύριο στις έφτά ; ρώτησε ή *Ισμήνη άργά μέ σιγανή και σοβαρή φωνή.

— Ναι, αύριο.

— Σέ πιέζουν πολύ οί γονεΐς σου ;

— Δέν μπορώ νά πώ πώς μέ πιέζουν, άποκρίθηκε ή Μάρθα. Μού είπανε πώς θά ήταν ένας καλός γάμος. Μού έδωσαν νά καταλάβω πώς είναι καιρός νά παντρευτώ και πώς θά ήταν δύσκολο νά θρωό κάτω καλύτερο. (Ξέρεις, χάσαμε πολλά χρήματα στην κρίση). *Αλλά δέ μέ βίασαν καθόλου. Μού είπανε νά σκεφτώ, νά ζυγίσω τά πράματα μέ τήν ήσυχία μου, νά δεχτώ μονάχα άν πιστεύω πώς μπορώ νά είμαι ευτυχημένη μ' αυτόν τόν Καραμπέτσα.

*Ξανά τό μελαγχολικό χαμόγελο τής *Ισμήνης ζωγραφίστηκε μέσ στό δειλό φωτισμό τού δωματίου.

— Καραμπέτσας, μουρμούρισε, Καραμπέτσας... Για φαντάσου νά λέγεσαι κυρία Καραμπέτσα !

— Εΐναι ένα όνομα πολύ ευπόληπτο, είπε ή Μάρθα σ' έναν τόνο φωνής άρκετά ειρωνικό. Και πολύ καλή οικογένεια δυό γενεών τουλάχιστο. Οί άδελφές του άνήκουν στό Τένις και στό Γκόλφ και δέχονται τό διπλωματικό σωμα και τόν καλύτερο κόσμο. Τις ξέρεις αυτές τίς κατσίκες ;

— *Όχι, άποκρίθηκε ή *Ισμήνη, ούτε υπάρχει κανένας λόγος νά τίς γνωρίσω.

— Μέ εϋνοούν πολύ, συνέχισε ή Μάρθα, ίδίως ή μεγάλη μέ τή μητερή μύτη. Μ' αδών ηίμαστε όλο μέλι και γάλα και άγκαλιάσματα και φιλιά. *Η δεύτερη θέλει νά μου έπιβληθεί άφ' ύψηλου μέ τίς πνευματικές και ψυχικές της άρετές. Μού μιλά για τόν Προύστ, για τόν Πικασό, για τόν *Βλιος. Θά μέ γνωρίσει, λέει, μέ σπουδαίους διανοούμενους πού πηγαίνουνε σπίτι της για τό τσάι. *Εχει, λέει, έσωτερική ζωή, μέ πολύ καταπληκτική και παρεξηγημένη κατσικίστικη έσωτερική ζωή...

— Μάρθα, πρόφερε σιγανά ή *Ισμήνη, μή μ' αφήσεις !

*Η άλλη άνασηκώθηκε άνήσυχη.

— Μά δέ σκέφτηκα ποτέ μου νά σ' άφήσω, είπε.

— Θά μ' αφήσεις άν τόν πάρεις, συνέχισε ή *Ισμήνη. Τό ξέρω πώς θά μ' άφήσεις. Θά τού άνήκεις. Κι άν δέν έπηρεαστείς άπ' αυτόν, θά έπηρεαστείς άπό τό γάμο, θά δεσμευτείς, θά γίνεις άλλιώτικη. Θά μάς χωρίσει ό γάμος σου για πάντα. Δέ θά είναι ποτέ πιά σάν και πριν. Μά γιατί νά χωριστούμε άπό τώρα - τόσο νωρίς ;

*Η μοιραία σκηνή πλησίαζε. Τήν περιμένα και τή φοβότανε ή Μάρθα αυτή τή σκηνή δυό μήνες τώρα, άναβάλλοντας όλοένα τή μέρα πού θά έπαιρνε μιá άπόφαση. Καταλάβαινε ότι, προτού έξηγηθεί όριστικά μέ τόν ύποψήφιο άντρα της, θά είχει νά άντιμετωπίσει τή φίλη της. Και δέν ήξερε, δέν μπορούσε καθόλου νά προβλέψει πού θά έβγαίνει αυτή ή συναισθηματική κρίση. Δέν ήξερε πιά κ' ή ίδια τί άκριδώς ήθελε άπό όλα αυτά.

— Μάρθα, άγάπη μου...

*Η *Ισμήνη πλησίασε έλαφρότατη και όνειρεμένη. Κάθισε στό ντιβάνι όπου κάιονταν ή φίλη της και τής πήρε τά δυό χέρια. *Η Μάρθα αισθάνθηκε ένα γλυκό ρίγος νά περνά σ' όλόκληρο τό σωμα της κ' ένα άνάμικτο συναίσθημα άνησυχίας, άμηχανίας και χάρας νά τήν πλημμυρά. Στις κρίσιμες στιγμές τής φιλίας τους αυτή ήταν ή πιό αδύνατη, ή πιό άβουλη, ή πιό ύποταξημένη. Δέ θά τό πίστευε κανείς βλέποντας τή ζωντάνια της και τήν περηφάνια της μορφής της, μά έτσι ήτανε. *Ισως γιατί αυτή ήτανε ή πιό γήινη, ή πιό πρα-

γματική. 'Η άλλη, στίς στιγμές αυτές, είχε, θαρρείς, κάτι τὸ υπερφυσικό. Ἦτανε σάν ἓνα τελώνιο, σὰ μιὰ νεράιδα, σὰ μιὰ μυστική ἐκπόρευση τῶν ἀνθισμένων κήπων, τῶν θρυμῶν καὶ τῆς γαλάζιας νύχτας, σὰ μιὰ ὄπτασία παραμυθιοῦ, φευγαλέα, ἀκατανόητη καὶ ἀκαταμάχητη.

— Δὲ θέλω νὰ μ' ἀφήσεις, ψιθύρισε ἡ Ἰσμήνη. Δὲ θέλω. Τί θὰ γίνω ἂν μ' ἀφήσεις ; Δὲν ἔχω κανέναν ἄλλο στὸν κόσμο — τὸ ξέρεις. Τί θὰ γίνω χωρίς ἐσένα ;

'Η νεράιδα χαμογελοῦσε κ' ἔκλαιγε γλυκῶς, χωρίς λυγμούς. Ἐκλαιγε, θαρρείς, ἀπὸ εὐτυχία. Ἡ Μάρθα ἐνωθε ξανά τὴ μαγγανέα πὸ ἀναδινότανε ἀπὸ τὴ μορφὴ τῆς Ἰσμήνης νὰ τὴν κυριεύει σ' ὅλη τὴν ψυχή. Ἦτανε μιὰ κρυφὴ καὶ ἀνείπωτη γοητεία πὸ κανεὶς ἄλλος δὲν τὴν εἶχε δοκιμάσει, μιὰ δύναμη μαγικὴ πὸ ἐνεργοῦσε μονάχα ἀπάνω τῆς, μακριὰ ἀπὸ ὅλον τὸν ἄλλο κόσμο. Κανεὶς δὲν ἤξερε τὸ βάθος καὶ τὴ σημασία τῆς ἀλλιώτικης αὐτῆς φιλίας μὲ τὰ μάγια καὶ μὲ τὰ κρυμμένα πάθη. Ἦξεραν οἱ κήποι τῆς Κηφισιάς, τὰ νερά πὸν κελαϊδοῦν τὴ νύχτα μὲς στίς ροδοδάφνες, οἱ σκοτεινοὶ θρόμοι μὲ τίς λεῦκες καὶ μὲ τὰ πλατάνια καὶ τὰ κοντινὰ δάση πὸν πᾶνε πρὸς τὸ Τατόι καὶ πρὸς τὴν Πεντέλη. Ἦξερε ἡ γῆ τῆς Ἀττικῆς, ἡ γῆ τῶν ἐρωτευμένων καθεῖν, τῶν νυμφῶν καὶ τῶν σατύρων, ἡ κωφὴ γῆ μὲ τίς μυθικὲς νύχτες. Δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ ξέρει ἄλλος κανεὶς. Ἡ Μάρθα αἰσθάνθηκε πὸς ἡ μαγγανέα τὴν εἶχε κατακτήσει τόσο κρυφά, τόσο ἀποκλειστικά, τόσο ἔντονα, πὸν δὲ θὰ μπορούσε ποτὲ πιά νὰ-ἔρασει καὶ νὰ λυτρωθεῖ...

Μαζὶ μὲ τὴν Ἰσμήνη εἶχε ζήσει τίς πιὸ ὁμορφες καὶ πιὸ πλούσιες ὥρες τῆς ζωῆς τῆς. Μαζὶ, μιὰ μέρα, εἶχαν ἀνακαλύψει τὴν ποίηση, εἶχαν αἰσθανθεῖ τὴ μυστικὴ χάρη τῶν ἀρμονικῶν συλλαβῶν, εἶχαν ἀφήσει τὴ φαντασία τους νὰ λιχνίζεται, μεθυσμένη καὶ εὐτυχισμένη, στοὺς ρυθμοὺς τοῦ μαγικοῦ παιχνιδιοῦ. Εἶχανε διαβάσει ἀμέτρητα ποιήματα σ' ὅλες τίς γλώσσες πὸν ἤξεραν καὶ τὰ εἶχαν ἀπαγγελεῖ ἡ μιὰ στὴν ἄλλη, κρυφά, μὲ τρεμάμενη φωνή. Μαζὶ εἶχανε ἀγαπήσει τοὺς νέους ποιητὲς τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοὺς ὄραλους ἐφήβους μὲ τὰ ἄρρωστα βλέματα καὶ μὲ τὰ λαμπρὰ μέτωπα πὸν εἶχε σημαδέψει ἡ δόξα. Μαζὶ, ἀθόρμητα, εἶχανε θυιστεῖ κ' εἶχανε ξεχαστεῖ μὲ τίς ἐδορμάδες

μὲς σὲ μακρόσυρτα καὶ ἀργὰ μυθιστορήματα, εἶχανε ἀφεθεῖ ἡδονικά στὸ ἀτελεύτητο κύλισμά τους, στὴν πικρὴ γοητεία πὸν ἀναδίνανε ὅταν ἐνωθε κανεὶς νὰ ἐκφορᾶται μὲς ἀπὸ τὸ πλήθος τῶν σελιδῶν τους, ὁ αἰώνιος ρυθμὸς τῆς ροῆς τοῦ καιροῦ. Μαζὶ εἶχανε ἀγαπήσει τὴ μουσικὴ καὶ τὴ ζωγραφικὴ, εἶχανε ἐκμυστηρευθεῖ ἡ μιὰ στὴν ἄλλη τίς καλλιτεχνικὲς συγκινήσεις τους καὶ τίς προτιμήσεις τους χωρὶς κἂν νὰ μιλοῦν. μὲ μιὰ ματιά, μ' ἓνα σφίξιμο τοῦ χεριοῦ. Εἶχανε φτάσει σ' ἓνα τέτιο σημεῖο ἐπικοινωνίας πὸν δὲν ἦτανε πιά ἀνάγκη νὰ λένε πολλὰ γιὰ τὰ ὀδυσῶδη ζητήματα. Τὰ ὀδυσῶδη, τὰ σημαντικὰ πράγματα ἦτανε κοινὰ καὶ στίς δυὸ καὶ ὑπονοούμενα. Συνήθως ἔφτανε νὰ κοιταχτοῦνε στὰ μάτια γιὰ νὰ καταλάβει ἀμέσως ἡ κάθε μιὰ ποιoὺς κόσμους ἐσήκωνε ἡ τέχνη στὴν ψυχὴ τῆς ἄλλης, ἔφτανε νὰ προφέρουν μισὴ φράση γιὰ νὰ συνεννοηθοῦνε ἐντελῶς. Μαζὶ λειτουργοῦσαν οἱ διαισθήσεις τους, ἀνεπτυγμένες ταυτόχρονα, μὲ τὴν ἴδια ἐμπειρία ζωῆς καὶ τέχνης, καὶ καλλιεργημένες ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μαζὶ φτερούγιζαν καὶ τὰ ὄνειρά τους γιὰ τὸ μέλλον.

Τὸ πιὸ μεγάλο καὶ πιὸ πολυτίμο ὄνειρό τους τὸ εἶχανε συλλάβει ὅταν θὰ ἦτανε δεκαεφτά ἢ δεκαοχτῶ χρονῶ : νὰ φύγουνε μαζὶ οἱ δύο τους μὲ τὴν πρόφαση τῶν ἀνωτέρω σπουδῶν καὶ νὰ πᾶνε νὰ ζήσουνε ἓνα διάστημα ἀπόλυτα ἐλεύθερες σὲ μιὰ ἀπὸ τίς μεγάλες πρωτεύουσες τῆς Εὐρώπης. Εἶχανε καταστρώσει σιγά-σιγά ὅλες τίς λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς ὀνειρεμένης ζωῆς. Θὰ εἶχανε μιὰ κἀμαρα οἱ δύο τους, μιὰ εὐρύχωρη, φωτωκικὴ καὶ πολὺ γραφικὴ κἀμαρα στὴ σοφίτα ἐνὸς ψηλοῦ καὶ παλαιικοῦ ξενοδοχείου, σὲ μιὰ συνοικία φοιτητῶν καὶ καλλιτεχνῶν. Στὰ παράθυρα τὰ χελιδόνια θὰ ἔφταναν φωλιές. Στὴν ὑπαίθρια ἀλγὴ τοῦ ξενοδοχείου θὰ ἔπαιζε κάθε βράδι ἓνα ὄργανετο. Οἱ φοιτητὲς θὰ συζητοῦσαν μεγαλόφωνα ἀπὸ τὰ παράθυρα γιὰ τὰ πιὸ σπουδαῖα ζητήματα τῆς σκέψης, γιὰ τὸν ἰδεαλισμὸ καὶ τὸν ὀλισμὸ καὶ γιὰ ἄλλα παρόμοια θέματα, θὰ μάλωνανε, θὰ βριζόντανε καὶ στὸ τέλος θὰ ἰμιγανε καὶ θὰ τραγουδοῦσανε ὅλοι μαζὶ. Θὰ θγαίνανε στὸ δρόμο μὲ τίς φιληνάδες τους νὰ πᾶνε νὰ διασκεδάσουνε καὶ θὰ φωνάζανε καὶ τίς δυὸ κοπέλλες τῆς σοφίτας νὰ σμίξουνε κι αὐτὲς μὲ τὴν παρέα. Κ' οἱ δυὸ

κοπέλες θά πηγαίνανε μὲ τοὺς φοιτη-
τὲς καὶ θά ἦτανε σωστὴ διαδῆλωση τῆς
χαρᾶς στοὺς δρόμους τῆς μεγάλης πο-
λιτείας, καὶ θά γελούσανε, θά τραγου-
δοῦσανε καὶ θά χορεύανε ὡς τὸ πρωί.
Θά δούλευαν ὁμως σοβαρὰ καὶ γιὰ τὴ
μόρφωσή τους. Θά πήγαιναν στὸ Πανε-
πιστήμιο, στὶς διαλέξεις, στὸ θέατρο, στὰ
μουσεῖα, στὶς ἐκθέσεις, στὶς συναυλίες,
θά διάβαζαν πολὺ ὅ τι τραβοῦσε ἡ καρ-
διά τους, ὅ τι νόμιζαν πῶς μπορούσε νὰ
τίς ὠφελήσει, θά προσπαθοῦσαν νὰ πά-
ρουν ἀπὸ τὴ μεγάλη πολιτεία ὅσο τὸ
δυνατὸ περισσότερη παιδεία, περισσότε-
ρες καλλιτεχνικὲς συγκινήσεις, περισ-
σότερο ἀνθρωπισμό. Καὶ ὅταν θά κου-
ραζόντανε ἀπὸ τὴν ἐργασία καὶ ἀπὸ τὴ
διασκέδαση, θά κλεινότανε στὴ μεγά-
λῃ γραφικῇ κάμαρα, θά ἐκλειναν καὶ
τὰ βιβλία καὶ θά περνοῦσαν τίς ὥρες
τους κοιτάζοντας ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, γο-
ητευμένες ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη κ' οἱ δυο
μαζὶ ἀπὸ τὴν κοινὴ ἐλευθερία τους. Κι
αὐτὸ θά ἦταν ἡ εὐτυχία.

Μὰ ὕστερα ἦρθε ἡ κρίση καὶ μα-
ταιώθηκαν τὰ ταξίδια. Κ' οἱ γονεῖς δὲν
ἦταν καθόλου πρόθυμοι νὰ τὰ ἐνισχύ-
σουν ὅλα αὐτὰ. Καὶ τώρα ἦρθε καὶ
ὁ κ. Καραμπέτσας καὶ ἤθελε νὰ παν-
τρευτεῖ.

Ὡστε τελείωσαν ὅλα αὐτὰ, ἔσθη-
σαν, πᾶνε;

Ὅχι βέβαια! Χίλιες φορὲς ὄχι!
Ὅχι, γιὰ ὄνομα τοῦ θεοῦ!

Ἡ Μάρθα σηκώθηκε ἀπ' τὸ ντιβά-
νι, φλογερή, ἀγέρωχῃ, σκληρῇ. Εἶχε
ὄρεξη νὰ ἀγωνιστεῖ, νὰ δείξει τὴ δύ-
ναμή της, νὰ κάνει κακό.

— Πῆρα τὴν ἀπόφασή μου, εἶπε.

Κ' ἐνῶ ἡ ἄλλη τὴν κοίταζε ἀκίνη-
τῃ μὲς ἀπὸ τὰ δάκρυά της, ἡ Μάρθα
πρόσθεσε ἄκοφτρα:

— Θά τὸν διώξω!

Ποιὸς ἦταν ὡστόσο αὐτὸς ὁ κ. Κα-
ραμπέτσας ποὺ προκαλοῦσε τέτιες ἀνα-
στατώσεις;

Ἦταν ἕνας σοβαρὸς κύριος, στὴν
ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του, κάπου ἀνάμεσα
στὰ τριάντα καὶ στὰ σαράντα. Ἦταν
μέτριος στὸ μπόι καὶ τετράγωνος στοὺς
ὤμους, μ' ἕνα κεφάλι κάπως μεγαλο-
φτιαγμένο καὶ μ' ἕνα μέτωπο δυσανά-
λογα μικρό. Ἦτανε μελαγχρὸς, μὲ πυ-
κνὰ κατάμυρα μαλλιά ποὺ πλίσιαζαν
πολὺ τὰ φρύδια του. Εἶχε κ' ἕνα μαῦ-
ρο κλουσουρεμένο μουστακάκι. Εἶχε

δέρμα πολὺ σκληρὸ κ' ἔμοιαζε πάντα
λιγάκι ἀξούριστος, μολοντί τὸν τελευ-
ταῖο καιρὸ, ἐξαιτίας τοῦ κοριτσιοῦ, ξου-
ριζότανε συχνὰ, δυο φορὲς τὴ μέρα.

Ἦτανε πάντα καλοντυμένος καὶ
φρεσκοσιδερωμένος. Ἴδρωνε ὁμως ἀκα-
τάπαυστα, ὅ τι καιρὸ κι ἂν ἔκανε, καὶ
σκούπιζε τὸν ἰδρῶτα του μὲ μεταξωτὰ
μαντίλια ποὺ μύριζαν κολώνια. Τὸ χει-
ρότερο εἶναι πῶς Ἴδρωναν καὶ τὰ χέ-
ρια του, κι αὐτὸ ἐνοχλοῦσε μερικὸς
ἀνθρώπους ποὺ τὰ προσέχουν κατὰ τέ-
τια καὶ ἀποφεύγανε νὰ κάνουν χειρα-
φία μαζί του. Ἦτανε μὴχανικός κ' εἶ-
χε καλὲς δουλειές. Εἶχε σπουδάσει στὴ
Γερμανία ἀρκετὰ χρόνια, εἶχε διαβά-
σει καὶ βιβλία στοχασμοῦ καὶ μιλοῦσε
πότε-πότε γιὰ τὸ Σπένγκλερ. Γιατὶ
θαύμαζε εἰδικὰ τὸ Σπένγκλερ κι ὄχι
κανέναν ἄλλον κι ὁ ἴδιος δὲν ἤξερε.
Ἔτσι τοῦ ἦρθε μιὰ μέρα καὶ τοῦ ἔγι-
νε συνήθεια.

Δὲν ἦτανε βέβαια καλλιτέχνης, οὔ-
τε ποιητής, οὔτε τίποτα παρόμοιο, οὔ-
τε καταλάβαινε καὶ τίποτα ἀπὸ τέ-
χνης καὶ λογοτεχνία. Πήγαινε καμιὰ
φορὰ στὶς ἐκθέσεις ζωγραφικῆς καὶ
στὶς συναυλίες, γιὰ λόγους κοινωνικῆς
ἐμφάνισης, καὶ παρεξηγοῦσε τὰ πάντα.
Ἐπαινοῦσε τὰ χειρότερα πράγματα καὶ
καταδίκιαζε τὰ καλύτερα. Ἐκανε μά-
λιστα καὶ καθγάδες γιὰ τὰ ζητήματα
αὐτὰ κι ὅταν τὰ ἔφερνε σκούρα πάρε-
πεμπε στὸ Σπένγκλερ. Δὲν ἦτανε βέ-
βαια οὔτε ἀληθινὸς ἀνθρώπος τῆς δρά-
σης, ἀπὸ κείνους ποὺ γεννιοῦνται γιὰ
νὰ χαράξουν δρόμους στὴν πολιτικὴ,
κοινωνικὴ καὶ οικονομικὴ δημιουργία
καὶ γιὰ νὰ διοικοῦν ἄλλους ἀνθρώπους.
Δὲν εἶχε ἀπάνω του καμιὰ λάμπη, οὔτε
τὴ λάμπη τοῦ πνεύματος, οὔτε τὴ λάμ-
ψη τῆς δυνάμεις, οὔτε τὴ λάμπη τῆς με-
γάλης ζωῆς καὶ τῶν ἐξαιρετικῶν ἔρω-
τικῶν ἐπιτυχιῶν. Δὲν εἶχε καμιὰ λε-
πτότητα, καμιὰ θαύτερη καλλιέργεια.
Δὲν ἦτανε κἀν, ὅπως λένε, ἕνας ἀνθρω-
πος ἐνδιαφέρον. Ἦταν ἀπλοῦστατα ἕ-
νας τσολιάς. Ἐνας τσομπάνης τῆς Ρού-
μελης, γεννημένος στὴν Ἀθήνα, ἀνα-
θραμένος μὲς σ' ἕνα περιβάλλον εὐπορο-
καὶ καθὼς πρέπει καὶ σπουδασμένος
στὴ Γερμανία. Ἦταν ἕνας τσολιάς ἐπι-
στήμονας καὶ κοσμικός.

Ἦτανε βαρὸς, ἀδέξιος, περιαιτολό-
γος, ἐγωιστῆς καὶ πεισματατῆρης. Ἐ-
παινοῦστανε συχνὰ γιὰ τίς σπουδὲς του
καὶ γιὰ τίς δουλειές του. Εἶχε γνῶμες

οριστικές και αδιάλλαχτες για όλα τα πολιτικά και ήθικα ζητήματα. "Υψωνε τή φωνή και έλεγε σε τόνο προσταγής: «'Εγώ φρονώ τούτο. 'Εγώ πιστεύω έκείνο!» "Όταν κανείς διαφωνούσε μαζί του, κοκλίνιζε και θύμωνε. Προσπαθούσε βέβαια να τό κρύψει γιατί ήτανε άνθρωπος με καλή άνατροφή, μά φαινότανε πώς θύμωνε. "Ήταν άμαθέστατος και πολύ περίφανος για τήν άμάθειά του, πού τή νόμιζε σοφία έπειδή είχε κάνει άνωτερες σπουδές. Νόμιζε έπίσης πώς είχε μεγάλη πείρα τής πραγματικότητας έπειδή πήγαινε στον κόσμο κ' είχε άποκτήσει και μερικές έρωμένες από κείνες πού μπορεί να άποκτά ό καθένας. Είχε μάλιστα τό πάθος τής πραγματικότητας και μίσος θανάσιμο για τούς άθρόπους πού γράφουν βιβλία φαντασίας και κυρίως γι' αυτούς πού γράφουν ποιήματα χωρίς ρίμες και χωρίς μέτρο. Γενικά ή λογοτεχνία τόν ένοχλούσε, αλλά τά ποιήματα αυτά πού δέν είχανε ρίμες και μέτρα μπορούσαν να τόν κάνουν να άρρωστήσει. Με τέτια πράματα παθαίνότανε κ' έμοιαζε πάντα δυσαρεστημένος.

"Έλεγε πώς τά κορίτσια δέν πρέπει να διαβάσουν πολύ. Μιλούσε πολύ για τά κορίτσια και διατύπωνε πολλές άπαγορεύσεις αυτό τού είδους σχετικά με τήν κοριτσίστικη ζωή. Τά κορίτσια δέν πρέπει τούτο. Τά κορίτσια δέν πρέπει έκείνο. Τί έπρεπε λοιπόν να κάνουν τά κορίτσια ; "Έπρεπε (αυτό δέν τό έλεγε, μά έδινανε αυτόματα, σαν ένα λογικό συμπέρασμα, από τούς συλλογισμούς του) έπρεπε να παντρευονται ανθρώπους σαν τόν κ. Καραμπέτσα και να φροντίζουν να τούς κάνουν ευτυχισμένους με τόν τρόπο πού αυτοί καταλαβαίνουν τήν ένδυσχία.

Τελοςπάντων ό κ. Καραμπέτσας ήταν ένας άντρας. Τίποτα λιγότερο και τίποτα περισσότερο : ένας κοινός, κοινότατος, μεριότατος, άσήμαντος άντρας, στερεός στά πόδια του, γερός στό κορμί του, ντόμπρος, θεληματικός και μεγάλος δουλευτής. Κατά πίσια πιθανότητα, άν τού λάχαινε ποτέ να άντικρύσει τόν κίνδυνο, θά ήτανε γενναίος, ίσως μάλιστα και ήρωικός. "Ήταν ένας από κείνους τούς άμέτερητους και άνόνημους άντρες, τούς πεζούς, στενοκέφαλους, άνιάρους, ένυνεϊδητους και άκατάβλητους, πού άποτελούν τή βάση

κάθε κοινωνίας από τότε πού υπάρχει ό κόσμος και πού θά εξακολουθήσουν, άσφαλώς, να κρατούν τήν ίδια θέση και στις κοινωνίες τού μέλλοντος. Και τούτο έντελώς ανεξάρτητα από κάθε άξιολογική κρίση και κάθε δεοντολογία.

Τή μέρα όμως έκείνη, τήν ιστορική μέρα τής ζωής του, πού έμελλε να πάρει τήν τελική άπάντηση τής Μάρθας Δαμαντοπούλου, ό κ. Καραμπέτσας είχε μεγάλο τράκ. Είχε κοιμηθεί άσκημα τή νύχτα. Είχε δουλέψει άσκημα στό γραφείο του. Είχε παραμελήσει έπιγούσας ύποθέσεις, κ' είχε μαλώσει χωρίς σοβαρή αίτία τούς εοηθούς του και τις δακτυλογράφες. Δέν είχε όρεξη, για φαί ούτε για πολιτικές συζητήσεις. "Ήτανε έλλοσυρός και άφαιρεμένος και ίδρωνε περισσότερο από συνήθος. "Ή αλήθεια είναι πώς ήτανε Αύγουστος μήνας, καλοκαίρι τής 'Αθήνας με τά όλα του.

"Έφτασε στήν Κηφισιά στήν ώρα του άκριθός. Φορούσε μια πολύ έλαφριά μαδιά φορεσιά, μεταξωτό πουκάμισο κ' ένα κόκκινο γαρύφαλο στήν κομποτρυπα. "Ήτανε πιό κομψός και πιό συγκληνμένος από πάντα. Σκούπισε καλά - καλά τό μέτωπό του με τό μαντίλι του προτού διαβεί τήν πόρτα τού κήπου, μά ώσπου να κάνει δέκα βήματα τό μέτωπό του έσταζε ξανά. Τό πήρε άπόφαση. «Δέν μπορεί να γίνει άλλώς, είπε μέσα του. "Ή θά με πάρει με όλο τόν ιδρώτα μου ή δέ θά με πάρει καθόλου. "Άς κρίνει και άς άποφασίσει». "Ήταν πτοημένος, καρτερικός, ύποταγμένος κιόλας στήν άπόφαση τής είμαρμένης.

"Ή Μάρθα τόν δέχτηκε στόν κήπο όλομόναχη. "Ή ύπηρεσία είχε διαταγή να μη δεχτεί κανέναν άλλον.

Κάθισαν σε δυό ψάθινες καρέκλες, σε μια άπόμερη γωνιά, πού τήν προφύλατταν τέσσερα ψηλά και πυκνά ριζόδεντρα, φυτεμένα με τέτιον τρόπο ώστε να σχηματίζουν ένα φυσικό κίσκι. "Ό κ. Καραμπέτσας είχε προετοιμάσει τά λόγια του. Πρώτα-πρώτα μια γενική είσαγωγή στό θέμα, κ' ύστερα μερικές σύντομες άναπτύξεις τών ειδικών ζητημάτων : όμορφιά τής Μάρθας, τελειότητα τού χαρακτήρα της και τής άνατροφής της, βεβαιότητα για τή συζυγική της ένδυσχία, χαρές τής τεκνοποίησης και τής οικογενειακής ζωής.

[Τό τέλος στο έρχόμενο]

τὸ Χρονικὸ τοῦ Μηνός

Ἄν ὅτι λέγεται πνευματικὴ ζωὴ ἐνὸς τόπου δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἄφροισμα κειμένων καὶ ὀνομάτων, ἓνα ἀφηρημένο σχῆμα, ἢ τοῦτος ὁ ἄλλοπρόσαλλος καὶ ἀδιανόητος κυκεώνας δημοσιευμάτων, εἰδήσεων, γεγονότων, ποῦ τροφοδοτεῖ κάθε μέρα τὶς λογοτεχνικὰς στήλες τῶν ἐντύπων, παρὰ εἶναι ἓνα σύνθεμα, ἓνα πλάσμα, ἓνα πρόσωπο, μὲ δική του φυσιογνωμία, τότε θὰ πρέπει, πάνω σ' αὐτὸ τὸ πρόσωπο, τὸ καθολικὸ, τὸ ὑπερκειμένο ὄλων, νὰ ζεῖται καὶ νὰ διαλάμπει, σὲ ἀλλεπάλληλες στιγμὲς ἀποκαλυπτικῶν ἐκφράσεων, τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου «πάσα ἀρετὴ καὶ πάσα καλοσύνη».

Κ' ἔτσι, βέβαια, πρέπει νά ναι: νὰ ὑπάρχει αὐτὸ τὸ πρόσωπο τῆς καθολικῆς εὐγένειας καὶ ὑπεροχῆς. Κ' ἡ ἔκφρασή του νά ναι ὅτι λαμπρότερο καὶ ἀνθρωπινότερο τῆς ἀτομικῆς καὶ ὀμαδικῆς ψυχῆς.

Ἐπὶ αὐτῆς ἐδῶ, λοιπόν, πνευματικῆς ζωῆς; Ὑπάρχει ἐκεῖνὴ ἢ γόνιμὴ αἰσθησιμὴ ψυχικῆς κοινότητος, ἐκεῖνος ὁ ζεστός καὶ οἰκτεῖος τόνος καθολικῆς εὐδοκίας, ἐκεῖνὴ ἢ πλατυτέρα φυσιογνωμία πάνω στοῦ ὄλοιο τῆς ζωῆς μας; Ποῦ τὴ χτίσαμε, μὲ τί ὕλικό, «τῶν ἰδεῶν τὴν πόλη» μας κ' εἶν' ἀφαντῆ; Ἡ μήπως δὲ χτίσαμε ποτὲ κατὰ τέτοιο καὶ ἡγεῖται παρὰ τοῦ ἀφαιρέματός του;

Θυμηθῆτε τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους. Λάμπει ἐκεῖ καὶ καταυγάζει γιὰ τελευταία φορὰ τοὺς χώρους τοῦ ἀρχαίου κόσμου μὲ πολὺφωφὴν καὶ ἄρμονικὴν πνευματικὴν κοινότητα, φτιαγμένην, ὀρμισμένην. Μπαινοβγαίνουν πρόσωπα, τοιρινὰ καὶ ἄλλοτινὰ, νεαρά καὶ γηραλέα καὶ πεθαμένα, περιβεβλημένα τὴν αἴγλη τῆς Ἄγορᾶς καὶ τῆς μεγάλης πράξεως, ἢ ἀνακαλούμενα ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ μοναχικοῦ στοχασμοῦ τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν Ἱερατειῶν, ντυμένα τὴν ἀχλὺ τοῦ ἐξαΐσιου μύθου - μπαινοβγαίνουν πρόσωπα, ζωντανὰ ἢ ὀσιωμένα, θεωθέντα ἢ καταισχυθέντα ἀπὸ τὶς περιστάσεις καὶ τὶς τύχες τῆς Πολιτείας, γιὰ νὰ προβάλλουν τὴ θέσιν τους, γιὰ νὰ ἐπικρίνουν, νὰ ἐπικριθοῦν, ν' ἀναιρέσουν, ν' ἀναιρεθῶν, ὅμως, τὸ

καθένα τους κρατεῖ μιὰ λάμψη ἰδανικῆς μορφῆς καὶ διαθέτει μιὰ γνήσια εὐδοκία πρὸς ὅλες τὶς ἀντιθέσεις, γιὰτὶ γνωρίζει πόσο ἐξίσου γνήσιες κ' ἐξίσου λαμπρές, ἐξίσου ἐμπνευσμένες καὶ ἀληθινές εἶναι οἱ ἀντιθέσεις. Κι ὅλος ὁ κόσμος ἐκεῖνος κινεῖται συγκροτημένος, ἄρμουςμένος, ὀργανικός· συνιστᾷ ἐν τέλει ἓνα πρόσωπο - τὸ ἴδιο ἐκεῖνο, τὸ τόσο ὀριστικὰ ἀποτυπωμένο, μὲ ἀγαθότητα προαίρεση γιὰ ὅλα, στ' ἀγάλματα τῶν ἀρχαίων θεῶν, στὶς στέρες ἀναλογίαις τῶν ναῶν, στὶς καλοζυγιασμένες καὶ ἰσόροπες δυνάμεις τῆς Πολιτείας. Εἶν' ἡ ἀκμὴ κ' ἡ ὀριμότητα μιᾶς φυλῆς, κερδισμένη μ' αἶμα καὶ μόχθο πολὺ κερδισμένη ὅμως διεσσεῖ. Ἐμεῖς, μὲ τόσο αἶμα, μὲ τόσο μόχθο ὡς τώρα, δὲν τὴν ἔχουμε κερδίσει τὴν ὀριμότητα αὐτὴ, δὲν τόχουμε πλάσει τὸ πνευματικὸ μας πρόσωπο ποθενά: μήτε στ' ἀγάλματα τῶν σκυθρωπῶν θεῶν μας, μήτε στὶς ἀντιθέσεις μας, μήτε στοὺς ναοὺς τῶν πιστεῶν μας, μήτε στὶς ἀνισόροπες πολιτεῖες μας. Εἴμαστε, γιὰ τὴν ὄρα, μιὰ χαμένη ἐποχὴ, δίχως ἔκφραση πνευματικῆς. Δὲν εἶν' ἄρμουςμένες οἱ ἀντιθέσεις μας· δὲν εἶναι κὰν ἀντιθέσεις· εἶναι ἀπλῆς ἀντιδικίες, ὡμὲς ἰδιοτελείας. Ἴσως, γιὰτὶ τὸ βάθος μας, καὶ στὶς πνευματικότερες· ἀκόμα ἐκδηλώσεις μας, δὲν εἶναι γνήσια πνευματικὰ. Αἰσθησιακὰ, ναί. Συγκινησιακὰ, ναί. Ἐμπαιθές, ναί. Πνευματικὸ, ὅμως, ὄχι. Γιὰτὶ εἶναι ἀνέργαστο ἀπὸ πλοῦσια παιδεῖα καὶ ἀνόργωτο ἀπὸ πλοῦσια ζωὴ καὶ περισεύουσα ἐμπειρία.

Κ' εἶναι τόση ἡ ἔλλειψη γησιότητος, τόση ἡ ἀντιπνευματικότης, ποῦ καὶ ὅταν ὑπάρξει μιὰ ὀλόγυμνη ἀρετὴ, μιὰ μοναχικὴ ἀρετὴ, δὲν πορεῖ νὰ βγεῖ νὰ βαδίσει στοὺς δρόμους τῆς ἀπόσωψης ζωῆς μας: εἶναι παρὰταιρη, «ἀπροσγεῖωτη», «ἀφελής»· εἶναι «κοιτῆ» «ποῦ πάει μὲ τὸ σταυρό», εἶναι «ἀνόητη» «ποῦ δὲν ἀνοίγει τὰ μάτια της νὰ δεῖ μὲ τί σάλτα πετυχαίνουν οἱ ἔξυπνοι, οἱ σήμερινοί, οἱ καπάτσοι ὅτι ζητοῦν» - εἶν' «ἐπικίνδυνη» καὶ τὴν προσηλακίζουν, τὴ λασπώνουν, τὴν περιχαράκωνουν, νὰ μὴν ἀγγίξει κανέναν ἄλλον στοῦ

διάβα της καὶ τὸν «μολύνει» αὐτόν!

Γι' αὐτὸ εἶν' ἀντιπνευματικὴ ἡ ζωὴ μας: γιατί ὄχι μόνο δὲν ἔχει συγκροτημένο ἕνα πρόσωπο, μιὰ ὑπερκειμένη ὅλων φυσιογνωμία, παρὰ ὡστε κἀν γιὰ τὸ μοναχικὸ, τό, κατ' ἐξάίρεσιν ἔστω, πνευματικὸ κ' ἐνάρετο ἄτομο, δὲ διατηρεῖ ἕναν ἐλάχιστο καθαρὸ χῶρο, νάβρει αὐτὸ νὰ σταθεῖ καὶ νὰ ριζώσει, ἀληθινὰ σεβαστὸ καὶ ὠφέλιμο στοὺς γύρω του, κὶ ὄχι περιγελοῦμενο ἀδιάκοπα ὡς «ἀπροσγείωτο» καὶ «περίπου ἡλίθιο ἢ παρανοϊκὸ» γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν πνευματικότητά του.

Ὅμως, γιατί; Ἐνας τόπος φτωχὸς εἶναι τόπος πλατύς. Διψαίει τόσο γιὰ τὰ εὐγενέστερα τῆς ζωῆς, πού ὑπάρχει χῶρος γιὰ ὅλους τοὺς ἐνάρετους. Ἐνας τόπος φτωχὸς δὲν ἔχει ἄλλη πύλη παραδείσου, παρὰ ἐκείνη τὴν πύλη τῆ στενῆς, τῆς πρωχίας του, πού ἐπιβάλλει μόνο οἱ πράγματι ἄξιοι νὰ περνοῦν. Κ' ἔτσι, στῶν ἰδεῶν τὴν πόλη, μόνο οἱ πράγματι ἄξιοι νὰ πολιτογραφοῦνται. Πρὸς τί λοιπὸν ἡ ἀμάχη; Γιατί ὅλη αὐτὴ ἡ εὐθιξία, μόλις ἀκουστεῖ φωνὴ κρίσεως; Οἱ πράγματι ἄξιοι, οἱ δικαιοματικά καὶ νόμιμα πολιτογραφημένοι στῶν ἰδεῶν τὴν πόλη, τί ἔχουν ποτὲ νὰ φοβηθοῦν; Πρὸς τί ὅλη αὐτὴ ἡ συσπείρωση, ἡ περιχαράκωση, οἱ γιάλινοι πύργοι;

Οἱ ἀληθινὰ ἄξιοι ποτὲ δὲν εἶναι βέβαιοι γιὰ τὴν ποιότητα τῶν ἔργων τους: εἶναι ὅμως βαθύτατα πεπεισμένοι γιὰ τὴν ποιότητα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς προθέσεώς τους. Ὁ καθέννας γνωρίζει πολὺ καλά, γνωρίζει ἄσφαλτα, πόσο ἀκριβῶς βαραίνει - μὴν κρυβόμαστε! Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀληθινὰ ἄξιοι δὲν ἔχουν ποτὲ τὸ δέος τῆς κρίσεως. Ἔχουν, ἴσα-ἴσα, τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν ἀγάπη τῆς κρίσεως τῶν πράξεων καὶ τῶν ἔργων τους. Γιατί ξέρονται αὐτοὶ πόσο ἀλόγητη εἶναι ἡ ποιότητα τῆς ἀρετῆς τους, ἀλλὰ καὶ πόσο δύσκολη ἡ ποιότητα τῶν ἔργων.

Σὲ μᾶς ἐδῶ συμβαίνουν ἀκόμη τ' ἀντίθετα: ἔχουν τὸ δέος τῆς κρίσεως ὅλοι, καὶ ἰδιαιτέρα οἱ «φθασμένοι». Ἄκριβῶς γιατί δὲν εἶναι, κατὰ βάθος, διόλου πεπεισμένοι πὼς κατέχουν πράγματι ἐκείνη τὴν ποιότητα τῆς ἀρετῆς τοῦ δικαιοματικά καὶ νόμιμα πολιτογραφημένου στῶν ἰδεῶν

τὴν πόλη. Ἀμφιβάλλουν οἱ ἴδιοι πολὺ γιὰ τὸ γενικὸ τους βάρος - ἐφ' ᾧ καὶ δὲν ἀνέχονται ν' ἀμφιβάλλουν οἱ ἄλλοι, οὔτε κατ' ἐλάχιστον, γιὰ τὸ εἰδικὸ βάρος ὅλων τῶν ἔργων τους, καὶ ἰδιαιτέρα ἐκείνων πού εἶναι τὰ πλέον ἀμφισβητήσιμα. Ἐντούτοις, οἱ ἐνάρετα κρίνοντες βρίσκονται διαρκῶς ἀναγκασμένοι ν' ἀναγνωρίζουν μὲν, πού καὶ πού, κάποια ποιότητα σὲ κάποια ἔργα—μολονότι κὶ αὐτὴ συμβαίνει κάποτε νὰ μὴν ἀνήκει στὰ πρόσωπα, ἀλλὰ νὰ ὀφείλεται στὰ βιώματα καὶ στοὺς πλουσιοπάροχους καιροὺς—ἀδυνατοῦν ὅμως, τὸ συχνότερο, μ' ὅλη τὴν καλὴ τους διάθεση, ν' ἀνακαλύψουν ἐκείνη τὴν ποιότητα ἀρετῆς καὶ τὴν ἀληθινὴ πνευματικότητα μέσα σὲ τὸσους καὶ τὸσους «φθασμένους», μὲ ἀναμφισβήτητα πολλὲς «καλὲς σελίδες» στὸ ἐνεργητικὸ τους.

Ἄλλ' οἱ «καλὲς σελίδες» δὲν ἀρκοῦν. Καὶ δὲν εἶναι τὰ κείμενα πού συνιστοῦν τὴν ὑπαρξὴ πνευματικῆς ζωῆς σ' ἕναν τόπο. Αὐτὰ μποροῦν νὰ ὑπάρχουν, κὶ ὅμως, καθαυτὸ πνευματικὴ ζωὴ νὰ μὴν ἀνθεῖ. Ἡ, νὰ μὴ φανερωθῶνται ἀκόμη, νὰ ετοίμαζονται μονάχα, κὶ ἀληθινὴ πνευματικὴ ζωὴ νὰ θάλλει. Κ' εἶν' αὐτὴ—ὄχι πρωτίστως τὰ κείμενα—πού ἐνδιαφέρει ὅσους παλεύουν γιὰ τὸ ἀνέβασμα καὶ τὸ φτέρωμα τῆς ὅλης ζωῆς.

Δὲν ἀπομένει, λοιπὸν, παρὰ νὰ ἐκτελεῖ κανεὶς, δίχως ἀπορία καὶ δισταγμὸ, τοῦτο τὸ παράξενο ἔργο μέσα στὸ χῶρο τῆς παραπνευματικῆς—καὶ συχνότατα: ἀντιπνευματικῆς—ζωῆς μας: νὰ ἀνακαλύπτει καὶ ν' ἀποτιμᾷ τὸ βάρος κάποιων σελίδων, κάποιων κειμένων, καὶ ν' ἀναζητᾷ συνάμα τὰ πρόσωπα, τὰ γενικῶς βαρύνοντα, μὴ συγχωρώντας διόλου στὰ δῆθεν «υπάρχοντα» καὶ δῆθεν «βαρύνοντα» αὐτὸ ἀκριβῶς: τ' ὅτι μὲ πράξεις καὶ στάσεις ποικίλες μᾶς πείθουν κάθε στιγμὴ πὼς δὲν καταφέρουν ἀκόμη νὰ σταθοῦν ἐνῶ πρόσωπα βάρους καὶ ἀρετῆς, ἐνῶ ὅλα τὰ ἀπαιτοῦσαν καὶ βοηθοῦσαν σ' αὐτὸ.

Νὰ γιατί δὲν πρέπει ν' ἀποροῦν οἱ φίλοι μὲ κάποιες «παραξενιές» τῆς στήλης αὐτῆς, πού πολλὰς φορὲς διαστέλλει πρόσωπα ἀπὸ ἔργα, ἔργα ἀπὸ ιδέες, ἀνθρώπους ἀπὸ παρατάξεις καὶ ἄλλα παρόμοια, ἀδιαφοροῦσα πάντο-

τε γιὰ κάθε «πολιτικὴ» ἀπέναντι ὁποιοῦνδὴποτε.

Η γενεὰ τοῦ '40 — ὅπως, ὄχι δίχως σημασία, ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζεται ὀλόκληρη ἢ μεταπολεμικὴ γενεά, κατ' ἀντιδιαστολή, χρονικὴ μὲν ἄλλ' οὐσιαστικώτατη, πρὸς τὴ μεσοπολεμικὴ «τοῦ '30» — καιρὸς εἶναι πιά νὰ λάβει συνείδηση τῆς πνευματικῆς της αὐτοτέλειας, ἂν θέλει πράγματι νὰ ὑπάρξει, ἐνεργὰ κ' ἐπάξια τῶν γεγονότων καὶ τῶν ριζικώτατων ἀναμοχλεύσεων πού τῆς ἔλαχαν νὰ ζήσει, νὰ ἐμπειρωθεῖ, νὰ ξεπεράσει. Τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἀνωριμότητος πρὸ πολλοῦ δὲν εὐσταθεῖ πιά — ἂν δὲν ἦταν ἀνεκδὸν σαθρὸ, ἀσταθὲς καὶ ὑποβολιμαῖο ἀπὸ τοὺς ἐν ἀμύνη παλαιότερους — καὶ δὲν δικαιολογεῖ διόλου τὴ συνέχιση τῶν ἐξευτελιστικῶν καὶ ἄγονων σχέσεων ὑποτελείας τῆς στοὺς λογιῆς-λογιῆς «φθασμένων» καὶ ὀριστικὰ ἀποκουφωμένων. Τὰ γνωστά κηρύγματα καὶ οἱ ἐξορκισμοὶ τῶν διαφόρων porte-parole, περὶ τῆς ἀνάγκης «διατηρήσεως ἐπαφῆς» τῶν νεώτερων πρὸς τὴν παρὰδοση, στεροῦνται βάσεως καὶ νοήματος, ἀφοῦ ἡ ἀληθινὴ παράδοσις, ἂν εἶναι γνήσια καὶ περιεκτικὴ ποιότητος καὶ οὐσίας, ζεῖ ἀπὸ μόνη της, σὰ γόνιμη πυρηνικὴ ἀταβολὴ μέσα σ' ὄλους τοὺς ἐπιγόνους, δίχως τὴ βοήθειαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν — τὴν πάντοτε ὑποπτη βοήθειαν καὶ παρακέλευση — κανενός. Ἄλλωστε, παράδοσις λέγοντας, ἔννοοῦμε τί; Μήπως τὴν ἀρνητικὴν παρουσίαν γύρω μας ἐκείνων πού κι ὅταν ἦσαν «νέοι» ὑπῆρχαν τόσο ἀρνητικά, καὶ στεῖρα, κ' ἔξω ἀπὸ κάθε παράδοσις ἢ ἀντιπαράδοσις, ὅσο καὶ σήμερα, πού γέρασαν κίολας; Καὶ πῶς, ἂν δὲν τοὺς ἔπρεπε — καὶ δὲν εἶχαν — κανενός εἶδους ὑπόληψη μῆτε ὅταν βρισκόνταν στὴν υποθετικῆς τῆς «ἀκμῆς», τοὺς πρέπει τώρα, σὲ τέτια ἐπαίσχυντα καὶ θλιβερὰ γερατιά, σεβασμὸς κ' ἐκτίμησις; Ὅχι δά! Ἐπειδὴ θὰ μᾶς ποῦν «ἀσεβεῖς»; Μὰ ὅπωςδὴποτε κάτι θάβρουν νὰ μᾶς ποῦν. Οἱ περισσότεροὶ μάλιστα, δὲ θὰ καταφέρουν κὰν νὰ πρωτοτυπήσουν καὶ θὰ μᾶς ποῦν, ἀπλοῦστατα, «ἀσεβεῖς» καὶ πάλι, ὅπως ἀπὸ αἰῶνων ὅλοι οἱ γερασμένοι καὶ κοῦφοι ὅλους τοὺς νέους; ὅλοι οἱ νεκροὶ

τοὺς ζωντανούς. Κ' ἔπειτα, συνέχιση τῆς ζωντανῆς παράδοσης, διόλου δὲ σημαίνει ἐνασχόληση μὲ τὰ παλαιὰ πρόσωπα, τὰ περιφερόμενα ἀκόμη ἀνάμεσα μὲς σὰν περιδιαβάζουσες νεκροφόρες — ἢ, τὸ ἀκόμη χειρότερο: δουλόφρονη ὑποταγὴ, καὶ ξεσκόνισμα, καὶ λιβάνισμα τῶν ἀραχλῶν αὐτῶν ζωντανόνεκρων, μήπως καὶ μᾶς χερῖσιν τὴν ὑψηλὴ «ἀναγνώριση» κ' ἐπιείκεια τοὺς!.. Τί λέτε! Ἄλλὰ καὶ πού βρίσκεστε!.. Παράδοσις, ἔωσα κ' ἐνεργός, ὑπάρχει καὶ δρᾷ στὸ κέντρο τῆς καρδιάς καὶ τῆς συνείδησης τῶν νεωτέρων. Ὅμως, «τὶ τὸ κοινὸν μεταξὺ ὑμῶν καὶ τῆς Ἑκάθης»; Παράδοσις, ντόπια καὶ ξένη — λατινικὴ, ἀγγλοσαξωνικὴ, γερμανικὴ, ρωσικὴ, σκανδιναυικὴ — μεγάλῃ καὶ τρανῇ! Μὰ αὐτὴ δὰ μᾶς ἐπλάσε τέτιους — ὄχι ἔσεις! Χρειάζεται ἀπόδειξις; Κοιτάξετε, λοιπόν, τὴν κίνηση τῶν ἐκδόσεων τῆς εἰκοσαετίας καὶ τὴν ἀπορφφήσιν στὰ χρόνια τὰ δικά μας ὄλων τῶν ἐκδόσεων τῆς τεσσαρακονταετίας! Τί ποσοστὸ ἀντιπροσωπεύετε σεῖς, οἱ δῆθεν «φθασμένοι» μας, οἱ σημερνοὶ ζωντανόνεκροὶ τῆς φιλολογικῆς ἀγορᾶς μας, μὲρὸς στοὺς σωρούς τῶν «κλασικῶν» τῆς λογοτεχνίας μας, καὶ τῶν μεταφράσεων, καὶ τῶν ξένων βιβλίων, πού καταναλώθηκαν; Ἔνα 2, ἔνα 3% τὸ πολὺ!

Ἄλλὰ ὁ λόγος σήμερα εἶναι εἰδικὰ γιὰ τοὺς νεώτερους, γιὰ τούτη τὴ «γενεὰ τοῦ '40», πού ὡς τὴν ὥρα δὲν ἔχει ξυπνήσει σὰ γενιά, νὰ πάρει τὴ θέση πού τῆς πρέπει. Ὅμως σφίγγει ὁ καιρὸς, κ' οἱ ἀναβολές, οἱ ὑπεκφυγές, οἱ δειλίες παραγίναν, καὶ κοντεύουν νὰ διαβρώσουν ὀριστικὰ, ν' ἀποδιαλύσουν τὴν πῶ πλοῦσιαν σὲ ζωικὴ κλήρα καὶ πνευματικὸ χρέος γενεὰ τοῦ τόπου. Ὁ ὑπογραφόμενος ἀνῆκει σ' αὐτὴν καὶ καλεῖ τοὺς χρονικά καὶ ψυχικά ὀμηλικούς νὰ παραμερίσουν, ὅσο ἀκόμα μένει καιρὸς, τίς μικρότητες καὶ τοὺς δισταγμούς, τίς δουλοφροσύνας καὶ τοὺς συμβιβασμούς μὲ τοὺς παραγωγμένους, καὶ νὰ λάβουν ὑψηλὴ συνείδηση γενεᾶς, δημιουργώντας τὸ καθολικὸ ἐκείνο πρόσωπο ἀρετῆς καὶ ὑπεροχῆς μᾶς ἀληθινῆς πνευματικῆς ζωῆς σ' αὐτὸν τὸν τόπο.

Ἐδῶ ὑπῆρξε ἓνα χάσμα, μιά καιριώτατη τομῆ ζωῆς καὶ συνείδησης;

πού προσδιόρισε ξεκομμένα καὶ ριζικά τὴ γενιά τούτη. Στὸ χώρο τῶν γεγονότων: ὁ 2ος παγκόσμιος πόλεμος, μ' ὅλα τὰ ἐπακόλουθά του: τὴ Σκλαβιά, τὴν Ἀντίσταση, τὴν «Ἀπελευθέρωση», τὸν Ἐμφύλιο, τὴν Ἀγωνία γιὰ τὸ αὐριο. Στὸ χώρο τῶν βιωμάτων: Ἡ φρίκη, ὁ θάνατος, ἡ ὠμὴ στέρευση τῆς ἐλευθερίας, ὁ ξεριζωμός, ἡ ἀποδιάλυση—ψυχολογική, πνευματική, κοινωνική, πολιτική, οικονομική, παντοία—τὸ σάρωμα ὅλων τῶν «ἀξιών», ἡ προδοσία ὅλων τῶν «ιδεῶν», τὸ κενό, τὸ αἰσθημα τῆς καθολικῆς ἀνασφάλειας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπολύτρωσης ἐπιτέλους ἀπὸ τόσες δεσμευτικές «ἀποσκευές» καὶ πατερίτσες.

Γιὰ πρώτη φορά, ὕστερα ἀπὸ 120 χρόνια «ἐλευθέρου ἐθνικοῦ βίου», ἔζησε μιὰ γενιά τοῦ τόπου αὐτοῦ τὴν ἀπροσχημάτιστη σκλαβιά! Γιὰ πρώτη φορά, ὕστερα ἀπὸ 120 χρόνια σχετικῆς «αἰγυρίας» ἀντίκρισε μιὰ γενιά τὸ θάνατο καταπρόσωπο. Γιὰ πρώτη φορά, ὕστερα ἀπὸ 120 χρόνια, τὸν ξεριζωμό, τὸ γκρέμισμα κάθε στηρίγματος, τὸ χάος. Γιὰ πρώτη φορά εἶδε μιὰ γενιά τοὺς πατέρες της καὶ τοὺς μεγαλύτερους ἀδελφούς της νὰ στέκουν ἀλαοί, ἀμήχανοι, νὰ ὀρθωδοῦν κιάλας, νὰ ὑποτάσσονται, νὰ κατεξευτελίζονται, καὶ νὰ βρονταίνει ὅλο τὸ χρέος γι' αὐτὸν τὸν ἕρμο τόπο στοὺς δικούς της ὤμους. Γιὰ πρώτη φορά, ὕστερα ἀπὸ 120 χρόνια, τέθηκε ὡμὰ ἓνα πρόβλημα Ἐλευθερίας καὶ ζήτησε ἀπόκριση ξεκάθαρα ἀπὸ μιὰ γενιά, μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀγάπη της ἀποφασιστικὰ ριγμένες στὴν πλάστιγγα. Γιὰ πρώτη φορά, ἤρθαν τὰ πράματα καὶ στάθηκαν ἀνάληγτα, πρόσσωπο μὲ πρόσωπο μὲρὸς μᾶς, καὶ χρειάστηκε νὰ ἐκμηδενιστοῦμε ἢ νὰ τὰ νικήσουμε. Γιὰ πρώτη φορά πνευματικὰ προβλήματα γεννήθηκαν ἀπ' τὰ ἴδια τὰ πράγματα κ' οἱ πνευματικῆς «θέσεις» ἔγιναν «ὀρίζουσες» καὶ δυνάμεις ζωῆς.

Ἐ, ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶναι λίγα. Ἀρκοῦν ὄχι μόνο γιὰ νὰ παραλλάξουν τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ γιὰ νὰ πλάσουν νέο εἶδος ἀνθρώπων, μὲ ψυχισμό καὶ νοστοροπία δικιά τους, μὲ πράξεις, ἔργα καὶ ἤθη καινούργια.

Ποῦ εἶναι, λοιπόν, τούτῃ ἡ «γενεὰ τοῦ '40»; Πῶς γίνεται, ὕστερα ἀπὸ τέττα εἰσβολὴ πραγμάτων—ὅπως

γράφαμε στὸ πρῶτο τεύχος—, ὕστερα ἀπὸ τέττα, θεμελιακὰ καὶ πρῶτα βιώματα, νὰ μὴν ἔχει ἀκόμα βρεῖ τὴν ἔκφρασή της, τὴ συνείδησή της τούτῃ ἡ γενιά—νὰ μὴν ἔχει ενεργὰ προσεβαιώσει τὴν ὑπαρξή της; Πῶς εἶναι δυνατό, νέοι τέττας ἐποχῆς, ὄχι ἄλλης, νὰ πορευόταν «μὲ τὸν κανόνα» τῶν ἀναξιώτερων ἀπ' τοὺς παποῦδες τους, τῶν δειλότερων ἀπ' τοὺς πατέρες τους, κολακεύοντας, ἐξευτελιζόμενοι, ἐκλιπαρώντας νὰ ὑπάρξουν «κατ' ἀνοχὴ» καὶ «κατ' ἐπιείκειαν» τῶν ὀλιγόνυχων «φθασμένων» μᾶς; («Φθασμένων» ποῦ, γιὰ τὸ θεό; Στὸ πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή μᾶς τέτρα τους;)

Ἄλλὰ ὄχι. Δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἡ εἰκόνα αὐτῆ. Ἡ «γενεὰ τοῦ '40» δὲν εἶν' οἱ προδότες της, τὰ περιτρίματά της, οἱ σκάρτοι της, ποῦ ψευτοεπανδρώνουν σήμερα τοὺς ἔσμούς τῶν ἀποκουφωμένων. Ἡ «γενεὰ τοῦ '40» ὑπάρχει ἀκμαία καὶ θὰ τὸ δείξει, πυρηνώνοντας σύντομα τὴ συνείδησή της, μορφώνοντας ἄρτι τὸ πρόσωπό της, συναγειρόντας τίς δυνάμεις της—δίδοντας τὴν ἔκφρασή της καὶ πλαστοουργώντας τὴν ἀληθινὴ πνευματικὴ φυσιογνωμία τοῦ τόπου αὐτοῦ.

Ἡ στήλη αὐτῆ διόλου δὲν «αἰσιοδοξεῖ». Εἶναι βέβαιη. Ἀδιάσειστα βέβαιη. Γιατὶ ἔχει, στὸ κάτω-κάτω, μιὰ πρώτη ἀπόδειξη: τὴ δικιά της κιάλας δυνατότητα καὶ παρουσία, διόλου περιθωριακὴ καὶ ἀμελητέα, παρά, ἴσα ἴσα, μὲ τόσο σοβαρὴ προσκύρωση ἀπ' τὰ πράγματα, μὲ τόσο ἀγάπη κ' ἐνεργὸ συμπαραστάση γύρω της, ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ βοηθήσει καὶ νὰ συντρέξει ἀποτελεσματικὰ στὴ μόρφωση αὐτῆς τῆς συνείδησης τῆς «γενιάς τοῦ '40» καὶ στὴν οὐσιαστικὴ προβολὴ τῆς μ' ἔργα ἀληθινῆς καὶ σημερινῆς ποιότητας.

Τοῦτο, ἄλλωστε, εἶναι καὶ τὸ ἐξάρχῃς κύριο σκοποῦμενο «τ. Ν.Ἐ.»: Ἡ προβολὴ τῆς «γενιάς τοῦ '40», ἀφ' ἑνός, κ' ἡ ἄσκηση τῆς κριτικῆς της, ἀφ' ἑτέρου, πάνω στὰ ἔργα καὶ τίς ἡμέρες τῶν παλαιότερων, παράλληλα μὲ τὴν ἀνθολογιακὴ διάσωση καὶ προσκύρωση κάθε γνήσιας καὶ ἀξιόλογης προσφοράς.

Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τί εἴμαστε καὶ τί κατέχουμε. Γιὰ νὰ ἐκφραστοῦμε καὶ ν' ἀποθησαυρίσουμε ὅ τι καλὸ μᾶς κληροδοτήθηκε. Γιὰ νὰ ὑπάρξουμε ἀ-

ληθινά, σὰ γνήσια πνευματικὴ γενεά, τέτιου καιροῦ καὶ τέτιου τόπου.

Η θαραλέα καὶ ἀποστοματικὴ ἀπόκριση τοῦ Μελαχρινοῦ στὰ ἐρωτήματα τοῦ διασκεδαστικότετου ἐκείνου. «Συνεδρίου τῶν Ποιητῶν» ποὺ ἔγινε στὸ Βέλγιο — φανταστήτε, ἀλήθεια, ποῦ θὰ κατανατῆσουμε ἂν κ' ἦ Ποίηση στίς μέρες μας... ὀργανωθεῖ πολιτικά, μὲ γραμματεῖς καὶ φαρμακείους, μ' ἐξουσίες καὶ μὲ σφραγίδες! — ἀξίζει ὁπωσδήποτε νὰ διασωθεῖ. Ἔνα ράπισμα ἄνευ ὁμοίου στὶς ἀντιπνευματικότητες τῆς ἐποχῆς μας, δοσμένο ἀπὸ γνήσιον ποιητὴ :

«Ἡ ἐνόητα τῆς Εὐρώπης, γιὰ τὴν ὅποια μιλάτε, καὶ περισσότερο ἐκείνη τοῦ Κόσμου, γιὰ τὴν ὅποια δὲ μιλάτε, δὲν ἔπαψε νὰ διασπᾶται κάθε μέρα καὶ νὰ τραυματίζεται ἀπὸ δυνάμεις πιὸ ἰσχυρῆς καὶ πιὸ θετικῆς ἀπ' τὴν Ποίηση. Σ' αὐτὲς τὶς δυνάμεις οἱ ποιητὲς ἐντάσσονται, θέλοντας καὶ μὴ. Ἐγὼ ὁμως προτιμῶ νάμαι κλεισμένος στὸν πύργο μου, ὄχι ἀπὸ ἀδιαφορία ἢ περιφρόνηση πρὸς τὴν ἐποχὴ μου, ποὺ τόσο μὲ πλήγωσε, ἀλλὰ γιὰτὶ πιστεύω, πὼς θγαίνοντας ἀπ' τὸ ἐρημητήριό μου στοὺς δρόμους καὶ τὶς πλατείες, θὰ χάσω τὴν ἐλευθερία μου, καὶ θὰ κατασπαραχθῶ ἀπὸ λύκος γνήσιας εὐρωπαϊκῆς ράτσας!»

Τὸ λεγόμενον ἔνα ἀκόμη μάθημα Ἐλευθερίας — μὲ τὸ ἔψιλον κεφαλαῖο — ἀπὸ τῆ μικρῆ τούτη γωνιά τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Καὶ μαζὶ, ἓνα διδαγμα γνησιότατου πνευματικοῦ ἤθους σὲ ὅσους ξεχνοῦν πὼς τὸ πνεῦμα τὸ ἀληθινὸ δὲν ὀργανώνεται ποτέ, μήτε σὲ ὑποπτα «Συνέδρια», μήτε σὲ πιὸ ὑποπτα «σκοπούμενα» κ' «ἐπιτάγματα» τῶν ἀνελεύθερων καιρῶν μας.

Νά, λοιπόν, ποῦ ὁ Ἀπόστολος Μελαχρινὸς ἀξίζει καὶ στὰ γερατιά του ὅσο καὶ στὰ νιάτα του, ἂν ὄχι γιὰ τὶς ἀσυχες παραλλαγὲς τῶν στίχων του, ὅμως, ἀσφαλῶς, γιὰ τὶς εὐτυχεῖς σιγμῆς τῆς ἀλύγιστης ἐλευθεροφροσύνης καὶ γνησιότητάς του.

Γιὰ νὰ μὴν πλήξουμε, ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἀνεκδιήγητὴ ἐκείνη «μελέτη» τοῦ κ. Ἀντ. Καραντρέα στὴ «Ν. Ἐ.» περὶ τῆς «μεγαλο-

σύνης τοῦ Παλαμᾶ», «ἀνώτερου», ντὲ καὶ καλὰ, κὶ ἀπ' τὸ Σολωμό, κὶ ἀπ' τὸν Κάλβο, κὶ ἀπ' τὸν Καβάφη, γιὰτὶ ὁ μὲν Σολωμὸς «δημιούργησε ἐρείπια» (!) καὶ στᾶθήκε «ἀσυνεπῆς πρὸς τὴν ἐπιταγὴ τῆς δημιουργίας» (!), «μειοενεκτῶν μπροστὰ στὸν Παλαμᾶ (!), ὅπως μειοενεκτοῦν καὶ οἱ ἄλλοι : Ὁ Κάλβος (!) μὲ τὶς εἴκοσι μονάχα (!) ὁμοιότητες (!) καὶ μονότροπες (!) ὠδὲς του, ὁ Σικελιανὸς» «μὲ τὸ λυρισμὸ του συντεθειμένο σὲ λιγιστὲς (!) πλαστικὲς μονάδες» «καὶ ὁ Καβάφης μὲ τὰ μικρὰ καὶ θραχτεῖς πνοῆς στιχογραφήματά του» (!) — ἐνῶ ὁ Παλαμᾶς πιά, ἔγραψε ποιήματα «πρόσβαρα» καὶ τόσο μακροσκελῆ ὥστε ὁ κ. Καραφωτιάς νὰ θεωρεῖ πὼς «γιὰ τὴν ὥρα, εἶναι τὰ πληρέστερα καὶ τὰ πιὸ συγκροτημένα ποιητικὰ μνημεῖα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας (!), ὕστερα ἀπὸ ... τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη (!) καὶ τὴν... Ἀττικὴν τραγωδία» (!) καὶ «μποροῦν ἄφοβα νὰ συγκριθοῦν μὲ ὁποιοδήποτε (!) ἀρχαῖο (!) ἢ νεώτερο ἀλλὰ παγκόσμιον ποιητικὸ πρότυπο» (!) (ὅπου... Πίνδαρος νὰ ποῦμε, καί... Ὁράτιος, καί... Dante, καί... Σαίξπηρ, καὶ ὅποιοι ἄλλοι «κορυφαῖοι» τῶν αἰώνων ἐκεῖ κοντὰ στέκει, διπλα διπλα μὲ τὸν Παλαμᾶ!..) — διασκεδαστικότερο εἶναι ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν... «ποίηση» τοῦ ἴδιου τοῦ κ. Καραντρέα! Νά, λ.χ. μὲ κείνη τὴν... «Ἀνάληψη τοῦ μηχανοδηγοῦ» του στοὺς οὐρανοὺς τοῦ ψευδελευθεροῦ στίχου, ποῦ τὴ δημοσίευσε ἢ «Ν. Ἐ.», πρωτοσέλιδι κίολας!

Τὴν ἀντιγράφουμε, λοιπόν, ἐπὶ λέξει, καταλογάδην ὁμως, καὶ προσφέρουμε ἓνα δεῖγμα τῆς ὡς γνησιότατο πεζοῦ. Ἀθλοθετοῦμε δὲ καὶ χροματικὴ ἀμοιβὴ σ' ὅποιον ἀνεύρει ἔστω καὶ ἴχνος ποιητικοῦ ρυθμοῦ, ἢ, ὁπωσδήποτε, ἄλλου κανενὸς ποιητικοῦ στοιχείου :

«Μέσα στὸ βράδι ποὺ ἀρχίζε, τὸ μαυρισμένο πρόσωπο τοῦ μηχανοδηγοῦ πρόβαλε ἄξαφνα ἀπ' τὸ παραθυράκι τῆς ἀτμομηχανῆς, τὴν ὥρα ποὺ ὁ συρμὸς, ἀφήνοντας τὸν ἀνοιχτὸν ἀγέρα, ζύγωνε στὸ μακρὸ καὶ ἀβγαλτο πιά τουνεῖλι. Τὰ μάτια του πυρὰ, σὰν ἀπὸ ἀρχαῖα δάκρυα, φέγγαν μὲ τὰ φανάρια, κ' ἔσφαχναν μὲ ἀγωνία τὰ σημάδια τῆς ὁμορφιάς τοῦ κοιμισμένου κόσμου : μιά ροδόδαφνη ἐδῶ, πιὸ πέρα μιά ἀγκαλιὰ λεῦκες μὲ κυπαρίσσια, ἓνα φράχτη μὲ βατόμουρα, μιά λιμνούλα, ἓνα παμπά-

λαιο ἄσπρο σπίτι, θαμένο στίς κλημα-
ταριές, καὶ μιὰ γυναίκα στὸ ξύλινο
μπαλκόνι, μὲ τὸ χέρι στὴν κεφαλή
της...» κλ. κλ.!

Ἄλλὰ εἶναι «ποίημα» αὐτό; Ὁχι
δά! Γιατί, βέβαια, ποίημα δὲν εἶναι
ὅτι δὲν κλείνει πέρα-πέρα τὶς τυπο-
γραφικὲς ἀράδες, παρὰ ὅτι, ὅπως κι ἂν
μεταγραφεῖ, παραμένει π ο ί η μ α,
μὲ ρυθμὸ δικό του, μὲ τόνο καὶ κλί-
μα κ' ἔκφραση ποιητικὴ! Δὲ δοκιμά-
ζει, ἂν θέλει, ὁ κ. Καραγκούννης νὰ
μεταγράψει σὲ πεζὸ τὸν «Ἐρωτικό
λόγο» τοῦ Σεφέρη, ἢ τὸν ἐξαίρετο «Ἐ-
κείνο «Νοτιά», ἢ τὸν ἔλεγειακὸ «Γυ-
ρισμὸ τοῦ ξενιτεμένου», ἢ τὸ «Ὅπου
καὶ νὰ ταξιδέψω...», ἢ τοῦ Ἐλύτη τὴν
«Πρελὴ ροδιά», τὴ «Μαρίνα τῶν βρά-
χων», τὸ ἔξοχο 7ο θοῦρο ἀπ' τὸ «Διό-
νυσος», ἢ ὅτι καλὸ καὶ γνήσια ποιητι-
κὸ τοῦ Βρεττάκου, τοῦ Ρίτσου, τοῦ
Ἄντωνιου; Νὰ δοῦμε, γίνεται; Ἡ
μήπως δὲ γίνεται, κ' οἱ στίχοι οἱ ἄ-
ληφτινοὶ διατηροῦν ζηλότυπα τὴν πρα-
γματικὴν ποιητικὴν ὑφή τους, τὸ ρυ-
θμὸ τους ἀνίκοτο καὶ τὸ κλίμα τους
ἀπαράλλαχτο;

Πῶς καὶ γιατί; Αὐτὸ τὸ ξέρει κά-
θε ποιητὴς καὶ τὸ νιώθει κάθε εὐαι-
σθητὸς ἄνθρωπος. Ὁ κ. Καραντρέας
ὅμως ποιητὴς δὲν εἶναι-παρὰ τοὺς
κάποιους κάποτε στίχους του. Λίγοι
στίχοι εἶναι δυνατοὶ στὸν καθέναν
ἴσως. Μὰ οἱ λίγοι συμπτωματικοὶ
στίχοι δὲν ἀναδεικνύουν τοὺς ποιητὲς.

Ἀντιθέτως δέ, ἢ «Ἀνάληψη», τοῦ
κ. Καραδηγοῦ, μὲ τὴν τετραγωνισμέ-
νη μάλιστα καὶ ἀφορητῶς *rationnelle*
σύνταξί της (προτάσεις παρενθετικές,
δευτερευούσες ὑποταξαγμένες, μετο-
χὰς αὐστηρὰ ἐξαρτημένες ἀπ' τὸ ρή-
μα τῆς κυρίας, καὶ λοιπὰ γνωρίσματα
τοῦ ἐγκεφαλικοῦ πεζοῦ λόγου), ἀπο-
δεικνύει τὸν γράψαντα μὲ προσόντα
ἴσως δοκιμογράφου—ἂν τὸ φροντίσει
—ὄχι ὅμως ποτὲ ποιητὴ!

Εὐχαρίστως δέ, ἂν ἔχει ἀντιρήσεις
ὁ κ. Καραβουρνᾶς, νὰ τὴν ἀναλύσου-
με τεχνολογικὰ τὴν «Ἀνάληψη» του
στὸ ἐπιόμενο, ἀποδεικνύοντες πῶς καὶ
γιατί, μὲ ὀπλισμὸ ἐκλογικεύουσας τὴν
ὀποια ἐμπνευση κατασκευαστικῆς δι-
ανοητικοῦ πεζοῦ λόγου, παραμένουν
φύσει ἀπροσπέλαστοι ὅλοι οἱ ποιητι-
κοὶ χώροι. Ἐνῶ ὁ γνήσιος ποιητὴς,
δίχως λογοκρατικὰς ἀποσκευές, μιὰ

σ τ ἄ σ η μόνον παίρνει, μιὰ εἰδικῆ
ψυχικὴ κ λ ί σ η, μιὰ φιλόστοργη τρυ-
φερὴ κ ἄ μ ψ η λαβαίνει πρὸς τὴν εὐ-
τυχισμένη του σιγῆ, καὶ δίνει τὸ
ποίημα τὸ ἀληθινὸ, τὸ ἐμπνευμένο!

Η λογοκρασία, προληπτικὴ ἢ ἐκ-
τῶν ὑστέρων, καὶ κάθε ἄλλος
κρατικὸς παρεμβατισμὸς στὰ
πνευματικά, ὡς δὴθεν «μέτρον ἀμύνης
τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας»,
σὲ χώρες ὅπου ὅλες οἱ ἐννοιες λίγο-
πολύ, ἀλλ' ἰδιαίτερος τῆς ἐλευθερίας
καὶ τῆς δημοκρατίας, νοσοῦν λόγῳ
χθαμαλότητος τοῦ γενικοῦ πολιτιστι-
κοῦ ἐπιπέδου καὶ γίνονται διαρκῶς
ἀντικείμενα καπηλείας καὶ προσή-
ματα δυναστείας ἀπὸ παμπληθῆ ὑπο-
κριτικὰ στίφη βιαστῶν κάθε κατεξου-
σιαστικῆς ἀπόχρωσης, ἀποτελεῖ πάν-
τοτε ὄπλο ἐπίθεσης καὶ ὄχι ἄμυνας,
τῶν ἀνελευθέρων καὶ ὄχι τῶν καλλι-
εργημένων, κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ
κατὰ τοῦ πνεύματος, κατὰ τοῦ προ-
σώπου καὶ κατὰ τοῦ λαοῦ. Σὲ χώρες
σάν τὸν τόπο αὐτό, ποὺ βροίσκεται
στὴν ἀνοδική του πορεία κ' εἶναι ἀ-
κόμα ὑπερβολικὰ γερὸς καὶ νέος, ὡ-
στε τὸ ἐλάχιστο ποσοστὸ τῶν ἐκφυ-
λων καὶ τῶν ἐπικίνδυνων μανιακῶν
νὰ μὴν ἀποτελεῖ πρὸς τὸ παρὸν ἐπαρ-
κὲς πρόσχημα ἐφαρμογῆς τῆς δυνα-
στευτικῆς θεωρίας περὶ «κοινωνικῆς
ἀμύνης», εἶναι προτιμότερα καὶ λι-
γότερο βλαπτικὰ τὰ κατὰ τῆς «ἀσυ-
δοσίας» καὶ τῆς «καταχρήσεως ἐλευ-
θερίας» ἀπὸ τὶς πολὺ πιὸ ἐπιζήμιες
ψευδελευθερόλογες αὐτὲς κατοχυρώ-
σεις τοῦ κατεξουσιαστικοῦ κρατικοῦ
παρεμβατισμοῦ.

Γι' αὐτό, τὰ φερέφωνα καὶ τὰ ὄρ-
γανα τῶν λογῆς-λογῆς δικτατορι-
σμῶν καὶ παρατάξεων, νὰ σωπάσουν.
Ἄλλὰ κ' ἢ ἐλευθερία, σήμερα μάλι-
στα, ν' αὐτοπροσπίξεται! Ν' αὐτο-
ελέγχεται καὶ ν' ἀμύνει «ἰδίᾳ φωτί-
σει» τὶς προϋποθέσεις καὶ τὸ κύρος
της, ὑψώνοντας διαρκῶς τὴν ποιότη-
τα καὶ τὴ συνείδηση εὐθύνης τῶν
λειτουργῶν της, ὥστε οἱ καιροφυλα-
κτοῦντες βιαστὲς νὰ στεροῦνται δι-
καίων προσχημάτων ἐναντίον της.

Ἄλλως, κανεὶς καὶ τίποτε δὲν τὴν
σώζει.

Ο θάνατος τοῦ Κνουτ Χάμσουν καὶ ἡ παραστάσις τῆς «Κυράς τῆς θάλασσης» τοῦ Ἴψεν ἔδωκε ἀφορμὴν σὲ διάφορους ν' ἀσκήσουν τὴν «ὑψηλὴν συγκατάβασίν τους» καὶ νὰ ἐκδηλώσουν τὸν... «οἰκτο τους» πρὸς τὸν «κακομοίρη» τὸν Ἴψεν, πού «δὲν εἶναι πιά τῆς μόδας», «ξεπερασμένος» αὐτὸς πρὸ καιροῦ, καὶ τὸν «ἀξιολύπητο» Χάμσουν, πού «εἶχε ἰδέες χιτλερικές καὶ καταδικάστηκε στὴν πατρίδα του ἐπὶ συνεργασίᾳ μὲ τοὺς κατακτητὲς»!.. Ἐνῶ, βλέπετε, οἱ τόσο οἰκτιρμονεῖς «θαυμαστὲς» μας τοῦ Χάμσουν — πού τῶν περισσότερων ἔχει πιαστῆι τὸ χέρι σ' ὅλην τὴν τῆ ζωὴ νὰ τὸν ἀντιγράψουν — στέκουν πολὺ πῶς μὲρὸς ἀπ' τὸν «ξεπερασμένο» Ἴψεν, καί, ἂν παριστάτο ἀνάγκη, θὰ ἐκδηλῶναν, ὅσο φανερά κι ὁ Χάμσουν, τὰ, ἐναντία αὐτοῖ, αἰσθηματὰ τους πρὸς τοὺς λογισ-λογῆς κατακτητὲς μας.

Ναί, οἱ γενναῖοι μας.

Δὲ σταματοῦν, καλύτερα; Ν' ἀφήσουν ἤσυχο τὸν ἰδιοτυπώτατο Χάμσουν καὶ τὸν πάντα ἀγέραςτο Ἴψεν — ἀλλὰ κι ὅλους τοὺς δημιουργοὺς γενικότερα, μηδὲ τοῦ Round ἐξαιρουμένου, πού τόσο ἐνόχλησε τελευταία τὴν διόλου «Ἐκλεκτικὴ» τῆς «Ἀλλαγῆς» — νάχουν ὅποιες «ιδέες» θέλουν, ἀκόμα καὶ «φασιστικὲς» — σήμερα αὐτὰ, πού ὅλες οἱ «ιδέες» γίνηκαν φασιστικὲς; — φτάνει νά ναι πράγματι δημιουργοί, πράγματι ποιητὲς;

Ναί, ἂς τοὺς κάνουν τὴ χάρη νὰ τοὺς ἐπιτρέψουν — νὰ εἶναι ὅ τι θέλουν, φροντίζοντας περισσότερο οἱ ἴδιοι νά ναι καλοὶ ἀναγνώστες — μόνο ἀναγνώστες, καὶ νὰ δοῦμε!

Ὅσο γιὰ μᾶς, ὅταν τὸ τεῦχος τοῦτο πιά θὰ κυκλοφορεῖ καὶ θάχομε λιγάκι ξανασάνει, θὰ ξαναδιαβάσομε, ἔτσι, in memoria, καλοθύμητα κομμάτια ἀπ' τὴν ποιητικώτατη ἐκείνη «Βικτώρια», καὶ τὸν «Πάνα», καὶ τὴν «Πείνα», πού ἐσφράγιαν ἀνεξίτηλα τὴς ἐφηβείας δύο εὐρωπαϊκῶν γενεῶν, κι ἀπὸ τὸν «Πέερ Γκύντ», καὶ τὴν «Ἐντα Γκάμπλερ» καὶ τὸν «Μπράντ», πού τὸ φλογερὸ του «Ἡ ὅλα ἡ τίποτε» θὰ διακρίνει πάντοτε τοὺς ἐναρθετοὺς καὶ τοὺς γνήσιους, ἀπ' τοὺς φιλισταίους καὶ τοὺς ἐφθαρμένους,

ὄλων τῶν καιρῶν κι ὄλων τῶν τόπων!

Καὶ θὰ στέλλομε χαιρετίσματα σ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους, μαζὶ μὲ τοὺς ἀναγνώστες μας, πού θ' ἀπολαμβάνουν ἐπίσης τὸ ἔξοχο ἐρωτικὸ ποίημα τοῦ «φασίστα» (!) Round στὴ σ. 276:

Καστανὸ χρυσόκλαθο χιτῶνα
ἔχεις τυλιγμένο τὸ κορμί σου
ὦ Ναθάτ-Ἰκαναία, δένδρον παρὰ πο-
[ταμόν.]

... Ἄσπροι σάν τ' ἀμύγδαλο οἱ ὦμοί σου...
... λευκὲς σὰ βότσαλα, οἱ θεραπεινίδες
[σου...]

«Σύγχυση, ἀκαταστασία καὶ ἀκαταληψία» σ' αὐτὴν τὴν ὀλοκάθαρη ποίησιν!

Μάλιστα, μάλιστα! Αὐτὸ ἀκριβῶς!

Δ εἴγματα εὐθύτητας καὶ παρρησίας δίδει πάντοτε ὁ φίλος κ.

Ἄγγελος Τερζάκης ὅταν «βρίσκεται σὲ φόρμα». Κι αὐτὸ ἐξηγεῖ πῶς ἔμεινε ὡς τώρα ζητημένος, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀψήφιστα προσφερόμενος σὲ ὅλους, σὲ ὁποιους, ὅπως τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι τῆς γενεᾶς του, πού κατάντησαν πιά ἐκδοτες γραφίδες τῆς χαρταγορᾶς. Ἄς τὸν ἀκούσομε, λοιπόν, γιὰ τὴν ἀληθινὰ τὸ ἀξίζει:

Τίτλος: «Ἐπιθῆμα ἥρωισμοῦ».
(«Βῆμα», 20-2-52, σ. 1-2).

Μεταξὺ ἄλλων τὰ ἐξῆς:

«Γιατὶ νὰ εἶμαστε τόσο πολὺ εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὸν αὐτὸ μας; Κακὸ σημάδι. Ἐνας λαὸς μὲ καταρακωμένο ἠθικὸ εἶναι βέβαια ἐξοφλημένος. Ἄλλὰ κ' ἕνας λαὸς πού ἔχει κάθε τόσο ξεσπάσματα ἀλόγιστης αὐταρέσκειας δὲ βρῆσκειται στὸ σωστὸ δρόμο. Ἀεροβατεῖ.

... Ὁ ἥρωισμὸς ἔγινε στὶς ἡμέρες μας φημοτὴρ. Κόματα τὸν διαφήμισαν, ἐκφωνητὲς πανηγυρικῶν λόγων τὸν διετυμπάνισαν, ἢ δημαγωγία τὸν ἐκμεταλλεύτηκε — ζοῦμε σὲ μιὰ διαρκῆ παράκρουση ἥρωισμοῦ.» Ἄλλὰ καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς σχετικῆς «ἥρωικῆς λογοτεχνίας» «δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι ἥρωες κανενὸς ἀπολύτως τύπου. Πῶς τὸ ξέρω; Τὸ μαντεῦμα μὲ βεβαιότητα, καὶ γιὰ ἕναν ἀπλούστατο λόγον: ὅτι ὁ ἥρωισμὸς εἶναι πάντοτε σερμνός. Δὲν δημηγορεῖ καὶ δὲν ἀπαγγέλλει. Ἐργὸ, βέβαια, τῶν ἄλλων νὰ τὸν ὑμνήσουν. Πῶς ὅμως; Ἐτσι τουλάχιστον ὥστε νὰ δείχνουν πῶς ἔχουν συ-

ναίσηση τῆς οὐσίας του, ποὺ εἶναι βα-
θιά, ὀδυνηρή. Ὅχι νὰ τὸν διαπομπεύουν!

Θυμᾶμαι τὸν ἀληθινότῳ ἐκείνον
καιρὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἀλθανίας: τὰ
ἐλληνικὰ νιάτα ἔκαναν ἕναν ἀπεγνω-
σμένο ἀγῶνα νὰ σκεπάσουν μὲ τὰ στή-
θια τους τὴν τιμὴ καὶ τὴν ὑπερφηάνεια
τῆς χώρας. Πολεμοῦσαν μῆνες καὶ μῆ-
νες, δίχως ἀλλαγὴ μονάδων, μ' ἀνεπαρ-
κῆ ὀπλισμό, δυσανάλογα πρὸς τὸν ἐχθρὸ
μέσα, δυσανάλογο ὄγκο, καὶ χωρὶς οὐ-
σιαστικὰ νὰ βλέπουν μπρῶστά τους φῶς.
Ὅλοι ἤξεραν πῶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ
βαστήξει ἀπεριόριστα. Καὶ πολεμοῦσαν.

Ἔπρεπε νὰ βλέπατε τὰ τμήματα τοῦ
πεζικοῦ—τοῦ μαρτυρικοῦ ἐλληνικοῦ πε-
ζικοῦ—ὅταν κατέβαιναν ἀπὸ τὰ Τεπε-
λένι. Ἦταν ἕνα ὄραμα ἐπαιλικό, ποὺ
μονάχα ἡ φαντασία ἐνός γεμάτου κο-
λασμένη μεγαλοφροῦα καλλιτέχνη θὰ
μποροῦσε, ἴσως, νὰ συλλάβει. Καὶ τότε,
ἐνῶ κάθε σπιθαμὴ γῆς κρατιόταν
μὲ τὰ νύχια καὶ μὲ τὰ δόντια, θρεχό-
ταν μ' ἰδρώτα κ' αἶμα, μέσα στὸ χιόνι
καὶ στὴ λάσπη... - τότε λέω, ἐρχότανε
στὸ μέτωπο, πακεταρισμένη ἀπὸ τὴν Ἀ-
θήνα, μιὰ φιλολογία σὲ κάθε λογῆς ἐν-
τυπα, ποὺ ἔλεγε περίπου ὅτι τὸν ἐχθρὸ
τὸν κυνηγοῦσαν οἱ φαντάροι μας μὲ κου-
ραμπιέδες. Καὶ δόστω θούρια, παραι-
νέσεις, θεκάριοι λόγοι ἀπὸ τὴν πλα-
τεῖα Συντάγματος. Οἱ ἀγαθοὶ αὐτοὶ ἀν-
θρωποὶ ποὺ τὰ ἔγραφαν, εἶχαν ἀσφαλῶς
τὴν πεποίτηση πῶς κάνουν θεάρεστο ἔρ-
γο. Πῶς ἐμψυχώνουν τὸ μαχητῆ, τοῦ
δεῖχνουν ὅτι νοερά τουλάχιστον—εἶναι
πάντα ὁ πιὸ ἀκίνδυνος τρόπος—βρίσκον-
ται διπλά του. Τοῦ ἔκαναν μάλιστα καὶ
ὑποδείξεις, σὲ ὕφος πολὺ λυρικό, πῶς
νὰ ἐκτελέσει καλύτερα τὸ χρέος του.
Θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ τοὺς εἶχα ἐκεῖ, γιὰ
νὰ ἰδοῦν τὴν ἐντύπωση στὸ πρόσωπο τοῦ
στρατιώτη. Θυμᾶμαι περιοδικὰ τέτια νὰ
τσαλακῶνονται μέσα στὴν ὀργισμένη
χούφτα, καὶ χεῖλῃ βασανισμένα νὰ μορ-
φάζουν μὲ ἀηθία καὶ ἀγανάκτηση. Ὡ
μακάρια ἀνοησία τῶν μετόπισθεν!..

Ἡ τακτικὴ αὐτὴ συνεχίστηκε. Ἐ-
γινε σύστημα, ἔγινε σύνθημα. Κατανα-
λώθηκε μὲ τὸ τσουβάλι τὸ «ὕλικό» τῆς
κατοχῆς, οἱ τουφέκισμοί, ἡ πείνα, ἡ
ὀρφάνια, τὸ πένθος, καταγράφηκε σὲ
συνταγές, ἀναμασῆθηκε, πιπλιστήκε,
χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ δρέπονται πρό-
χειρα δάκρυα ἀπὸ τοὺς χαροκαμένους
καὶ χάρτινες δάφνες γιὰ τὸς μεταπαρά-
τες. Πολιτικὲς παρατάξεις τὸ μεταχει-

ρίστηκαν γιὰ νὰ συναγείρουν τὰ ἐνερ-
γοῦμένα τους...

...Ὡ, γιατί νὰ μὴν ἔχουμε τὴ σε-
μνότητα, τὴν ὄρατα σεμνότητα, ν' ἀφή-
σουμε τοὺς ἐπερχομένους, ὅταν πιά ἔ-
μεῖς δὲν θὰ εἴμαστε ζωντανοί, νὰ ψά-
λουν τὰ κλέη μας; Νὰ μιλήσουμε κ' ἔ-
μεῖς! Καὶ βέβαια! Ἐχουμε ὄχι μόνο δι-
καίωμα, ἀλλὰ καὶ χρέος. Οἱ μεταγενέ-
στεροι θὰ μᾶς τὸ χρωστᾶνε χάρη ἂν
τοὺς ἀφήσουμε τὴ μαρτυρία μας. Ἀλ-
λὰ τὴ μαρτυρία μας μόνο. Ὅχι «φιλο-
λογία».

Τὶ καλὰ θὰ ἦταν ἂν ὁ καθένας μας,
ἢ τουλάχιστον ὁποῖος αἰσθάνεται τὴ σχε-
τικὴν ἀνάγκη, ἔπιανε κ' ἔγραφε πεζά,
πιστά, τὴν προσωπικὴ του κατάθεση, ὅ
τι εἶδε καὶ ὅ τι ἔζησε, ὅσοδῆποτε μικρὸς
στ' ἀνάστημα καὶ ἂν εἶναι, σ' ὁποιοδῆ-
ποτε τομέα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ἂν
μόχθησε. Νὰ πηγές αὐθεντικές, πολυτι-
μες γιὰ τοὺς ἀδριανούς. Ἀλλὰ ὄχι, γιὰ
τ' ὄνομα τοῦ θεοῦ, αὐτοὶ οἱ διθροναβοὶ,
τὰ ἐγκώμια, οἱ παιάνες! Ἀδριο, μιὰ μέ-
ρα, θὰ κάνουν ἐντύπωση κομμικῆ. Κάτι
περισσότερο: Γ'ελοία. Θὰ εἶναι ὅπως ἔ-
νας ἀνδριάντας ποὺ τὸν ἔστησε κανεὶς
στὸν ἑαυτὸ του ὅταν ἦταν ἀκόμα ζων-
τανός...»

Κήρυγμα προσεγείωσης γενναῖο. Κι
ὅταν σκεφθεῖς κανεὶς ὅτι μᾶς ἐπνίξαν
οἱ ἀνδριάντες τῶν ζωντανῶν...

Νά, λοιπόν, ποὺ «ἡ ἀυτονομία τῆς
πνευματικῆς μας ζωῆς», καθὼς μᾶς θέ-
λει ὁ κ. Π. Χάρης («Ν. Ἐ.» 15-3-52,
σ. 352α), δὲ στηλιτεύει μονάχα ὁ τι
καταμολεύει τὸ λίγο παστρικό χωρὸ
ποὺ μᾶς ἀπόμεινε, παρὰ καὶ μὲ τυρ-
ρηνικὴ σάλπιγγα πληροφορεῖ γιὰ ὅ τι
τὸ ἀγνὸ καὶ ἀξιο βλέπει τὸ φῶς καὶ
στὶς στήλες τῶν καθημερινῶν ἐφημε-
ρίδων ἀκόμη.

Τὰ γαυγίσματα τοῦ μηνὸς αὐ-
τοῦ, κάπως ἄψυχα. ΕἶΝΑΙ ὁ
πιασμένος κ. Δ. Σκιαχτόπουλος,
ποὺ τοῦ ἔγινε ὄρος Μπογοκομόλετς καὶ
διπλασίασε τὸ λουστράρισμα τῶν πα-
πουτσιῶν τοῦ κ. Π. Χ. καὶ ἀπὸ τίς στή-
λες πιά τῶν ἐφημερίδων, ἀποχωτόντας
σοβαρότατη ὑπόσταση ἐπιστολογρά-
φου.—ΕἶΝΑΙ ὁ κ. Ν. Παμπαλιόπου-
λος, ποὺ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ του ἄ-
σχολία μὲ ὅ τι παλιό, καὶ ἀπὸ ὑπο-
χρέωση ἄλλαστε πρὸς τὸ ἐπαγγυμὸ του,
στέκει ὅλος εὐλάβεια καὶ κατάνυξη

Τί λέν οί ἄλλοι γιά τὰ ἴδια ζητήματα

«...Μιά αίσθητή συμμετοχή τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινού, μιὰ συνεργασία περιοδικοῦ καί ἀναγνώστη, θά ἔδινε στό περιοδικό μιὰ καλύτερη θέση μέσα στή συνείδηση ὄλων, γιατί θά τὸ ἐνίωθαν πιό κοντά τους, σάν κάτι ὀλίτελα δικό τους. Ἐκτός δηλαδή ἀπὸ τὴ συνηθισμένη στήλη τῆς ἀλληλογραφίας, θ' ἀξίζε τὸν κόπο ν' ἀφιερῶνατε μία ἢ δύο σελίδες γιά ἐπιστολές ἀναγνωστών. Ἔτσι, καί ἡ ἐπαφή θά γινόταν στενότερη, καί σεῖς θά σφιγμομετρούσατε τίς λογιῆς-λογιῆς ἀντιδράσεις, θά ἦταν δὲ ἴσως δυνατὸ νὰ προβληθοῦν καί θέματα ἀξία γιά συζήτηση γενικότερη, ὅπου θά λάβαινε μέρος εὐύτερος κύκλος ἀνθρώπων...»

Τάδε ἔφη ἡ φιλιότης κ. Ἐφη Μπαστιά, σὲ γράμμα τῆς ἀπὸ τῆ Νέα Ὑόρκη. Καί συμβαίνει νὰ βροῖσκουμε ὀρθότατα ὅσα ἔφη. Γι' αὐτὸ καί ἡ στήλη τούτη -Ζηρὸς ξεινίου.

Κάτι σάπιο ὑπῆρχε στό βασίλειο τῆς Δανίας...», ἀποφαίνεται μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἄμλετ ἡ ἴδια κ. Μπαστιά, «πού εἶχε προχωρήσει βαθιὰ κ' εἶχε ἐπηρεάσει τὴν πνευματικὴ παραγωγή τοῦ τόπου μας». Ἄλλ' αἰσιοδοξεῖ ὁ φίλος κ. Σαράντος Παυλέας, γιατί «πρώτη φορά στίς ἡμέρες μας ὑφάνεται μὲ «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» μιὰ θαρραλέα φωνή. Κι αὐτὴ θά θάψει τοὺς νεκροὺς πού καμώνονται

μπαρὸς στίς πενηντάτομες γεροντοφυλλάδες.—ΕἶΝΑΙ ὁ ἀποσυνάγωγος τῶν Κατηγορητικῶν Σχολείων καί ἰσχνότερος τῶν «Ἰσχνῶν ἀγέλαδων» του κ. Ντίνος Ἐβραϊόπουλος, πού, μὲ κάποιον ἄλλο κινῶνιστον ἰσοκράτη, σπασμοδεῖ καί ἀπολοφύρεται γιά τὸ πάθημα τοῦ πρωτοψάλτη του.—ΕἶΝΑΙ ἐπίσης ὁ πολὺς κ. Μαλάνος, πού «γυρεύων ὁ ταλαίπωρος νὰ μβαλωθεῖ» ἔσπευσε ἀμέσως νὰ δώσει «ἐξηγήσεις», καί «στὸν Ζαβίνα» καί «στὸν ἀντίπαλο του τὸν Γρυπὸ», καί στὸν ἀντίπαλο καί τῶν δυοῶν «τὸν Ἰγκανό»! Μπάς κ' ἔμεινε κανεὶς;—ΕἶΝΑΙ, τέλος, ὁ κ. Ν. Μπουχλόγγρος, πού μᾶς υπέβαλε αἴτηση μετονομασίας του εἰς Σαχλαμπούχλαν. Θά ἔξετασθεῖ. Ρ—

γιά ζωντανοί. Δόξα σοι ὁ θεός! Ἐνας ἄνεμος ὑγείας πνέει πιὰ στὰ Γράμματά μας, πού κόντευαν νὰ γίνουν μιὰ λίμνη μὲ κίτρινες ἀναθυμιάσεις.» Ἄλλὰ—συνιστᾷ ὁ παλαίμαχος κ. Ὅμηρος Μπεκῆς—«προσέξτε νὰ μὴν πάρετε μαζί σας κανένα, μὰ κανένα «ἀπὸ πάντων ἰσχνῶν ὀρνέων κατὰ γένος, καί ἀπὸ πάντων τῶν κηρῶν κατὰ γένος, καί ἀπὸ πάντων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ γένος αὐτῶν». (Ἔτσι—ἄς μὴν ἀνησυχεῖ ὁ καλὸς μας φίλος. Κανέναν Ὁσαποδῶ μαζί μας—ξορκισμένοι νάν' ὄλοι τους, μὲ τὸν ἀπῆγανο!..)

Σύμφωνος κι ὁ κ. Γιωργῆς Κότσιρας: «Ὅσο γιά μαχητικότητα; Ἄλλο τίποτα. Ψωστή, ἄλλωστε, καί περποῦμενη... Καί τοῦτο, γιά νὰ μποῦν μερικά πράγματα στή θέση τους, ὅπως τοὺς ἀξίζει, καί παστρικά—παστρικά, μὰ καί γιά τὴν πνευματικὴ προκοπὴ αὐτοῦ τοῦ δύστουχου τόπου.»

Τὰ ἴδια κι ὁ κ. Ἀντώνης Ζαχαρόπουλος, πού βροῖσκει πὼς «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» «εἶναι ὁ τι ἀκριθῶς περιμύναμε: Ἐνα ὄργανο μάχης, ἕνα περιοδικὸ πού ἀσφαλῶς θάκανε πολλοὺς γνωστοὺς μανδραρίνους τῶν Γραμμάτων νὰ κάθονται σ' ἀναμένα κάρβουνα.»

Ἐὸ πνευματικὸ θάρρος—γράφει ὁ κ. Κρίτων Ἀθανασοῦλης—«θάχει τίς ἀνάλογες συνδέσεις στή λογοτεχνία μας», γιατί «ὅσοι παρακολουθοῦν τ' ἄλλα λογοτεχνικά περιοδικὰ ἔχουν πιὰ πεισθεῖ γιά τὸ πνεῦμα τῆς χαριτολογίας πού ἀναδίνεται ἀπὸ τὴν ὄλη τους.»

Τὰ ἐπιθετικὰ σημειώματα «τὸ θροῖσκω καλὰ καί χρήσιμα», γράφει ἀπ' τῆ Θεσσαλονίκῃ ὁ ποιητῆς καί καλὸς μας φίλος κ. Γ. Θέμελης. «Ἐπιτέλους, ἄς ἀκούεται καί μιὰ φωνὴ γιά τὰ λογίῆς ἀποπήματα τῶν διαφόρων—φωνῆς ἔξυγίαντικῆς.» Ἄλλὰ κι ὁ κ. Τάκης Δόξας, σὲ γράμμα του τῆς 8-1-52 ἀπὸ τὸν Πύργο τῆς Ἡλείας, βροῖσκει πὼς: «μὲ τὴν πολεμικὴ δίχως ἄλλο θά καθαρῖστε ἡ κόπρος τοῦ πνευματικοῦ μας Ἀδύελου.» Καί, σὲ πιὸ ὀργισμένο τόνο, ἀπ' τὴν Ἀμερικὴ, ὁ κ. Κωστής Μπαστιάς προσθέτει πὼς: «τὰ σημειώματα εἶναι τίματα, ἀληθινά.»

παλικαρσία, ἀφθαστα. Γιά στά χέρια σας! Κάποιος πρέπει νά τά κοπανάει σ' αὐτά τά πνευματικά ροχαλοδοχεῖα!»

Ὁ κ. Τάκης Γκωσιόπουλος πάλι, πού κρατεῖ τή στήλη τῶν «Δογοτεχνικών νέων» στόν «Ἑλληνικό Βορῶ» τῆς Θεσσαλονίκης, μᾶς γράφει στίς 3-3-52: «Ἔμαι ἐνθουσιασμένος ἀπ' τὸ περιεχόμενο, εἰδικά δὲ μὲ τὰ ὅσα λέτε γιά τή Θεσσαλονίκη καί τὸ θέατρο, μὰ πρὸ παντός γιά τὸ φραγκέλωμα πού κάνετε στόν «ἀνεκδιήγητο» κριτικό, πού δὲν ξέρει τί τοῦ γίνεται καί ὁ ἐγωισμός του ἔχει καταντήσει γιά τή Θεσσαλονίκη ἢ σύγχρονη πνευματικὴ χολέρα, πού πάει νὰ παραλύσει κάθε κινάδα τοῦ τόπου μας. Τὸν περιποιήθηκατε ὅπως τοῦ ἄξιζε καί σὰ νὰ τὸν ξέρατε ἀπὸ χρόνια τι ἀνάποδος ἀνθρωπος εἶναι. ἤθελα ἐγὼ νὰ τὴν κάνω αὐτὴ τὴ δουλειά, ἀλλὰ μὲ προλάβατε ἐσεῖς. Τοῦ τὰ ψάλατε μιὰ χαρὰ. Στά σχόλια μου γιά τὸ 3ο τεύχος σας θὰ παραθέσω ἀπόσπασμα τοῦ χρονικοῦ σας γιά τὸν Σπανθωνίδη, γιά νὰ τὸν μάθουν ὅλοι, νὰ πείσει ἢ λεοντή πιά, γιὰτί αὐτοὶ οἱ ἀρτηριοσκληρωμένοι τύποι πολὺ κακὸ κάνουν στόν τόπο μας.» (Ναί - ἀν κ' ἐμεῖς δὲ βλέπουμε μῆτε κἀν λεοντὴ στὴν περιήπωση τοῦ γυμνοῦ πιά κ. Σπασμωνίδη.)

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ὁμως παρουσιάζει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Δημοσθένη Ἀντύπα: «Σὰ νὰ βλέπω γῆ!.. Τὰ ὅσα γράφετε γιά τὸν μακαρίτη Γιάννη Ἀποστολάκη στὸ «Χρονικὸ τοῦ Μηνός», ἀπ' ἀφορμὴ τῆς μανίας τῶν «ἀπλυτῶν» κ.λ., μού δίνουν τὴν ἐντύπωση τῆς καλόπιστης, ἐποικοδομητικῆς κριτικῆς, πού τὰ δείγματά της εἶναι τόσο σπάνια τὰ τελευταῖα χρόνια στὰ ἑλληνικά γράμματα. Καί μού μνησάνε πῶς ὁ θάνατος τοῦ Φώτου Πολίτη καί τοῦ Γιάννη Ἀποστολάκη δὲν πρόκειται ν' ἀφήσει γιά πολὺ καιρὸ ἀσυνδοσία στοὺς σαλιμπάγκους καί τοὺς ἀκατατόπιστους. Ἔχει δίκιο, νομίζω, ὁ Οὐάιλντ, σὺν παρατηρεῖ πῶς οἱ Ἀρχαῖοι ἔβληγες δὲν εἶχαν κριτικούς, μὰ παραίχανε κριτικὴ, κριτικὸ νοῦ. Ἔμεῖς ὑποφέρομε ἀπὸ κριτικὸ νοῦ καί γι' αὐτὸ μᾶς ἐπλημύρισαν οἱ «κριτικοί». Τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ θέαμα κατάντησε πολὺ ἀποκαρδιωτικό. Ἀντί γιά σαφήνεια, δουλειά, ἀντικειμενικότητα, δια-

θάζουμε κριτικὲς πού λίγο ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἀρλουμπάρια καί τὴν ἀοριστία. Ἔτσι συγχίζονται τὰ μυαλὰ καί τῶν συγγραφέων καί τοῦ κοινοῦ, ἀφοῦ καθιερώνονται οἱ ἀνθρωποὶ τῆς κλίμας, πού, μὴ καταλαβαίνοντάς τους ὁ πολὺς κόσμος, ἀηδιάζει ὀλόκληρη τὴ λογοτεχνία μας. Θέλω νὰ πιστεῦω πῶς «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» θὰ κάμουν τοὺς νεκροθάφτες τοῦ Γιάννη Ἀποστολάκη καί ὅποιος ἄλλης καλόπιστης προσπάθειας ν' ἀπογοητευτοῦν.»

Προσυπογράφουμε καί ὑποσχόμαστε.

Ν ἄσχοληθοῦμε τώρα μὲ τὸν κ. Σαπίνη; Ἐπειδὴ εἶχε καιρὸ γιά χάσιμο νὰ κάθεται ν' ἀσχολεῖται μὲ δαῦτον ὁ ἐπιστολογράφος μας κ. Θύμμος Νούδημος: «Ὁχι, γιά τὸ θεὸ! Ἀφοῦ κι αὐτὸς δὰ ὁ κ. Νούδημος ἐπιμένει πῶς «δὲ θ' ἄξιζε τὸν κόπο ν' ἀσχοληθεῖ κανεὶς μὲ τέτια ρηχὴ, χαμομηλένια, λιθανιστικὴ κ' ἐμπαθὴ κριτικὴ» σὺν αὐτῇ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Ταχίνη, ἐπίσημο αἰσθητικοκριτικὸ τοῦ Γ.Ε.Σ. Ἐξ ἄλλου, ὁμως εἶναι καί τοῦτο: ὅτι θ' ἀναγκασόμαστε ν' ἀσχοληθοῦμε καί μὲ τὸν ἴδιο τὸν κ. Νούδημο, πού ζητᾶ, ντὲ καί καλά, ἐν ὀνόματι τῆς κατὰ Σαχλίνη πεντασελίδου ἐπιθεσεῶς του, νὰ μᾶς πείσει πῶς ὑπάρχουν «πόλεμοι δίκαιοι, πόλεμοι ἀντιπολεμικοὶ (!) πού ἔχουν γιά σκοπὸ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἐπιθετικοῦ, τοῦ ληστρικοῦ καί ἀδικοῦ πολέμου καί δὲ στηρίζονται στὴν ἐνθὺτικὴ βάση τῆς βίας, ἀλλὰ στὴν ἱερῇ ἀρχῇ τῆς... βίας κατὰ τῆς βίας, πού ἀποτελεῖ τὸ δεῦτερο σκέλος τῆς...ἐλευθερίας καί τῆς δημοκρατίας» ἰ. Χάρμα εἶν' ὁ κ. Νούδημος! Μῆτε ὁ Félix Ficiogris!..

Τί λέτε, τί λέτε!.. Κ' ἐμεῖς οἱ ἀνόητοι εἶχαμε ὡς τώρα τὴν ἰδέα πῶς ὁ λ ο ι οἱ π ὁ λ ε μ ο ι εἶ ν α ι... π ὁ λ ε μ ο ι — δηλαδή ὀμαδικὲς ἐγκληματικὲς παρακρούσεις ἀνίαντα ἀνέμπειρης καί βαθύτατα ἀνέργαστης ἀνθρωπότητας, παρανοουσίας ἀπὸ αἰώνων ἐν ἐγκεφάλοις δισεκατομμυρίων Νούδημων, Σαπίνηδων καί λοιπῶν «πιστῶν» εἰς «πολέμους δικαιοῦς», «ἐπιβαλλομένους», «ἀναποφεύκτους» «προοδευτικούς», «σταλινικούς», «ἀνταρτισταλινικούς», «δουτικούς», «ἀνατολικούς», «βόρειους», «νότιους», «κεν-

τρώους», «εἰρηνικούς», «ἀπελευθερωτικούς», «ἀνθρωπινότητας», καὶ δὲ συμαζεύεται!..

Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς μετάφρασης τοῦ Γκολντόνι, ὁ κ. Γεράσιμος Σπαταλάς μᾶς ἔστειλε τὴν ἑξῆς ἐπιστολή:

«Φίλοι κύριοι,

Στὸν ἀριθμὸ 3 τοῦ λαμπροῦ περιοδικοῦ σας δημοσιεύεται μιὰ κριτικὴ τοῦ κ. Αἰμ. Χουρμούζιου γιὰ τὴν παράσταση τοῦ «Ἰππὸκράτη δύο ἀφεντάδων». Σ' αὐτὴν ὁ κ. Χουρμούζιος κάνει ἓνα σοβαρὸ λάθος, ποὺ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸ διορθώσω. Γράφει πὼς ἡ μετάφραση ἔγινε στὰ κερκυραϊκά γιὰ νὰ θυμίζει τὰ ἰταλικά τοῦ πρωτοτύπου. Ὅχι! Οὐτε ἡ μετάφραση ἔγινε στὰ κερκυραϊκά, οὔτε τὰ κερκυραϊκά θυμίζουν τὰ ἰταλικά, μιὰ κ' εἶναι τόσο ἑλληνικά, ὅσο καὶ κάθε ἄλλη ἑλληνικὴ ντοπιολαλιά - γιὰ νὰ μὴν πῶ πολὺ περισσότερο.

Καθὼς ἔγραφα στὴν ἀπάντησή μου πρὸς τὸν κ. Ἀγγελομάτη τῆς «Ἐστίας», ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ «Ἔθνος», τὸ πρωτότυπο εἶναι γραμμένο σὲ δυὸ γλώσσες. Οἱ βενετσιάνοι ἤρωές του μιλοῦν βενετσιάνικα κ' οἱ ἄλλοι τοσκάνικα. Ἀπ' αὐτὸ γίνεται ἓνα ἠθογραφικὸ γλωσσικὸ κοντράστο, ποὺ ἔχει τὴ χάρη του καὶ τὴ λογοτεχνικὴ του ἀξία. Καὶ τὸ κοντράστο αὐτὸ ἓνας λογοτέχνης μεταφραστὴς εἶχε τὴν ὑποχρέωση νὰ τὸ ἀποδώσει στὴ μετάφρασή του. Καὶ τοῦτο ἔγινε περίφημα. Τὰ βενετσιάνικα ἀποδόθηκαν μὲ τὰ κερκυραϊκά, καὶ τὰ τοσκάνικα μὲ τὰ ἀθηναϊκά.

Πρέπει ἐδῶ νὰ προσθέσω πὼς τὰ κερκυραϊκά δὲν τάγραφα σ' ὄλη τὴν ἰδιωματικὴ τους ὑπόσταση, μὰ λιγάνκι ἐπιφανειακά, σὰ χρῶμα, γιὰ ν' ἀποδίδουν μόνο τὸ παιγνίδι τῆς διγλωσσίας. Γιατὶ τὸ λεξιλόγιό ποὺ μεταχειρίστηκα, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες λέξεις, εἶναι πανελλήνιο. Κι αὐτὸ ἔγινε γιὰ νάμει ἡ μετάφραση εὐκολονόητη ἀπὸ τὸ κοινὸ τοῦ θεάτρου, ἂν καὶ εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειριστῶ τὰ κερκυραϊκά σ' ὄλη τὴν ἰδιωματικὴ τους ὑπόσταση, μιὰ κ' ἔχουν καλλιεργηθεῖ κ' ἔχουν λάβει σπουδαία λογοτεχνικὴν ἀξία ἀπὸ τοὺς

κορυφαίους τῆς νέας λογοτεχνίας μας, τὸ Σολωμὸ τῆς κερκυραϊκῆς περιόδου, τὸ Μαρκοῦρα, τὸ Μαβίλη καὶ τὸ Θεοτόκη.

Ἀὐτὰ εἶχα τὴν ἀξίωση νὰ τὰ γνωρίζουν οἱ θεατρικοὶ κριτικοὶ καὶ πῖο πολὺ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁ φίλος μου κ. Χουρμούζιος, καὶ νὰ μὴ μοῦ ἀποδίδει προθέσεις τελείως ἀνυπόστατες.

Μὲ τιμὴ

Γερ. Σπαταλάς»

Οἱ καλοὶ Κεφαλλῆνες εἶναι ἀσυγχώρητοι ποὺ ὁ β' τόμος τῶν «Συμμίκτων» τοῦ μοναδικοῦ λαογράφου τους Ἡλία Τσιτσέλη μένει ἀκόμη ἀνέκδοτος, ὅπως μᾶς γράφει, ζητώντας τὴ συνηγορία μας, ὁ ἐκλεκτὸς κ. Γ. Π. Τζιτζέλης. Ἀλλὰ εἶναι ντροπὴ γιὰ τοὺς Κεφαλλῆνες νὰ μὴ μποροῦν νὰ βρεθοῦν οἱ 350-400 συνδρομεῖς ποὺ ἀπαιτοῦνται.

Τόση ἀστοργία πᾶ γιὰ τὸ τόπο τους καὶ τὴ λαμπρὴ παράδοσή του;

Ἔτσι καὶ προχτές, γιὰ τὴν υπεράσπιση τοῦ ἴδιου τοῦ Λασκαράτου, δὲ βρέθηκε οὔτ' ἓνας συμπατριώτης του νὰ ὑψώσει φωνὴ καὶ ν' ἀποστομώσει τὴν «Ἑλληνικότητα» δᾶ «Δημιουργία» τοῦ κ. Σπ. Μελά - κι ὅλος ὁ ἀγῶνας βάρυνε στοὺς ὤμους μιᾶς γυναικίας: τῆς ἔγγονῆς του.

Ἔ, ὄχι! Ντροπὴ!

Ἄς δώσουν ἀμέσως τὰ δέοντα οἱ κάμποσοι πλούσιοι Κεφαλλῆνες, νὰ συμπληρωθεῖ ἡ ἔκδοσις τοῦ Τσιτσέλη - μήπως κ' ἔτσι ἐξιλειθοῦν καὶ γιὰ τ' ἄλλα.

Ο κ. Μαλάνος, σὲ γράμμα του τῆς 3-12-51, μᾶς ἀνεγνώριζε «ἀξιοθαύμαστη τόλμη, εὐρήματα φαντασίας καὶ σκέψης κ.λ., κ.λ. Μετὰ τρίμηνον, στὸ «Ἔθνος» τῆς 6-3-52, ἰσχυρίζεται πὼς μὲ τὰ λόγια του αὐτὰ ἔγραφε «ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γράψει σ' ἓνα νέο».

Ἦστε ἔτσι οἱ γέροι... Κ' ἐμεῖς λέγαμε ἄλλιως. Καὶ γι αὐτὸ τὸ «ἀλλιως», ἴσα-ἴσα, τιμᾶμε ὅσους τιμᾶμε...

ρ.—

τὰ ξένα Γράμματα

Μακριὰ ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς στήλης αὐτῆς ἡ σπουδαιοφανὴς εἰδησεογραφία, ἡ ὅποια καὶ ὄση ματαιόσπουδη ἀπαρίθμηση πράξεων καὶ προσώπων.

Τὰ «γεγονότα»! Αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴ μόνιμη λαιμαργία ὄλων. Ἀλλά, μιὰ στιγμή: ποιά γεγονότα; Κεῖνα πὺν νιώθουμε τὴ σημασία τους διὰν εἶναι πολὺ ἀργὰ πὰ γιὰ νὰ τὰ συλλάβουμε, ἢ ἐκεῖνα πὺν μᾶς ξιπάζουν, μὲ τὴν ἐντυπωσιακὴ κ' ἐκκωφαντικὴ κενότητά τους, ὥστε νὰ μὴν ἀντιλαμβάνομαστε, οὔτε κὰν ἀργότερα, τὴ γκάφα πὺν πάθαμε νὰ τὰ ἐμπιστευθῶμε γιὰ «σπουδαία» καὶ «ιστορικά»:.. Ἄς εἶναι... Ἀνάμσα, λοιπόν, σιὰ ὅποιαδήποτε γεγονότα δὲν εἶναι ἄραγε, πολὺ συχνά, λίγο δύσκολο νὰ σταθεῖς καὶ νὰ σταθμίσεις, νὰ προσέξεις νὰ κρίνεις, καὶ νὰ τοποθετήσεις κάτι, πὺν, ἔστω καὶ ὑποσυνείδητα, ὑποψιάζεσαι πὺς εἶναι σημαντικό;.. Μεγάλος πειρασμὸς ἢ εὐκόλη παράθεση στοιχείων, πὺν, ἐπιτέλους, τὰ δανείζεσαι ἀπὸ ἀνόνημους καὶ μὲ τὸ ἄζημίωτο. Ἐντούτοις, μέσα σὲ μιὰ σταθερῇ, κ' ἐπίμονη, καὶ ἰδιαίτερα ἐπίμοχθῃ πορείᾳ, ὅπως ἐκεῖνου πὺν ξεκινάει ἐντιμα καὶ προσωπικὰ γιὰ τὴν κατάκτηση μιᾶς ἀριωμένης πνευματικῆς καλλιέργειας, σιὰ θέση ἔχει τούτη ἢ ἀνελικρινὴς ἐπίδειξη: Οἱ πολὺ «ἐνημερωμένοι», μὲ τέτια ξώφαλτοη κ' ἐπιφανειακὴ πληροφόρηση γιὰ πάρα πολλὰ πράγματα, σπάνια εἶναι ἀληθινὰ σημερινοὶ κὶ ἀληθινὰ «ἡμερωμένοι» - καλλιερρημένοι.

Ἄλλη εἶναι, λοιπόν, ἡ ἐπιδίωξη αὐτῆς τῆς στήλης: νὰ ἐξιχνιάζει, ν' ἀποτιμᾷ καὶ νὰ παρέχει στὸν καλοπροαίρετο ἀναγνώστη τῆς τὰ γόνιμα καὶ οὐσιώδη στοιχεῖα γιὰ μιὰ κρίσιμη κάτοψη τῆς ξένης πνευματικῆς πορείας, καὶ, ἂν εἶναι τυχερῇ, τὴ σημαντικότητα καὶ τὸ νόημα τῶν στιγμῶν ἐκεῖνων, ὅπου κανεὶς μπορεῖ νὰ αἰσθανθεῖ τὸν καθολικὸ σφριμὸ τῆς ἀνθρωπότητας, διὰν, ὄρμισμένο κάτι ἀπὸ τεράστια ἀφανῆ προεργασία, ὄρμισμένο ἀπὸ μιὰ ὑπερτίση ἀνυποψίαστης δύναμης, σπρώχνει, κατὰ ἓνα μονάχα πολλοστὴμόριο τοῦ ἐλαχίστου, τὸ βαρὺ μνημῖο τῶν κατακτισῶν τῆς—μνημῖο καὶ φραγμὸ μαζί, βραβεῖο καὶ σύνορο—καὶ τὸ προχωράει λίγο πὺν πέρα, κατακτώντας κάτι περισσότερο: ἐκεῖνο τὸ εὐτυχιμένο, τὸ πλημυρισμένο ἀπὸ

εὐδαιμονία χρονικὸ σημεῖο, πὺν σὲ κάνει νὰ αἰσιοδοξεῖς παρ' ὄλα, πάνω ἀπ' ὄλα, γὰ ὄλα, γιὰτι ἐνωσες πὺς σπᾶσαν γι' ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ δεσμὰ τῶν διαστάσεων καὶ πὺς προχώρησες... Κὶ ἂς ξέρεις ἐνὸ μὲ τί, μὲ πόσο, μὲ ποιὺς θὰ τὸ πληρώσεις. Ἐνα σημεῖο, πὺν κάνει τόσα χρόνια, τόσους αἰῶνες, τόσες χιλιετηρίδες νὰ φανεῖ, καὶ πὺν γιὰ μιὰν ἀπιροελάγιση ἐπίτευξη—τόσο γρηγόρα εὐθραυστη, τόσο εὐκόλα ἀπωλέσιμη—χρειάστηκες τόση καὶ τόσο αἰματηρῇ προσπάθεια - ἀνόνημη, τυφλή, ἀνικανοποίητη προσπάθεια ἀνθρώπων, πὺν ἔλιωσαν χωρὶς νὰ ξέρονν γιὰτι ἐργάστηκαν, πὺς καὶ ἂν δικαιοῦθηκε ὁ μόχθος τους, τὶ πῆραν (ἂν πῆραν) γιὰ ὅτι ἀφιλοκερδέσιτα καὶ ἀνυστερόβουλα εἶχαν δώσει.

Τὸν ἀκούσαμε πολλὲς φορὲς ὡς τώρα τὸ ρυθμὸ αὐτὸ τοῦ αἵματος τῆς ἀνθρωπότητας, τὸ σφριμὸ τῆς ζωῆς τῆς—τοῦ βαρύτερου αὐτοῦ αἵματος πὺν κρεμῖται αἰῶνες τώρα πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας καὶ τῶν παιδιῶν μας τὰ κεφάλια, νῦχτα μέρα, ὄλοένα προσπαθώντας, ὄλοένα συντριβόμενο μάτια, ὄλοένα νάχροντας, τυφλωμένο, ἀδυσόπητο, ρυθμὸς μιᾶς ἄλλης ζωῆς, πὺν ἦταν περισσότερο δικιὰ μας ἀπ' τὴ δικιὰ μας. Τὸν ἀκούσαμε ὅταν πῆλωνε, μέσα στὸ συνθετικὸ μυαλὸ τοῦ διδασκάλου τῆς Heidelberg, τὴν τιμωρότερη, ὄρωσιότερη, καὶ πὺν περιφανεῖ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς πὺν μπόρεσε ποτὲ ἄνθρωπος νὰ προσδιορίσει, πρὶν προφτάσουν καὶ τὴν παραλάβουν ὄλοι οἱ ἀναρμόδιοι φηγουραδόροι τῆς μόδας, ὄλοι οἱ ἀνοητολόγοι τῆς ἐπιπολαιότητας, ὄλοι οἱ φιλόδοξοι, μικροφιλόδοξοι, ἀκαταλόγιστοι καὶ κοῦφοι τοῦ Saint-Germain-des-Prés. Τὸν ἀκούσαμε νὰ διαμαρτυρεται τίμια καὶ μὲ τὸν τόνο τῆς (δὲν γίνεται καὶ πὺν μεγάλης) τηλεσιδιᾶς, ὅταν πῆλωσε τὸ νόημα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς σ' ὄλους τῆς ὑπολοίπους συνανθρώπους τους ἢ ἀτοκτονία διαμαρτυρίας τοῦ Zweig καὶ τῆς Woolf στὸ χάσμα τοῦ δευτέρου πολέμου. Κὶ ἀκόμη, ἀκούσαμε ὄλα τὰ προμηνήματα ἐνὸς μεγαλύτερου κύματος πὺν τώρα ξεκινάει, πὺν τώρα ξεκίνησε πιά, ἀπὸ ἀπύθμενα βάθη σὰν τὸ Finnegans Wake τοῦ Joyce ἢ τὰ Cantos τοῦ Ezra Pound, γιὰ νάρθει κάποτε σιτὴν ἐπιφάνεια, ἀγνωρίστο, ἀγνωστο πὺν, ἢ μὲ ποιά μορφή, ἢ

πότι. Δουλειὰ ὅμως αὐτῆς τῆς στήλης νὰ βρεῖ, ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν ἀφάνταστη ποιικιλία τῶν πολύχρωμων καὶ φανταχτερῶν περιστατικῶν, ἐκεῖνα ποὺ ψηλώνουν τὸν ἄνθρωπο, φτιάχνουν τὸν ἄνθρωπο, ἀποφραίζουν οὖν ἄνθρωπο τὸν ἄνθρωπο.

★

Αὐτὴ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο παρατηρεῖ κανεὶς οὖν πρῶτο χαρακτηριστικό τῶν δυὸ πινὸ ἀνόμοιων κατὰ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ συνάμα καὶ πινὸ ἀξιοπρόσεχτων μυνησιορημάτων ποὺ ἐκδόθησαν τὸ '51.

Γράφτηκαν οὐ τελείως διαφοροτικές χῶρες, ἀπὸ ἀνθρώπους διαφοροτικά προσδιορισμένους, ποὺ ἀντιμετώπιζαν τελείως ἄλλωτικά πράγματα, χωρισμένα ἀπὸ ἀγεφύρωτη διαφοροποίηση νοοτροπίας καὶ 20 αἰώνης ἱστορικοῦ πλαισίου. Κι ὅμως σὶὸ βῆθος, τὰ βιβλία «Αἰ εἶδοι τοῦ Μαγίου» τοῦ Thornton Wilder καὶ «Μυστήριον καὶ βία» τοῦ Georg Glaser, εἶναι ἐντελῶς ὁμοία στὴ θαιρετὴ ἀντιμετώπιση καθὲ κρισιμότητος καὶ καθὲ ἀπειλῆς κατὰ τῆς ἀκραιότητος, τῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀξιοπρέπειας τῆς παρουσίας του. Περὶσοῦτερο ἀπὸ τὴν προβολὴ ἀνθρώπων, καταστάσεων καὶ περιστατικῶν, καὶ οἱ δυὸ συγγραφεῖς, καθένας μὲ τὸν προσωπικό, ἀναπαλλοτρίωτο τρόπο του, ὑψώνουν μιὰ κραυγὴ διαμαρτυρίας γιὰ τὰ ὅσα ἐπιζητοῦν νὰ μικρύνουν καὶ νὰ συντρίβουν τὸν ἄνθρωπο. Κι ἀκόμα, μελετοῦν μὲ ἀνίσχυρα αἰσθήματα πάλης τὴν πικρία τῆς εὐθύνης ποὺ τοὺς ὀρίζει στρατιῶτες σ' ἕναν πόλεμο γιὰ τὴ διατήρηση καὶ τὴν ἐπιβίωση ἐνὸς πνευματικοῦ ἐπιπέδου οὐ μιὰν ἀνήλεση, καθημερινή, ἀκατάπανστη μάχη, ποὺ κανένας ἄλλος δὲν τὴ βλέπει, δὲν τὴ βρῖσκει καὶ δὲν τὴν ἐνοοεῖ. Μὲ τὴν μετριοφροσύνη, ἃν ὄχι τοῦ ἀληθινὰ μεγάλου, πάντως ὅμως τοῦ πάρα πολὺ ἀξίου ὥστε νὰ γίνῃ προῖνος ἢ προϋπόθεση τοῦ ἀληθινὰ μεγάλου, καὶ οἱ δυὸ αὐτοὶ—τί περίεργον, ἀλήθεια!—ἄγνωστοι, ἐν συγχρῆσει πρὸς ἄλλους, συγγραφεῖς, δὲν παροχίζουν νὰ πείσουν τὸν ἑαυτὸ τους ἢ τοὺς διπλανοὺς τους πὼς φτιάχνουν σκαλοπάτια προόδου καὶ πολιτισμοῦ στὴν ἀτέρμονη κλίμακα τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας γιὰ νὰ ξεπεράσῃ τὰ ὄριά της: ἄλλῶς μᾶς ἐξιστοροῦν δι' μάχονται ἐν ἀγῶνα ζωῆς καὶ διατηρήσεως τῶν ὄσων κισόλας ἔχει ἢ ἀνθρωπότητα κατακτηθεῖ, ἐναν ἀ-

γῶνα ἐναντίον τοῦ πολιοῦ, τῆς ζῆμης, τῆς ὑπεροβουλῆς κρυφίνου καὶ τῆς δυνατοτήτος συνθηκολογήσεως μὲ τὸν ἑαυτὸ μας.

★

Τὸ φαινόμενο τοῦ σιχουρημένου θεάτρου τοῦ Eliot ἐπαναλήφθη ἀπὸ πολλούς, ἄγγλους βέβαια κυρίως—μιὰ ποὺ οἱ ἄγγλοι δὲν ἐσχώριον ποτὲ τοὺς σίχους τους ἀπὸ τὸ θέατρο. Ὑστερα ἀπὸ ἀρκετές, ὄχι πάντοτε δόκιμες, προσπάθειες—(ἄξιζει κανεὶς νὰ σημειώσῃ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀδικαιολόγητη ἴσως ἀποτυχία τοῦ Cock-tail Party τοῦ Βερρόλινου, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμὸ βρέθησαν νάναὶ σύμφωνα ἀνατολικοὶ καὶ δυτικοὶ γιὰ τὸ φιάσκο του, τὶς ἐργασίαι τοῦ W. H. Auden «Ὁ αἰῶνας τῆς ἀνηχούσης» καὶ τοῦ Wrey Gardiner «Τὸ τελευταῖο καταφύγιον»)—βρέθηκε ὁ ξεφρασιμένος καὶ μισονωταγμένος κόσμος μας μπροστὰ οὐ καί, ποὺ ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ τὸ ὀνομάσομε: φαινόμενο Fry. Τοῦτος ὁ ἀστέρειντος Ὀυάλλος, ποὺ μόρσπε νὰ βρεῖ πηγὴς μέσα οὐ κατάξερα μονοπάτια, διαμάντια μέσα οὐ ξεφραξιμένες ἀπὸ τὴν ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση καθὲ στοιχείου ζωητάνιας περιοχῆς, καὶ δύναμη οὐ καταστάσεις ποὺ ἀπὸ καιρὸ τὶς νομίζαμε λιωμένες ἀπὸ τὴν πολυχρόνια χεσηση οὖν τοιγαροῦρα, βάσει μπροστὰ μας, μὲ μιὰν ἀούγκρητη εὐκολία, τὸ θανάσιμο ἐρώτημα: Ἄξιζει τὸν κόπο νὰ προσπαθοῦμε; Ἄξιζει τὸν κόπο νὰ ξερούμε; Ἄξιζει τὸν κόπο νὰ ἀποκαλοπινομε; Στὸ δυνατότερον ἀπ' ὅλα τὰ θεατρικά του ἔργα «Παρατηρώντας τὴν Ἀφροδίτη», τὸ ἐρώτημα προχωράει ἀκόμα βαθύτερα: Ἄξιζει, ἀλήθεια, τὸν κόπο νὰ μιλάει κανεὶς οὐ ἀνθρώπους; Ἡ, ἀκόμα: Ἄξιζει νάναὶ κανεὶς ἄνθρωπος; Ἀπάντηση ὁ ἴδιος δὲ δίνει καμιά: τὰ πρόσωπά του ἐξακολουθοῦν νὰ παραπαίουν μέσα σὶὸ σκοτάδι καὶ σταν ἀκόμα ἔχει τελειώσει τὸ ἔργο, καὶ σταν ἀκόμα ἐμεῖς πάφουμες νὰ τὰ σκεφτόμαστε κὰν!.. Κι ὅλα αὐτὰ μὲ μιὰ νεανικότητα, μὲ μιὰ χάρη, μὲ μιὰ ἰσουργία, χροεῖς κατῆφεια καὶ χωρεῖς, ἴσως, οὔτε προσωπική, ματωμένη, σφραγισμένη ἀγωνία. Στὸ ἄλλο του ἐντυπωσιακότερον θεατρικὸ ἔργο, «Ἡ Κυρία δὲν εἶναι γιὰ κᾶψιμο», γραμένο ἐπίσης δλόκληρον οὐ σίχους, ἀτόφια μιὰ σκηνητὴ ἀπάνθρωπος καὶ διαλυτικῆς ἀμφιβολίας δίνεται μὲ μέσα δροσερά, ἀφελῆ, καὶ περὶπου ξένα πρὸς τὴ συγκί-

νηση πού ἡ ἴδια ἡ δράση προσφέρει. Πού βρεῖσκει αὐτὸς ὁ περίφανος καὶ ὑγιῆς νησιώτης τόση οἰγουριά ὥστε νὰ μὴν φοβᾶται τὴν πίκρα, τὴν ἴδια πίκρα πού γονατίζει τὸν Wilder ὅαν καί τοῦ ἀνεπαισθητοῦ; Φοβᾶμαι πὼς ἡ στάση τοῦ κοινού ἀπέναντι στὸν Christopher Fry — μιὰ στάση ἐπιφυλακτικότητας καὶ ἀναμονῆς — ἐξηγεῖται ἀρκετὰ ἀπ' αὐτὴν τὴν καχυποψία πού ριζώνει στὰ μυαλὰ τῶν ἀνθρώπων ὅταν βλέπουν τέτια ἐμπειρία νὰ συνοδεύεται ἀπὸ τέτια φρόνηση καὶ οἰγουριά. Γιὰ καιρὸ, νομίζω, θὰ παιδεύουσιν οἱ ἄνθρωποι μὲ τὸ ἐρώτημα πού τοὺς θέτει ὁ Fry, ὄχι πιά μὲ τίς θέσεις τῶν ἔργων του, μὰ μὲ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξή του. Θὰ ἀδυνατοῦν μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο νὰ τὸν κατατάξουν. Θὰ ἀναρωτιοῦνται, φοβᾶμαι, πάντα: Σαλπηρὴ ἢ ἀπατεών;

★

Καὶ καί ἀκόμα μᾶς ἔμαθε ὁ χρόνος πού πέρασε: Μᾶς ἐπιβεβαίωσε τὴν ἀρχαία ἐκείνη παροιμία πὼς ὅτι λάμπει δὲν εἶναι χρυσάφι. Πρῶτος ἀπὸ τὴν νηφαλιότερη παρατήρηση κατέβασε ἀπὸ τὸ βᾶθος ἐνὸς οἰκουμηνικοῦ θουασμοῦ δύο συγγραφεῖς πού πολὺ γρήγορα στὰ χρόνια πρῶτα μεταπολεμικὰ χρόνια εἶχαν κερδίσει ἀνεπιφύλακτη ἀναγνώριση: Τόσο ὁ ἄγγλος J. B. Priestley ὅσο καὶ ὁ ἰσραηλῆτης Arthur Koestler ἀποδείχτηκαν, ὅταν πέρασε ὁ θόρυβος, οἱ τυμπανοκρουσίες κ' οἱ ρεκλάμες, πολὺ κατώτεροι ἀπὸ ὅτι ὁ κόσμος τοὺς εἶχε ἐλπίζει. Τὰ θεατρικὰ ἔργα τοῦ Priestley μπόρεσαν, ἐπιτέλους ν' ἀποτιμηθοῦν ἀνεπηρεάστα ἀπὸ τίς ἐπιδιώξεις τῆς προπαγάνδας καὶ τίς φωνασικῆς μῆδης ὀρισμένης, πολὺ ἔντονα εὐαγγελιζόμενης, κοινωνικῆς κίνησης (δικαίωμα πού, ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ἔδωσε στὸς κριτές του, μετὰ τὴν ἐπίσημη ἀποκήρυξη τῶν ἀρχῶν πού τὰ ἔργα του ἐξακολουθοῦν νὰ πρεσβεύουν). Καὶ τότε εἶδামε τὴν τέλεια σκληρὴν οἰκονομία τους καὶ τὴν πενηρότητα τους οὐ καὶ ἄλλο στοιχεῖο. Καὶ ὁ Koestler, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, κατέστη δυνατὸν νὰ κριθεῖ μὲ τὴν ἄνεση, τὴν εὐθύνην καὶ τὴν ἀμεροληψία τῆς νηφαλιότητας: "Ἐνας πολὺ καλὸς δημοσιογράφος, πού, κάπως καθυστέρημένα διάβασε λίγο Oswald Spengler, καὶ ἀγωνίζεται νὰ τὸν καταπολεμήσει μέσα του, ἄλλοτε μὲ ἐπιτυχία καὶ ἄλλοτε χωρὶς.

Ἐπαρχει ὁμως καὶ ἡ ἀνάποδη ὄψη

τοῦ νομίσματος. "Ὅταν πρωτοπαρουσιάστηκε, σὴν 1932, μὲ τὸ πρῶτο του βιβλίον, τὸ «Παρακμὴ καὶ Κατάρρευση», ποῖος, μέσα σ' ὄλον τὸν κόσμο, θὰ μπορούσε νὰ προφητέψει πὼς ὁ Evelyn Waugh θὰ βρισκόταν σήμερα νάνα ὁ ἄγγελος μυθιοτοιογράφος μὲ τίς πύθ περιφανεῖς ἐπιτεύξεις; Καὶ τοὺς ἄγγλους, οἱ καλοὶ, οἱ στυλιότες μυθιοτοιογράφοι, δὲν εἶναι λίγοι, οὔτε ἀμελητέας ποιότητας. Ἀνάμεσα στους νεκρούς, τοὺς κάπως πρόσφατα ὠπασμένους, ὁ Thomas Hardy, ἀληθινὸς βράχος ὑψώνεται πάνω ἀπ' τὴν ἐποχὴ του καὶ μᾶς γυρεύει τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν θέση πού ἀναγκαστικὰ τοῦ ἀνήκει. Κι ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς ζωντανούς, ὁ Maugham καὶ ὁ Waupole ἀπαιτοῦν τὴν προσοχὴ μας. Ὅμως ὁ Waugh εἶναι πέρα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ — γιὰ ὄχι — ἀρκετὰ ψηλότερά τους. Ἀνηλεῆς, σκληρὸς, εἶρων, τοσυχτερός, βρῆσκονίας κάθε ἀδυναμία ἀπαράδεχτη καὶ κάθε ἀνύχμη ἀναξιοπρέπεια — τὰ ἴδια αὐτὰ ἀτυχήματα, καὶ τίς ἴδιες ἀδυναμίες πού μὲ τόση ἐξυπνη χάρη, τόση ἀφροσύνη καὶ τόση διειδυτικότητα ἤξερε νὰ περιγράψει — μπόρεσε καὶ μπηκε, παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλον στὸ γόημα αὐτοῦ πού σιτάθηκε ἡ ζωὴ μᾶς κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο πολέμων διάστημα: ὅλη αὐτὴ ἡ ἀναμελία, ἡ ἐπιπολαιότητα, ἡ ἀκαρπνη σπατάλη τῶν πάντων, ἡ γενικὴ ἄρνηση ὅλων ὅσων μᾶς προσοδύριζαν καὶ ἡ ἀπάθεια μπρὸς στὸ κενὸ πού παρουσίαζε ἡ ἀδυναμία τέτιων «Χαμένων Κορμιῶν» νὰ ὑποκαταστήσουν ὁ τιδῆποι καταφατικὸ στὴ θέση ὅσων ἀνέτρεπαν, ἀντίνιαζαν, ὑπονόμεναν ἢ ἀφηναν ἀπὸ ἀμέλεια νὰ καταρτεῖ, δὲ δόθηκε, ἀλλὰ καὶ δὲν μπορούσε νὰ δοθεῖ ἀπὸ κανέναν ἄλλο μὲ τόση ἐνάργεια, τόση ἀποφασιστικότητα καὶ τόση τόλμη. Ὁ συγγραφεὺς τῶν «Χαμένων Κορμιῶν» καὶ τῆς «Μαύρης παρεκτροπῆς» ἤξερε νὰ θρηνηεῖ τὸ χάλι τῆς ἐποχῆς του, μυκτηρίζοντάς τὴν, τρυφάνοντας τὴν, κἀνοιάς τὴν ἕνα οἰκιακὸ ζῶο, πού νὰ μαθαίνει νὰ τρώει ἀμίλητα τὰ χᾶδια καὶ τίς κλωταῖες τοῦ ἀφηνιακοῦ του. Καὶ στὸ βᾶθος δὲν ἦταν οἱ ἄλλοι αὐτοὶ πού κακομεταχειρίστηκες ἔτσι ὁ Waugh. Ἦταν ὁ ἴδιος ὁ εἰς αὐτοῦ, πού τὸν κατεδίωκε, σὰ συγγραφεὺς, ἀδυσόπητα, μὲ τὸ βούρδουλα στὸ χέρι, ἀποκαλιπτοντάς τον ἀπατεῶνα, θρασυδύειλο, ἐτοιμο γιὰ κάθε ὑποχώρηση, κάθε προδοσία, κάθε ταπεινότητα.

Καὶ ἡ καθαροση, ἡ τιμωρία τῆς

στειρότητας και απάνθρωπης επιπολαιότητας, δεν ήταν παρά μιὰ σειρά από ήλιθιες και τυχαίες συμπτώσεις, τὸ ἀντίθετο οἰασθῆποις ἠθελήμενης Νεμέσεως, πού σ' ἄρπάζαν και σὲ μετέφεραν ἀπρόσσωπα και ἀδυσώπητα, ἀπὸ γρανάζι σὲ γρανάζι, ὡς τὸν τελικό σου αἰμόφυργο κατακερματισμό, ἔτσι πού κ' ἦ καθαροση νὰ μὴν εἶναι καθαροση, νὰ μὴ σημαίνει καθάροση, μὰ μονάχα μιὰν ἀκόμα ἀνευθυνότητα στη ζωὴ τῶν πάντων, μιὰ ἀνευθυνότητα πού θὰ στοίχιζε σὸ τέλος κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἡρώων του αὐτῶν - ἴσως τὴν ἴδια τους τὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση.

Καὶ ἀναρωτιέται κανεῖς : Τέτιο σκληρὸ ἀνατόμο, τέτιο ἀσυγκράτητο δυναμιτιστὴ, τέτιο ἐπικίνδυνο καιηριαστὴ, πῶς μπόρεσαν νὰ τὸν νομίσουν στὴν ἀρχὴ σὰν ἕναν «χιουμορίστα» συγγραφέα, ἕναν ἀπ' αὐτοὺς πού γράφει ἀστεία γιὰ νὰ γελᾶνε οἱ καθῶς πρόχει κύριοι μετὰ τὸ βραδινὸ φαγητό; Πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ μὴν καταλάβουν ὅτι δὲν ὑπῆρχε μήτε σάτιρα, μήτε εἰρωνία, μήτε χιούμορ ἐκεῖ μέσα, ἀλλὰ μονάχα πόλεμος, σὲ ὅλη τὴν εὐρύτητα και τὴν ἀπεγνωσμένη δύναμή του; Ὁ Waugh πολέμοῦσε τὸν ἐνικό του, πολέμοῦσε τὴν ἐποχὴ τῶν, πολέμοῦσε τὴ συνθηκολόγηση τῶν ἀνθρώπων με τὴν ἄνοια, με τὸ εἰκομο, με τὴν τεμπελιά, με τὰ χαμηλὰ ἐπίπεδα στὰ αἰσθήματα, στὴν καλλιέργεια και στὴ δράση. Πολέμοῦσε κα ἰμονάχα πολέμοῦσε. Καὶ γι' αὐτὸ ἴσως μόνο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τ' ἄλλα ἀναμφισβήτητα χαρίσματά του, και ἐφ' ὅσον οἱ θεομοὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν τόσο τολαιπωρηθεῖ ἀπὸ τὴν κακὴ τους χρῆση, θὰ τοῦ ἀξίζε εἶνα Νόμπελ.

★

Καὶ μονάχα ἀπὸ τὴν ἐπίδραση πού ἐξάσκησε πάνω στὴν παγκόσμια λογοτεχνία, θὰ μπορούσε κανεῖς νὰ προσδιορίσεις τὸν R. N. Rilke οὐ μὲγάλο. Κανένας δὲν μπόρεσε νὰ ξαναφίσει τὸ ὄψος τῶν ποιητικῶν του ἐπιτεῦξεων, τὴν ἐκφραση βαθυτέρων θησαυρῶν τῆς ἀτομικῆς ἐμπειρίας και οὐσιαστικῆς προβολῆς καταστάσεων, ἀπὸ τὸ μὲγάλο αὐτὸ Βοημό. Τὸν ξαναφέρει σὸ νοῦ ἡ σκέψη με σεβασμὸ και εὐγνωμοσύνη, σὰν ἀναλογισθεῖ πῶς συμπληρώθηκαν εἰκοσιπέντε χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, εἶνα θάνατο θρηνημένο μέσα σ' ὅλους τοὺς θανάτους πού ὁ ἴδιος περιέγραψε σὸ «Σο-

νέτο στὸν Ὁρφέα» με τέτιο πλοῦτο τοικότητα και σιγουριά συμμετοχῆς. Τὸν ξαναφέρει σὸ νοῦ ἡ σκέψη ὅταν ἀνακαλύπτει τὴ ζωοποῖο τὸν παρουσία στὰ ἀγνοημένα — ἀδίκως ἴσως — και παραρριγμένα σὸ περιθώριο τῆς δημοσιότητας ἀπ' τὴν πληθωρικότητα τῆς ἄλλης του ἐργασίας, ποιήματα τοῦ Stefan Zweig, ἡ στὸς πλούσιους και ἀφθονους ἀντίλαλους σὸ ἔργο οἰουδήποτε γάλλου ποιητῆ, ἀπὸ τὸν Emmanuel και κάτω, ἡ στὸς δημομουςγῆς τῶν ἄγγλων και ἀμερικανῶν λυρικῶν. Ἡ σιήλη αὐτὴ ἐλπίζει νὰ μπόρεσει ν' ἀπασχοληθεῖ κάποτε ουστηματικότερα με τὸ Rilke, ὅπως ἀρμόζει σὸ βαρύντατο, οὐσιωδέστατο, ἀνθρωπινότατο κύρος του, ἀλλὰ και νὰ ἐλέγξει αὐστηρὰ ὄσους προσπάθησαν νὰ τὸν παρουσιάσουν στὸν τόπο μας, με μελέτες ἢ με μεταφράσεις τῶν ἔργων του γιὰ τὴν ὀρθότητα και τὴ σοβαρότητα τῶν ὀποιῶν πολλῆς και σοβαρῆς θὰ μπορούσε νὰ ἔχει κανεῖς ἀντιρῆσεις, ἢ και ὄσους προσπαθοῦν τῶρα τελευταῖα, με πολὺ ἐλαφριά καρδιά, νὰ μᾶς πείσουν γιὰ τὴν «ἀπαξία» τοῦ Rilke, ἀντιπροσφέροντες νέους ἀστερισμοὺς τόσο εὐκόλα παραμυθῆσιμους και ἐξασμένους, σὰν τὸν Antonin Artaud, λ.χ.

★

Ἀπομένει πάντα, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση σχεδὸν κάθε σύγχρονου γαλλικοῦ βιβλίου, ἡ αἰσθηση μιᾶς παράξενης ἀπόγνωσης. Κάτι τὸ σαρακοφαγμένο, τὸ ἀπολωμένο και τὸ πνηγρὸ ἀναδίνεται. Δύσκολα, βέβαια, νὰ τὸ προσδιορίσει κανεῖς, νὰ βρεῖ τὰ σημεῖα τῆς εμφανῆς ἐκδηλώσεως του, νὰ τὸ ἐνοπίσει, ἀλλ' αὐταπόδεικτα και αὐτοσύστατα ὑπαρκτό, ὄποιο και νάναί τὸ συγκεκριμένο ἔργο, ὄση ἀξία και ἂν ἔχει. Θάλεγε κανεῖς πῶς τὰ βιβλία αὐτὰ δὲν ἔχουν γένος, δὲν εἶναι πιά οὔτε οὐδέτερα - εἶναι σιεῖρα, ἀπεγνωσμένα σιεῖρα.

Τοῦτες οἱ σκέψεις, τυραννοῦν τὸ νοῦ μετὰ τὸ διάβασμα τοῦ τελευταίου βιβλίου τοῦ Camus, τὸν «Ἐπανασταμένο Ἀνθρώπο.»

Ἐδρὸν στὴ σύλληψή του, ἀλλὰ αὐτο στὴ λεπτομερειακὴ ἐπεξεργασία του (με μερικά μάλισα ὀλοδηήματα ἀνακριβειῶν στὰ μέρη πού ἀναφέρεται στὸς Ἀρχαίους και σὸ Νίτσε), τὸ βιβλίο αὐτὸ προσπαθεῖ, σι ἀχνάρια προηγουμένων δοκιμῶν τοῦ Camus, νὰ βρεῖ τὸ μεταφυσικό νόημα τοῦ καιροῦ μας. Ὅμως, ὀ

δημιουργός τοῦ «Καλιγούλα» βιάζεται νὰ τοποθετήσῃ τὸ πρῶγμα σὲ μιὰ—ὄχι ἕως καὶ τόσο εὐκόλα παραδεκτή—βάση, ἱστορικὴ καὶ ψυχολογικὴ. Ἀπὸ καὶ καὶ πέρα, ὁ κατήφορος εἶναι γρήγορος καὶ δὲν ἔπαρχει πιά παρὰ ἓνα ἐλάχιστο ὄριο πού νὰ ξεχωρίζῃ αὐτὲς τὶς προσπάθειες ἀπὸ μιὰ καλοπροαίρετη ἐξομολόγηση ἢ μιὰ ἐμπειριστικὴν δημοσιογραφίαν. Καὶ τὸ ὄριο αὐτό, συχνὰ δυστυχῶς, ὁ Camus τὸ ἀφῆνει πίσω του σὸν «Ἐπαναστατημένον Ἀνθρώπου.»

Ἄς τὸ δοῦμε ξεκάθαρα : ὁ «Ἐπαναστατημένος Ἀνθρώπος» ἀποτελεῖ τὸ πῶς καθαρό παράδειγμα ἐνὸς παραγμένου διχασμοῦ πού ὑφίσταται σὺν πρῶτον μὲν γαλλικῆς συνειδήσεως. Ἀπὸ ἓναν αἰῶνα περίπου τώρα, ἡ γαλλικὴ παιδεία, ἡ γαλλικὴ ἀγωγή, ἡ γαλλικὴ πνευματικὴ παράδοση, οἱ τρεῖς αὐτὲς πανίσχυρες δυνάμεις, πού παρακολουθοῦν στενά κάθε νέο μὲ κάποια πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα στὴ Γαλλία, εἶναι διαποτισμένες ἰσχυρότατα ἀπὸ δύο ἀρχές μὲ ἀξιοματικὴ παραδοχὴ, πού γύρω τους πολώνεται ἡ κατενθνήτρια γραμμὴ κάθε ἄλλης ἐκδήλωσης. Ἡ μιὰ εἶναι ἡ ἀπεριόριστη παρουσία καὶ ὑπαρξὴ ἐνὸς Θεοῦ, μὲ ὅλα τὰ συμπαρακολουθήματά του : τὸν Καθολικισμό, τὸν Πάπα, τοὺς Φρέρηδες, τὴ Λιτανεία τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς, τὴν πρώτη μετὰ τὴν πρώτη παρουσίασιν σὸν ἐξομολογητῆ, πού μπαίνει καὶ ἐδραιώνεται στὴν ψυχὴ τοῦ νέου ἢ τῆς νέας μὲ δσοποτικὰ καὶ πλήρη δικαιοῦματα. Καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἐπίσης ἀπεριόριστη παραδοχὴ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς λαμπρότητας, τῆς κοσμοϊστορικῆς σημασίας καὶ τῆς γονιμοποιῶν ἐπιδράσεως τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸ σίτιν, τὸ σχολεῖο, ἡ ἐκκλησία, ὁ συντριπτικὸς ὄγκος τῆς γαλλικῆς πνευματικῆς κληρονομίας, ἐπιβάλλουν σὲ κάθε νέο γάλλο, ἀπὸ πολὺ μικρῆ ἡλικίας, τὴν ἀντιμετώπιση τῶν δύο αὐτῶν ἀξιομάτων, ἔτσι πού καὶ ἡ ἀσπληκτικὴ του στάσις ἀπέναντι σ' ἓνα ἀπ' αὐτά, νὰ σημαίνει αὐτόματα παραδοχὴ τῆς σπουδαιότητος πού τοὺς ἀποδίδει. Γιατὶ δὲν εἶναι σχεδὸν ποτὲ μιὰ στάσις ἀμέτοχης ἀδιαφορίας μπροστὴ σὲ οὐσιαστικῶς ἀνυπόστατα πρῶγματα, ἀλλὰ μιὰ στάσις ἀσπληκτικῆς πολεμικῆς μέχρις ἐξοντώσεως. Καὶ ἡ ἀσπληκτικὴ ὁμοῦ παραδοχὴ τῶν δύο αὐτῶν ἀρχῶν, δημιουργεῖ, μὲ τὸν καιρὸ, ἄλλα προβλήματα στὴν ψυχὴ τοῦ νέου γάλλου. Γιατὶ οἱ δύο αὐτὲς θεμε-

λιώσεις, πού γύρω τους συσπειρώθηκε ὀλόκληρη ἡ προσπάθεια πνευματικῆς διαπαιδαγωγήσεως ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πῶς ἔντονα πνευματικούς ἀλλὰ καὶ πῶς νοσηλοκρατικούς λαοὺς τοῦ κόσμου, δὲ βρισκονται σὲ καμιάν ἀρμονικὴ σχέση μεταξὺ τους. Ἀπεναντίας ἀλληλοχτυπιούνται θανάσιμα, κάτω ἀπ' τὴν ἀναγκαστικὴν σύζευξιν πού τοὺς ἐπέβαλε χρησιμοθηρικότητα τὸ ἐκπολιτικὸ πρόγραμμα τῆς Τρίτης καὶ τῆς Τετάρτης Δημοκρατίας. Αὐτὴ ἄλλωστε ἡ ἀνακάλυψη τῆς ὑπάρξεως ἀσυμφιλίωτου χάσματος ἀνάμεσα σὸν ἐφημέριον καὶ τὸν sans-culotte, ἀνάμεσα σὸν Πάπα καὶ τὸν Saint-Just, δὲν εἶναι καὶ τόσο δύσκολο νὰ πραγματοποιηθῆι σ' ἓνα ὅποιοδήποτε μέσος καλλιέργειας πνεύμα. Καὶ τότε ἀρχίζει μιὰ δύσκολη περιόδος διχασμοῦ—αὐτὴ ἀκριβῶς πού λέγαμε πῶς πάνω : μιὰ ἐπίπονη πορεία ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν καταγωγὴν κατάρρευση πολλῶν ψευδαισθήσεων καὶ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία ἄλλου κανενὸς σημείου στηρίξεως γιὰ τὸ θεμέλιωμα ἐνὸς καινοῦργου προσανατολισμοῦ.

Ἔτσι καὶ ὁ «Ἐπαναστατημένος Ἀνθρώπος». Ἀρχίζει, ὄχι ἀπὸ τὴν περίφωλη καὶ ἰδιαιτέρα οὐρανόσθιαν ἐπίστασις ἐνὸς ἀσπληκτικῆς, πού, μὴ πιστεύοντας πὼς ἀξίζει τίποτε μιὰ πίστη, ἀνατρέπει κάθε προηγουμένη κατάστασις, χωρὶς νὰ ἐπιτίξῃ σὲ τίποτε καλύτερο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀμχανία, τὴν κἀτίδωρη στενοχώρια μπροστὰ σὲ μιὰ θύελα πού τοὺς ῥήμαξε ὄλους τοὺς βολικούς προσανατολισμούς του καὶ δημιουργήσεως μέσα του μιὰ tabula rasa, πού τὸν κάνει νὰ ἐπιθυμῆι μὲ κάθε τρόπο νὰ τὴν ξανακαλύψῃ τὸ γρηγορότερο. Ὅμως, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸ προστίθεται καὶ μιὰ ἀτολμία γιὰ τὴν προετοιμασία κάθε προσπάθειας νὰ ξεφύγῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο—γιατὶ ἡ νωπὴ ἐντύπωσις μέσα στὴ μνήμην τοῦ ὑπογραμμίζει τὴν ἀσπληκτικὴν ἀφιέρωσιν του λίγο πῶς πρὶν σὲ ἀνύπαρκα, ὅπως ἀποδείχθηκε, σχήματα καὶ ἰδανικά—, ἡ μόνη ὁδὸς πού τοῦ ἀπομένει εἶναι ἡ νὰ ὑποδουλωθῆι ξανά σὲ κάτι ἄλλο ἢ νὰ στείρῃται. Ὑποταγὴ ἢ στείριότητα. Καὶ ὁ «Ἐπαναστατημένος Ἀνθρώπος» ξεκινῶν καὶ αὐτὸς ἀπὸ καὶ. Ἡ ἐπανάστασις του θά-θελε νὰ σημαίνει τὴν ἐπανάστασις ἐναντίον τῆς στείριότητος. Μόνον πού κατατάει ἓνα κήρυγμα μιᾶς ἄλλης μορφῆς στείριότητος, γιὰ τὸν ἐναντίον του καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους.

Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἡ Κριτικὴ τοῦ Βιβλίου

Ἐν τῇ Νικηφόρος Βρεττάκος κατέχει στὴν 4η ἐκδοσὴ τῆς ποιητικῆς «*Ἀνθολογίας*» (1708-1940) ἐπὶ τὰ δόλοκληρες σελίδες. Ἀνθολογείται σήμερα ἀπὸ τὸν Η.Ν.Α. στὰ «*Συμπληρώματα γιὰ τὴν 5η ἐκδοσὴ*» (1940-1951) μὲ ἐννέα σελίδες ἀκόμη. Τὸ πράγμα δὲ θὰ ξενίσει κανέναν ἀπ' ὅσους ἔχουν γνῶσιν τῆς νεώτερης ποιητικῆς παραγωγῆς, γιὰτὶ ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος ἀνήκει, μαζὶ μὲ τοὺς Σεφέρη, Ἐλύτη, Ρίτσο, στὴν ἐξέχουσα ποιητικὴ τετράδα τῆς εἰκοσαετίας, πού, μ' ὅλο τῆς τὸ δικαίωμα, λογίζεται ποιητικὰ κορυφαία τῆς μοντέρνας νεοελληνικῆς ποίησης. Οἱ τέσσαρες αὐτοὶ εἶναι οἱ «*πρῶτοι διδάξαντες*», εὐστοχα καὶ ἀρτιωμένα, μὲ γνήσια κ' ἐξάρτητα πολλὰς φορὰς ἐπιτεύγματα. τὴν καινούργια ποιητικὴ στάση. Ἀπ' τοὺς τέσσαρες, ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος εἶναι καὶ ὁ πολυγραφώτερος - μοιραῖα καὶ ὁ πληθωρικότερος. Ἀλλὰ, μαζὶ μὲ τὸ Σεφέρη, εἶναι, συνάμα, πλουσιότερος σὲ ποικιλία τόνων κ' ἐδρύτερος σὲ κλίμακα εὐαισθησίας ἀπ' τοὺς ἄλλους δύο, Ἐλύτη καὶ Ρίτσο.

Ἐν τῇ Ἐλύτης εἶναι κατὰ βάση αισθησιακός, χρωματικός, τοπικός. Καὶ μάλιστα, τοπικός τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς νταντελένιας, τῆς ἀρμυρῆς καλοκαιριάτικης ἀκρογιαλιάς, μυρωμένης ἀπὸ τὸν ἔρωτα καὶ τὰ λιοφθιμένα κορμιὰ κοριτσιῶν καὶ τῶν ἐφήβων πάνω στὰ βότσαλα τὰ ξεπλυμένα, τὴν ἄμμο τὴν κερφή. Δίπλα στὸ γαλάζιο, κάτω ἀπ' τὸ γαλάζιο, μέσα στὸ ξάγνεμα τὸ γαλάζιο καὶ τὸ κάτασπρο τῆς ἀντηλιάς. Ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ, ἡ μόνη ὁδὸν πού ἐνέπνευσε στὸν Ἐλύτη θυσιακότερους ποιητικούς τόνους εἶν' ἡ ὁδὸν ἡ ἐρωτικὴ. Ὁ ἔρωτας, ὅμως, στὴν ἀνάληξη καὶ συγχελοιστικὴ ἐποχῇ μας, μένει, μοιραῖα, ὑπόθεσις στενά συνουρασμένη μὲ τὴν ἐφηβεία. Ἐκεῖ τὸ Αἶγαίο, ἐκεῖ τὸ θέρος, ἐκεῖ τὰ κλαδωτὰ φορέματα τῶν κοριτσιῶν, ἐκεῖ τὰ βράχια, τὰ χαλκία καὶ τὰ κύματα, ἐκεῖ τὰ δυσομαρίνια κ' οἱ ροδιές, ἐκεῖ ὀλόκερη ἡ εὐχρωμία κ' ἡ δόξα ἡ φανταχτή στὴν ἐπιφάνεια τῆς ζωῆς. Ὁ Ἐλύτης, «*πρῶτος διδάξας*» αὐτὸ τὸ θούριο τῆς δροσιάς καὶ τῆς φρεσκάδας, εἶναι ποιητὴς ἐφεθικός. Κ' ἡ κλίμακα τῆς ἐφηβείας δίδει σχεδὸν πάντοτε ποιήματα ἀρτια καὶ παλλόμενα, εἶ-

ναι ὅμως—μὴν τὸ ξεχνοῦμε—κλίμακα περιωρισμένη καὶ κλειστή. Γι' αὐτὸ, ἄλλωστε, ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἐλύτη, ἐδρῦτα-τη στοὺς νεώτερος, στάθηκε γόνιμη μόνον ὅταν μπολιάστηκε σὲ φύσεις βαρύτερες.

Ἐν τῇ Ρίτσο στὰ καλύτερα ἐπιτεύγματά του, κυριαρχεῖται σταθερὰ καὶ μονότροπα, ἀπὸ ἕναν καθαρὸ λυρικό τόνο διαρκείας. Ὑπάρχει πάντοτε μιὰ δροσιά, συχνὰ ὅμως καὶ κάποια ψύχρα, μιὰ ψύχρα μονοτονική, πού ἀποκλείει τὸν ἐμπλουτισμὸ καὶ τὴν ἀνανέωση τῆς ποιήσεως του μὲ νότες καινούργιες.

Ἐν τῇ Νικηφόρος Βρεττάκος μαζὶ μὲ τὸ Σεφέρη εἶναι πλουσιότεροι. Ἐχουν νὰ ποῖν πολλὰ περισσότερα πράγματα. Ἴκανοποιοῦν ἐδρύτερα. Εἶναι καθολικότεροι. Τὸ στοιχεῖο τῆς ἀγωνίας ἐναλίγχει καὶ στοὺς δύο χώρους ἄλλους. Εἶναι σημερινότεροι. Ὁ Σεφέρης, σταθερῶς «*ἐλάσσονος τόνου*». Ὁ Βρεττάκος, σταθερῶς «*μείζονος*» στὴ δευτέρῃ, τρίτῃ καὶ τέταρτῃ περιόδῳ του, ἀσφαλῶς μὴ ἐπιτυχάνοντες πάντοτε τὴν ἐκφραστικὴ ἐκείνη πυκνότητα τοῦ «*ὀριστικοῦ*» καὶ «*τελειωμένου*»—καὶ αὐτὸ γιὰτὶ δὲ «*δουλεύει*» ὅσο πεισματικά ὁ Σεφέρης τὸ στίχῳ του—ἐπιτυχάνοντάς τὴν ὅμως θαυμαστὰ στίς εὐτυχοιμένες στιγμῆς του, ὅποτε καὶ δὲν εἶναι «*τυραννισμένη*». Μολονότι δὲ ἐπαναστατικός, εἶν' ἐντούτοις «*ἐλληνοκίτερος*» καὶ γηγενέστερος τοῦ ὀπωσθήποτε εὐρωπαϊζοντος Σεφέρη, πού οἱ ξεριζωμένες καταβολές τῆς μικρασιατικῆς του καταγωγῆς δὲ στάθηκαν τόσο ἰσχυρῆς καὶ τόσο γόνιμες, ὅσο οἱ θάλλουτες μνήμας καὶ τὰ στέρεα ριζιμιά λιθάρια τοῦ ἀσπρομάλι γερο-Ταῦθγουτ μέσα στὸ μανιάνη, αἶμα ἀψὺ καὶ μπροῦσκο, Νικηφόρο Βρεττάκο. Ἐτσι, καὶ ἀπὸ τὴν ἀποφῆ τῆς ἐθνικῆς ποιητικῆς παράδοσης, ὁ γνησιότατος ἐπαναστατικὸς Βρεττάκος δὲν ἔχει ἀνάγκη «*νὰ ἐπιστρέψει*» στὴ γῆ του, ὅπως τόσο αἶματῶν καὶ ἀξίειπαινα τὸ προσπαθεῖ ὁ δυτικοβρεμένος Σεφέρης, φρωτωμένος μὲ πολλὰς ποιητικὰς ἀποσκευὰς πρόσφατης εὐρωπαϊκῆς παιδείας καὶ ἀγωνιζόμενος ὁλοένα νὰ τὴς ἀπαλλαγῆ, ὅχι γιὰτὶ τὸ ζητοῦν οἱ παραγκινοὶ προπαγανδιστὲς του, σύμφωνα μὲ τὴν νέα μόδα τῆς ἐθνοδιάζουσας βαρβατίλας πού ἐλάσαντες, ἀλλὰ γιὰτὶ ὁ ἴδιος τὴς αἰσθάνεται ἀποπνικτικῆς.

Ἡ ποιητικὴ πορεία τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου παρέχει ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον, κριτικὸ καὶ γραμματολογικὸ, γιατί μέσα της μικρογραφεῖται ἡ ὅλη ποιητικὴ πορεία τῆς 20ετίας, ἀπὸ τὸ λυρισμὸ καὶ τοὺς σκοτινοὺς ἐλεγειακοὺς τόνους τῆς «ἀπελιπισμένης» μεταπολεμικῆς «γενεᾶς τοῦ '20» στὴ νεοτροπία καὶ τὴ φρεσκάδα τῆς μεσοπολεμικῆς «τοῦ '30», καὶ ἀπὸ κεῖ, στὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἐπικοτικότητα ἢ τὸ μηδενισμὸ τῆς «γενεᾶς τοῦ '40». Τὸ πέρασμα, δηλαδὴ, ἀπὸ τὸν Καρυωτάκη ὡς τοὺς σημερινούς.

Βυθιακότατο ἦταν τὸ ξεκίνημα τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου κάτω ἀπ' τὴ θαρύνουσα σκιά τοῦ Καρυωτάκη, πού, ὅπως εἶναι γνωστὸ, δὲν ἔφερε ποτὲ γούρι σ' ὅσους δὲν κατάφεραν ν' ἀπαλλαγούν ἀπ' τὴ δεσποτεία του (ἀκριβῶς γιατί ὁ ἴδιος ἔκλεισε, ὅσο γινόταν πιὸ εὐστοχα καὶ πιὸ τελειωμένα, τὸν κύκλο του—κύκλο βασικὸ τῆς νεοελληνικῆς ποίησης— μὲ τὴ ζωῆ, τὸ ἔργο, τὸ θάνατό του καὶ «τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ σημάδεμένη»). Ἄλλὰ ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος δὲν ἔμεινε - ξεκίνησε μόνο ἀπὸ κεῖ πού τόσο τραγικὰ «τελείωνε» ὁ «συνεπιπῆς» αὐτοκτόνος τῆς Πρέβεζας. Ἄς ἰδοῦμε αὐτὸ τὸ θαυτάτα ἐπιθύουνο ξεκίνημα τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου στὴν «Περιφρόνησή» του :

«Καὶ τίς ἀχτίδες σου, Ἥλιε, θὰ στίς ἐπιστρέψω... / Τίποτα λογαριάζω πὸς δὲ σοῦ χρωστώ. / Μέσα στὸν τάφο μου τὸ σῶμα θ' ἀντιστρέψω... / Στὴν πλάκα μου, ἤρεμα τὸ φῶς σου θὰ διαθλώ.»

Ὁ κόσμος, τοῦ εἶναι ὀλοσκοτίνος καὶ μισητός. Ὁ θεός, τοῦ εἶναι ἐχθρός. Τὸν κατατρέχει ἀλύπητα, εἶναι ὁ προσωπικός του διώκτης, ὁ υπάλτιος ὄλων τῶν στερήσεών του. Ὅμως, τὸ μέσα πλοῦτος του κανένας δὲ μπορεῖ νὰ τοῦ πάρει. (Κι ὅταν, ἀργότερα, πρόσφατα, εἶδε πὸς πάει νὰ τοῦ τὸ καταδικάσει σὲ σιωπὴ καὶ αἰώνιο καταχώνισμα ἢ κοινωνικὴ του ἰδεολογία, τὴν παράτησε καὶ αὐτὴν καὶ ἔξοχε δρισιτικά ἀπ' τὸ δρόμο της.) Κανένας, λοιπόν. Μῆτε ὁ «Πλάστης» - καὶ τοῦ τὸ λέει πεισματικά, μὴ πιστεῦοντάς τον μὰ καὶ ἐκλιπαρώντας τον, στὴν «Προσσχῆ» του :

«... Τὴ δύση αὐτὴ μορεῖς νὰ μοῦ στερήσεις / μ' ἄποια σου δυστυχία; / Τὰ δάκρυα τοῦτα, / πού βγαίνουν ἀπὸ βῆθι πὸν γαλάζια / καὶ ἀπ' τίς πλεγνές τῆς Ἄνοιξης, μιδορεῖς, / Κύριε, νὰ τὰ ἐμποδίσεις; / Κοίταξέ με, / πὸς ἐπιμορεῖ πῶς ἀπ' τίς τροχιές τῶν τελευταίων πλάσμάτων σου! / Εἶναι μάταιο / νὰ μὲ κου-

ράξεις πιότερο! Ἄφρησέ με /... Δέμπορῶ, / Κύριέ μου, νὰ μισήσω! Ἄγαπήσέ με!»

Τὸ κλίμα τῆς θλίψης καὶ τῆς θαρύνουσης ψυχικῆς κακουχίας, —μήπως ὄχι θὰ καὶ σωματικῆς;— τοῦ ἔχει γίνεαι φύση :

«Μὲ σαραγαμὸ κρατώντας τὴ βαριά καρδιά μου / βροῖκα τὸ πατρικὸ μου σπίτι... / Γοργὰ τὸ τῆξι καὶ ἡ μάνα μου τρέχει ν' ἀνάψει. / Κ' ἐνῶ ἀπ' τὴν πόρτα βλέπω τίς γλυκῆς του λάμψεις... / δὲ μπαῖνω μέσα. Ἄπέξω κάθομαι καὶ κλαίω...»

Δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ ξαναβρεῖ τὰ προδομένα παιδικὰ του χρόνια, τὰ ρόδα τῆς ἀγνείας :

«Ἡ νυχτερινὴ βροχὴ τὰ ρόδα μας / τὰ μάδησε... / Τί ἱστορίες / γυρῶ ἀπ' αὐτὰ τὰ ρόδα πού πεθάνανε / στὴ φύση ἀνάμεσα καὶ τὴν καρδιά μου!..»

«Χάνομαι τόσο νορῖς / γιατί δὲ μὲ ἀγάπησε τίποτε.»

Αὐτὸ εἶναι τὸ ξεκίνημα καὶ εἰς θαυτάτα ἐπιθύουνας καταβολές τῆς πολὺ τυρανισμένης νιότης τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου. Μὰ ὁ δρόμος αὐτός βγάζει πάλι στὴν Πρέβεζα. Γιὰ ὅλ' αὐτὰ «πλήρωσε» ἄλλος. Τί θὰ «πρόσθετε» καὶ ἄλλος ἕνας;

Ἐάφου, σπάξει μιὰ καινούργια φλέβα καὶ ἀρχίξει ν' ἀναβρῖξει κρουνηθὸν μέσα στὸ Βρεττάκο, μιὰ φλέβα ὀλοστελα δικιά του πιὰ καὶ ἐντελῶς ἀντίδρομη : μιὰ ζωοχάρεια, μιὰ ἀσυγκράτητὴ ἀγάπη στὸ θάμπος τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἕνα θάδισμα θαραλλέο, μὲ μεγάλες δρασκελιές, σὲ χώρους πλατεῖς, σὲ τόνους στέρεους, ἐδρῶστερους, αἰσιόδοξους! Πού τὴν εἶχε κρυμμένη τέτια ὑγεία, τέτιο «θράσος» ὑπαρξῆς, τέτια πνοή; Πού τὴν ὄρηκε τὴ δύναμη τέτιας ἔξαρωσης πᾶνω ἀπ' τίς λύπες καὶ τίς ἀσκήμιες τοῦ κόσμου τούτου, ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος; Πῶς τὸ κατάρχησε μεμιάς τέτιο παντεποπτικὸ καὶ γενναῖο ἀντίκρουσμα;

«... Κοιτάχτε αὐτὴ τὴ θάλασσα, πού δίχως ἄχτη λαμποκοπᾷ καὶ αὐτοῦ τὸ δέντρον / τὸ λυγισμα' μὲ πόση ἐπιστοσύνη / κρέμαται στὸν ἄνεμο! Κοιτάχτε... Ἄσυγκριτὴ εἶναι ἡ μέρα / πού ἀπ' τὸ βάθος / μὲ κυκλικὴ ψηλῶνει παρελάσεις/μὴ ἀπεραντὸς ὁ κόσμος!.. Σηκωθῆτε! Ἡ θάλασσα ἀνεβαίνει στὴν αὐλὴ μας / καὶ οἱ ὄρθοντες χτυποῦν τίς πόρτες μας! / ... Ἄγαπηθῆτε!.. / Γιατί, ἀδελφοί, νὰ κάνουμε τίς νύχτες / στοχαστικῆς, τίς μέρες νὰ βαθαίνουν / ἀπ' τὴ μελαγχολία τους, τραβηγμένες στῶν θαλασσῶν τίς ἄκρες; Τί στοιχίζει / σὲ ἀηδόνι τὸ τραγοῦδι καὶ ἡ εὐγένεια / στὴν πρῶνὴ βροχῇ; Ἄγαπηθῆτε!.. / Ἄς φεγνοῦμε ἀνεβαίνοντας καὶ, τέλος, / ἄς κάμνομε τὰ σύνορα τοῦ Κόσμου, / καθὼς ὁ ἥλιος, μ' ἀναναμμένα ρόδα!..»

Ἄλλὰ μὲ τὴν κατάφαση καὶ τὴ ζωοχάρεια τούτῃ, μ' αὐτὴ τὴν ξαφνικὴ ἀνητηλιά τῆς μέρας «πὺ ἀπ' τὸ βάθος/μὲ κυκλικὴς ψηλῶνει παρελάσεις», μ' αὐτὴ

τὴν ἄπλα τῆς θάλασσας, ποὺ «ἀνεβαίνει στὴν αὐλή μας» καὶ τὸ ἄνοιγμα τέτων ὀριζόντων, ποὺ «χιλιοῦν εἰς πόρτες μας». ἀνακρούστηκαν κίολας οἱ ρωμαλεοὶ καὶ μεγαλόπνοοι ἐπικοί τόνοι, ποὺ θὰ δώσουν, ἕνα χρόνο ἀργότερα, τὸ ἐξοχο ἐκείνο «**Ταξίδι τοῦ Ἀρχαγγέλου**», τὸ ἀρτιότερο ποίημα «μερίζονος πνοῆς» τῆς εἰκασαετίας, καὶ θ' ἀναδειχθῶν τὸ Νικηφόρο Βρεττάκο γησιότατο ἐπικό. Γιατί, ὁ τι χαράμισε καὶ κατακερμάτισε μέσα στὴν τόσο παρ' ἄξιαν διαφημιθεῖσα «**Ὀδύσειά**» του τῶν 10 ὀκτάδων τοῦ ἐνοῦ μέτρου μήχων καὶ μιᾶς πλάτος, καὶ τῶν 33.333 στίχων ἀκριβῶς 1, ὁ Ν. Καζαντζάκης, τὸ ἐξέφρασε ὡς ἄριστα ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος στὸ «**Ταξίδι τοῦ Ἀρχαγγέλου**». Ἀλλὰ κανεὶς δὲ βρέθηκε ν' ἀναγνωρίσει τὴν ἀξία τοῦ ποιήματος αὐτοῦ, γιατί ὁ Βρεττάκος βέβαια δὲ διέθετε τίς ὀργανωμένες ἐκεῖνες στρατιές φανατικῶν πιστῶν, ἐξάλλαν θαυμαστῶν, κορατικῶν πειθαρχημένων συμπατριωτῶν τοῦ Ν. Καζαντζάκη, ποὺ θεωροῦσαν — καὶ θεωροῦν ἴσως ἀκόμη — καθήκον τους νὰ διαλαλοῦν γιὰ «μεγαλοφυεῖς ἀριστούργημα» ὅτι ἔκανε ὁ «Δάσκαλος», κι ὅταν ἀκόμα δὲν ἦταν ἄξιό του.

Δυπᾶμαι ποὺ ὁ χῶρος δὲ μοῦ ἐπιτρέπει νὰ μεταφέρω ἐδῶ μεγάλο μέρος ἀπ' τὸ «**Ταξίδι τοῦ Ἀρχαγγέλου**» ποὺ θὰ ἐξέφραζε, καλύτερα ἀπ' τὰ λόγια τὰ δικὰ μου, ὅτι ἔχω νὰ πῶ. Εἶμαι ὁμως βέβαιος, πῶς οἱ λίγοι χαρακτηριστικοὶ του στίχοι ποὺ θὰ παραθέσω, θὰ καταπελοῦν ὅλους πῶς ἀξίζει νὰ τὸ ἀπολαύσουν στὶς σελίδες 68—72 τῆς 4ης ἐκδ. τῆς «**Ἀνθολογίας**» - γιατί, βέβαια, ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος τὰ κατάφερε νὰ μὴν ἔχει οὔτε ὁ... ἴδιος ἀντιτύπο του!

Ἀκούσετε, λοιπὸν, ἱστορημένη μετ' ἡ γνησιότερη ἐπικολλητικῆ ἐργαλωττία, τὴν ὀδύσεια καὶ τὸ μέγα πάθος τῆς ἀμέρωτης, τῆς ἀπόλυτης, τῆς ἀσυμβίβαστης κ' αἰώνια ἀπροσλημένηστης, αἰώνια ξάγρυπνης καὶ φευγαλέας Ἐλευθερίας :

«Τὸ σκάφος τοῦτο, ποὺ σοφὸ τιμόνι / τὸ πέρασε ἀπὸ χίλιες καταγίδες / ποὺ ἄστρωσε τὰ νερά τῶν ἀνοιγμένων / ἀβύσσων τ' οὐρανοῦ / τὸ σκάφος τοῦτο, / ποὺ ἀμπεβαλλαν γιὰ τὴν καταγαγὴ του / τὴν φθαλασσῶν οἱ ὀρίζοντες, ποὺ κλάψαν / μπρὸς στὸν ἠρωισμό του τὰ στοιχεῖα / καὶ ποὺ σ' αἰωνιότητες καθρέφτισε / τὴ μεθυσμένη πλώρη του, / μὲς ἀπὸ τὸ αἰῶνος ὀδοσ, πρὶν ἀκόμα / στὸ φῶς ὁρᾶ νὰ δεσποῦν τὰ πνευρά του, / τῆς θάλασσας γρικουσε τὸ τραγοῦδι... / Χοχλάζανε τὰ κόνινα νερά τῆς / κι ὡς χράατ' ὁ ἥλιος κ' ἐμπαινε στὸν κόσμο, / ἔσπαζε ἡ νύχτα πᾶνω ἀπ' τὴν Ἰθά-

κη / σ' ἑκατομμύρια κρούσταλα, ποὺ ἀπλόδωναν. Κι ὅταν μετέγγη ἀπλή, πᾶνω στὴν ἄμμο, / στὸν ὀκεανὸ ἀντικεῖ, τὸ πελεκῆσαν, / τὸ βρέξαν μὲ κρασί καὶ μετ' τραγοῦδια, / τὸ εἶξαν στὸ γιαιλό - λευκό, στὴν ὄχθη, / κι ἀσάλευτο ξεχώρισε. Σὰ νάταν / μόνο, σὺν ἔξνο νάτανε, φαινόταν / μέρα καὶ νύχτα πᾶνω ἀπ' τ' ἄλλα σκάφη, / σὰ νάταν ἀπὸ χρώμα καὶ σὺν δῶλων / τῶν κόσμων ποὺ ψηλότερα περνοῦσαν, / ν' ἀγάπνεε τὸν ἀγέρα...

Ἐκεῖ, ποὺ διασταυρῶνε τὰ νερά του / μετ' ὀκεανοῦ τὴν ἄχνη ὁ γαλαξίας / τὴ νύχτα / ἐκεῖ, ποὺ λιάνει τὴν ἡμέρα / τὸ διάστημα σὲ φῶς, ἐκεῖ τὸ βλέμμα / πέδαινε τῶν νευτῶν του. Μέρα - νύχτα / μέσα του πόθος ἔκαιγεν οὐράνιος, / νὰ πᾶρει τὰ πανιά του καὶ νὰ φύγει...

... Ἄνοιγε ὁ κόσμος κ' ἐμπαινε τὸ σκάφος / κάτω ἀπὸ τὸ ἔρα πύρινα, γαλάτια / τὸ ἔρα ποὺ ἀχνίζαν. Κι ὅσο πρὸς τὰ οὐράνια / μάκραινε ἀπ' τὴ γῆ, τόσο πρὸ πλοῦσιου / τὸ φῶς ἀκοντιζόταν / ἀνάμεσα στὰ ξάρτια του... / Κι ὅταν γλυκὸ τὸ χάρμα περνοῦσε / πᾶνω ἀπ' τῆς γῆς τὸν ἕρπον, πρὶν ἀκόμα / φῶτισε ὅλες τίς ὄχθες, πρῶτ' ἀπ' ὅλα / μὲς ἀπ' τὴ σκά ἐξχώριζε τὸ σκάφος, / ποὺ ἔγερνε μέσα στ' ἄπειρο, σὺν ἄλλο, / τ' ὕνιορο ἀκολοιθῶντας τῶν ναυτῶν του / τὸ σκάφος, ποὺ, σταυρῶνοντας σὺν ἄστρο / τ' ἄσπρα πανιά του κάτω ἀπὸ τὸ ὄλο, / ἔπλεε μετ' ὀση ὀρη, / ποὺ δὴν νὰ κάνει / φορὲς τὸν κύκλο πρόφτανε τὸν κόσμου / καὶ πάλι μέρα νύχτα ὅταν θ' ἀράξει. / Μ' αὐτὸ ποτὲ δὲν ἀραζει. Κυλοῦσε, / τὴ γῆ σὰ νὰ μὴ γύρνε. Ποτέ του / δὲ μπῆκε σὲ λιμάνι.

Κ' ὁ κάτοικοι τοῦ Μᾶνη συχορωοῦνε, / βράδι κι αὐτῆ, τὸν ἥλιο καὶ τὸ κύμα : / Μὴν εἶδατε τὸ σκάφος μας ; / Ὡς πότε / θάχρονται τὰ καρβία καὶ θὰ φεύγουν / κ' ἕνα καρβία μόνο, ποὺ ἔχει φῶνε / κι οὐ πρὶν ἀπ' ὅλα, μῆτε στὴν Ἰθάκη, / μῆτε στὴν Τροία, καθὼς μᾶς παραγγέλλουν / ὅσα καρβία φύγαν, δὲ θὰ φαίνεται ; / Δέσετε αὐτὸ τὸ ἀναρχημένο σκάφος, / τὸ σκάφος τοῦτο τὸ καταραμένο, / ποὺ ἔχει παρεξηγήσει τὴ γενιά του / κι ὡς τίποτε τὸ γῆνο νὰ μὴν ἔχει, / σρωγιμένο ἀπ' τὸ παρᾶξενό του πάθος, / τὴν τραγικὴ του μοῖρα, ὅλους τοὺς κάρβους / τῆς γῆς ἄφησε πίσω του ! Γυρίστε, / δὲν εἶναι αὐτοῦθε ὁ κόσμος ! Θυμηθεῖτε / μὴ μέρα μοναχά, μόνο μὴ νύχτα / μὴν ὅρα στὴν Ἰθάκη... / Ἐρχεται ἡ νύχτα ! Πρόλαβεν ἡ νύχτα ! / Γυρίστε τὰ πανιά σας !.

Μὰ τὸ σκάφος / περιφανὸ τὴ διεύθυνσή του ἀλλάζει / κι ἀδιὰφορο γιὰ τ' ἀγνωστο / κερτίζει... / Χώρα καμιά τῆς γῆς / δὲ πλεῖν ν' ἀντικρῶσει. Κι ὅταν φτάνει / στὰ ἐρημικὰ νησιά ποῦναι σπαρμένα / στὴ μέση τοῦ ὀκεανοῦ... / Ἢ σὰ βλέπει / ποὺ ἀπ' τοὺς χλωροὺς τοὺς ὀδοσ κατεβαίνουν / σέρνοντας ἀπ' τὸ χέρι τὰ παιδιὰ τους / οἱ κάτοικοι τους νὰ τὸ ὑποδεχτοῦνε, / ἰσχωροεὶ σὰ φάντασμα, γυρίζει / σιγά-σιγά τὸ κίτρινο σκαρὶ του / καὶ χάνεται ἕξανὰ μὲς στὴν ὀμίχλη...

Ἐγὼ δὲν ἔχω νὰ προσθέσω τίποτε. Τοῦτο μόνον : ὅτι γνησιότερος ὕμνος ἀστῆρ ἀσυμβίβαστη, τὴν ἀπόλυτη, τὴν ἀναρχικῆ ἔλευθερία, δὲν ἐγράφτηκε στὴ νεοελληνικὴ ποίηση. Πόσο κραυγαλέο καὶ κατὰ βάθος ψευτικό, «θέση» τῆς κάποτε μῦθας, προκλητικὸ μόναχα - ὄχι ριζωμένο βαθύτα του, ἐριστικό, πεζοδρομικὸ - ὄχι βαθύτατα ποιητικὸ, βαθύτατα ἀνθρώπινο, εἶναι τὸ «**Γιοῦχα ! καὶ πάλι**

γούχα τῶν πατρίδων!» τοῦ Παλαμᾶ στό «*Δωδεκάλογο τοῦ γύφτου*», ποῦ τὸ κυνήγησε ὅσο τίποτε ἄλλο τοῦτο τ' ὄραμα τῆς καθαρῆς Ἐλευθερίας, τῆς φευγαλέας μονάτης φλόγας, ποῦ δὲ γνωρίζει κρίκο καὶ χαλκὰ, δὲν πιάναται, δὲ δένεται, δὲν πῆζει, δὲν ἀράζει, οὔτε στεγάζεται πουθενά, κι ὁμως δὲν κατὰφερε νὰ μᾶς δώσει παρὰ ἓνα συχηρὸ ἀναρχικὸ μανιφέστο. Ἀλλὰ κάθε μανιφέστο, ἀκριβῶς γιατί εἶναι μανιφέστο, καὶ κλείνει μέσα του ὅλο τὸ θόρυβο καὶ τὴν κονία τῆς ἀγορᾶς, στέκει πάντα πολὺ μακριὰ ἀπ' τὸ νόημα τῆς ἀπόλυτης Ἐλευθερίας-θεμελιακὸ πρωτόρρητο τοῦ ἀνθρώπου καὶ κάθε δημιουργοῦ. Ἐνῶ ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος, τόπλασε μῦθο τ' ὄραμά του, εἰκόνα, στίχο ἐξαίσιο καὶ μοναδικό - γι' αὐτὸ καὶ καταπεθεῖ πῶς πράγματι ἡ ψυχὴ του τὴν ἀντίκρουσε τῆ μονάτη ἐκείνη φλόγα καὶ βαφτίστηκε ἡ συνειδητὴ του στὴν ὑψηλὴ της πόρα.

(Καὶ νὰ σκέφτεται κανεῖς, πῶς ὁ ποιητῆς ποῦ ἔπλασε τὸ «*Ταξίδι τοῦ Ἀρχαγγέλου*», θεωρήθηκε, γιὰ πολλὰ χρόνια, διατεταγμένος βάρδος μᾶς τόσο ἀνελεύθερης κομματικῆς παράταξης, κι ἀπ' τοὺς ὀπαδοὺς κι ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους της!.. «*Μωραίνει Κύριος τοὺς πιστεύοντας...*»)

Τὸ «*Ταξίδι τοῦ Ἀρχαγγέλου*» ἐπισημειώνει τὴν εἴσοδο τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου στὴν ὀριμότητα. Ἔργο ἀκμῆς, κατὰ τὴ γνώμη μου, ποῦ τὰ μέτρα τῆς ἀριότητάς του πρέπει ν' ἀποτελοῦν γιὰ τὸν ποιητὴ του γνάμωνα αὐστηρὸ κάθε κατοπινῆς του δημιουργίας. Καὶ ἀποτελοῦν ἐν πολλοῖς - ἂν καὶ ὄχι πάντοτε.

Ἡ τρίτη περίοδος τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου, ὀριμάζει καὶ ἀρτιώνεται μὲ ποιήματα ὡς τὸ «*Ἐλεγίο πάνω στὸν ἴαφο ἐνὸς μικροῦ ἀγωνιστῆ*», ποῦ ἀνθολογεῖται σὺς σ. 257 - 258 τοῦ τεύχους ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητο ἐπίτευγμα, μέσα στὸν ἄγχο αὐτῶς ἀκόμα χῶρο τῆς «ἀντιστασιακῆς» ποίησης, γεμάτον ὡς τὴν ὥρα μὲ πολ-

λὲς κραυγές, κενολόγες φωνασκίες καὶ ἀπόπειρες, ὄχι μόνο ἀστοχες, παρὰ καὶ ἀσεβεῖς πρὸς τὸ θέμα τους - αὐτόχρονα ἐξοργιστικές. Ἡ περίοδος αὐτὴ τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου ὀλοκληρῶνεται καὶ κλείνει μὲ τὰ «*Θολὰ ποτάμια*», μέσα στὰ ὅποια ὑπάρχουν στίχοι ἐξοχοί, κ' εἶναι ὁραμένη, μὲ μοναδικὴ ἐδοστοχία, ἡ ἀπολογία τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἀγωνίας της. Εἶναι κρίμα νὰ τεμαχίσω πάλι τὸ φλογερότατο τοῦτο ποίημα, ἀφοῦ ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ - καὶ πρέπει, γιατί εἶναι πυρηνικὸ τοῦ ποιητῆ καὶ κλειδί γιὰ τὴν ψυχολογία τῆς σημερινῆς γενεᾶς - νὰ τὸ διαβάσει ὀλόκληρο σὺς σ. 258 - 262. Ἐγὼ ἀντιγράφω ἐδῶ μόνο κάποιους στίχους ποῦ εἰσάγουν καιριότατα στὴν τέταρτη περίοδο τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου - τὴν περίοδο «τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς Χαρᾶς» ὅπως προτιμῶ νὰ τὴν ὀνομάσω. Τῆς Ἀγάπης, τῆς νικητρίας πιά, καὶ τῆς Χαρᾶς, τῆς ὀριστικά κατακτημένης - ἄχονες ποῦ διακατέχουν σήμερα τὸν ποιητὴ, ὄχι μὲ πυκνὲς καὶ ἄρτιες συλλήψεις πάντοτε, ἀλλὰ ποῦ ἐγχελεῖουν σπέρματα ἐκλεκτῆς ποιότητος καὶ θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ δώσουν κάποτε ἐντελὴ καὶ γνήσια ποιήματα. Εἶναι οἱ στίχοι :

«Κ' ἐγὼ, ποῦ ἀνθίξε μέσα μου τὸ δνερο καὶ ποῦ πάντοτε / ἔδειχνα πάνω μου τὸν ἥλιο, / περπατοῦσα, περπατοῦσα... / Κρατοῦσα ἓνα ραβδί ψηλότερο ἀπ' τὴ μοῖρα μου / κ' ἔβουκα πέντε ἀρνιά. Πέντε ἄστρα. Πέντε νοῦφαρα. / Τὴ νύχτα ἀσπρίζανε στὸν κάμπο, τὸ ἓνα δίπλα στ' ἄλλο. / Κ' ἔγραφαν, τὸ ἓνα δίπλα στὸ ἄλλο, ἀκίνητα / «*Ἄ γ ἄ π η*». / Κ' ἐνῶ βρόνταγε ἀπάνω μου ἡ φύελλα, προσαποῦσα / νὰ προχωρήσω. Ποῦ νὰ πάω τ' ἄρνιά μου ; Ποῦ νὰ μείνω ;»

Ποῦ ;... Μά, ποῦ ἄλλοῦ, Νικηφόρε ! Στὸν ἀσπρομάλλη γερο - Ταῦγετο, σωμαίνοντας μὲ τὴ σιωπὴ του, τὴ χρυσὴ μεστή σιωπὴ του, ἀνασαίνοντας μὲ τὴν ἀνάσα του, τὴν πλατιά του ἀνάσα, μιλώντας μὲ τὴν καρδιά του, τὴ σοφὴ καρδιά του, ποῦ ξέρει αἰῶνια νὰ τραγοῦδᾷ τὴ Χαρὰ καὶ τὴν Ἀγάπη - τ' ὀραμά σου τὸ ἅπιαστο, Νικηφόρε.

ΠΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ἡ Κριτικὴ τοῦ Θεάτρου

* Όταν πέσει ἡ ἀδελὰ καὶ σήσουν τὰ φῶτα τῆς ράμπας, κ' οἱ ἥρωες ξαναγίνουν στὰ παρασκῆνια ἠθοποιοί, κουρασμένοι, διψασμένοι, πεινασμένοι, καθημερινοί. βγάλουν τὶς περσοῦκες, τὸ μαγκιγιάξ, καὶ φύγουν εἰσαστικοὶ ἀπ' τὴν πίσω πόρτα, σὰ νὰ μὴ συνέβη τίποτε τὸ «σοπουδαῖο» καὶ τὸ «τέλειο», νὰ μὴν ἔγινε καμιὰ «πραῖσις μέγεθος ἔχουσα» - ἔξω ἀπ' τὴν σκηνή, ἔξω ἀπ' τὸ θέατρο, στοὺς ὕψους σκοιτινοὺς δρόμους, στὰ φῶτα τῆς πόλεως, τὰ τόσο παράξενα ὕστερα ἀπ' ὅτι πράγματι συνέβη, ἀπεμένει κάποιος ἀκόμη, πού ἢ «πραῖσις» του ἄρχισε μόλις, καὶ χρωστᾷ «νὰ περάνει» μόνος, σιωπηλά, «τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαριν»... Μηχανικὰ τὸν φέρον τὰ βήματα του, συλλογισμένον, στὸ σπῆτι του, «τυλίγεται στὸ σύνθηδες τῆς ἡσύχιας σινδόνι» καὶ δὲ βρίσκεται ὕπνο... Μὰ τί πάθημα, ἀλήθεια, καὶ τοῦτο τὸ ἀποφινὸ! Πῶς τὸν ἐνέπλεξε ἔτσι στὸ ἀρχαῖκό της χάος ἢ Ἀντιγόνη;.. Νὰ μὴν τὸν ἔθαψε, ἀδελφέ, τὸν Πολυνεῖκη τῆς! Ἕνας ἀθαφτος παραπάνω, μὲς στοὺς τόσους!.. Ἦ νὰ τὸν ἔθαψε καὶ νὰ μὴ μᾶς ἀπασχολοῦσε - δὲ θάταν δὰ κ' ἢ μόνη πού ἀντιστάθηκε στὴ θέληση ἐνός τυράννου... Ἔστω, ὄχι τυράννου - ἐνός κυβερνήτη, ἐνός λειτουργοῦ. Ἦταν ἀνάγκη νὰ τὰ πεῖ ὅλα κείνα τὰ λόγια ἢ Ἔντα Γκάμπλερ, γιὰ τὴν «τολμηρὴ καὶ ἀνεξάρτητη πράξις, μὲ τὴν λάμψη τῆς ἀπόλυτης ὁμορφιάς»;.. Κι ὁ Μπράντ, μὲ τὴν παράλογη — τὴν αὐτόχρονη παράλογη καὶ παρανοϊκὴ, τί λέμε τώρα!.. — ἐπιμονή του: «Ἦ ὅλα ἢ τίποτα!»... Πέθαινε ἢ μάνα του, ξεψύχαε - κ' ἔμεις νὰ καταράσσομε;.. Ὁ ἄλλος νὰ γυρεῦει τὸν ἥλιο - ἀκοῦς τὸν ἥλιο!.. Κ' οἱ ἔξη τὸ «συγγραφέα»!.. Τὸν «Κουμποχῆτη» θὰ ἔγνωσαν. Ἦ τὸν «Σεραγκιανό»; — Κάνε τὸ γύρο, Πέσο! Κάνε τὸ γύρο!..» κ' ἔλα νὰ ξαναπεράσεις ἀπ' τὴν «κουτάλα» ...

Δὲ βρίσκεται ὕπνο... Πῶς τὸν ἐνέπλεξαν ἔτσι, σ' αὐτὸ τὸ «σκευώρημα» καὶ

βρέθηκε ἔξω νὰ παραλογίζεται, νὰ τὰ παίρνει στὰ σοβαρὰ δλ' αὐτὰ, νὰ ἐγκρίνει πράξεις, πού, ἀν τὸν ἄφηναν, θὰ τὶς ἐκτελοῦσε πράγματι πανόμοιες στὴ σκηνή, θὰ τὸν σπάθιζε κι αὐτὸς πίσω ἀπ' τὴν κουρτίνα τὸν «πόντικα» τὸν Πολυνίο, ὅμως ποτὲ στὴν καθημερινὴ του ζωὴ, θὰ διέπρατε τέτιες «παλάβρες» τέτιες «ἀκαταλόγιστες» πράξεις... Μὰ δὲν εἶναι πράγματα αὐτὰ!..

Δὲ βρίσκεται ὕπνο καὶ «κάθαριν τῶν τοιούτων παθημάτων»... Κι αὐριο θάναί ράκος στὴ δουλειά του - πῶς τὸν παρέσυραν ἔτσι, καὶ κατὰ κατατόπια πού δὲ βγάζουν αὐριο στὸ γραφεῖο του, στὸ μαγαζί του, στὴν τέχνη του, στὸ λογικὸ παρεδῶσε του μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Τὴν ὥρα πού ράβει τὰ βάρδουλα, πού φορμάρει τὸ καλαπόδι - ἔ, δὲ φορμάρει ἀπόλυτα ποτὲ ὅπως πρέπει! Χίλιες ὥρες νὰ μείνει πεσμένος ἐκεῖ πάνω, τὸ coup de pied δὲν ταιριάζει ἐντελῶς. Θὰ χάσει τώρα χίλιες ὥρες γιὰ ἓνα ζευγάρι, μ' αὐτὸ τὸ ἀναθεματισμένο «Ἦ ὅλα ἢ τίποτα»; Τι ἔχει νὰ κάμει ὁ Μπράντ μὲ τὴν δουλειά του; Αὐτὸς εἶν' ἓνας τεχνίτης - τόσος. Ἄλλὰ πόσος; «Ἀκριβῶς τόσος» γίνε-ται;.. Αὐτὰ τὰ κατατόπια δὲν εἶναι τῆς ζωῆς μας, τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς. Ἄλλὰ τότε πῶς ἀφέθηκε νὰ παρασυρθεῖ, ἔσθ' ἐμπλέχτηκε καὶ μένει ἄγρυπνος, τόσες ὥρες;.. Δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστευεῖται κανεὶς ποτὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὰ ὁμορφα λόγια τῶν, τὰ πλανερὰ. Εἶν' ἱκανοὶ νὰ σὲ κάνουν νὰ δεῖς στ' ἀλήθεια τὸν κούνελο τὸ Χάρβεϋ, δυὸ μέτρα μπῶτι, μὲ τὶς τσοουλτέες του ἀντάρες ἔξω ἀπ' τὸ... καπέλο του, πιὸ πραγματικόν ἀπ' ὅλους τοὺς «πραγματικούς» ἥρωες τῶν ἔργων ἢ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ σοῦ μεταμορφώσουν ἀνθρώπου σὲ γάιδαρο, νὰ σὲ καταφέρουν μάλιστα νὰ σκύβεις μαζί του πάνω ἀπ' τὸ νερὸ καὶ νὰ μὴν τολμᾷς νὰ ψιθυρίσεις, ἔσθ' τοῦλάχιστο, πού σοῦ ἔφτασε δαιμονικὰ ὡς τὰ χεῖλη: «Πῶς ἔγινα... γάιδαρος!» - γιὰτὶ δὲ λέγεται ἓνα τέτιο πράμα, περιλίπια, μὲ βαθύτητα ὀδύνης, μὲ ἀπειρὴ τραγικότητα, χωρὶς αὐτοστιγμαί, τούτη ἢ «ἔως θανάτου περιλίπιας ψυχῆ σου» νὰ νιώσει τὴν ἀπέραντη γελοiotῆτα καὶ νὰ διαλυθεῖ σὰ γέλια!.. Ἄ, ὄχι! Δὲν εἶναι κατατόπια τῆς πρα-

* Ἄς μᾶς συχωρεθεῖ τὸ ὅτι, ἀσθενούντος τοῦ καλοῦ φίλου καὶ συνεργάτου μας κ. Αἰμ. Χουμπούζιου, ἐπιμεταλευόμαστε τόσο... ἀρπακτικὰ τὴν στήλη του, γιὰ νὰ ποῦμε δυὸ-τρία λόγια πάνω στὸ θέμα τῆς ποιη-σῆς τοῦ Θεάτρου, πού τόσο εὐστοχα ἔθεσε ὁ κ. Χουμπούζιος στὸ πρῶτο κιάσας τεύχος «τ. Ν. Ε.»

γματικῆς ζωῆς αὐτὰ! Εἶναι «σκευωρήματα», γλυστρήματα σὲ ξένους χώρους, «χώρους ἄλλοις», παράλογους!..

... Δὲ βρίσκει ὕπνο. Κι ὁμως αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι: ἡ Ποίηση στὴ Ζωή, μιά εἰσβολὴ τραγικοῦ καὶ γενναίου προβληματισμοῦ, μέσα στοὺς χώρους τῆς πιὸ «ρεαλιστικῆς» καθημερινότητος, κάτω ἀπ' τὸ ντύμα τοῦ «μύθου», μὲ τὴν παρεκκυσση καὶ τὴν παρατροπῆ τῆς «πλοικῆς», τὸν ἐρεθισμὸ καὶ τῆς «περιέργειας» ἀκόμα - εἰσβολὴ οἴστρου Ἐλευθερίας, Θαύματος, Ἐξαρσης.

Γιατί, ἐν τέλει, τί ἄλλο εἶναι ἡ Ποίηση, πὸν τόσο σωστά θεωρήθηκε πάντοτε ὡς στοιχεῖο πυρηνικὸ τοῦ Θεάτρου; Τί ἄλλο παρά ξάνοιγμα ὄλων ἐκείνων τῶν βαθύτατα πραγματικῶν χώρων, καταχωνιασμένων κάτω ἀπὸ τὴ σκοπὴ τῆς καθημερινότητος, τῆς χθαμαλότητος, ὅπου ὀλοένα ἡ «λογικὴ» ἐκδιώκει τὸ Ἄπολύτο κι ὁ «κοινὸς νοῦς» τὴν Ἐλευθερία; Καὶ χρειάζεται νάρθουν ὄρες τοῦ κόσμου κρίσιμες, νὰ σαρώσει ὁ θάνατος, κ' ἡ φρίκη, κ' ἡ καθολικὴ ἀνατροπὴ τῶν κανονικῶν ὄρων ζωῆς ὅλη αὐτὴ τὴν κοιλία τῆς καθημερινότητος, τῆς ἀγοραϊότητος, γιὰ ν' ἀφηρωισθεῖ ξανά ἡ ζωὴ μας, νὰ ξαγνέψει, νὰ ξαναπαρθευτεῖ, δικαιώνοντας ξάφνου, ὅπως μᾶς συνέβη στοὺς καιροὺς αὐτοὺς, ὅλες τίς ἰδανικὲς μορφές τῆς Ὑψηλῆς Ποίησης καὶ τοῦ Μεγάλου Θεάτρου.

Μετὰ ἀπ' αὐτὸ, παράξενο δὲν εἶναι τὸ φαινόμενο τῶν τάσεων γιὰ ἐπανακαταξίωση τῶσων καὶ τῶσων πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχαίων ἀκόμα μύθων. Κι ὅταν εἶναι ἱκανοὶ οἱ δημιουργοί, τί

δὲν φωτίζει ἡ ἀναβίωση αὐτῆ!

Ἄριστοτελικὸς ὀρισμὸς τῆς τραγωδίας, εἶναι καὶ σήμερα ἐπαρκῆς. Ἐπαρκέστατος. Φτάνει κανεὶς νὰ ξανοίξει τί σημαίνουν τὰ λόγια:

«Μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγθος ἐχούσης, ἡδυσμένω λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἑλέου καὶ φόβου περαινουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.»

Γνώμονας ὅσων τελοῦνται στὴ σκηνὴ δὲν εἶναι ἡ καθημερινὴ μας «λογικὴ», ἡ κοινόφθαλμη αὐτὴ «λογιστικὴ» τοῦ παρεθῶσε τῆς ἀγοράς. Τὰ φῶτα τῆς ράμπας, δὲ φωτίζουν τὴ χθαμαλὴ ἐκδοχὴ τῆς ζωῆς, τὴν ὀργανωμένη τούτη φυγὴ μας ἀπὸ τοὺς χώρους τοῦ τραγικοῦ ἐσωτερικοῦ πυρήνα μας. Γι' αὐτὸ, δὲν εἶναι παρά Ποίηση, γνησιότατη Ποίηση, καὶ «παραλογισμὸς», γνησιότατος «παραλογισμὸς», κ' Ἐλευθερία, γνησιότατη Ἐλευθερία - γενναία προσπέλαση Ἄπολύτου, κατενώπιον θεωρίας τοῦ κατ' ὀδασίαν, Ἐξαρση καὶ Μέση πραγματικοῦ, ξάνοιγμα τῆς ἀληθινότετης φύσης μας, ὅ τι διαλάμπει πάνω στὴ σκηνὴ καὶ κρατεῖ ξάγρυπνους «δι' ἑλέου καὶ φόβου» τοὺς «καθαίρομένους ἀπὸ τῶν παθημάτων» τῆς καθημερινότητος.

Τόσο πολὺ «ξάγρυπνους» καὶ τόσο βαθιὰ «καθαίρομένους», πὸν νὰ φαντάζον πάντοτε παράξενα, «ὑστερα ἀπ' ὅ τι συνέβη», τὰ φῶτα κ' οἱ ἐρημοὶ νυχτερινοὶ δρόμοι τῶν χάρτινων πόλεων μας.

INTERIM

ἡ Στήλη τῆς Ἀλληλογραφίας

★ Πολὺ σωστά, κ. Βητ. ἐκεῖνος σοῦ λέει: «—Δὲν ξέρεις τὸ συμφέρο σου!» καὶ σοῦ ἀκοῦς: «—Δὲ λογάριαζεῖς τὸ συμφέρο σου, κι ἀφοῦ οὐτ' ἀπὸ κεῖ δὲν πιάνεσαι, τί γινόμεσαι μαζί σου!..»

★ Κρατῶ τῆ «νύχτιαν ὀχλή» κι ἄς μὴ μπόρεσαν νὰ τῆ διαλύσουν κοί δύο μονομάχοι σου, κ. Ἄγγ., καὶ νὰ μείνουν αὐτοὶ στῆ θύμησή μου.

★ Ἄ, νὰ σοῦ πῶ, κ. Σπηλ.: Τόσο περισσότερο εἶναι κανεῖς «πνευματικὸς» ἄνθρωπος ὅσο περισσότερο πράγματα τοῦ πνευματικοῦ χώρου θεωρεῖ ὡς αὐτόθετα, ὡς ἐπιβαλλόμενα σὰ φυσικὰ φαινόμενα, σὰ νόμους, ἀνεξάρτητα πρὸς τούτῃ ἢ ἐκείνη τῆ γνώμη μας, τῆ στάση μας, τῆ διάθεση, τὴν ἀρέσκειά μας. Κ' ἐπειδὴ τώρα δὲ ἀντιλαμβάνομαι πῶς τὸ πυρηνικὸ στοιχεῖο κι αὐτοῦ πού εἶπα, τοῦ Γκαίτε εἶναι, συνεχίζω πιά καὶ μὲ λόγια, σχεδόν, τοῦ ἴδιου, πού, ὅταν κάποτε τονε ρώτησαν ποίος εἶναι μεγαλύτερος, ὁ Τίχ ἢ αὐτός, ἀποκρίθηκε γαλήνια πῶς θέεεβατα καὶ εἶναι κάτω του ὁ Τίχ, ὅπως δεβατότητα ὁ ἴδιος εἶναι κάτω, κάτω ἀπ' τὸ Σαίξπηρ, ὅποια γνώμη κι ἂν εἶχε ὁ συνομιλητῆς του, ὁ Τίχ, ὁ Γκαίτε, κι ὁ κόσμος ὅλος! Τὸ πὸν σημαίνει... μὰ, σοβαρῶς δηλαδῆ, εἶναι καὶ νὰ συζητεῖται;.. Τὸ ἄλλο πές, πῶς δὲ μᾶς κάνει κακό νὰ θυμόμαστε κάπου-κάπου τὸ γαλλικὸ λόγιο *comparaison n'est pas raison*, καὶ ν' ἀναγνωρίζομε, χωρὶς νὰ θαυγαζομαίμε, πῶς ὅλες μας οἱ ὕρες κ' οἱ στιγμῆς δὲν εἶναι γιὰ τὸν Αἰσχύλο· εἶναι καὶ γιὰ τὸ Θεόκριτο, ἂν μὴ καὶ γιὰ κανέναν ἀνώνυμο ἐπιγραμματοποιό...

★ Οἱ στίχοι: «Ἐὸν ἀπὸ σέ, Ἐρωτὰ μου», «πνοή π' ἀλλόκοτα ἀνεχρίζεις» κ. ἄ. θυμίζου, δ. Ἀγγ., -τι θυμίζου! εἶναι ξένοι, καὶ σοῦ χαλοῦν τὰ ἴσα, σὲ ἀσκηνιζοῦν! Ἐνῶ, δὲς τί χαριτωμένη, τί συγκινητικὴ ἢ ἐπίκλησή σου στῆ «Δέση»—ἀδιάφορο ἂν κι αὐτὴ δὲ σοῦ βγήκε ὡς τὸ τέλος—: «ἀπάλυνέ με λίγρη!» Γιατί; Μὰ γιὰτ' εἶναι καταδική σου!

★ Ὡστε, οὔτε τοῦτο, οὔτε τ' ἄλλο: εἰς ἀναζήτησιν γεροῦ κλαδιῶ ἀγριοσυκιᾶς! κ. Ν. Β. Θὰ ἀνεχθεῖς, λοιπόν, νὰ προσφέρεις τόσο κακαίσητο θέαμα; Ἔ, τότε δὲν εἶσαι οὔτε κατὰ διάθεση ποιητῆς. Κρίμα! Κ' ἐγὼ ἔλεγα πῶς εἶσαι,

καὶ λογάριαζα στὴν ἐπικοινωνία μας...

★ Τὸ IV καὶ τὸ V ἀπ' τὰ «Λυρικά» καὶ τὸ 3ο Fragment πολὺ καλά, κ. Βα. Μόνον νὰ σὰν πιὸ σφιχτά, κοφτῖ, ἀσύνδετα, θὰ τάθελα. Ὡστόσο, σὲ ξέρεις.

Ὅσο γιὰ τὴν ἐρώτησή σου μὲ ποιὸν συμβαίνει νὰ συμβαδίζεις: ὁμολογῶ τὴν ἀδυναμία μου νὰ σοῦ ἀποκριθῶ. Ὅμως, ἂν ἀκριβῶς γιὰτὶ τὴν ὑπέθετες, μὲ δοκίμασες, ἕνας ἀκόμα λόγος γιὰ νὰ σοῦ χρωστῶ χάρη.

★ Μόνον ὄχι ὀπαδός, κ. Τερ., κι ἄς εἶναι καὶ τοῦ γλυκύτερου ἀρχηγέτη γιὰτὶ παρευθὲς πικριζεις καὶ φαρμακεύεις.

★ Θέλει καὶ ρώτημα, κ. Ἄ. Ψ., πῶς, ἂν εἶχα τὸν καιρὸ σου, θάγραφα κατὰ κανόνα προσωπικῶς στὸν καθένα, γιὰ ν' ἀλάφρωνω, ἔτσι, λίγο καὶ τῆ στήλη μου; Δὲν ἔχω ὅμως, καί, παρὰ νὰ μὴν ἀπαντῶ...

★ Ἄν δὲ στείλατε ἀκόμα ἀντίγραφο στὸ γνωστὸ προικολόγιο, νὰ τὸ στείλομε ἔμεῖς, κ. Ἄλ., γιὰ νὰ εἰσπράξετε κι ὅλα τῆ «δικαία ἀντιμισθία». Ὅσο γιὰ τὴν ἀγάπη σας, κάναμε, δόξα τῷ θεῷ, τὸ πᾶν γιὰ νάχομε τὸ μῖσος σας· καὶ δὲ θὰ λείψομε! Μὰ τί μπορεῖ νὰ ξέρει κανεῖς μὲ σᾶς; Οὔτε ὅτι δὲν τὸν ἀγαπάτε γιὰ ὅ τι ἴσα-ἴσα θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν μισεῖτε!

★ Μ' ὅλη τὴν ἀξιοσύνη σου, τὴν ἐπαθες, κ. Ἄγγ., γιὰ νὰ τεζαριστέεις ὡς ὅπου δὲν παίρνει. Δὲν ἔμεινε παρὰ νὰ παραστείς καὶ στῆ φριχτὴ σκηνή!..

Γιὰτὶ τραδιέστε ἀπ' τὸ τρομερό, τὸ ἀνήκουστο; Ποίος σᾶς τὸ ζήτησε;

★ Ὅχι, ὄχι! κ. Ἰωσ. Δὲ φτάνει νὰ τοὺς περιφρονοῦμε (δηλαδῆ ἔμεῖς μονάχα νὰ ξέρομε πόσο τους περιφρονοῦμε) πρέπει καὶ νὰ τοὺς τὸ δεχνομε, νὰ τοὺς τὸ φωνάζομε. Νὰ τοὺς ξεπροστίζομε καὶ νὰ τοὺς προπηλακίζομε! Τίποτε λιγότερο! Καὶ «μπροστά σὲ κόσμο»—μάλιστα μπροστά σὲ κόσμο, σὰ φτάνουν στὸν κυνισμό νὰ παινεύονται κι ὅλας, τὰ γουρούνια, πῶς δὲν ἐνοοῦν τίποτε. Τὸ ἂν κάτι γυρλιζοῦν κι ἀπὸ ἐπιστήμη, κι ἀπὸ γλῶσσες ἢ δὲν ξέρω ἀπὸ τί ἄλλο, δὲ σημαίνει πῶς δὲν εἶναι. Κι ἀφοῦ εἶναι, νὰ τὸ ἀκοῦν—κ' ἔτσι ὅπου, μὲ τὰ ἴχνη ντροπῆς πού τοὺς ἀπομειναν, νὰ μὴν ξανατολμήσουν... Ὅσοι! Καμὰ ἀνοχή σ' αὐτὸ!

★ Σάν, κ. **Βουξ.**, δὲν καταλαβαίνεις πῶς, ἕστερ' ἀπ' «Τό ἀλόγο τοῦ σκακιού» (ναί-ναί, τοῦ Στασινόπουλου πού τόξερες-μὴ μοῦ λὲς πῶς δὲν τόξερες!), τὸ σύμβολο αὐτὸ γιὰ τὸ σχετικό θέμα ἀποκλείεται στὸ ἐξῆς ἀπ' τῆ νεοελληνική ποίηση, τί νὰ σοῦ πῶ ἐγώ; Χά-θηκαν τόσα ἄλλα σύμβολα; Εἶναι, κατ' ἀρχὴν, ἀπαράληπτο ὅποιο σύμβολο, γιὰ τὴν πολλοστὴ διαπίστωση τοῦ τραγικοῦ ρόλου τῶν θέσει ὑπερρετικῶν ὄντων;

★ Μόνο αὐτὸ, κ. **Πλε.**; Νάξερεις καί τί ἄλλα!.. Μὰ πῶς; Ἐκτός ἂν τριπλασιαζόνταν οἱ συνδρομητῆς καί, πολὺ περισσότερο, ἂν, αὐτοὶ πού εἶναι, κάναν ὅ τι αὐ. Ἄλλ' αὐτὸ... Πάντως μὴν ἀμφιβάλλεις πῶς καμιά ἐπιτυχία δὲν πρόκειται νὰ μᾶς «ἐφρησυχάσει».

★ Συγχαρητήρια γιὰ τὴ «γρᾶμμῆ» πού ξαναπῆρες, φίλε **Ἄλ. Κουμπ.**, μηχ.

★ «Πιές τους / πῶς περπατοῦμε χέρι μὲ χέρι...» Δὲν ἦταν μπορετὸς αὐτὸς ὁ τόνος σ' ὅλο σου τὸ «Μήνυμα», κ. **Βαζ.**;

★ Προσοχή, κ. **Δωσ.** γιατί πάει νὰ πείσει καί σένα ὁ Ἀλιάκμονας «γιὰ τὴ μεταίστετα τῆς ἐφηβικῆς ἀγνότητας». Μὴ μὲ ἀναγκάζεις νὰ σοῦ ἀποτείνω τὸ ὅσα πολὺ καλὰ λὲς ἐξὸ τοῦ φίλου σου, πού, σάν ἐνέδωσε, δὲν προσγειώθηκε ἀπλῶς, παρά βούτηξε ὡς τὴν κορφὴ στὴ λάσπη; Ἐ, ὄχι κι ὡς ἐκεῖ! Δὲ σὲ ἀναγνωρίζω πιά, ἀδελφέ...

★ Ἐνθουμὸς τὰς εἰδούς τοῦ Μαρτίου, φίλε **Ἄλ.**

★ Ἀπ' τοὺς κ.κ. **Βα., Γεωργ., Ἑλλ., Ζα., Ζι., Κλ., Β. Κρ., Η. Κρ., Κυρ., Α. Δεβ., Μ. Δεβ., Με., Μι., Μν., Κ. Παπ., Πριν., Σακ., Σαν., Σπ., Τζα., Χολ.**, πού πῆρα ὅτι μοῦ ἐστείλαν καί τοὺς εὐχαριστῶ, περιμένω ἄλλα.

★ Ἀναβάλλω τὴν ἀπάντησή σου κ.κ. **Ἄλ., Ἀνδ., Ἀντ., Βαρ., Βασ., Βρ., Γα., Γε., Γιαννα., Γιαννη. (2), Γιο., Γκ. Δα., Δε., Δρ., Ζα., Καλ., Καπ., Καρ., Κον., Κορφ., Κορω., Κυλ, Κυπ., Κυρ., Δαμπο., Δαμπρ., Μο, Μπαζ., Μπαν., Μπο., Νι., Νο., Α. Πα., Δ. Πα., Ν. Πα., Σα., Σγ., Τσ., Φτ., Φω.** Ἄς μὲ συγχωρήσουν.

H—P—

ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ

Ἄντι ὅπως εἶναι, νὰ διαδαστοῦν: ὁ στ. 16 τῆς σελ. 183: Σὲ δρόμους κλωθογυριστοῦ ἀπὸ μακριά περικοπᾶ; κι ὁ στ. 6 τῆς σελ. 184: σκοπὸς γλυκαντικός κάθε λαλιάς ἀκούγεται, μὲλις ἀκούγεται.

Ἐντυπα πού λάβαμε

ΠΟΙΗΣΗ

ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ ΚΡΙΤΩΝ: Ἄ γ ω ν ι α. Ἄφ. '52.— ΓΑΛΑΝΑΚΗ-ΒΟΥΡΛΕΚΗ ΑΝΤΙΓΟΝΗ: Β ρ α δ ι ν ῆ ς ὄ ρ ε ς. Ἐκδ. Μαυρίδη. Ἄφ. '51.— ΔΗΜΑΣ ΠΕΤΡΟΣ Α.: Δέ κ α μ ι κ ρ ᾶ π ο ι ῆ μ α τ α. Ἐκδ. «Νεανικῆς Φωνῆς». Ἄφ. '44.— ΚΑΖΟΓΑΝΗΣ ΑΔΕΚΟΣ: Φ θ ῖ ν ο π ῶ ρ ῖ ν ὸ. Πύργος '49. ΚΑΦΤΑΝΤΖΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ: Ο ὄ ρ ᾶ ν ι α σ τ ᾶ χ ι α. Σέρρες '52.—ΜΕΤΣΟΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ: Πα ρ ο υ σ ι ᾶ. Ἐκδ. «Φιλολογικὸν Συλλόγου Νικαίας». Ἄφ. '51.—ΜΙΧΕΛΗΣ Π. Α.: Δ ῆ λ ο ς ἄ δ ῆ λ ο ς. Ἄφ. '52.—ΜΠΑΛΗ ΤΙΛΛΑ: Λ υ γ ρ ᾶ σ ῆ μ α τ α. Ἄφ. '46.— Ἐ φ ῦ μ ν ι α. Ἄφ. '49.— ΝΙΝΤΑΣ ΜΠΑΜΠΗΣ: Ἡ δ ω δ ῆ κ α τ ῆ δ ῆ μ ι λ ι α. Θεσσαλονικὴ '47.— ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΜΑΚΗΣ: Ἐ τ ρ ᾶ δ ι ο ν Π ρ ὀ χ ε ῖ ρ ο ν...». Ἄφ. '52.— ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ: Χ ο ρ ὸ ς ὄ τ α ν β ῆ ῖ κ α ν ἄ ν τ ᾶ ρ τ ε ς. Λοῦδινο. '51.— ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΝΤΙΝΟΣ: Ἐ π ο χ ῆ τ ῶ ν ἰ σ χ ρ ῶ ν ἄ γ ε λ ᾶ ὀ ὄ ν. Ἐκδ. β'. Θεσσαλονικὴ '52.

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΟΣΗΣ: Σ τ α γ ὄ ν ε ς α ἵ μ α τ ο ς. Ἄφ. '51.— ΔΗΜΑΣ ΠΕΤΡΟΣ Α.: Σ τ ῆ β ο ρ ῖ ν ῆ π λ α γ ι ᾶ τ ῆ ς Κ υ ρ α β ῆ γ ἄ ν α ς. Ἐκδ. «Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας». Ἄφ. '40.— ΜΠΝΙΑΡΗΣ ΓΚΙΚΑΣ: Μ α ρ ῖ ο ν ἑ τ τ ε ς. Ἄφ. '49. ΝΙΝΤΑΣ ΜΠΑΜΠΗΣ: Ἄ ν θ ρ ὴ π ῖ ν ε ς ὄ ρ ε ς. Θεσσαλονικὴ. '44.— Ἐ π α ρ χ ι ῶ τ ι κ ᾶ δ ε ἰ λ ῖ ν ᾶ. Θεσσαλονικὴ '46.

ΘΕΑΤΡΟ

ΜΑΤΣΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ: Ἰ ο κ ᾶ σ τ ῆ. Ἄφ. '52.

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΑΛΕΑΟΣ ΚΩΣΤΑΣ: Φ ι λ ο σ ο φ ι κ ῆ ς δ ο κ ῖ μ ῆ ς. Ἐκδ. Παπαζήση. Ἄφ. '52. ΔΕΛΟΥΣΗΣ ΒΑΣ: Π ν ε υ μ α τ ῖ κ ὸ ς π ρ ο ρ σ α ν α τ ο λ ῖ σ μ ὸ ς (Διάλεξη). Θεσσαλονικὴ '52.— ΠΑΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΚΩΣΤΑΣ: Ἡ σ ῦ γ χ ρ ο ν ο ς κ ο ἰ ν ω ν ῖ α κ α ἰ ὀ θ ε ο λ ὄ γ ο ς. Ἄφ. ἄ. χ. ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ: Ἄ μ υ ν ᾶ ὀ ρ θ ὄ ὄ ο ξ ο υ π ῖ σ τ ε ω ς. Δράμα '51.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΘΕΡΟΣ ΑΓΙΣ: Τ ᾶ τ ρ α γ ο ῦ δ ι α τ ὶ ὄ ν Ἑ λ λ ῆ ῶ ν. Τόμ. Α'. Ἐκδ. «Ἄετοῦ», Ἄφ. '52.

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

ΠΙΚΡΑΓΓΟΥΡΙΑ: Ἄ π ο κ ρ ῖ ᾶ '52. Πειραιᾶς.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΕΠΟΧΗ: Βόλος. Γενάρης-Φλεβάρης, Μάρτης-Ἀπριλῆς '52.— ΚΑΛΥΜΝΙΑΚΟΣ ΠΑΛΜΟΣ: Κάλυμνος. Ἰανουάριος '52. ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ: Χανιά. Φεβρουάριος '52.—ΚΡΙΚΟΣ: Λοῦδινο. Φεβρουάριος-Μάρτιος '52.— ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Μάρτιος '52.— Ἰ' HELLÉNISME CONT'EMPERAIN: Athènes. Janvier-février '52.— ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΝΟΗ: Γενάρης-Φλεβάρης '52.— ΜΟΡΦΕΣ: Φεβρουάριος '52.— ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: Φεβρουάριος '52.— ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ: 15 Μαρτίου '52.

P E N O Y

ΠΥΡΑΜΙΔΑ 67

Τὸ βιβλίο τοῦ Ἐμφυλίου Πολέμου 1947-'49
(Προσωπικὸ ἡμερολόγιο)

«Ὁ τι ἔζησαν οἱ 400 χιλιάδες ἐνόπλιων τῆς τραγικότερης νεοελληνικῆς τριετίας. Τὸ «Ναί» καὶ τὸ «Ὅχι» ὅποια ἦσαν, βιωμένα ἐκεῖ ποῦ ἀντιπάλαισαν, σ' ἔλους τοὺς τόπους τῆς φύξης, σ' ἔλο τὸ βάθος τῆς κάλασης, σ' ἔλο τὸ πλάτος τῆς Χώρας, σ' ἔλη τὴν ἐνταση τῆς φωτιάς, βῆμα μὲ βῆμα, ὥρα τὴν ὥρα, μάχη τὴ μάχη. Τὸ δράμα ὅσων ἔμειναν πρόσωπα καὶ ὄχι νοῦμερα, συνειδήσεις ἀτομικῆς καὶ ὄχι ὄργανα, ξάγρυπνοι καὶ ὄχι ἀπατημένοι, ἐλευθεροὶ καὶ ὄχι δοῦλοι, ἄνθρωποι καὶ ὄχι φανατικοὶ δαιμονόπληκτοι τῶν παρατάξεων. Σελίδες γραμμένες πᾶνυ στίς ὥρες τῆς μάχης, ποῦ θὰ μιλήσουν σ' ὅσους βρέθηκαν ἐκεῖ, σ' ὅσους πόνεσαν, σ' ὅσους συνέλαβαν τὸ νόημα τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πολέμου.»

Σελίδες 320 • Δρχ. 25.000 — ΑΘΗΝΑ • ΤΗΝΟΥ 16

Η. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

1708-1940

τέ-
ταρ-
τη

ἐκ-
δο-
ση

Βιβλιοπωλεῖο Κολλάρου

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ κυκλοφοροῦν διὰ τοῦ Κεντρικοῦ Πρακτορείου Ἐφημερίδων “ Σ π. Τ σ α γ κ ά ρ η ς „ Βρίσκονται σ’ ὅλα τὰ περίπτερα καὶ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης, Ἐπαρχιῶν. — Τεύχη καὶ συνδρομές: Ρ. Ἀποστολίδης, Τήνου 16, Ἀθήνα [8]

Κεντρικὴ πώλησις, γιὰ τὰ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν: Ἴ. Δ. Κολλάρος καὶ Σία